

eoss-conf.com

ISSUE
N°11

EUROPEAN OPEN
SCIENCE SPACE

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

2nd INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
AND PRACTICAL
CONFERENCE

EVOLVING SCIENCE:
THEORIES, DISCOVERIES
AND PRACTICAL
OUTCOMES

NOVEMBER 18-20, 2024, ZURICH, SWITZERLAND

**EUROPEAN OPEN
SCIENCE SPACE**

**Proceedings of the 2nd International Scientific
and Practical Conference
"Evolving Science: Theories, Discoveries
and Practical Outcomes"
November 18-20, 2024
Zurich, Switzerland**

Collection of Scientific Papers

Switzerland, 2024

UDC 01.1

Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Evolving Science: Theories, Discoveries and Practical Outcomes» (November 18-20, 2024. Zurich, Switzerland). European Open Science Space, 2024. 256 p.

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences.

The conference is registered in the database of scientific and technical events of UkrISTEI to be held on the territory of Ukraine (Certificate №507 dated 18.09.2024).

The materials of the conference are publicly available under the terms of the CC BY-NC 4.0 International license.

The materials of the collection are presented in the author's edition and printed in the original language. The authors of the published materials bear full responsibility for the authenticity of the given facts, proper names, geographical names, quotations, economic and statistical data, industry terminology, and other information.

CONTENT

Section: Accounting and Taxation

Гришук Н., Трохименко В.

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ
ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ..... 12

Section: Agricultural Sciences

Масик І.М., Мартіян К.Ю., Сергієнко Н.Є.

ВПЛИВ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН НА ВРОЖАЙНІСТЬ ТА СТІЙКІСТЬ
ЯРОЇ ПШЕНИЦІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО
ЧАСУ..... 15

Плотницька Н., Невмержицька О., Лісовий М., Соболевський М.

РОЗВИТОК ГІБРИДІВ КУКУРУДЗИ РІЗНИХ ГРУП СТИГЛОСТІ..... 16

Goncharenko I., Strilkovsky V.

BREEDING OF MEAT PIGEONS AS AN EFFECTIVE DIRECTION OF
POULTRY FARMING FOR THE PRODUCTION OF ECOLOGICALY
CLEAN AND HIGH-QUALITY MEAT..... 20

Гурманчук О., Стричек В., Рибак Н., Бех Ю.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕЯКИХ ПРЕПАРАТІВ ДЛЯ
КОНТРОЛЮ ДИТИЛЕНХОЗУ У ПОСІВАХ КАРТОПЛІ..... 23

Калиниченко Г., Арбузенко О.

ФОРМУВАННЯ ТИПУ БУДОВИ ТІЛА РЕМОНТНОГО
МОЛОДНЯКУ СВИНЕЙ..... 25

Слободяник Г., Тернавський А.

ПРОДУКТИВНІСТЬ СОРТІВ ЦИБУЛІ ПОРЕЙ ЗАЛЕЖНО ВІД
СХЕМ РОЗМІЩЕННЯ РОСЛИН..... 28

Романашенко О., Циганенко М.

РОБОТА КОМПЛЕКСІВ МАШИН ПРИ ВНЕСЕННІ ДОБРИВ ТА ЇХ
ЕНЕРГЕТИЧНА ОЦІНКА..... 31

Калиниченко Г., Даценко М.

ІНТЕНСИВНІСТЬ РОСТУ МОЛОДНЯКУ СВИНЕЙ РІЗНОГО
ПОХОДЖЕННЯ..... 33

<i>Калиниченко Г., Верланов І.</i> ОЦІНКА ВОВНОВОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ОВЕЦЬ.....	36
---	----

Section: Art History and Literature

<i>Оприщенко Д., Севрук С., Дрейман А.І.</i> ТВОРЧИСТЬ ГЕРМАНА ГЕССЕ.....	40
--	----

<i>Хлівненко А.</i> ЛЮДИНА У ТВОРАХ ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ, ОБРАЗИ ГЕРОЇВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЧАСУ.....	43
--	----

<i>Кікоть А.А., Шумакова С.М.</i> НЕВЕРБАЛЬНИЙ РІВЕНЬ СЦЕНІЧНОЇ ОБРАЗНОСТІ В ТРАДИЦІЙНОМУ ТЕАТРІ БАЛІ.....	46
--	----

Section: Economy

<i>Коваль О., Зайцев О.</i> УНІВЕРСАЛЬНА ЕКОНОМІКО–МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ.....	48
--	----

<i>Шкляр В.І., Щудлик В.І.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ЕНЕРГООЩАДНИХ ПРОЕКТІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	55
---	----

<i>Алексєєв О.В., Верховод І.С.</i> ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	57
---	----

<i>Максимов М.</i> ЩІЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ТА ЄС ЯК ІНСТРУМЕНТ МОНІТОРИНГУ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСІ В УКРАЇНІ.....	61
---	----

<i>Пісковець О., Обертас А., Шкіря М.</i> ТОРГІВЛЯ ЯК ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	64
---	----

Section: Food Technologies

<i>Ковальова О.</i> КОВБАСНІ ВИРОБИ З ДОДАВАННЯМ ПРОРОЩЕНОЇ СОЧЕВИЦІ.....	68
---	----

Section: Information Technology, Cyber Security and Computer Engineering

Комлева Н., Єгоращенко І., Арнаутова О., Зіздо М.

МОДЕЛЮВАННЯ СКЛАДНИХ ПРОЦЕСІВ У НЕКОМЕРЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ..... 71

Soroka D.

AI AND MEMORY: THE IMPACT OF AUTOMATED KEYWORD SELECTION ON LONG-TERM MEMORY..... 75

Section: International Relations

Громенкова С., Залогіна В.

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ..... 80

Титаренко Л.

ТОРГІВЛЯ ПОСЛУГАМИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН..... 83

Section: Jurisprudence

Бугаєнко Т., Федченко В.

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЗА УМОВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЙОГО УЧАСНИКІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ..... 86

Кривенков Д.Д., Федченко В.М.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ..... 88

Журавльова Т.І., Рогальский В.І.

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ТА РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ЗАКЛАДАХ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ..... 91

Коваль В.В., Панченко В.В.

ТРУДОВІ ПРАВА УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ..... 93

Антіпіна Д.І., Худолій Т.І.

ПОРУШЕННЯ СУДДЕЮ ПРИСЯГИ: ПРОБЛЕМИ І РИЗИКИ
НАСТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ..... 99

Коломієць Я.

ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ЗА МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯМ СТОРОНИ,
ЯКА Є ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНОЮ ОСОБОЮ..... 101

Янишен В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ СТРАХОВИХ
ПОСЛУГ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ..... 106

Швачій С.І.

РОЗВИТОК ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ПЕРЕДУМОВА
ВИНИКНЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ..... 111

Section: Logistics and Transport

Радіонова А.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТРАНСПОРТНО-
ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ У ЗОВНІШНІЙ ТОРГІВЛІ КАНАДИ..... 114

Section: Management, Public Administration and Administration

Єщенко М.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА В
УКРАЇНІ..... 116

Chechel A.

GOVERNMENT SUPPORT FOR BUSINESSES IN CONFLICT ZONES:
PROSPECTS FOR SOCIAL ENTERPRISES IN UKRAINE..... 118

Кисиліук Т.П.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН..... 125

Section: Mechanics and Electrical Engineering

Поліщук О.С., Синюк О.М., Поліщук А.О., Кунцов О.Ю.

ВИКОРИСТАННЯ MOLDEX3D ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ПРОЦЕСІВ ЛИТТЯ ПІД ТИСКОМ..... 128

Section: Medicine

Алексєєва І.І., Вівсьяник В.В., Гараздюк І.В., Зеленська Д.С.
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ
СЕРЦЕВОЇ НЕДОСТАТНОСТІ: ВИКОРИСТАННЯ БІОМАРКЕРІВ
ТА СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 131

Буров А.М., Батюк Л.В.
БАКТЕРІОЦИНИ, НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ В АНТИМІКРОБНІЙ
ТЕРАПІЇ НА ШЛЯХУ ДО ПОДОЛАННЯ
АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНОСТІ..... 136

Коврак А.В., Рундус В., Рундус Т., Вайда В.
THE EVOLUTION OF AI IN MODERN HEALTHCARE..... 139

Шанигін А., Каріх В.
ВІДНОШЕННЯ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ І
НАСЕЛЕННЯ БЕЗ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ДО ТРАНСПЛАНТАЦІЇ В
УКРАЇНІ..... 144

Ковбасюк Т.В.
ГІГІЄНА РУК І ЇЇ ВАЖЛИВІСТЬ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ
ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ..... 147

Шанигін А.В., Туровцева К.В., Снітковська О.П.
ПОШИРЕНІСТЬ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК СЕРЕД МОЛОДІ ТА ЇХ
ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я..... 150

Гільченко Б.
ПОТЕНЦІЙНІ ЗАГРОЗИ, ЗУМОВЛЕНІ ОКУПАЦІЄЮ ЗАЕС..... 153

Ghaly R., Dehtiarova O.
EXAMINING THE EFFECTIVENESS OF DIGITAL INTERACTIVE
ANATOMICAL ATLASES AND COMPARING THE EFFECTIVENESS
BETWEEN 2D AND 3D MODELS..... 156

Section: Military affairs and national security

Литвиненко М.В., Сулім Б.М., Плахотний А.П.
ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПРОТОКОЛУ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ
ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ ФАКТИЧНОГО ВОЛОДІННЯ
РІЧЧЮ..... 160

Section: Pedagogy, Philology and Linguistics

Vasylyshyna N., Gura O.

PRODUCTIVE ACTIVITIES FOR IMPROVEMENT OF ACADEMIC
WRITING SKILLS IN MODERN UNIVERSITY LEARNERS..... 163

Гавришук В.

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ НА
УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (5-9 КЛАСИ)..... 166

Kudryavtseva M., Tonkonoh I.

FEATURES OF USING PODCASTS IN TEACHING STUDENTS TO
LISTENING AND SPEAKING ENGLISH..... 171

Руденко А.

РЕФЛЕКСИВНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ГЕОГРАФІЇ..... 174

Safarova F., Holtsova M.

THE IMPACT AND PROSPECTS OF INTERNET
COMMUNICATIONS ON THE DEVELOPMENT OF MODERN
LANGUAGE..... 176

Тютюнник С.

ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК ІНСТРУМЕНТ
ФОРМУВАННЯ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ..... 179

Дем'янчук К.

ВИКОРИСТАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КЕЙСІВ У
НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК СПОСІБ РОЗВ'ЯЗАННЯ
КОНФЛІКТІВ ТА ВИХОВАННЯ..... 181

Кобилянська О., Шманько О.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОЇ І
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ..... 183

Панасюк А., Дрейман А.

КРОС-КУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: РОЛЬ МОВИ У
МІЖКУЛЬТУРНОМУ ДІАЛОЗІ..... 186

Андрєєва О.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ:
ПОРАДИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ..... 189

Пожарська Н., Сус Е.

ДЖО БАЙДЕН ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ОРАТОР
(ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПРОМОВ)..... 193

Galetskyi S.

SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF STUDENTS IN
CONTEMPORARY UKRAINE AND THEIR IMPACT ON THE
QUALITY OF E-LEARNING..... 195

Stoliarchuk H.

CORRECTION OF TEACHING GERMAN IN HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS BASED ON DLL STANDARDS..... 198

Ніколенко М.

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС
У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ..... 200

Section: Philosophy

Борисова Т.

РЕЛІГІЙНИЙ СИНКРЕТИЗМ ЯК ПРОБЛЕМА ІСТОРИКО-
ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ..... 203

Section: Physical Culture and Sports

Алієв А., Порохнявий А.В.

РОЗВИТОК СПОРТУ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ
УКРАЇНИ..... 206

Порохнявий А.В.

ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З УРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ..... 208

Порохнявий А.В.

ПСИХО-ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ:
ДОСВІД НАТО..... 210

Порохнявий А.

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ У ЗНИЖЕННІ РІВНЯ СТРЕСУ ТА
ПІДВИЩЕННІ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ КУРСАНТІВ..... 212

Section: Politics and Sociology

Архінюв В.

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНИЙ ВИБІР
В УМОВАХ ВІЙНИ..... 214

Section: Psychology

Шинкаренко І., Павлюк А.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ..... 220

Зінчик К., Бутузова Л.

СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ ТА МАТЕРІВ ДО ДИТИНИ З ПІДОЗРОЮ
НА РАС ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ У КОНЦЕПЦІЇ ВИХОВНОЇ
ПОЗИЦІЇ..... 222

Комар Т., Бондаренко В., Янкова І.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ РЕГУЛЯЦІЇ
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ..... 228

Дячкова О.М., Клещенко М.С.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ГЕНДЕРНИХ
ВІДНОСИН У ВІЙСЬКОВИХ КОЛЕКТИВАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ
УКРАЇНИ..... 230

Тесленко М., Бужинська С., Аксюк Н.

СЕЛЕКТИВНИЙ МУТИЗМ ЯК СИМПТОМ ГОСТРОГО
СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ..... 232

Section: Technical Sciences

Босий М.В., Косінов А.Л., Каширін А.Д., Миронов Д.С., Лисенко А.Я.

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ
КОВКОГО ЧАВУНУ КОРЕЛЯЦІЙНИМ І РЕГРЕСІЙНИМ
АНАЛІЗОМ..... 239

Svitlychnyi S.

ANALYSIS OF ELASTIC PROPERTIES OF A GRAPHITE
REINFORCED POLYMER COMPOSITE..... 242

Максим'юк Ю.В., Андрієвський В.П.
ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРУЖЕНО-ДЕФОРМОВАНОГО СТАНУ
ПРИЗМАТИЧНИХ ТІЛ СКЛАДНОЇ СТРУКТУРИ..... 249

Section: Tourism and Hotel and Restaurant Business

Tonkoshkur M.
POST-WAR TOURISM RECOVERY: AN ANALYSIS OF
INTERNATIONAL EXPERIENCES..... 251

Section: Accounting and Taxation

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Гришук Надія

кандидат економічних наук

Трохименко Владислава

здобувачка передвищої освіти

Відокремлений структурний підрозділ

«Вінницький торговельно-економічний фаховий коледж

Державного торговельно-економічного

університету», Україна

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, щодня приносить державі та її громадянам нові виклики. Разючі зміни у функціонуванні економіки впродовж воєнного стану. Українська влада постійно здійснює заходи підтримки суб'єктів господарювання, діяльність яких є ключовою в функціонуванні економіки серед яких й облік та оподаткування.

Оподаткування й облік завжди є мегадієвим інструментом впливу на діяльність економічних суб'єктів, а надто важливого значення набуває в умовах економічних трансформацій, що зумовлені повномасштабним вторгненням. Варто акцентувати, що система обліку та оподаткування завжди була чутлива до будь яких економічних процесів та загально-політичного стану в країні. Військові дії та негаразди викликали необхідність уряду впровадити ініціативи підтримки підприємств з питань обліку та оподаткування обліку та податкової системи до цих умов.

Верховою Радою України вчасно прийнято шерег законодавчих актів, завдяки яким введено зміни щодо повного забезпечення функціонування вітчизняного підприємництва та ведення бізнесу за умов воєнного стану. Серед яких: Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану»[1]; Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни»[2], які відіграють архіважливу роль, адже підтримують рівень повсякденного суспільного життя населення. Важливість їх в умовах сьогодення очевидна, податки, які сплачують фізичні та юридичні особи до державних фіскальних органів, забезпечують потреби та добробут суспільства впливають на соціальні, економічні, політичні аспекти.

Науковець Н. Крючкова доводить, що подані зміни до декларації про доходи та майновий стан суб'єктів підприємницької діяльності(СПД) з 1 січня 2023 року регулюються наказом Мінфіну від 17 травня 2022 року № 143. У

листопаді 2022 року Верховна Рада ухвалила законопроект №7655 (нині – №2720-IX), норми якого передбачають сплату обмінного пункту податку на прибуток авансом. Також з 2022 року почали діяти правила оподаткування прибутків підконтрольних іноземних компаній, спрямовані на боротьбу з відмиванням грошей з України [3]. Також акцентовано на зміні податкових платежів, оскільки відбувається зменшення фінансів до державного бюджету від підприємств, дієвим кроком є посилення контролю за використання спеціальних інструментів реєстрації розрахунків, а саме касових апаратів. Погоджуємось із науковицею, що формувати податкову політику потрібно таким чином, аби, по-перше, забезпечити виконання фіскальної функції податків, а по-друге, підвищити ділову активність у державі та конкурентоспроможність національного виробника на міжнародному рівні, збільшити надходження інвестицій як внутрішніх, так і зовнішніх на час військових дій, а також в післявоєнному відродженні, адже податки, які сплачують фізичні та юридичні особи до державних фіскальних органів, забезпечують потреби та добробут суспільства у цілому. Податки виступають головним джерелом фінансування державних функцій і безпосередньо впливають на соціальні, економічні, політичні аспекти, що відображаються через їх вплив на ринкову та політичну рівновагу; на кругообіг розподілу і перерозподілу доходів.

Щодо оптимізації систем оподаткування, вважаємо, що відбулись вагомі зміни. В оподаткуванні ФОП здійснено відтермінування звітування; ФОПи всіх груп з березня 2022 звільнені від сплати ЄСВ за себе та звільнені від сплати ЄСВ за мобілізованих робітників. Юридичні особи – платники єдиного податку 3 групи (в тому числі і платники ПДВ) отримали зниження ставки єдиного податку до 2% від отриманого доходу. Також юридичні та фізичні особи, дохід яких не перевищив 10 млрд. грн., можуть обрати сплату єдиного податку на рівні 2% - це дуже низький рівень податкового навантаження. Рівень доходу обмежений в 10 млрд. грн. притаманний 95% підприємств України, тому скористатись цим видом оптимізації оподаткування можуть багато суб'єктів підприємництва. Ці норми передбачені законопроектом №7137-д про податкові стимули, що схвалено Верховною Радою в 2022 році [2].

Виходячи із вищезазначеного, акцентуючи увагу на реаліях сьогодення, можна зробити висновок, що необхідна трансформація податкової системи України враховуючи, що в цілому податкова система країни вже сформована. На наш погляд, більш докорінного реформування потребує законодавча база у сфері оподаткування, потрібно враховувати традиції існуючої податкової системи та залучати світові тенденції розвитку податкових систем, а також враховувати й те, що нині продукує українська економіка, і що у вигляді податків надходить в бюджет, іде на фінансування оборони – зарплату військовим, зброю, техніку, обладнання, медичне забезпечення. Також, виходячи із проблематики, варто звернути й на післявоєнне відродження й трансформації функціонування обліку і оподаткування.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення 11.11.24р.)
2. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни : Закон України від 03.03.2022 р. № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (дата звернення 11.11.24р.)
3. Крючкова Н. М. Прогнозування і вплив зміни податкової політики на соціально- економічні показники України. Академічні візії. № 18 (2023): <http://www.lubpr.com.ua>, e-mail: business_law@ukr.net (дата звернення 11.11.24р.)
4. Кирильчук М. Податкові послаблення на час воєнного стану: що передбачає прийнятий Закон. Ліга Закону. URL: https://buh.ligazakon.net/news/209993_podatkov-poslablennya-na-chas-vonnogo-stanu-shcho-peredbacha-priynyaty-zakon (дата звернення 11.11.24р.)
5. Податкові зміни на період воєнного стану 2.0. URL: <https://eba.com.ua/podatkoviy-zminy-na-period-voyennogo-stanu-2-0> (дата звернення 11.11.24р.)

Section: Agricultural Sciences

ВПЛИВ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН НА ВРОЖАЙНІСТЬ ТА СТІЙКІСТЬ ЯРОЇ ПШЕНИЦІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Масик Ігор Миколайович

к. с.-г. наук, доцент

Кафедра агротехнологій та ґрунтознавства

Мартіян Катерина Юрїївна

здобувачка вищої освіти бакалаврського рівня

Сергієнко Надія Євгенівна

здобувачка вищої освіти бакалаврського рівня

Сумський національний аграрний університет, Україна

Пшениця яра, або *Triticum aestivum var. aestivum*, відноситься до родини злакових *Poaceae* та роду *Triticum*. Цей вид є гексаплоїдом з трьох наборів хромосом ($2n = 6x = 42$), які представлені геномами AABBDD. Такий геномний склад робить пшеницю яру дуже різноманітною та стійкою до різних умов вирощування та хвороб. Завдяки цій своїй генетичній гнучкості, вона є однією з найбільш адаптованих культур. Для нормального розвитку ця культура потребує достатньої кількості вологи, особливо під час критичних фаз росту, таких як цвітіння та налив зерна. Проте надмірна вологість може призвести до захворювань кореневої системи [2].

Кліматичні зміни мають суттєвий вплив на врожайність та стійкість ярої пшениці в Сумській області, особливо в умовах воєнного часу. Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України, що розпочалося 24 лютого 2022 року, спричинило значне руйнування інфраструктури та виробничих об'єктів, що додатково ускладнює вирощування пшениці. Нестабільність, обмежений доступ до ресурсів та порушення логістики створюють численні перешкоди для сільськогосподарської діяльності сьогодні [1].

Зміни температурного режиму, нерівномірний розподіл опадів та підвищення частоти екстремальних погодних явищ негативно впливають на врожайність та стійкість ярої пшениці. Температурні коливання можуть змінювати темпи розвитку рослин і підвищувати їхню вразливість до стресів. Нерівномірність опадів призводить до нестачі вологи під час критичних фаз росту, що впливає на кінцевий результат. Водночас, підвищена вологість, як і вже зазначалося раніше, може сприяти розвитку патогенних мікроорганізмів, які шкодять кореневій системі пшениці, що ще більше ускладнює підтримку здоров'я рослин.

Взаємодія кліматичних змін і воєнних дій має синергетичний (сумарний) ефект, що значно посилює негативний вплив кожного з цих факторів. Зміни температурного режиму та нерівномірний розподіл опадів у поєднанні з наслідками військових конфліктів призводять до зниження врожайності та

стійкості ярої пшениці. Виснаження природних ресурсів та погіршення умов ведення господарства ще більше ускладнює роботу аграріїв. Застосування новітніх методів ґрунтозахисних технологій допоможе зберегти ґрунтові ресурси та покращити їхню якість.

Також для подолання цих викликів необхідно впроваджувати стійкі сорти ярої пшениці, що здатні витримувати екстремальні погодні умови. Важливо також оптимізувати водокористування та впроваджувати системи крапельного зрошення для ефективнішого використання наявних ресурсів. Інтеграція новітніх агротехнологій і біотехнологій допоможе підвищити врожайність та стійкість рослин до стресових умов, знижуючи залежність від інтенсивного використання природних ресурсів [3].

Таким чином, зміни клімату та воєнні умови ставлять перед аграрним сектором Сумської області нові виклики, для подолання яких необхідно розробляти та впроваджувати інноваційні підходи. Забезпечення продовольчої безпеки регіону можливе лише за умови комплексного підходу до управління ресурсами та адаптації до нових умов, враховуючи екологічні аспекти.

Список використаних джерел

1. Белкін, І. (2024). Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи розвитку. Наукові перспективи (Naukovі perspektivi).
2. Пшениця - Історія культури | Yara Україна. Yara. URL: <https://www.yara.ua/crop-nutrition/wheat/key-facts/historical-development-of-wheat-crop/>.
3. Іванчук Н. Зміна Клімату та Сільське Господарство: Вплив та Адаптація. EOS Data Analytics. URL: <https://eos.com/uk/blog/zmina-klimatu-ta-silskе-hospodarstvo/>.

РОЗВИТОК ГІБРИДІВ КУКУРУДЗИ РІЗНИХ ГРУП СТИГЛОСТІ

Плотницька Наталія

к. с.-г. н., доцент

Невмержицька Ольга

к. с.-г. н., доцент

Лісовий Микола

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Соболевський Максим

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Поліський національний університет, Україна

Анотація. Кукурудза є однією із високоврожайних, а також різнобічною за способами використання культурою. Гібриди кукурудзи відрізняються за морфологічними ознаками, а також вимогами до умов вирощування. Саме тому

для встановлення потенційної продуктивності гібридів необхідно створити сприятливі умови для росту і розвитку рослин кукурудзи, що зумовлюється агротехнічними заходами та природно-кліматичними особливостями регіону вирощування культури. З метою отримання високого і стабільного урожаю необхідно здійснювати підбір гібридів, які адаптовані до умов конкретної ґрунтово-кліматичної зони, а також забезпечити якісний агротехнічний фон, відповідно потреб культури. У роботі висвітлено результати дослідження, проведені в умовах ФОП «Лісовий Микола Миколайович» Бердичівського району Житомирської області щодо вивчення особливостей росту, розвитку та формування урожаю гібридами кукурудзи із різних груп стиглості. Встановлено, що біометричні показники гібридів кукурудзи зростають із зростанням ФАО. Максимальне значення висоти рослин, діаметра качана та висоти прикріплення нижнього качана зафіксовано у варіантах досліду із середньостиглими гібридами ДМС 3510 та ДКС 4391. Також найвищі показники маси 1000 зерен зафіксовано у середньостиглих гібридів ДМС 3510 та ДКС 4391, що становили 312,4 та 311,2 г відповідно.

Ключові слова: кукурудза, гібриди, біометричні показники, структура урожаю.

Введення. Кукурудза є однією із високоврожайних, а також різнобічною за способами використання культурою. Її зерно є незамінним компонентом для виробництва комбікормів, сировиною для харчової, медичної, мікробіологічної, хімічної промисловостей та інших галузей народного господарства. Також зерно кукурудзи характеризується високими кормовими якість: у ньому міститься близько 70 % безазотистих екстрактивних речовин, 10–12 % білка, 4–5 % жиру, значна кількість цукрів і мало клітковини. Кукурудза також використовується і як силосна культура, при силосуванні якої із зернобобовими культурами у кормах зростає вміст амінокислот, білка, покращується його якість. Зерно кукурудзи використовується для виробництва борошна, крохмалю, спирту, глюкозно-фруктозного сиропу, пива та інших продуктів. У зародку зерна кукурудзи міститься до 40% високоякісної олії, яка використовується для харчування, а також володіє лікувальною дією. В цілому, згідно даних ФАО наразі у світі із кукурудзи виготовляють понад 500 видів основних і побічних продуктів [2, 6, 7].

З метою реалізації отримання максимальної потенційної продуктивності кукурудзи, необхідно дотримуватися і широко впроваджувати інтенсивні технології вирощування культури. Така технологія базується на дотриманні сівоzmіни, виконанні усіх видів агротехнічних прийомів у оптимальні терміни та з належною якістю, вирощуванні високопродуктивних сортів і гібридів, використанні гербіцидів, підтримці оптимального рівня мінерального живлення рослин і вологозабезпечення культури, дотриманні системи захисту врожаю від шкідників і хвороб, вчасне збирання кукурудзи [1, 3, 6].

З метою отримання високого і стабільного урожаю необхідно здійснювати підбір гібридів, які адаптовані до умов конкретної ґрунтово-кліматичної зони, а також забезпечити якісний агротехнічний фон, відповідно потреб культури [2, 3, 7].

Актуальними є дослідження щодо визначення найбільш адаптованих гібридів кукурудзи, які придатні для вирощування у конкретних ґрунтово-кліматичних умовах і з використанням подібних технологічних схем вирощування.

Мета та задачі дослідження. Мета досліджень полягала у вивченні особливостей росту, розвитку та формування урожаю гібридами кукурудзи із різних груп стиглості. Дослідження проводили протягом 2023–2024 рр. в умовах ФОП «Лісовий Микола Миколайович» Бердичівського району Житомирської області. Попередником у досліді була пшениця озима. Площа облікової ділянки становила 56 м², повторність досліду 4-кратна. Дослідження проводили згідно загальноприйнятих методик [4, 5].

Результати дослідження і їх обговорення. Відомо, що рівень освітлення, забезпеченість вологою, густина посівів суттєво впливають на ростові процеси рослин. Однією із важливих ознак, що впливає на зміни технології вирощування кукурудзи є висота стебла рослин. У роки із достатнім вологозабезпеченням у загущених посівах спостерігається ріст приросту кукурудзи у висоту.

У результаті проведених досліджень в умовах ФОП «Лісовий Микола Миколайович» встановлено, що висота рослин кукурудзи залежить від групи стиглості, тобто із зростанням ФАО спостерігається збільшення висоти рослин. У групі ранньостиглих гібридів висота рослин становила від 231,5 см до 242,4 см, середньостиглих – від 248,1 до 252,2 см., пізньостиглих – від 260,1 до 263,3 см. (табл. 1).

Згідно результатів дослідження, найбільший показник висоти рослин, що становив 263,3 см, зафіксовано у середньостиглого гібриду ДМС 3510 (показник ФАО 350). Загалом, середній показник висоти рослин кукурудзи гібридів із різних груп стиглості становив на рівні 249,6 см.

Таблиця 1 Біометричні показники гібридів кукурудзи різних груп стиглості (2022–2024 рр.)

Гібрид	Висота рослин, см	Діаметр стебла, мм	Висота прикріплення качана, см
ДМС 1915	231,5	22,6	76,7
ДКС 3050	242,4	22,8	84,6
ДН Астра	248,1	23,1	89,3
КВС Аллегро	252,2	24,2	91,6
ДМС 3510	263,3	24,9	96,4
ДКС 4391	260,1	25,2	96,1
НІР ₀₅	1,1	0,4	0,1

Залежно від досліджуваного гібриду товщина стебла і висота прикріплення нижнього качана також змінювалися. Найменші показники, що становили 22,6 см та 76,7 см відповідно зафіксовано у ранньостиглого гібрида ДМС 1915.

Отже, середні показники висоти рослин у групі досліджуваних ранньостиглих гібридів кукурудзи становили 237 см, середньоранніх – 250,2 см,

а середньостиглих – 261,7 см. Висота прикріплення нижнього качана кукурудзи у групі ранньостиглих гібридів кукурудзи становили 80,7 см, середньоранніх – 90,5 см, а середньостиглих – 96,3 см. У середньому показники діаметра стебла у групі ранньостиглих гібридів кукурудзи становили 20,7 мм, середньоранніх – 23,7 мм, а середньостиглих – 25,1 мм.

Дослідження елементів структури врожаю гібридів кукурудзи різних груп стиглості показало, що кількість господарсько придатних качанів на 100 рослинах варіювала від 93,3 шт. до 96,4 шт. Максимальне значення цього показника, що становило 96,4 шт. було відмічено у середньостиглого гібриду ДМС 3510. Також ще одним важливим елементом структури врожаю кукурудзи є маса 1000 зерен. Цей показник структури урожаю у досліджуваних гібридів різних груп стиглості становив у межах 270,1–312,4 г. Найвищі показники маси 1000 зерен зафіксовано у середньостиглих гібридів ДМС 3510 та ДКС 4391, що становили 312,4 та 311,2 г відповідно.

Висновки. Отже, ріст, розвиток та урожайність рослин кукурудзи значною мірою залежать від групи стиглості гібриду. Із зростанням ФАО зростають біометричні показники та показники структури урожаю гібридів кукурудзи.

Список використаних джерел

1. Азуркін В. О. Шляхи підвищення врожайності зерна кукурудзи. *Зерно*. 2015. № 3 (108). С. 72–73.
2. Гаврилюк В. М., Блащук М. І., Стмерунь Т. Б. Конкурентні гібриди кукурудзи. *Насінництво*. 2015. № 2. С. 19–20.
3. Дзюбецький Б. В., Рибка В. С., Черчель В. Ю., Ляшенко Н. О. Скоростиглі гібриди як фактор енерго- і ресурсозбереження у виробництві зерна кукурудзи. *Таврійський науковий вісник*. 2007. Вип. 53. С. 27–35.
4. Лебідь Є. М., Циков В. С., Пащенко Ю. М. та ін. *Методика проведення польових дослідів з кукурудзою*. Дніпропетровськ: ІЗГ УААН, 2008. 27 с.
5. *Методичні рекомендації для польового та лабораторного вивчення генетичних ресурсів кукурудзи* / [І. А. Гур'єва, В. К. Рябчун, П. П. Літун та ін.]. [2 вид.]. Харків: Ін-т рослинництва, 2003. 43 с.
6. Паламарчук В. Д., Мазур В. А., Зозуля О. Л. *Кукурудза: селекція та вирощування гібридів: монографія*. Вінниця, 2009. 199 с.
7. Плотницька Н. М., Гурманчук О. В., Войтенко А. Ю. Стійкість гібридів кукурудзи до сажкових хвороб. *Збалансоване природокористування: традиції, перспективи та інновації: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 грудня 2019 р.)*. К.: ДІА, 2019. С. 96–98

BREEDING OF MEAT PIGEONS AS AN EFFECTIVE DIRECTION OF POULTRY FARMING FOR THE PRODUCTION OF ECOLOGICALY CLEAN AND HIGH-QUALITY MEAT

Goncharenko Igor

Doctor of Agricultural Sciences, professor
Department of animal genetics, breeding and biotechnology

Strilkovsky Vyacheslav

Student

Department of Pedagogy

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Breeding of meat pigeons is a promising direction of poultry farming for the production of ecologically clean meat. Meat pigeon breeding is a rare, but effective type of poultry farming, which combines the advantages of high productivity, low maintenance costs and the possibility of growing in small farms.

Pigeon meat is a source of easily digestible protein, low in calories, rich in vitamins and minerals. It not only meets the modern requirements of consumers for quality food, but also has its own unique taste properties, which makes it attractive to the market.

The history of pigeon breeding goes back to ancient times. These birds were domesticated by people back in the Neolithic, and since then their role in the life of mankind has been constantly changing. Pigeon breeding has long been considered a respected occupation. At first, pigeons were bred as decorative birds, and they were also used for postal purposes. Later, especially in the countries of the Mediterranean, Europe and the Middle East, pigeons began to be considered as a source of meat. In ancient Rome and Greece, pigeon breeding was popular, and some types of pigeons were valued for their meat. In the Middle Ages, pigeon breeding was common among the aristocracy and monasteries in Europe. Bird houses, or "dovecots", were built at castles, monasteries and estates, symbolizing the high status of their owners. In addition, pigeons were used as a food source, and their eggs and meat were considered a delicacy. Today, pigeons are bred not only for eating, but also for decorative purposes, participation in competitions, as well as for scientific research. The selection and breeding of various breeds has allowed the creation of amazing species with unique physical characteristics and coloring that attract many pigeon enthusiasts around the world.

Over the centuries, different regions have developed their own methods of keeping and breeding pigeons, forming breeds specially bred for meat consumption. The following breeds were especially popular (see drawing):

Texan

King

Modena

Karno

Roman pigeon

Strasser

Maltese pigeon

Pict. Individual breeds of pigeons of the meat direction of productivity

The goal of research - breeding meat pigeons is to create an environmentally friendly and high-quality alternative to traditional meat that meets modern requirements for healthy nutrition.

Breeding of meat pigeons, as a direction of poultry farming, aims to create an environmentally friendly and high-quality alternative to traditional meat. It meets the modern requirements for healthy nutrition and takes into account the needs of the market for a dietetic, natural, and health-safe product. Here is a more detailed description of how exactly this branch of poultry farming is realized according to these points:

1. Environmental purity of the product

Pigeon meat is grown in conditions where the risk of using antibiotics and hormonal drugs is significantly reduced. This is achieved due to the biological characteristics of pigeons themselves: they adapt well to the natural environment and are less prone to diseases compared to other types of birds, such as chickens or turkeys. Thanks to this, pigeon meat does not contain harmful chemical residues, which makes it environmentally friendly.

2. High quality and nutritional value

Pigeon meat has a rich taste, soft texture and high biological value. It is rich in proteins, essential amino acids, low in fat and high in iron, phosphorus, B vitamins and other trace elements. This makes it especially useful for children, the elderly, and those who are physically active or have increased protein and mineral needs.

3. Dietary product

Due to its low calorie content and high protein content, pigeon meat is ideal for dietary nutrition. It helps maintain a healthy weight, promotes muscle strength and does not overload the digestive system. Given this, pigeon meat is a popular choice for diets aimed at maintaining a healthy metabolism and controlling caloric balance.

4. An alternative to traditional meat

Against the background of growing interest in alternative sources of protein, the breeding of meat pigeons is becoming attractive to consumers who are looking for new types of meat with minimal impact on the environment. Pigeon meat becomes an attractive choice for gourmets and those who want to diversify their diet, because it has a special, delicate taste. It is already gaining popularity in restaurants that specialize in healthy and refined cuisine.

5. Modern requirements for healthy nutrition

In the conditions of growing demand for natural, locally grown products, pigeon meat meets modern requirements for healthy nutrition. This meat can be obtained from farms where birds are kept in free-range conditions with minimal interference in their natural growth cycle, which positively affects the quality of the product.

Conclusion:

Breeding of meat pigeons is a promising and economically profitable direction of poultry farming, which ensures the production of ecologically clean, dietary and nutritious meat. Due to its high growth rate and low maintenance costs, this direction meets modern requirements for healthy nutrition and can bring stable income to farmers, contributing to the development of an ecologically sustainable economy.

List of used sources

1. Bukhantsev, I. P. (2020). Poultry farming: Theory and practice. Kyiv: Agrarian Education.
2. Dyachenko, V. V. (2019). Organic poultry farming: problems and development prospects in Ukraine. *Herald of Agrarian Science*. 2(32), 112-116.
3. Ivashchenko, O. V. (2021). Ecological aspects of meat pigeon breeding. *Agroecology of Ukraine*. 4(1), 45-49.
4. National Organic Association (2022). Prospects of the organic market in Ukraine.
5. Postolnyi, V. M., & Kovalenko, T. P. (2018). The effect of housing conditions on the productivity of meat pigeons. *Scientific works of NUBiP of Ukraine*. 66(2), 210-215.
6. Rybalko, O. A. (2023). Technologies of organic poultry farming. "AgroSistema" publishing house.
7. Wednesday, N. M. (2017). Organic meat market in Ukraine: opportunities and challenges. *Economy of agro-industrial complex*. 1(1), 30-35.
8. Tkachenko, P. P., & Poroshenko, V. O. (2020). Business organization in poultry farming. *Entrepreneurship, economy and law*. 1(5), 75-80.
9. Shevchenko, Yu. G. (2021). Innovative technologies in poultry farming: breeding meat pigeons. *Agricultural innovations*. 2(4), 88-92.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕЯКИХ ПРЕПАРАТІВ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ДИТИЛЕНХОЗУ У ПОСІВАХ КАРТОПЛІ

Гурманчук Олексій

к.с.-г. н., доцент

Стричек Віктор

здобувач

Рибак Назар

здобувач

Бех Юрій

здобувач

Кафедра здоров'я фітоценозів і трофології
Поліський національний університет, Україна

Анотація

Проведено дослідження щодо застосування препаратів Круїзер і Карате Зеон на картоплі з метою обмеження розвитку фітонематод *Ditylenchus destructor Thorne*. Встановлено, що при застосуванні досліджуваних пестицидів зменшення ураження картоплі гельмінтами становило 23,9 – 34,0 %, що позитивно впливало на майбутній урожай.

Ключові слова: гельмінти, нематоди, ґрунт, рослина, картопля.

Введення. Більшість сільськогосподарських культур можуть бути уражені нематодами, і картопля не є винятком. Серйозної шкоди цій культурі і у відкритому ґрунті завдають 2 види, *Globodera rostochiensis Woll.* та *Ditylenchus destructor Thorne*. Через серйозне пошкодження картоплі будь-яким з цих видів втрати врожаю можуть досягати більше 60%, а всі разом при цьому досягати і 90–100%. Крім того, значно знижуються якісні показники зібраного врожаю, а насіння, заражене фітонематодами, стає непридатним для посадки [4, 5].

Втрата врожаю від різних видів фітонематод в світі складає більше 10%, але дуже часто вона може досягати в окремих випадках і 70% [1].

В основу захисних заходів від нематод входять агротехнічні заходи. Вирощування стійких до фітонематод сортів культурних рослин є дуже важливою складовою попереджувальних заходів, але по відношенню до *Ditylenchus destructor Thorne* повністю стійких сортів не існує [2].

Хімічні інсектициди на ринку України відсутні. З поміж біонематицидів є декілька препаратів для регулювання нематод у фітоценозах відкритого і захищеного ґрунту.

Метою і задачами дослідження передбачалося вивчення дії хімічних препаратів на біологічні особливості стеблової нематоди картоплі.

Для досліджень використовували бульби картоплі з наявністю стеблових нематод (які були ідентифіковані під мікроскопом). Випробування досліджуваних препаратів провадили на зараженому матеріалі за наявності контрольного варіанту (без обробки).

Обробку бульб сортів картоплі Арія і Мирослава досліджуваними препаратами проводили перед посадкою.

Ефективність дії досліджуваних препаратів визначали відразу після збирання урожаю. Визначали як кількість заражених кущів, так і кількість хворих бульб у кожному кущі [3].

Результати досліджень і їх обговорення. У результаті наших досліджень встановлено, що у контрольному варіанті кількість уражених бульб фітонематодами становила 90,1 % на сприйнятливому сорті картоплі Арія і 11,7 % на відносностійкому сорті Мирослава. У варіантах досліду із застосуванням препаратів Круїзер і Карате Зеон чисельність дитиленхозних бульб була значно нижчою. У сприйнятливої сорту картоплі Арія їх було 59,5 % та 64,8 % відповідно, що на 34,0 і 28,1 % менше порівняно з контролем.

У відносностійкого сорту Мирослава отримані схожі результати. У варіанті досліду з препаратом Круїзер бульб з нематодами отримано на 25,6 % менше, а з препаратом Карате Зеон – 23,9 % (табл. 1).

Таблиця 1. Ефективність застосування досліджуваних препаратів проти *Ditylenchus destructor* на картоплі (2023–2024 рр.)

Препарат, діюча речовина	Норма внесення, л., кг./т	Дитиленхозних бульб, %			
		Арія (сприйнятливий)		Мирослава (відносностійкий)	
		%	± до контролю, %	%	± до контролю, %
Контроль (без пестицида)	-	90,1	-	11,7	-
Круїзер 350 FS, т. к. с., тіаметоксам	0,3	59,5	-34,0	8,7	-25,6
Карате Зеон, 050 CS мк. с., лямбда- цигалотрин	0,5	64,8	-28,1	8,9	-23,9

Зменшення ураження нематодами бульб картоплі має позитивний вплив на формування урожаю.

Висновки

Застосування препаратів Круїзер і Карате Зеон на картоплі перед посадкою дозволяє зменшити ураження нематодами *Ditylenchus destructor* Thorne на 23,9 – 34,0 %.

У результаті зменшення кількості нематодних бульб у посівах картоплі відбувається суттєве збереження урожаю.

Список використаних джерел

1. Захист картоплі від хвороб і шкідників в агроценозі малопродуктивних земель Полісся / Положенець В. М. та ін. Київ : 2002. 199 с.
2. Недвига О. Є. Хвороби картоплі : навчальний посібник. Умань : Уманське комунальне навчально-поліграфічне підприємство, 2009. 338 с.

3. Методики випробування і застосування пестицидів / С. О. Трибель, Д. Д. Сігарьова, М. П. Секун та ін. ; за ред. С. О. Трибеля. Київ : Світ, 2001. 448 с.
4. Положенець В. М., Демченко Д. Ю. Шкодочинність дитиленхозу. Вплив стеблової нематоли виду *Ditylenchus destructor* Thorne, 1945 на ріст, розвиток та урожайність картоплі. Карантин і захист рослин. 2009. Вип. 1. С. 14–15.
5. Семенчук В.Г. Продуктивність насіннєвої картоплі сортів різних груп стиглості в умовах Південно-західної частини Лісостепу України. Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. 2020. Вип. 67. (2). С. 170–181.

ФОРМУВАННЯ ТИПУ БУДОВИ ТІЛА РЕМОНТНОГО МОЛОДНЯКУ СВИНЕЙ

Калиниченко Галина

к. с.-г. н., доцент

Арбузенко Олег

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра технології виробництва продукції тваринництва
Миколаївський національний аграрний університет, Україна

Багато досліджень [1, 2] показали, що найбільш важливими факторами, які впливають на ріст, розвиток і формування типу будови тіла сільськогосподарських тварин у процесі онтогенезу є спадковість батьків, годівля, режим утримання та мікроклімат, інтенсивність функціонування залоз внутрішньої секреції, тренінг, вік тварин, методи спрямованого вирощування, строки статевої і господарської діяльності та інші.

Контроль за розвитком і ростом тварин здійснюється шляхом зважування і вимірювання. Результати зважування дають можливість визначити абсолютний і відносний приріст, а вимірювання: судити про їх ріст, розвиток і зміну пропорцій будови тіла з віком; порівнювати між собою або з показниками стандарту окремих тварин і груп різних видів, порід або однієї породи, що розводять у різних районах, у різний час або ж вирощених при неоднакових умовах годівлі й утримання різної статі; при поглибленій племінній роботі порівнювати екстер'єрні особливості предків і їх нащадків (таким чином слідкувати за еволюцією породи); робити висновки про відмінності в типі будови тіла окремих тварин або груп (заводські чоловічі лінії, маточні родини та ін.) за відповідністю їх певному напрямку продуктивності; орієнтовно визначати в окремих випадках живу масу тварин, не вдаючись до зважування [3].

Професор В.П. Коваленко та ін. [1] повідомляє, що ознаки росту і розвитку сільськогосподарських тварин мають полігенний характер успадкування і на 45...80% пов'язані зі спадковими особливостями. Однак, зв'язок між ознаками раннього онтогенезу і наступною продуктивністю тварин залишається малодослідженим.

У наших дослідженнях живу масу ремонтних свинок великої білої породи української та англійської селекції, а також їх поєднань (ВБУ × ВБА) і (ВБА × ВБУ) вивчали в 2, 4, 6 і 9 місяців, лінійний ріст – в 6 і 9 місяців.

Встановлено, що найбільшу живу масу у всі вікові періоди мали ремонтні свинки великої білої породи англійської селекції (табл. 1).

Таблиця 1 – Вікові зміни живої маси ремонтних свинок піддослідних груп

Порода, поєднання	Статистичний показник	Жива маса у віці, кг			
		2 міс.	4 міс.	6 міс.	9 міс.
ВБУ	n	110	102	73	70
	\bar{X}	18,0	42,2	75,4	120,7
	σ	0,10	0,25	0,36	0,49
	Cv %	6,16	6,10	4,59	3,25
ВБА	n	59	58	52	52
	\bar{X}	18,6	44,2	76,5	122,9
	σ	0,15	0,34	0,49	0,57
	Cv %	6,42	5,94	4,81	3,44
ВБУ × ВБА	n	48	46	44	44
	\bar{X}	17,9	42,7	74,1	122,6
	σ	0,10	0,38	0,57	0,65
	Cv %	3,73	5,79	5,01	3,37
ВБА × ВБУ	n	81	79	58	58
	\bar{X}	17,9	43,3	74,2	122,2
	σ	0,08	0,33	0,35	0,43
	Cv %	4,50	6,78	4,02	2,75

*дані сформовано автором

За даною ознакою свинки породи ВБА переважали ровесниць поєднань (ВБУ × ВБА) і (ВБА × ВБУ) в 2 місяці – на 0,7кг або 3,7%, 4 місяці – на 1,5 і 0,9кг або 3,4% і 2,0%, 6 місяців – на 2,4 і 2,3кг або 3,1% і 3,0% і 9 місяців – на 0,3 і 0,7кг або 0,2% і 0,5%.

Різниця за живою масою між ремонтними свинками великої білої породи англійської та української селекції відповідно в 2, 4, 6 і 9 місяців дорівнювала 3,2%, 4,5%, 1,4% і 1,8%. Коефіцієнт мінливості живої маси ремонтних свинок різних генотипів коливався в межах від 2,7 до 6,7%.

Встановлено, що протягом вирощування між ремонтними свинкам великої білої породи української та англійської селекції, а також (ВБУ × ВБА) і (ВБА × ВБУ) спостерігалась певна відмінність в динаміці середньодобових і відносних приростів живої маси (табл. 2).

Таблиця 2 – Показники середньодобових та відносних приростів живої маси ремонтних свинок піддослідних груп

Порода, поєднання	Середньодобовий приріст, г			Відносний приріст, %		
	Віковий період, міс.					
	2...4	4...6	6...9	2...4	4...6	6...9
ВБУ	396,7	544,2	492,3	80,4	56,4	46,2
ВБА	419,6	529,5	504,3	81,5	53,5	46,5
ВБУ × ВБА	406,5	514,7	527,1	81,8	53,7	49,3
ВБА × ВБУ	416,3	506,5	521,7	83,0	52,6	48,8

*дані сформовано автором

Так, за період вирощування від 2- до 4-місячного віку вищими середньодобовими приростами відзначалися ремонтні свинки ВБА, а також тварини поєднання (ВБА × ВБУ) і становили відповідно 419,6 і 416,3г. Вони переважали ровесниць інших генотипів в середньому на 16,3г або 3,9%. Кращими показниками енергії росту і відносних приростів за період вирощування від 4- до 6-місячного віку характеризувалися ремонтні свинки великої білої породи української селекції (544,2г і 56,4%) і великої білої породи англійської селекції (529,5г і 53,5%). Різниця між чистопородними і двотиповими тваринами дорівнювала 26,2г і 1,8% на користь перших.

За період вирощування від 6 до 9 місяців спостерігається більш інтенсивний ріст ремонтних свинок поєднань (ВБУ × ВБА) і (ВБА × ВБУ).

Середньодобовий приріст живої маси і напруженість росту в групах знаходилися в межах 527,1...521,7г і 49,3...48,8%, що в середньому на 26,1г і 2,7% більше ніж у ровесниць генотипів ВБУ і ВБА. Відносний приріст у всіх групах ремонтних свинок знижувався в міру збільшення їх віку.

Дослідження інтенсивності росту ремонтних свинок за період контрольного вирощування показали, що більш високі середньодобові прирости мали тварини поєднань (ВБУ × ВБА) і (ВБА × ВБУ). Живої маси 100кг вони досягали за 229,5 і 231,3 днів (табл. 3).

Таблиця 3 – Показники інтенсивності росту ремонтних свинок різних генотипів

Показник	Статистичний показник	Генотип			
		ВБУ	ВБА	ВБУ × ВБА	ВБА × ВБУ
Вік досягнення живої маси 100кг, дн.	\bar{X}	238,60	234,20	229,50	231,30
	σ	7,33	7,62	8,14	6,31
	Cv %	3,07	3,25	3,54	2,72
Товщина шпику, мм	\bar{X}	27,019	27,47	26,53	26,20
	σ	2,03	1,86	1,63	1,41
	Cv %	7,49	6,78	6,16	5,40
Індекс ремонтного молодняка, бали	\bar{X}	80,59	80,90	82,01	81,94
	σ	1,81	1,89	1,22	1,32
	Cv %	2,24	2,34	1,49	1,61

*дані сформовано автором

Ремонтні свинки (ВБУ × ВБА) досягли живої маси 100кг у 229,5 днів, що на 9,1 днів або 3,8% ($P > 0,999$) і 4,7 дня або 2,0% ($P > 0,99$) швидше, ніж чистопородні ровесниці генотипів ВБУ і ВБА. Кращі показники скороспілості були отримані і від ремонтних свинок поєднання (ВБА × ВБУ) – 231,3 дня ($Cv = 2,7\%$), які на 7,3 дня або 3,0% ($P > 0,999$) і 2,9 дня або 1,2% ($P > 0,95$) раніше досягали даної кондиції, ніж їх аналоги генотипів ВБУ і ВБА.

Аналіз даних оцінки ремонтних свинок за товщиною шпику за живою масою 100кг показав, що найтоншим хребтовим салом відзначилися ремонтні свинки поєднань (ВБУ × ВБА) і (ВБА × ВБУ) – 26,5 і 26,2мм. За даною ознакою

вони переважали аналогів ВБУ і ВБА на 0,94...1,27мм за різною статистичною вірогідністю. Суттєвої різниці між середніми показниками товщини шпику ремонтних свинок ВБУ і поєднання (ВБУ × ВБА), а також в межах чистопородних і гібридних тварин не виявлено.

Оцінка піддослідних тварин за індексом ремонтного молодняку показали, що ремонтні свинки поєднань (ВБУ × ВБА) і (ВБА × ВБУ) переважали чистопородних аналогів ВБУ на 1,42 бала або 1,73% ($P>0,999$) і 1,35 бала або 1,3% ($P>0,999$) відповідно. Це обумовлено тим, що тварини досліджуємих поєднань характеризувалися вищими середньодобовими приростами, мали більш високу швидкість росту, тонше хребтове сало та швидше, ніж чистопородні аналоги досягали живої маси 100кг.

Список використаних джерел

1. Коваленко В.П., Нежлукченко Т.І., Плоткін С.Я. Сучасні методи оцінки і прогнозування закономірностей онтогенезу тварин і птиці // Вісник аграрної науки. – 2008. – № 2. – С. 40-45.
2. Повозніков М. Г., Решетник А. О. Утримання та гігієна свиней : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП «Зволейко Д. Г.», –2017. 272 с.
3. Технологія виробництва і переробки продукції свинарства : навч. посіб. / М. Повод, О. Бондарська, В. Лихач та ін. Київ : Науково-методичний центр ВФПО, –2021. 360 с.

ПРОДУКТИВНІСТЬ СОРТІВ ЦИБУЛІ ПОРЕЙ ЗАЛЕЖНО ВІД СХЕМ РОЗМІЩЕННЯ РОСЛИН

Слободяник Галина

к.с.-г.н., доцент

Тернавський Андрій

к.с.-г.н., доцент

Кафедра овочівництва

Уманський національний університет садівництва, Україна

Культура цибулі порей досить поширена в Європейських країнах і має значну питому вагу у світовому виробництві. Обсяг її виробництва постійно збільшується завдяки універсальності використання і тривалому терміну надходження свіжої продукції. Цей вид цибулі стійкий до несприятливих екологічних факторів, має високу врожайність і цінні харчові властивості [1].

В технології вирощування овочевих рослин важливе значення має застосування схеми садіння, яка б забезпечувала максимальний вихід урожаю з одиниці площі, не знижуючи якості одержуваної продукції. Формуючи потужну кореневу систему і надземну масу рослини цибулі порей вимагають більшої площі живлення, ніж цибуля ріпчаста. Існуючі рекомендації вирощування цибулі порей передбачають розміщення від 150 до 330 тис.

рослин на 1 га, але надмірне загущення нових сортів і гібридів значно підвищує виробничі витрати та не сприяє формуванню якісного врожаю. Вибір схеми розміщення при вирощуванні будь-якої овочевої рослини повинен забезпечувати оптимальні умови для їх живлення і раціональне використання земельних ділянок. Крім того, порей для формування високої відбіленої ніжки потребує підгортання протягом вегетації, тобто, ширина міжрядь повинна дозволяти проводити даний агрозахід. В дослідженнях С.А. Вдовенко встановлено, що врожайність цибулі порей сорту Осінній гігант може становити 46,5 т/га за стрічкової схеми садіння 50+20x10 см. Рядкові схеми 45x6 см, 45x10, 45x15 см забезпечували дещо нижчу врожайність, проте її рівень залежить від сортових особливостей та технології вирощування [2].

У дослідженнях із цибулею встановлено, що більша площа живлення і мінеральне підживлення збільшують продуктивність рослини, хоча менша відстань між рослинами у рядку дає більшу врожайність з одиниці площі, але доцільне загущення до певної межі [3].

Для краплинного зрошення і нових сортів цибулі порей уніфікованих рекомендацій щодо оптимальної площі живлення в умовах Лісостепу України немає, тому, польовий дослід (2017-18 рр.) передбачав такі градації факторів: *A* – сорти цибулі порей Колумбус і Танго (контроль); фактор *B* – схеми розміщення (кількість рослин на 1 га): 70x7 см (204,08 тис. шт.) – контроль; 70x10 см (142,86 тис. шт.); 70x15 см (95,24 тис. шт.); 70x20 см (71,43 тис. шт.); 70x20 см (по 2 рослини) (142,86 тис. шт.). Висаджували у відкритий ґрунт 60-денну розсаду цибулі порей в другій декаді квітня. Ґрунт дослідних ділянок – чорнозем опідзолений важкосуглинковий з умістом гумусу 1,9%. Реакція ґрунтового розчину слабокисла: рН (сольове) – 6,3. Клімат регіону проведення досліджень характеризується як помірно-континентальний з нестійким зволоженням. Упродовж років досліджень відзначали перевищення рівня температури у другій половині вегетації, що негативно позначилося на ростових процесах цибулі порей. Біометричні вимірювання виконували згідно загальноприйнятих методики [4]. Середні дані були проаналізовані за допомогою двофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA). Отримані середні значення порівнювали за допомогою критерію Тьюкі. Всі розрахунки були на рівні значимості $p \leq 0,05$.

Для цибулі порей доцільно добирати схему садіння та оптимальну кількість рослин на одиницю площі залежно від сортових особливостей рослин. Значно пригнічуються рослини сорту Танго за гніздового способу садіння, а у сорту Колумбус істотно зменшувалась площа листків за схеми 70x20(3) см. При максимальному загущенні рослини цибулі порей формувалися вищими, але з меншою кількістю і площею листків.

За широкорядкових схем садіння найвищу врожайність сорту Колумбус відмічено у варіанті 70x10 см – 24,4 т/га (табл. 1). Незважаючи на вищу масу товарного несправжнього стебла за відстані між рослинами у рядку 15–20 см середня по фактору *B* врожайність цибулі порей була нижча на 1,9 т/га (70x15 см) – 3,0 т/га (70x20 см). Неістотно вищим (на 0,2 т/га) був рівень врожайності сорту Колумбус за схеми 70x15 см – за НІР_{05В} – 1,14 т/га.

Таблиця 1 – Урожайність сортів цибулі порей залежно від схеми розміщення рослин, т/га, середня два роки (\pm ст.відх.)*

Схема садіння, см (В)	Фактор А		Середє по фактору В
	Колумбус	Танго (St.)	
70×7 (St.)	22,1bc±1,0	17,3d±0,7	19,7A±2,7
70×10	24,4ab±1,6	14,9de±1,3	19,7A±5,3
70×15	22,3bc±1,6	13,3e±0,6	17,8B±4,9
70×20(1)	20,7c±1,7	12,6ef±0,5	16,7B±4,5
70×20(2)	26,0a**±1,4	13,3e±0,6	19,7A±6,9
70×20(3)	16,8d±0,9	10,2f±0,4	13,5C±3,4
Середнє по фактору А	22,0A**±3,4	13,6B±3,4	-

$НІР_{05А} - 0,66$; $НІР_{05В} - 1,14$; $НІР_{05АВ} - 1,61$ т/га
 Частка впливу факторів: А – 66%; В – 22%; АВ – 6%; інші – 4%

* дані сформовано автором

** різні літери вказують на відмінність між даними за критерієм Тьюкі

Для сорту Танос збільшення площі живлення рослин не сприяло зростанню рівня врожайності з одиниці площі і максимальний врожай було одержано у варіанті 70×7 см – 17,3 т/га. Висаджування 71,43 тис. шт. рослин/га сорту Танго зменшувало врожайність на 4,7 т/га, порівняно з удвічі більшим загущенням (схема 70×10 см). На ділянках сорту Колумбус ця різниця становила 3,7 т/га. Також, висаджування сорту Колумбус 70×20 см (по 2 рослини) виявилось доцільним за рівня врожайності 26,0 т/га у середньому за досліджуваний період. Проте, схема садіння 70×20 см (по 2 рослини) виявилася неефективною для сорту Танго. Незалежно від сорту, найнижча врожайність за схеми садіння цибулі порей 70×20 см (по 3 рослини) – 13,5 т/га у середньому по фактору В. За критерієм Тьюкі достовірно найвищий рівень врожаю сорту Колумбус у варіанті 70×20 см (по 2 рослини), а сорту Танос – 70×7 см.

Варто відмітити, що сорту Колумбус притаманна вища продуктивність, аніж сорту Танго, зокрема, на 4,8 т/га – у варіанті 70×7 см, 12,7 т/га у варіанті 70×20 см (по 2 рослини). У середньому по фактору В врожайність сорту Колумбус у 1,6 рази вища, аніж сорту Танго.

Отже, для одержання 24,4–26,0 т/га врожаю товарного несправжнього стебла цибулі порей доцільно висаджувати рослини сорту Колумбус із загущенням 142,86 тис. шт./га – схеми 70×10 см і 70×20 см (по 2 рослини).

Список використаних джерел

1. Ryszard Weber. (1989). Wplyw sposobow uprawy i odmian plonowanie i zimowanie poroww polu. Naslo Ogrodn, 7, 33–34.
2. Вдовенко С. А. Дамикова О.В. (2016). Вплив схем садіння розсади на врожайність цибулі порею. Овочівництво і баштанництво, 62, 36–43.
3. Jilani M.S., Khan M.Q., Rahman S. (2009). Planting densities effect on yield and yield components of onion (*Allium cepa* L.). J. Agric. Res., 47(4), 397-404.
4. Бондаренко Г.Л., Яковенко К. І. (2001). Методика дослідної справи в овочівництві і баштанництві. Харків: Основа.

РОБОТА КОМПЛЕКСІВ МАШИН ПРИ ВНЕСЕННІ ДОБРІВ ТА ЇХ ЕНЕРГЕТИЧНА ОЦІНКА

Романашенко Олександр

доцент

Циганенко Михайло

к.т.н., доцент

Кафедра оптимізації технологічних систем

Державний біотехнологічний університет, Україна

Головною складовою в сучасній системі землеробства виступає механічний обробіток ґрунту та сівба, які забезпечують реалізацію потенційних можливостей сільськогосподарських культур. Таким чином великого значення набуває розробка та впровадження нових ґрунтозахисних і ресурсозберігаючих технологій [1], застосування яких дозволяє поліпшити структурність ґрунту, підвищити його стійкість проти ерозії, а також скоротити строки та енергетичні витрати при їх реалізації. Особливо важливе значення це набуває в сучасних економічних умовах, коли істотно ускладнилось ресурсне забезпечення аграрних підприємств [2, 3].

Одним із головних напрямків вирішення цієї проблеми є розробка та впровадження мінімальних способів обробітку ґрунту, а також суміщення декількох технологічних процесів в один комплексний процес, що дає можливість зменшити собівартість продукції і навантаження на природне середовище [4]. Особливо це стосується таких найбільш важливих технологічних операцій як передпосівний обробіток та сівба. Для їх поєднання використовують посівні комплекси [5].

Метою є дослідження роботи комплексів машин при внесенні добрив та їх енергетична оцінка при застосування перевалочної та прямої технологій.

Задачею енергетичної оцінки роботи машин є визначення енерговитрат при виконанні технологічних операцій. Враховуються не тільки прямі витрати у вигляді палива, праці, але і сукупні матеріально-енергетичні витрати. При підрахунку сукупних енерговитрат встановлено, що частка живої праці, безпосередньо затраченої на виробництво одиниці продукції, досить мала по відношенню до інших складових. У рослинництві ці витрати коливаються від 0 до 0,8%, тому на енергоємність вони впливають не суттєво. За основний критерій енергетичної оцінки технологій і комплексів машин прийнятий коефіцієнт енергетичних витрат, що характеризує в цілому прямі і непрямі витрати енергії на виконання процесу за 1 годину роботи» [6].

Енергоємність комплексів машин визначається при прямої і перевалочній схемах доставки добрив і трьох схемах організації процесу внесення: потокова, перевантажувальна і двофазна.

Витрати енергії на навантаження і буртування 1 т добрив залежать від схеми їхньої доставки. Так, при прямої схемі доставки навантаження здійснюється один раз, при перевалочній схемі - добрива навантажуються двічі:

з гноєсховища і з бурту, крім того гній укладається в бурти на полі за допомогою бульдозера або навантажувача [7].

Витрати енергії при транспортуванні добрив залежать від схеми доставки: гноєсховище (ферма) – бургт; гноєсховище – поле; бургт – поле, тобто енергоємність процесу залежить від відстані перевезення.

За результатами аналізу розрахунків слід відзначити, що у визначених умовах експлуатації машин (пересічена місцевість; польові дороги; значні маневри - переїзди по полю) показники їх роботи на будь-яких плечах залежать, переважно, від вантажопідйомності [8]. Продуктивність і витрата палива тракторними агрегатами збільшується зі збільшенням вантажопідйомності. Зі збільшенням вантажопідйомності автомобілів витрата палива на одиницю роботи знижується. Пояснюється це тим, що автомобіль реалізовує свої провізні можливості, трактору з причепом у силу багатьох причин це не притаманно.

При транспортуванні добрив у бурти із гноєсховища є менш енергоємним. Зі збільшенням вантажопідйомності автомобіля енерговитрати на одиницю роботи зменшуються, у тракторного агрегату підвищується. Порівнюючи потокову, перевантажувальну і двофазну схеми внесення добрив, бачимо, що двофазна схема менш енергоємна, отже, технологія заснована на двофазній схемі є енергозберігаючою.

Аналізуючи прямоточну і перевалочну схеми доставки добрив необхідно відзначити, що перевалочна схема більш енергоємна. Великі витрати енергії обумовлені двократним навантаженням і формуванням бурту, однак транспортні витрати на перевезення гною в бурти з гноєсховища менші, ніж при прямоточній схемі перевезення гноєрозкидачем [9].

Щоб вибрати менш енергоємну схему доставки, необхідно проаналізувати обсяги і терміни внесення. При великих обсягах і коротких строках внесення добрив перевалочна технологія буде вигідніше прямоточної, тому що буде потрібно менше агрегатів для виконання робіт.

Список використаних джерел

1. Бондаренко М.П. Науково обґрунтована система ведення сільського господарства Сумської област. Суми: ВАТ «СОД», Видавництво «Козацький вал», 2004. 662 с.
2. Ресурсозберігаючі технології механічного обробітку ґрунту в сучасному землеробстві України. К.: КВІЦ, 2007. 272 с.
3. Оптимізація комплексів машин і структури машинного парку та планування технічного сервісу. Київ: Видавничий центр НАУ, 2004. 85 с.
4. Барабаш Г. І. Енергетична оцінка використання посівних комплексів за результатами математичного моделювання [Електронний ресурс]. Збірник статей і тез по матеріалах I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні моделі розвитку агропромислового виробництва: виклики та перспективи», (Глухів, 27 вересня 2018 р.) / Глухівський агротехнічний інститут імені С.А. Ковпака СНАУ. Глухів, 2018. С. 14-19. (дата звернення 12.11.2024р)

5. Марченко В.В., Котко І.Г., Опалко В.І. Технології та технічні засоби сівби при мінімальному і нульовому обробітку. Аграрна техніка. 2009. № 1. С. 20.
6. Мельник В.І., Ромашенко О.А. Складові структури твердих органічних добрив. Вісник ХНТУСГ. Вип. 180. Механізація сільськогосподарського виробництва, Харків. 2017. С.48-54.
7. Писаренко В.М. Система органічного землеробства агроєколога С.С. Антонця. Полтава. 2016. 131с.
8. Каменський В.Ф. Землеробство ХХІ століття – проблеми та шляхи вирішення. Київ : ВП «Едельвейс», 2015. 272 с.
9. Мельник В. І. Енергетична оцінка роботи комплексів машин при внесенні добрив. Інженерія природокористування. 2016. № 1. С. 118-121.

ІНТЕНСИВНІСТЬ РОСТУ МОЛОДНЯКУ СВИНЕЙ РІЗНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Калиниченко Галина

к. с.-г. н., доцент

Даценко Марія

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра технології виробництва продукції тваринництва

Миколаївський національний аграрний університет, Україна

Одним із основних показників енергії росту свиней є їх жива маса в різні періоди онтогенезу. На рівень генетичного потенціалу тварин за цією ознакою впливають як генетичні фактори, так і методи розведення. Одним із основних прийомів підвищення живої маси є породно-лінійна гібридизація, що сприяє прояву гетерозисного ефекту. Рівень живої маси в певній мірі визначає відгодівельні якості свиней. У цьому аспекті велике значення має порівняння динаміки живої маси чистопородних і гібридних тварин [1, 2].

Особливо актуальним є визначення енергії росту помісного молодняку, отриманого внаслідок використання різних спеціалізованих м'ясних порід і типів, у тому числі і вітчизняної селекції. Відомо, що свині породи п'є трен мають низьку відтворювальну здатність і високі відгодівельні та м'ясні якості, які в поєднанні з великою білою породою та породою ландрас проявляють достатньо високий ефект гетерозису. Проведені нами дослідження двох- та трипородних варіантів породно-лінійної гібридизації свідчать про переваги використання плідників породи п'є трен у даних поєднаннях.

Відомо, що однією із умов отримання багаторазового гетерозису є правильний відбір та технологія вирощування помісних свинок [3]. У зв'язку з цим, у задачу наших досліджень входило вивчення закономірностей росту чистопородних і помісних свинок з урахуванням їх походження та живої маси у 2-місячному віці.

Досліджень проводили за схемою, представленою у табл. 1.

Таблиця 1 – Схема досліджу

Групи тварин	Порода та породність		Кількість свиноматок в групі, гол.
	свиноматок	кнурів	
I Контрольна	ВБ	ВБ	12
II дослідна	ВБ	П	12
III дослідна	ВБ	Л	12
IV дослідна	(ВБ × Л)	П	12

*дані сформовано автором

Протягом періоду вирощування проводили щомісячне зважування, контроль за ростом і розвитком та вибраковування тварин, що мали екстер'єрні недоліки (табл. 2).

Таблиця 2 – Динаміка живої маси молодняку свиней за різних поєднань, кг

Група тварин	Жива маса у віці, міс.				
	2	3	4	5	6
I	16,3±0,11	28,4±0,21	40,8±0,36	64,7±0,63	92,3±0,98
II	17,7±0,14**	30,2±0,32***	42,9±0,67***	66,5±1,19***	95,5±1,42**
III	16,6±0,09	29,9±0,27***	42,7±0,45***	67,3±0,52***	96,4±0,89***
IV	18,1±0,14***	31,1±0,19***	43,9±0,53***	69,2±0,74***	99,8±1,21***

*дані сформовано автором

Аналіз отриманих даних показав, що в усі вікові періоди помісні тварини II, III та IV дослідних груп суттєво переважали чистопородних тварин контрольної групи. Найбільша вірогідна різниця за показниками живої маси в усі аналізуємі періоди встановлена між тваринами IV дослідної та контрольної груп і склала відповідно за віковими періодами 2, 3, 4, 5 і 6 місяців відповідно 1,8 кг, 2,7 кг, 3,1 кг, 4,5 кг та 7,5 кг.

Згідно задач досліджень нами було розраховано абсолютні прирости у тварин вивчаємих генотипів у вікові періоди 2...3, 3...4, 4...6 та 2...6 місяців. Отримані дані наведено у табл. 3.

Таблиця 3 – Динаміка абсолютного приросту молодняку свиней за різних поєднань, кг

Групи тварин	Вік, міс.			
	2...3	3...4	4...6	2...6
I	12,1	12,4	51,5	76,0
II	12,5	12,7	52,6	77,8
III	13,3	12,8	53,7	79,8
IV	13,0	12,8	55,9	81,7

*дані сформовано автором

Аналіз показників абсолютних приростів молодняку свиней різних генотипів дозволяє стверджувати про те, що в усі вікові періоди помісний молодняк переважав чистопородних тварин контрольної групи. По окремих генотипах є певні відмінності. Так у віковий період 2...3 місяці найвищий

показник абсолютного приросту отримано від молодняку III дослідної групи (13,3 кг), що на 1,2 кг більше в порівнянні із чистопородними тваринами. У віковий період 3...4 місяці найвищими показниками абсолютного приросту відрізнялися тварини III та IV дослідної груп (12,8 кг), які переважали тварин контрольної групи на 0,4 кг. У віковий період 4...6 місяців найбільшу різницю (4,4 кг) в порівнянні із тваринами контрольної групи мав молодняк IV дослідної групи. Протягом всього дослідного періоду 2...6 місяців найбільшими показниками абсолютного приросту відрізнялися тварини IV дослідної групи генотипу (ВБ × Л × П).

Поряд з цим нами було розраховано середньодобові прирости тварин піддослідних генотипів у вивчаємі вікові періоди. Отримані дані наведено у табл. 4.

Таблиця 4 – Динаміка середньодобового приросту молодняку свиней за різних поєднань, г

Групи тварин	Вік, міс.			
	2...3	3...4	4...6	2...6
I	403,3	413,3	858,3	633,3
II	416,7	423,3	876,7	648,3
III	443,3	426,7	895,0	665,0
IV	433,3	426,7	931,7	680,8

*дані сформовано автором

Аналіз динаміки середньодобових приростів підтверджує аналогічну тенденцію при аналізі абсолютних приростів. В усі вікові періоди помісні тварини суттєво переважали чистопородних тварин за показниками середньодобового приросту. Найвищі показники середньодобового приросту протягом всього досліджуваного періоду (680,8г) зафіксовано у тварин IV дослідної групи генотипу (ВБ × Л × П). Вони на 47,5 г перевершували тварин контрольної групи, а саме на 10,2%. В результаті проведених досліджень нами встановлено, що в усі вікові періоди помісні тварини II, III та IV дослідних груп суттєво переважали чистопородних тварин контрольної групи. Подібна тенденція була характерна для всіх вивчаємих показників.

Список використаних джерел

1. Гнатюк С.А., Топіха В.С., Трибрат Р.О., Лихач В.Я., Луговий С.І. Багатогалузеве, стабільно прибуткове // «Аграрний тиждень». –2018. –Вип. № 6(330). – С. 57–60 .
2. Технологія виробництва і переробки продукції свинарства //М.Г. Повод, о. Бондарська, В. Лихач та інші. – Київ: 2021. – 360 с.
3. Топіха В.С. Досвід створення промислового свинарства в умовах СГПП «Техмет-Юг» Миколаївської області / В.С. Топіха, С. М. Галімов, О.О. Стародубець // Вісник аграрної науки Причорномор'я МНАУ. – Миколаїв: МНАУ, 2014. Вип. 4(81). – С.170–177.

ОЦІНКА ВОВНОВОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ОВЕЦЬ

Калиниченко Галина

к. с.-г. н., доцент

Верланов Ілля

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра технології виробництва продукції тваринництва
Миколаївський національний аграрний університет, Україна

Створення конкурентноспроможного вівчарства в значній мірі обумовлено використанням інтенсивних факторів розвитку галузі, до яких відносяться сучасні досягнення генетики, кібернетики і біотехнології. Це дозволить інтенсифікувати селекційний процес удосконалення існуючих і створення нових, більш високопродуктивних ліній, типів і порід овець. Особливого значення це питання набуває в тонкорунному вівчарстві, питома вага якого найбільш висока в загальному виробництві продукції вівчарства. Серед методів підвищення вовнової продуктивності важливе значення має визначення оптимальної долі кровності австралійських мериносів при поглинальному і відтворному схрещуванні з асканійською тонкорунною породою, а також встановлення селекційно-технологічної ролі маток у стаді, моделювання і прогнозування росту та розвитку тварин. В Україні розроблена регіональна система розведення овець тонкорунних порід, яка передбачає як використання чистопорідного підбору, так і отримання помісей оптимальної кровності за австралійськими мериносами [1, 2, 3, 4].

Організація племінної роботи повинна забезпечити в кінцевому рахунку гарантовану точність оцінки індивідуальної продуктивності і походження овець для досягнення високих результатів селекції у бажаному напрямку поліпшення вовнової і м'ясної продуктивності тварин [5, 6].

Дослідження проводили в умовах вівчарської ферми навчально-наукового практичного центру Миколаївського національного аграрного університету протягом 2024 року.

Комплексна оцінка овець за розвитком різноманітних ознак вовнової продуктивності здійснюється фахівцями у вигляді нормативно-передбачених класів і селекційного призначення тварин. Динаміка класів овець усіх статеві-вікових груп наведена в табл. 1.

Несприятливі господарські умови у 2023 році і деяке послаблення в зв'язку з цим селекційної роботи в стаді призвело до погіршення комплексної оцінки овець кожної статево-вікової групи. В подальшому планується загальне підвищення класності стада овець і структури стада дорослих овець у відповідності до їх селекційного призначення.

Таблиця 1 – Розподіл овець за класами, %

Показник	Клас тварин	Рік	
		2022	2023
Барани-плідники	Еліта	100	100
Ремонтні барани	Еліта	100	100
Вівцематки	Еліта	58	60
	Перший	42	40
	Другий	-	-
	Всього	100	100
Переярки	Еліта	65	70
	Перший	32	27
	Другий	2	2
	Брак	1	1
	Всього	100	100
Ярки	Еліта	50	58
	Перший	42	35
	Другий	5	4
	Брак	3	3
	Всього	100	100
По стаду	Еліта	60,5	63,9
	Перший	36,9	33,7
	Другий	1,6	1,4
	Брак	1,0	1,0
	Всього	100	100

*дані сформовано автором

Питома вага елітних овець у 2023 році склала 63,9% (збільшення на 6,3%, ніж у попередні роки). Відповідно зменшилася питома вага поголів'я тварин першого класу на 9,0% для баранів на племпродажу та на 4,0% для вівцематок. В цілому елітні вівці і тварини першого класу складають в середньому по стаду у 2022 році 97,6% (більше за попередні показники у 2023 році на 0,9%). Високу класність мають вівці кожної статево-вікової групи. Барани-плідники, що призначаються для використання в заводському стаді – тільки елітні. Таку ж класність мають ремонтні барани, яких відібрано для поповнення основного стада баранів-плідників (100% еліта). Однорічні баранчики для племпродажу у 2022 році представлені так: еліта – 65%, перший клас – 30%, другий – 3% і брак – 2%. Вівцематки будуть мати такий розподіл за комплексною оцінкою: еліта – 60%, перший клас – 40%. Переярки: еліта – 70%, перший клас – 27%, другий – 2%, брак – 1%.

Передбачається значно підвищити класність ярок. Значне підвищення чисельності елітних овець в стаді, особливо по групах молодняку (баранчики для племпродажу – на 26,7%, переярки – на 13,1%, ярки – на 27,3%), передбачається забезпечити за рахунок поліпшення годівлі тварин і удосконалення племінної роботи в стаді.

Згідно із завданнями досліджень нами було відібрано з чотирьох ліній баранів-річняків та ярок: №№ 227, 369, 517, яких розводять у стаді. Кількість

відібраних тварин з кожної лінії склала 10 голів. Метою досліджень стало виявлення високопродуктивних ліній, використання яких сприятиме підвищенню вовнової продуктивності овець.

Нами було вивчено продуктивні якості ліній № 227, 369, 517 за показником довжини вовни. Отримані дані наведено в табл. 2.

Таблиця 2 – Характеристика дослідного поголів'я за показниками довжини вовни, см

Статеві-вікова група	Лінія	Довжина вовни		
		$\bar{X} \pm S_{\bar{X}}$	δ	Cv, %
Барани-річняки	227	11,0±0,39	0,77	6,45
	369	9,9±0,64	1,70	14,27
	517	10,9±0,69	1,83	15,43
Ярки	227	10,8±0,36	7,99	6,75
	369	9,8±0,40	9,00	8,28
	517	10,5±0,44	1,08	9,36

*дані сформовано автором

Характеризуючи отримані дані можна відмітити, що найкращі показники довжини вовни, як у баранів-річняків, так і ярки, виявлені у тварин лінії № 227, які переважають середні показники продуктивності відповідно на 0,5 см (4,5%). Достатньо добру довжину вовни мають барани-річняки та ярки лінії № 517. Слід відмити на те, що барани-річняки лінії № 517 за показником довжини вовни мають ступінь мінливості (15,43%). Це говорить про достатній генетичний потенціал тварин за даним показником вовнової продуктивності. Найгірші показники довжини вовни, як по баранах-річняках, так і по ярках встановлено у тварин лінії № 369.

Вовнова продуктивність овець крім довжини вовни характеризується такими показниками, як настриг немитого волокна та вихід митої вовни. У зв'язку з цим нами було проаналізовано рівень вище перелічених показників тварин різної лінійної належності. Отримані дані наведено у табл. 3.

Таблиця 3 – Характеристика дослідного поголів'я за показниками вовнової продуктивності

Статеві-вікова група	Лінія	Настриг немитого волокна, кг			Вихід митої волокна, %		
		$\bar{X} \pm S_{\bar{X}}$	δ	Cv, %	$\bar{X} \pm S_{\bar{X}}$	δ	Cv, %
Барани-річняки	227	4,9±0,35	0,94	20,80	47,2±1,27	6,14	10,89
	369	4,0±0,19	0,63	15,68	46,4±2,32	4,22	7,37
	517	4,0±0,23	0,70	17,73	48,9±1,47	4,65	11,72
Ярки	227	4,8±0,33	0,93	22,73	49,1±1,39	3,11	7,89
	369	4,1±0,36	0,81	16,46	47,2±2,53	6,73	5,27
	517	3,8±0,17	0,35	9,11	51,2±1,53	4,33	7,07

*дані сформовано автором

Аналіз отриманих даних показав, що подібна тенденція за кращим проявом показнику настригу немитого волокна встановлено для тварин лінії № 227 (4,9

кг та 4,8 кг). Крім цього за даним показником зафіксовано сильну ступінь мінливості (20,8% та 22,46%), що свідчить про високий генетичний потенціал тварин за даним показником.

За показником виходу митого волокна найвищі результати (48,9 кг і 51,2 кг) відповідно по баранах-річняках та ярках встановлено для тварин лінії

№ 517, хоча у тварин лінії № 227 дещо нижчі, але відмічається достатньо високий прояв даного показнику (11,72% і 7,07%).

У зв'язку з вищевикладеним слід вважати за доцільним використовувати кращих тварин ліній № 227 і 517 з метою підвищення їх вовнової продуктивності.

Список використаних джерел

1. Вівчарство України / В. М. Іовенко, П. І. Польська, О. Г. Антоненко [та ін.] ; за ред. В. П. Бурката. Київ : Аграрна наука, 2006. 614 с.
2. Вовченко Б. О. Прийоми підвищення вовнової продуктивності молодняка овець / Б. О. Вовченко, М. В. Козичар // Таврійський наук. вісник. 2001. Вип. 20. С. 68–73.
3. Ібатулін І. І. Вівчарство України в світлі тенденцій світового розвитку / І. І. Ібатулін // Ефективне тваринництво. 2014. № 2. С. 12–13.
4. Кущенко П. Т. Тонкорунні породи овець / П. Т. Кущенко, Л. С. Дьяченко, Л. С. Шелест. Київ : Урожай, 2013. 200 с.
5. Штомпель М. В. Технологія виробництва продукції вівчарства : навч. вид. / М. В. Штомпель, Б. О. Вовченко. Київ : Вища освіта, 2005. 343 с.
6. Жарук Л. В. Теоретичні основи управління якістю продукції вівчарства / Л. В. Жарук // Вівчарство. Нова Каховка : ПИЕЛ, 2009. Вип. 35. С. 197–201.

Section: Art History and Literature

ТВОРЧИСТЬ ГЕРМАНА ГЕССЕ

Оприщенко Дарія

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Севрук Софія-Магдалена

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Науковий керівник:

Дрейман Антон Ігорович

лектор

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Герман Гессе народився 2 липня 1877 року в північно-швабському містечку Кальв. Життя письменника було тісно пов'язане з двома країнами: рідною Німеччиною та сусідньою Швейцарією. Там він тривалий час жив у юності, а з 1919 року і до останніх років свого життя оселився в Монтаньолі, поблизу Лугано, де провів найплідніші роки свого творчого життя; у 1923 році став громадянином Швейцарії. Обидві країни вважали його «своїм» письменником.

Регіон, де він народився і де жила його родина, мав вирішальний вплив на формування характеру Гессе. Один з дідів Гессе був місіонером і багато років проповідував на Далекому Сході. Мати Германа продовжила справу свого батька. Його батько, письменник, чотири роки служив священиком на далеких островах Тихого океану, але через поганий стан здоров'я був змушений повернутися додому. Подружжя об'єднувала любов до Бога та служіння йому, а також суворе і скромне повсякденне життя. Вони були високоосвіченими людьми, глибоко обізнаними у внутрішньому духовному світі. На відміну від них, Герман був неспокійним і непокірним. Він вражав своїх батьків креативністю та нестандартним мисленням, мав схильність до фантастичного сприйняття реальності, а також здатність до глибокого саморозуміння. У нього рано сформувалася виняткова самостійність у діях і судженнях, а також прояви лідерських якостей. Хлопчик виявляв гордовитість і імпульсивність, протестуючи проти вимог батьків, раптово впадав у гнів, завдавав шкоди та бив інших дітей. Тому батьки вирішили віддати його до спеціального виховного закладу.

«Школа багато чого в мені зруйнувала, — згадував митець. — Я там навчився лише латині та брехні». Після того, як його одного разу безвинно покарали, він назавжди втратив віру у авторитет вчителів. Перебування у закладі поступово ставало для нього все більш нестерпним. На цьому фоні у Гессе почали проявлятися психосоматичні захворювання: в листах до батьків він скаржився на частий головний біль, порушення слуху і раптові напади задухи. Невблаганний ректор зауважував: «Стосовно нервів я переконаний, що достатньо поглянути на його батька, аби припинити дивуватися». До речі,

подібні симптоми під час навчання також спостерігалися у його молодшого брата Ганса, схильного до депресії. Хоча стосунки між сином і батьками продовжували погіршуватися, майбутній письменник був генетично пов'язаний зі своєю родиною.

Пізніше, у 1892 році, коли Герман вступив до теологічної семінарії в Маульбронні, він раптово втік. На наступний день його знайшли, повернули назад і помістили в карцер. Ректор порадив батькам передати сина під опіку пастора Блюмгардта в Бад-Болль (Німеччина). Саме там юнак закохався в 22-річну Євгенію Кольб, яка не відповіла йому взаємністю. Після цього він витратив свої гроші на придбання револьвера і спробував вчинити самогубство. За наполяганням пастора його направили до лікарні для дітей з дефектами розвитку та істерією в Штеттені (Рейнланд-Пфальц).

Гессе категорично відмовлявся визнавати свою хворобу, а батьки вважали його стан моральним божевіллям, хоча офіційно у нього діагностували депресію. Після цього розрив з батьками став ще глибшим. Однак внутрішньо він був пов'язаний зі своєю пієтистською родиною. А інтерес його діда до Сходу, до езотеричних далекосхідних релігій справив на юнака незабутнє враження і згодом привів його до Індії. Китайська релігія і філософія даосизму стали наріжним каменем його світогляду.

У 1903 році він одружився з трохи старшою, освіченою та культурною жінкою. Вони орендували затишний будинок у мальовничій місцевості. Тиша і спокій дозволяли письменникові плідно працювати. Дружина народила йому трьох синів. Відірвана від метушливості, сім'я жила ідилічним життям. Але це життя було лише уявним. Емоційні потрясіння розірвали сім'ю на частини і змусили Гессе вирушити в далеку подорож. Подорож до Індії була, по суті, втечею і ознаменувала розпад його шлюбу. Своєю особливою інтуїцією письменник відчував небезпеку чогось страшного, що сконденсувалося в європейській атмосфері.

Початок Першої світової війни став для нього глибоким потрясінням. Його пацифізм викликав каламутний потік ненависті, наклепів і осуду проти нього. На нього посипалися гнівні листи з погрозами, а більшість його друзів відвернулися від нього. «Зрадник» і «безпринципний покидьок» - не найобразливіші «титули», якими його називали. Гессе хотів допомогти жертвам війни. У Берліні він став позаштатним співробітником Червоного Хреста та Німецької організації допомоги військовополоненим, керував бібліотекою та вів недільну службу для них.

Літературна кар'єра Германа Гессе почалася наприкінці XIX століття. У 1895 році він став учнем книгаря в Тюбінгені, а в 1899 році перейшов до торгівлі книгами та антикваріатом у Базелі. Гессе мав багатий життєвий досвід, знав і розумів проблеми сучасників, але не фокусувався на їх повсякденних турботах у своїх творах. Його літературні твори піднімали світ, створений ним, до високих духовних сфер, абстракцій і узагальнень. У 1946 році він отримав Нобелівську премію за натхненну творчість, що демонструвала класичні ідеали гуманізму і відзначалася блискучим стилем.

Тема виховання стала головною в його творчості. До початку Першої світової війни життя Гессе було відносно стабільним. Однак у 1916 році, після смерті батька, хвороби дружини, яка потребувала лікування, і необхідності відправити дітей до пансіонів через його зайнятість, хвороба Гессе загострилася. Це призвело до періодичних медичних обстежень. За порадою друзів він звернувся до психоаналітика, учня Карла Юнга, що допомогло йому в боротьбі з душевними проблемами. Герман настільки захопився психоаналізом, що почав -самотужки студіювати праці Фрейда, Юнга і Штекеля. «Шлях до себе більш священний, аніж усі буржуазні ідеали», — зазначав він.

Критики вважають, що саме під впливом психоаналізу сформувався унікальний стиль його творчості — не реалістичний, а психосимволічний, який відображав внутрішні переживання автора. Роман «Деміан» (1919), написаний під псевдонімом Еміль Сінклер, став результатом його терапії, де він переосмислив дитинство і юність. Образ лікаря втілений у персонажі Пісторіуса. Відтоді всі його твори супроводжувалися внутрішнім духовним пошуком, і Гессе називав їх «біографією душі». Письменник вчився дивитися на світ через співпереживання часу і змінював свою психологію під впливом психоаналізу.

Під час терапії у Гессе віднайшов інший талант — живопис. Спочатку це були замальовки снів, а пізніше він створював автопортрети й пейзажі. За словами Гессе, він відкрив «магічний світ уявного», де дерева мали обличчя, а будинки сміялися, танцювали або плакали. Цей новий досвід відобразився в його книзі «Художник та психоаналіз».

На основі теорії підсвідомого Гессе розробив власну концепцію «шляху до внутрішнього я». Його твори стали наповнені елементами символізму, містики та тяжіли до утопії, а події відбувалися у вигаданих країнах. Однак його стиль зберіг інтелектуальність.

Повість «Сіддгарта» (1922) розповідає про юнака Сіддгарту і його друга Говінду, які шукають гармонію та ідеали в давній Індії. Після багатьох пригод вони знаходять спокій у внутрішньому світі та єдності природи і життя. Твір має високу поетичність, що відповідає його назві «індійська поема».

Роман «Степовий вовк» став підсумком багатьох ідей і символів Гессе. Він досліджує конфлікт між внутрішнім світом людини та егоїстичним суспільством, уособленим героєм Гаррі Галлером, який став символом ізольованої особистості.

Гессе не описував Другої світової війни так, як це робили Е.М. Ремарк чи А. Барбюс, проте його твори точно відображали духовну кризу часу. Письменник захищав особистість, яка прагнула звільнитися від масок і знайти свою істинну сутність.

Романи «Деміан», «Степовий вовк» та повість «Кляйн і Вагнер» демонструють хаотичність тогочасного життя і контрастують з його пізніми творами, зокрема «Паломництвом до країни Сходу» (1932) та «Грою в бісер» (1930-1943). «Гра в бісер» стала вершиною його творчості й утопічною спадщиною.

Після завершення «Гри в бісер» Гессе прожив майже двадцять років у Монтаньйолі, працюючи в своєму саду. Хоча не був мізантропом, не любив порожніх розмов і досить часто у коректній формі пояснював нав'язливим гостям, як йому набридли ці відвідини. Були в Г. Гессе друзі з якими він міг і говорити і мовчати годинами, такі як Т. Манн.

Герман Гессе помер у 1962 році уві сні, залишивши світ із легкістю, властивою праведникам.

Список використаних джерел

1. Герман Гессе. Гра в бісер. Переклад Євгена Поповича. Переклад віршів Ліни Костенко. Київ. Вища школа. 1983
2. Гессе Герман// Зарубіжні письменники: енциклопедичний довідник: у 2 т./ за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського.— Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2005.— С. 381.
3. Paul A. Schons. A winner of the Nobel Prize for Literature: Hermann Hesse [Електронний ресурс] / Paul A. Schons // Internet archive. — Режим доступу: https://web.archive.org/web/20070310194759/http://courseweb.stthomas.edu/pascho ns/language_http/essays/hesse.html
4. Encyclopedia Britannica. Hermann Hesse German writer [Електронний ресурс] / Encyclopedia Britannica // Britannica. — Режим доступу: <https://www.britannica.com/biography/Hermann-Hesse>

ЛЮДИНА У ТВОРАХ ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ, ОБРАЗИ ГЕРОЇВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЧАСУ

Хлівненко Анастасія

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Факультет гуманітарно-педагогічний

Кафедра іноземної філології і перекладу

Національний університет біоресурсів і

природокористування України, м. Київ

Відродження як епоха гуманізму:

Література Відродження (XIV-XVII ст.) відзначалася новим баченням людини, природи та суспільства, відмовою від релігійних догм і пошуком гуманістичних цінностей. Перехід від середньовічного світогляду до нової антропоцентричної картини світу. Людина постає в центрі всесвіту, гідна самопізнання, розуміння світу і творчості.

Образ людини та її індивідуальність:

Унікальність і неповторність особистості як одні з головних тем мистецтва доби Відродження. Портретний жанр і деталізація образів свідчать про важливість індивідуальної краси та характеру. Герої творів Відродження

втілюють розум, енергію, волю та самопізнання. Гуманістичний ідеал освіченої, гармонійної особистості, яка володіє як фізичною, так і духовною силою.

Слід виокремити кілька основних творів та героїв літератури доби Відродження, які стали визначальними для епохи та залишаються символами гуманістичних ідеалів:

1. "Божественна комедія" Данте Аліг'єрі. Головний герой: Данте подорожує через Пекло, Чистилище і Рай символізує духовний пошук і прагнення до знань та самопізнання. Цей твір закладає основи Відродження.

2. "Декамерон" Джованні Боккаччо: 10 молодих людей, які розповідають історії про життя, любов, мораль. Збірка новел відображає різноманіття людських характерів, досліджуючи питання етики, соціальної справедливості та любові, що робить цей твір одним із перших зразків реалістичної літератури.

3. "Гаргантюа і Пантагрюель" Франсуа Рабле: велетні Гаргантюа і його син Пантагрюель - постають як символи людської допитливості, прагнення до пізнання та гумору.

4. "Гамлет" Вільяма Шекспіра: головний герой, принц Гамлет — втілення складної людської натури, борця за правду і справедливість. Його трагедія зображує глибокі внутрішні конфлікти, моральні дилеми та пошук істини.

5. "Дон Кіхот" Мігеля де Сервантеса: Дон Кіхот і Санчо Панса - головні герої твору. Дон Кіхот, ідеаліст і мрійник, що прагне відновити справедливість і лицарські ідеали, зображує зіткнення між ілюзіями та реальністю. Його образ став символом незламного ідеалізму і парадоксу людської природи.

6. "Фауст" Крістофера Марло: головний герой: доктор Фауст - учений, який жертвує своєю душею в обмін на знання і владу, що підкреслює людське прагнення до пізнання і водночас небезпеку аморальності. Образ Фауста став вічним символом дилеми між бажанням і моральними обмеженнями.

Ренесансна людина: ідеалізація і внутрішні протиріччя:

Образ героїв у творах літератури «Відродження» розкриває характерні риси, цінності та прагнення людей цієї епохи. Твори доби Ренесансу показують ідеал людини, її свободи, здатності до саморозвитку і гармонії з природою.

Внутрішня боротьба героїв між прагненням до високих ідеалів і власними обмеженнями. Символічне зображення цієї боротьби як частини людської природи, пошуку істини та гармонії. Ренесансний герой прагне до свободи і реалізації свого потенціалу, орієнтуючись на внутрішній світ і гуманістичні цінності.

Внесок видатних митців літератури і живопису у створення образів героїв епохи Відродження, приклади:

Роль таких митців, як Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель у формуванні канону ренесансного героя. Як їхні твори відображають еволюцію від ідеального до реалістичного та емоційного зображення людини. В літературі відображені багатовимірні характери, які, як Гамлет, прагнуть правди, хоч і стикаються з внутрішніми конфліктами та трагедіями.

Ідеал вільної та сильної особистості Гамлет у трагедії Вільяма Шекспіра відображає внутрішню боротьбу між обов'язком і моральними сумнівами. Він

глибоко мислить, розмірковує над життям і справедливістю, демонструючи велику складність людської натури.

Герої Відродження наділені здатністю до критичного мислення і пошуку істини. Вони намагаються пізнати не тільки світ, але й себе, розвиваючи розум і моральність. Можемо спостерігати вищезгадане на прикладі Фауста Йоганна Вольфганга Гете, який показує вченого, що прагне до знання та розкриття таємниць природи, мудрості та вічної істини ілюструє інтелектуальний пошук доби Відродження.

Герої літератури Відродження нерідко протистоять соціальним і релігійним обмеженням, відстоюючи право на особистий вибір і свободу.

Приклад: Дон Кіхот Мігеля де Сервантеса – своєрідний "ідеалістичний" герой, який втілює прагнення до благородства, хоробрості та боротьби за власні ідеали. Хоча його світогляд виглядає наївним, він підкреслює важливість мрії та віри у високі ідеали навіть у суворій реальності.

У творах доби Відродження часто звеличується відданість коханням як морально-духовній цінності. Саме кохання вважається піднесеним почуттям, яке вдосконалює особистість і веде до глибокого самопізнання. Яскравим прикладом цьому є образи Ромео і Джульєтти Шекспіра, які ілюструють чистоту та силу кохання, яке підштовхує героїв до рішучих дій і навіть до самопожертви, показуючи високий ідеал почуття, вартого боротьби.

Однією з характеристик творів доби Ренесансу є трагізм і усвідомлення недосконалості світу, а також - прагнення до героїзму і високих ідеалів. Багато героїв Ренесансу, незважаючи на свою волю та силу, стикаються з трагічними обставинами і внутрішніми суперечностями.

Приклад: Макбет у Шекспіра, який, піддавшись спокусі влади, опиняється в полоні жорстоких амбіцій. Його трагедія – це усвідомлення морального падіння, що приводить до сумнівів у правильності обраного шляху. Герої Відродження нерідко мають шляхетні цілі та бажання зробити світ кращим. Вони віддані своїм переконанням, навіть якщо це приводить до їх загибелі

Актуальність образів Відродження в сучасності:

Ідеали Відродження, як-от прагнення до свободи, гармонії і краси, залишаються фундаментальними в сучасній культурі, мистецтві, науці.

Перенесення в літературні й кінематографічні образи ідей про свободу волі, індивідуалізм, самопізнання. Продовження тем Відродження в жанрах фентезі та історичних романах. Архетипи мислителя, винахідника та бунтаря, створені у Відродженні, як прототипи сучасних героїв (Дон Кіхот, Фауст).

Зростаючий інтерес до гуманістичних цінностей, індивідуальності та самопізнання. Як образи героїв Відродження можуть надихати й сьогодні, пропонуючи моделі для формування сучасної особистості.

Висновок:

Герої літератури Відродження символізують новий ідеал особистості, вільної, мислячої, цілеспрямованої і морально досконалої. Вони не лише відображають гуманістичні ідеали, але й демонструють складність людської натури, наповненої суперечностями та прагненням до досконалості.

Суспільна та інтелектуальна революція, що надихнула авторів на створення нових образів, які резонують і сьогодні.

Література Відродження залишається «порталом» до сучасного світу завдяки своїм універсальним образам і цінностям, які є вічними і підтримують культурний розвиток. Вона формує фундаментальні ідеали і естетичні погляди, які залишаються значущими для сьогоднішньої людини.

НЕВЕРБАЛЬНИЙ РІВЕНЬ СЦЕНІЧНОЇ ОБРАЗНОСТІ В ТРАДИЦІЙНОМУ ТЕАТРІ БАЛІ

Кікоть Антоніна Андріївна
доктор культурології, професор
Кафедра майстерності актора
Шумакова Світлана Миколаївна
кандидат мистецтвознавства, доцент
Кафедра режисури
Харківська державна академія культури, Україна

Анотація. Виявлено, що в традиційному балійському театрі створюються за допомогою мови жестів і символіки маски. Кольори і візерунки містичних знаків у масці презентують невідому міфологічну реальність балійської культури. Кожна маска має свою символіку, від сили і мудрості до хаосу і руйнування. Маски допомагають підтримувати духовний баланс, виконують освітньо-виховну функцію і часто використовуються у ритуалах і обрядах.

Ключові слова: маска, художній образ, символ, балійський традиційний театр, танець-маска, театр тіней.

Художній образ в театрі формується у свідомості глядача на основі чуттєвого сприйняття його форми, емоційності та пізнання змісту. Через образне уявлення відбувається зв'язок ідеального з матеріальним, здійснюється перехід від матеріального до ідеального і навпаки. Художній образ завжди символічний, і символ виконує роль згущеної програми творчого процесу.

Балійський традиційний театр, особливо такі його жанри, як топенг (танець-маска) і вайанг (театр тіней), вважається «чистим» театром або живим мистецтвом. Він існує у релігійному і метафізичному сенсі, у гармонії зі всесвітом. Багатство звуків, кольорів, вивіреність жестів, пластики, неперевершені маски (ефективне використання знаків і символів) повертають театральній умовності її вищий сенс. Дієва сила акторських технік балійського традиційного театру не вичерпала себе протягом тисячоліть.

Важко переоцінити роль маски в балійському театрі, який є знаковим предметом у театральному мистецтві, що несе легітимовані культурні значення. Вона не просто змінює зовнішність актора, а буденність життя, перетворює його на світ гри і фантазії, презентує вихід особистості за межі себе звичайної.

Недоступне і непідвладне людині у житті стає доступним завдяки масці. Однією з особливих технік театральної гри є моделювання образу в масці. Стосовно традиційного національного театру це моделювання залучає особливості етносу, його історії, побуту та менталітету. Головною функцією маски є створення певного образу (тварини, демона, бога тощо) і здатність лицедіяти від імені цього образу.

Маски використовуються для презентації таких персонажів, як боги, духи та міфологічні істоти. Відображають різні емоції, соціальні статуси і ролі (королі, воїни, слуги, простолюдини). При цьому маски королів витончені і багато прикрашені, а маски слуг і простолюдинів спрощені та мають комедійне забарвлення. Маски також пов'язані з прадавніми міфами, легендами і мають глибоке символічне значення.

Однією з найвідоміших масок на Балі є Баронг, який наділений духовними і магічними якостями, втілює добро, очищає і гармонізує простір та захищає людей від демонів. Однією з атагоністів Баронга є відьма Рангда, яка символізує хаос і зло. Вічне протистояння між добром і злом, баланс світла і темряви є провідними темами балійської культури. Баронг має вигляд, подібний до лева або дракона, носить золоту маску, прикрашену хутром і дзеркальними елементами, що підкреслює його божественну природу і захист від темряви. Маска Рангди, навпаки, лякає своїм страшним виглядом (довгі зуби, вирячені очі, міміка жахиття).

У театрі топенг сюжетна лінія демонструє історію кохання і відданості легендарного принца Панджиджи. Його маска має м'які, гармонійні риси обличчя, символізуючи шляхетність і мудрість. В інших сюжетах маски втілюють королів або духовних лідерів, кожен з них символізує різні якості: мудрість, відвагу або тиранію. На цих історіях і образах вибудовується мораль, етика і філософія традиційної балійської та індонезійської культури в цілому.

Окремо слід акцентувати комедійні маски простолюдинів і блазнів. Символічно ці маски презентують народні традиції, висміюють повсякденні соціальні події та критикують владу.

Вистави в театрі тіней базуються на сюжетах з епосу Рамаяни, де найцікавішим персонажем є білий бог-мавпа Хануман, безмежно відданий Рамі. Заради Рами Хануман перемагає демонів, його історія сповнена подвигами. Маска Ханумана символізує силу, спритність та відданість. Маска бога Рами втілює справедливість і добродійність, це ідеальний образ правителя.

Таким чином, ідея «чистого театру» має невербальний рівень. Актори балійського театру віртуозно володіють мовою жестів, міміки, пластики. Вистави, з одного боку, мають містичні композиційні рішення, з іншого – нагадують церемонію релігійного обряду, що виключає розвагу і штучну гру. Для осягнення яскравих сценічних образів використовується досконала маска, яка має символічну природу. Маски є важливим культурним надбанням, у якому втілюються міфологічні і духовні цінності балійського народу.

Section: Economy

УНІВЕРСАЛЬНА ЕКОНОМІКО–МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Коваль Олександр

к.е.н., доцент

Зайцев Олексій

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Національний університет «Запорізька політехніка»

Анотація. В статті розглядається можливість створення математичної моделі системи фінансових ринків як динамічної системи з автоколиваннями та частковою дисипацією енергії коливань та гармонійними впливами на неї державного регулювання та сезонних змін. Модель будується на даних фінансових ринків розвинутих країн (США, Японія, Німеччина) та фінансових ринків України за даними 2003 року.

Постановка проблеми. В умовах численних криз, які систематично руйнують уявну стабільність та благополуччя навіть розвинених країн, проблема їх прогнозування та попередження є однією з найактуальніших. Тому побудування математичної моделі, яка б дозволила спрогнозувати настання кризи на фінансових ринках в короткостроковій перспективі, а в середньостроковій могла б передбачити хоча б якісні характеристики майбутніх змін, може суттєво полегшити проблеми інвесторів, фінансових інституцій, населенні, а також зменшити хоча б частку навантаження на державні бюджети, пов'язані з подоланням наслідків фінансових криз.

Аналіз останніх досліджень. Знання про взаємний вплив між інструментами ринків та самими ринками ще з 80-х рр. вважається досить традиційним. Цю проблемою активно досліджували Cooper L., De Santes R. (Великобританія), Elliott M. (Сполучені Штати Америки). Але не всі дослідники остаточно визначились з причинами такого взаємного впливу. Falloon W., Kaldor N. Белл Д., Ляско А., Falkenstein E. методами класичної ризикології спробували сформулювати модель балансу ризиків на фінансових ринках, але точність їх моделі була недостатньою внаслідок обмеженого числа факторів, які вони приймали до уваги. Крім того, взаємні зв'язки між ринками чисельно не досліджувались.

Формування цілей статті.

Метою цієї статті є формування економіко–математичної моделі системи фінансових ринків як взаємопов'язаних активних елементів з динамічними характеристиками.

Виклад основного матеріалу. Знання про взаємний вплив між інструментами ринків та самими ринками ще з 80-х рр. вважається досить

традиційним. Але не всі дослідники остаточно визначились з причинами такого взаємного впливу.

Якщо на товарних ринках попит породжує пропозицію, то при використанні деривативів на фінансових ринках пропозиція фінансових інструментів фактично не має меж. Тобто, зростання чи зменшення капіталізації всієї системи фінансових ринків в цілому визначається пропозицією грошей.

Слід визнати також застереження, що досить часто для окремих фінансових ринків потрібні різні гроші. Для інвестування у фондові ринки Нью-Йорка та Франкфурта потрібні різні валюти. Хоча це застереження має значно менше значення для розвинутих ринків Європи та Північної Америки, ніж для держав з перехідною економікою.

Оскільки вільних грошей не так уже й багато, то для того, щоб увійти на якийсь із ринків, слід спочатку вийти з іншого ринку. А можливість таких операцій залежить від кількості операторів ринку, загальних обсягів ринку, балансу попиту та пропозиції на гроші серед операторів такого ринку, валютного законодавства, територіальної локалізації ринку тощо.

Загалом фінансові та товарні ринки є динамічною системою з автоколиваннями та частковою дисипацією енергії коливань та гармонійними впливами на них навколишнього середовища. Тобто комплекс фінансових і товарних ринків правомірно описати наступною системою диференціальних рівнянь:

$$\{ M_n * d^2 Q_n / dt^2 + A_n * dQ_n / dt + P_n * Q_n = F_1(X_1, X_2, \dots, X_n) * F_2(t) * F_3(t), \quad (2.1)$$

де: M_n – обсяг n-ринку;

Q_n – ціна відповідного інструменту (товару);

A_n – коефіцієнт опору ринку, пов'язаний з системою оподаткування;

P_n – коефіцієнт пружності, тобто характеристика ринку опиратися можливим змінам;

$F_1(X_1, X_2, \dots, X_n)$ – функція очікування реакції на зовнішні негармонійні впливи;

$F_2(t)$ – функція дисипації енергії внутрішніх коливань, пов'язана с практикою резервування банками або внесення заставної маржі операторами ринку;

$F_3(t)$ – функція гармонійних (сезонних) впливів.

Очікування реакції формуються із заяв уряду України з урахуванням рівня довіри до нього, заяв урядів інших країн, експертних заяв та власних розрахунків операторів.

Для розрахунку параметрів рівняння оберемо три ринки: фондові ринки США, Японії та Німеччини, які представлені відповідними індексами S&P500, Nikkei-225 та DAX, й курс євро/долар США. Обсяги відповідних ринків відомі і є об'єктом постійного аналізу. Крім того, досліджуваний період був відносно стабільним і пройшов без очевидних криз та потрясінь. Функцію очікування реакції на зовнішні негармонійні впливи можна визначити як

$$F_1(t) = K_{зв} * Q(t),$$

де $K_{зв}$ – коефіцієнт зв'язаності, визначення якого описано нижче;

$Q(t)$ – ціна інструмента, який має найбільший вплив на ринок, який досліджується.

Відповідно функція дисипації розраховується наступним чином:

$$F_2 = 0.1 * M,$$

враховуючи, що застава маржа на більшості фінансових ринків становить 10% від обсягу укладених угод.

Функцію гармонійних (сезонних) впливів можна визначити, як

$$F_3 = Am_Q * \sin(t),$$

де Am_Q - амплітуда впливу гармонійних факторів.

Таким чином, невідомі коефіцієнти - A_n (коефіцієнт опору), P_n (коефіцієнт пружності) та Am_Q (амплітуда впливу гармонійних факторів) – потребують розрахування.

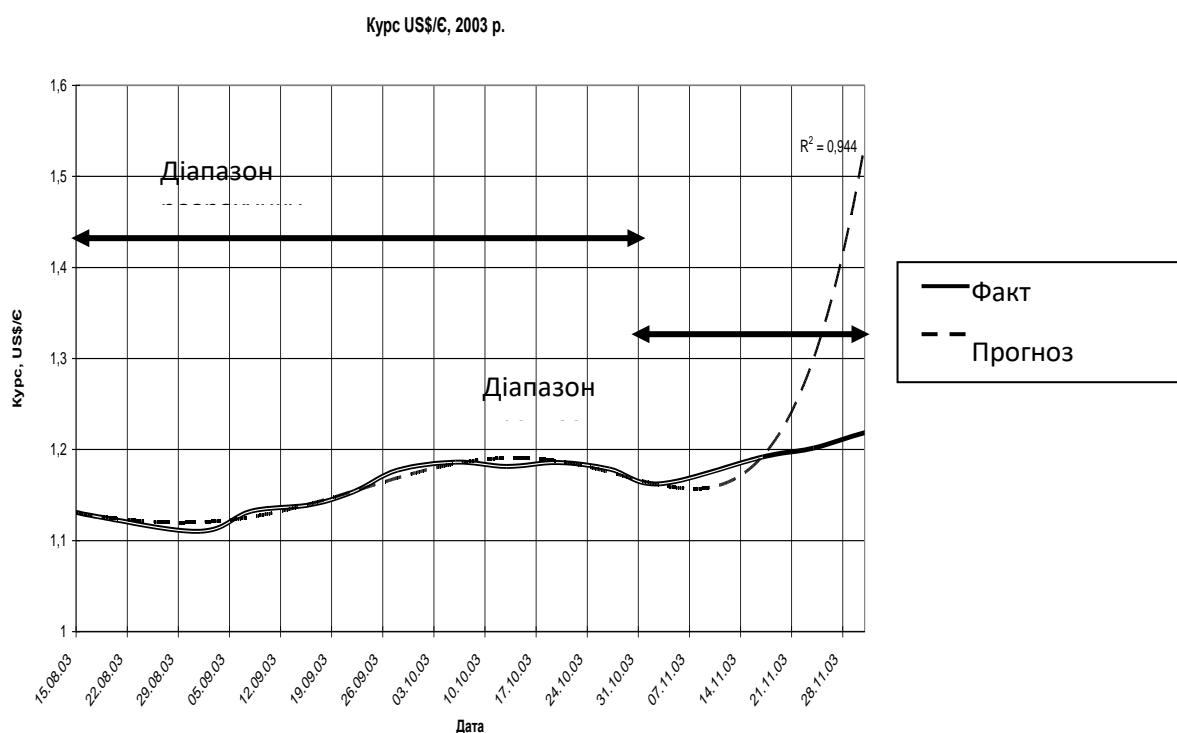

Рис.4. Графік курсу долар/євро протягом другої половини 2003 р. та розрахунковий курс за рівнянням 1.

Якщо розрахувати параметри вищезазначеного рівняння на базовому періоді, а потім використати ці параметри для прогнозу стану ринку у подальшому, то можна отримати більш-менш точний прогноз курсу відповідного інструмента. На розвинутих та достатньо сталих ринках США (рис.2), Японії (рис.4) та Європи (рис.3) отримано точність прогнозу в межах 94-98 %. На українському фондовому ринку точність нижча – 82% - однак знаходиться в межах, придатних для прийняття інвестиційних рішень операторами.

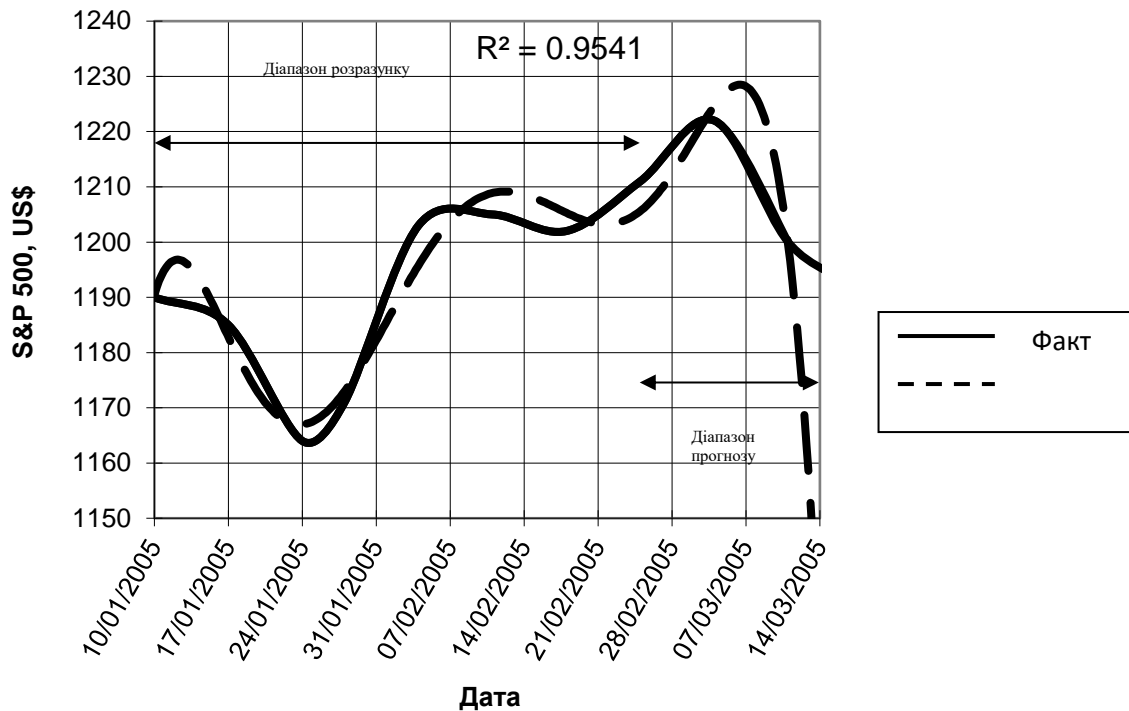

Рис.5. Графік змін індексу S&P500 протягом першого кварталу 2005 р. та розрахунковий індекс за рівнянням 1.

При збільшенні терміну прогнозу точність прогнозу падає, однак якісні характеристики, тобто напрямок тренду, є прийнятним для практичного використання.

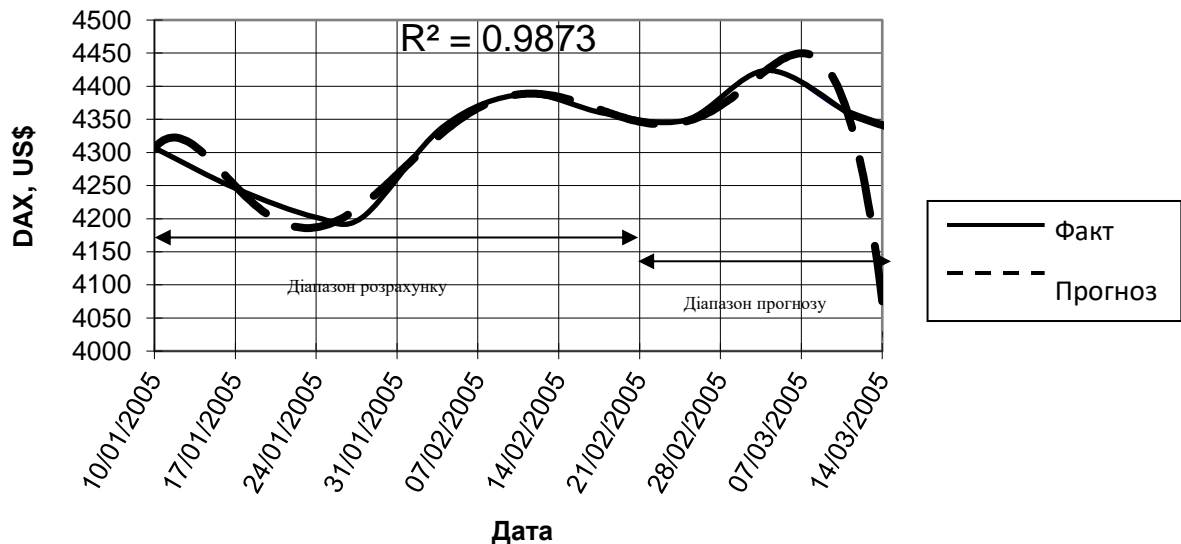

Рис.6. Графік індексу DAX протягом першого кварталу 2003 р. та розрахунковий індекс за рівнянням 1.

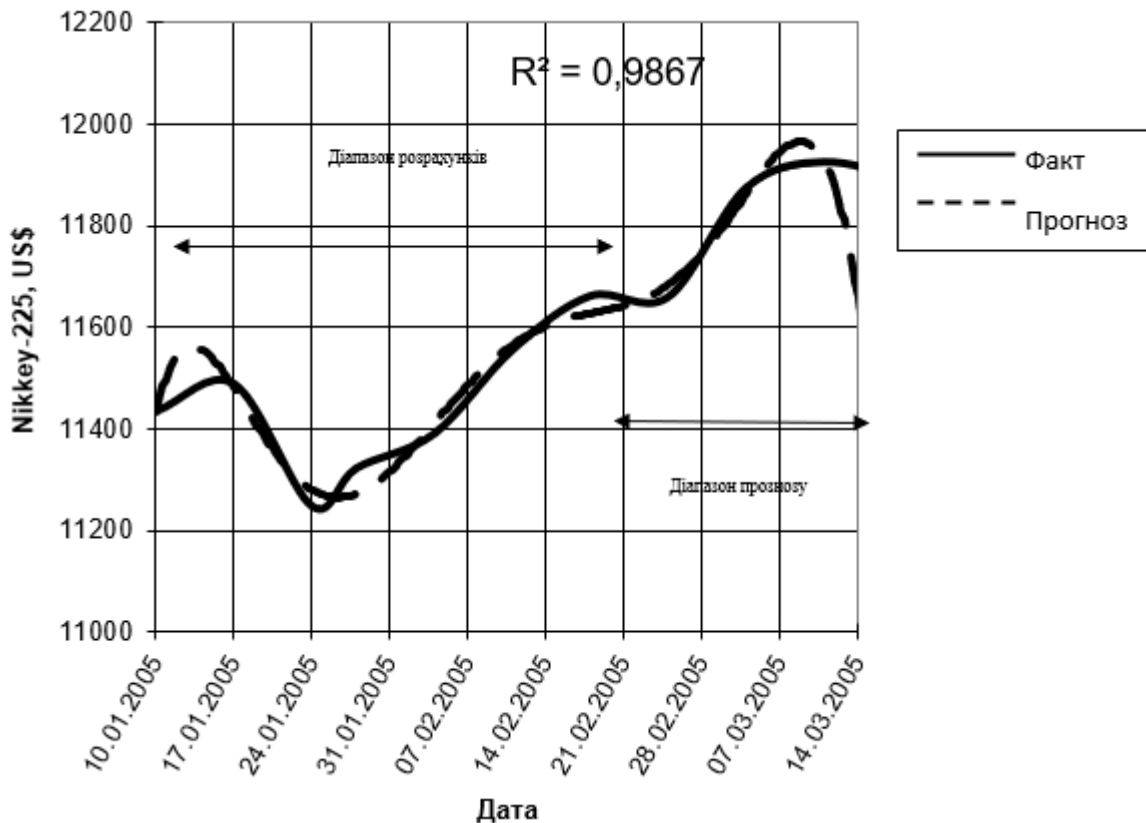

Рис. 7. Графік індексу Nikkey-225 протягом першого кварталу 2005 р. та розрахунковий індекс за рівнянням 2.1.

Розширенні періоду розрахунку параметрів диференційного рівняння не призводить до підвищення точності прогнозу, оскільки при більшому періоді починають діяти інші фактори, які спотворюють коефіцієнти, роблять їх динамічними. За цей час на ринках стають актуальними нові технічні, фінансові та економічні можливості, які прискорюють укладання торговельних угод, отримання кредитів, перерахування грошей тощо.

Виходячи з потреб максимізації прибутку операторів та завдання державного оператора на стабільність ринку найбільш привабливими для перших та вкрай негативними для інших є стратегічні тренди, які виникають внаслідок:

- будь-яких об'єктивних (наприклад, погодних) факторів;
- очікування значних політичних змін, пов'язаних в першу чергу зі змінами ідеологічних уподобань політичними правлячими елітами;
- суб'єктивними впливами окремих операторів або груп операторів.

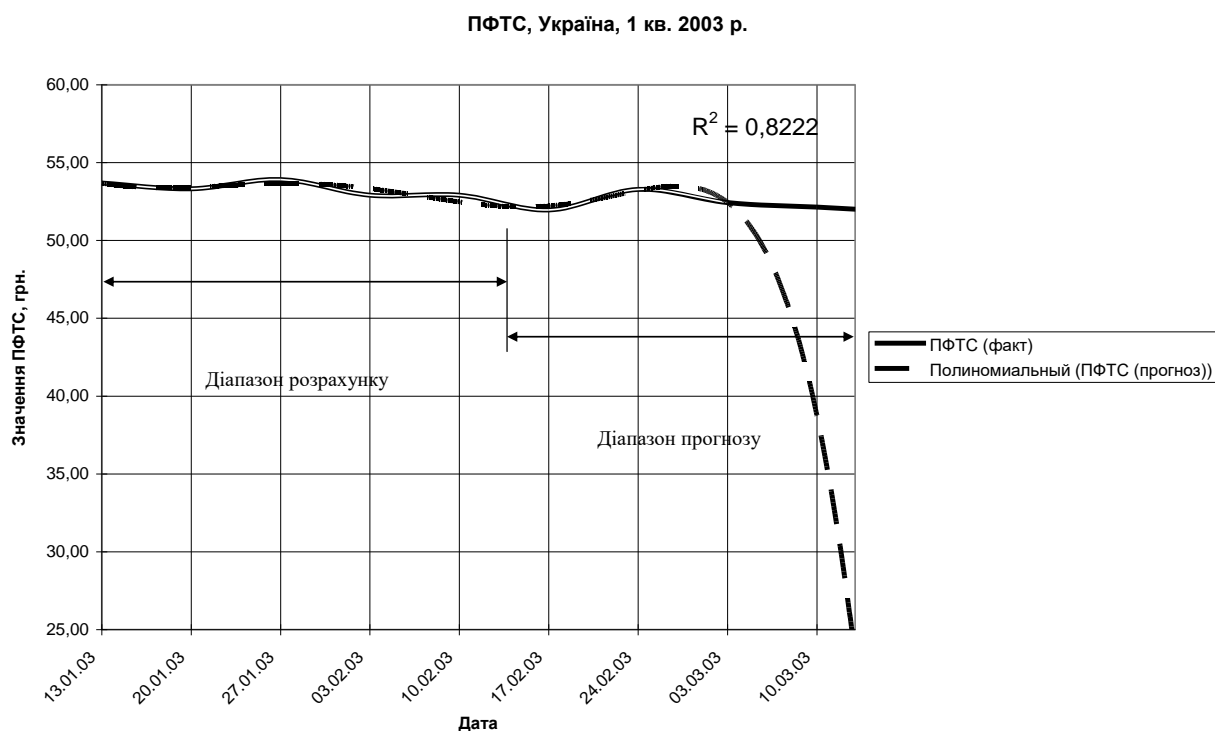

Рис.8. Графік індексу ПФТС протягом першого кварталу 2003 р. та розрахунковий курс за рівнянням 1.

Практики показує, що один фактор не може призвести до кардинальних катастрофічних змін на ринках. Наприклад, нафтова криза 1974 р. не призвела до глобального колапсу внаслідок оперативних та кваліфікованих дій зацікавлених урядів.

Практика показує, що зміни не можуть стосуватися виключно одного ринку. Як правило, нестатистичні зміни одного ринку викликають відповідні зміни на іншому. Тобто є сенс говорити про те, що зміни в системі ринків проходять по лініям зв'язаності. Швидкість цих змін визначається терміном проходження впливів, а потужність – коефіцієнтом зв'язаності. Ці чисельні параметри є основними, якими можна визначити напрямок, час та потужність змін.

Висновки. Запропоновані чисельні методи розрахунку параметрів системи фінансових ринків – коефіцієнт зв'язаності та термін передачі впливу. Ці параметри є найбільш характерними для опису стану системи ринків та розробки стратегії спрямованого впливу на них. Запропоновано графічну модель системи фінансових ринків – ізохронічну мапу, яка дозволить оператору оцінити як стаціонарний, так і динамічний загальний стан системи та графічно спланувати напрямки та подальший розвиток впливу.

Список використаних джерел

1. Фінансовий клуб. Україна займає 120 позицію з розвитку фінансового ринку. 22 січня 2021. URL: <https://finclub.net/ua/news/ukraine-zaimaie120-rozytsiui-z-rozvytku-finansovoho-rynku.html> (дата звернення: 17.06.2023). 86

ISSN 2409-8892. Галицький економічний вісник, № 4 (83) 2023
https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.04 Наталія Татарин, Даниїла Половко

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України № 79-IX від 12.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text> (дата звернення: 17.06.2023).

3. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України № 738-IX від 19.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text> (дата звернення: 17.06.2023).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні: Закон України № 2463-IX від 27.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2463-20#Text> (дата звернення: 17.06.2023).

5. Steven Douglas Moffitt. Introduction to the strategic analysis of financial markets. In progress, world scientific. Illinois Institute of Technology. May 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/303044586_Introduction_to_the_Strategic_Analysis_of_Financial_Markets (дата звернення: 17.06.2023).

6. Коніна М., Реха К., Янковський В. Сучасний стан фінансового ринку України та шляхи його вдосконалення. Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал. 2019. Випуск 2. С. 183–192.

7. The fall in Ukraine's GDP accelerated to 9.9% in 2015. Information agency InterfaxUkraine. 21.03.2016. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/332222.html> (accessed: 17 June 2023).

8. Balytska M. V., Brovenko K. S. (2021) Finansovi tekhnolohiyi yak drayver rozvytku finansovykh rynkiv [Financial technologies as a driver of the development of financial markets]. Economics. Investments: practice and experience. No. 9. P. 59–65. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.9.59>

9. Steven Douglas Moffitt. Introduction to the strategic analysis of financial markets. In progress, world scientific. Illinois Institute of Technology. May 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/303044586_Introduction_to_the_Strategic_Analysis_of_Financial_Markets (accessed: 17 June 2023).

10. Adam Hayes. Financial markets: role in the economy, importance, types and examples. Investopedia. May 31, 2022. URL: <https://www.investopedia.com/terms/f/financial-market.asp> (accessed: 17 June 2023).

11. Strategy for the development of the financial sector of Ukraine until 2025. March 2021. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitkufinansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕНЕРГООЩАДНИХ ПРОЕКТІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Шкляр Володимир Ігорович
аспірант

Щудлик Василь Ігорович
аспірант

Кафедра економіки підприємства та інвестицій
НУ «Львівська політехніка», Україна

Сучасні підприємства різних галузей промисловості України зіштовхуються з важливими викликами, серед яких – висока енергоемність виробничих процесів та неефективне використання енергоресурсів. За даними Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження, щорічне споживання паливно-енергетичних ресурсів в Україні сягає близько 210 млн. т, що ставить країну до числа енергодефіцитних [1]. Особливої актуальності дана тематика набуває на фоні значних збитків, які ворог завдає енергетичній інфраструктурі країни. В Україні в результаті військових дій пошкоджено ряд критично важливих об'єктів енергетичної системи, що негативно вплинуло на функціонування всіх об'єктів (економічних, соціальних, державних) на невизначений термін. Наразі держава забезпечує близько 53 % своїх енергетичних потреб за рахунок внутрішніх ресурсів, тоді як залишок покривається імпортом – 75 % природного газу та 85 % нафти і нафтопродуктів надходять з-за кордону. Така енергетична структура є економічно не вигідною, посилюючи залежність України від іноземних постачальників нафти та газу і створюючи загрозу для її енергетичної й національної безпеки. Витрати на енергію складають від 30 до 50 % від загальної вартості продукції у металургійній, хімічній та нафтопереробній промисловості. На деяких підприємствах України цей показник може досягати навіть 60 %, що безпосередньо впливає на собівартість продукції. Це означає, що вітчизняні товари мають значно вищу собівартість у порівнянні з аналогічними закордонними виробами.

Для відновлення енергоринку відповідно до європейських стандартів необхідно в першу чергу імплементувати нормативно-правову базу в таких сферах, як:

- відновлювальні джерела енергії;
- автономні та самодостатні енергосистеми;
- створення і впровадження «розумних» енергомереж, що забезпечать стабільність їх роботи.

Це вимагає розробки та застосування інструментів і методів державного регулювання для розвитку взаємовідносин на енергетичному ринку. У післявоєнний час відновлення енергетичної галузі України має спиратися на принципи інноваційності та екологічної відповідальності. Щодо обґрунтування важливості впровадження енергозберігаючих інновацій на українських

підприємствах ведуться активні дискусії, зокрема про застосування альтернативних джерел енергії для підвищення їхньої конкурентоспроможності. Це питання вимагає глибокого теоретичного та практичного вивчення і дослідження інноваційних проектів.

Доцільно використовувати на підприємствах системи енергоменеджменту та енергоаудиту. Дані системи можуть використовуватися як інструмент для регулювання та поліпшення енергетичного середовища на підприємствах. З метою підвищення конкурентоспроможності енергоаудит на підприємстві включає завдання, такі як: фінансова оцінка заходів із енергозбереження, визначення потенціалу енергозаощадження, а також розробка організаційних і технічних рішень, спрямованих на зменшення енергоспоживання.

Основна мета впровадження енергоменеджменту полягає в організації раціонального енергозаощадження з мінімальним впливом на довкілля та економним використанням первинних ресурсів. Система енергоменеджменту, що відповідає міжнародним стандартам, сприяє економічній ефективності, знижуючи витрати на сировину й енергоносії, та поліпшує фінансові показники завдяки загальній економії ресурсів [3].

На сьогодні питання відновлення енергетичної галузі для України є одними з актуальних питань. В умовах бойових дій та обмеженості ресурсів постають питання пошуку альтернатив для забезпечення потреб як промислового так споживчого сектору. Для цього енергетичну галузь України необхідно синхронізувати з системою ЄС, проте для цього є певні перешкоди в нормативному, технічному плані які необхідно вирішити для налагодження співробітництва. Для забезпечення безперебійної роботи генерацій та постачання енергії споживачам необхідна зміна енергетичного ринку держави для більшої монополії та автоматизації процесів, які б могли в автономному режимі виробляти та розподіляти вироблені потужності незалежно. Тому для реалізації запропонованих заходів в Україні необхідно реструктурувати енергетичну систему за пріоритетами відновлення територій, враховувати регіональні особливості енергосистеми, застосовувати принципи зеленої енергетики, впроваджувати інноваційні розробки.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2016 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-%D0%BF>
2. Чорній В. Вплив війни на енергетичну систему країни // “Вісник Хмельницького національного університету. Серія: технічні науки”, 196-202. Номер: №2, Том 2, 2022 (304)
3. Собко О., Крисоватий І., Смерека С. Впровадження інноваційних проектів з енергозбереження для посилення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств // Університетські наукові записки, № 1 (79) (2021).

ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Алексєєв Олександр Вікторович

здобувач вищої освіти

ОПП Економічна кібернетика і Дата Сайнс

Кафедра математичного моделювання та статистики

Верховод Ірина Сергіївна

к.е.н., доцент

Кафедра соціоекономіки та управління персоналом

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана, Україна

Зміни в соціально-економічній сфері економіки призводять до підвищення рівня конкуренції на внутрішньому та міжнародному ринках.

Міжнародні організації все частіше порушують питання не лише погіршення навколишнього середовища внаслідок корпоративної виробничої діяльності, а й зайнятості та соціального захисту громадян. У цьому контексті корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) стає засобом збільшення капіталу не лише для компаній, а й для глобальних міжнародних організацій.

Принципи практики КСВ виникли не спонтанно. Причиною запровадження соціально відповідальних корпоративних стандартів стала не моральна відповідальність, а високий тиск на організації з боку держави та суспільства, формування жорстких стандартів і правил з цього питання, зміни трудового законодавства та запровадження відповідальності за невиконання зобов'язань.

Основними засобами КСВ визначено розвиток соціальних програм, волонтерство, захист навколишнього середовища, меценатство та спонсорство.

Залежно від ступеня впливу на суспільні групи ці інструменти мають кілька напрямків.

Перший напрямок, орієнтований на внутрішню аудиторію, це розробка соціальних програм. Волонтерство та захист навколишнього середовища визначаються їхнім загальним впливом на зовнішні та внутрішні цільові групи.

Філантропія та спонсорство мають значний вплив на зовнішніх зацікавлених сторін.

Важливим фактором у створенні соціально значущих для компанії проектів є формування корпоративної культури та відповідального ставлення компанії до своїх співробітників.

Розробляючи внутрішні соціальні проекти, слід враховувати наступні напрямки: створення сприятливої атмосфери, що підвищує продуктивність праці працівників, формування стабільних робочих колективів, що зменшує кількість звільнень.

Основні вимоги до встановлення корпоративної соціальної відповідальності в компанії визначені в Глобальній конвенції ООН.

Другий – покращити атмосферу в компанії. Важливим аспектом цієї сфери є створення умов для забезпечення безпеки праці. Страхові поліси, щорічні оплачувані компанією медичні огляди та знання правил техніки безпеки є засобами реалізації. Дотримання правил безпеки та гігієни праці є необхідним елементом для підприємств з високим ризиком небезпеки.

Третій напрямок – спонукання для розвитку соціальних груп як всередині компанії, так і за її межами. Одним із можливих засобів реалізації є заохочення до створення різноманітних профспілок, організацій та товариств. Окремі сфери, що впливають на внутрішні та зовнішні цільові групи, можна визначити як волонтерство та захист навколишнього середовища. Добровільне залучення полягає у формуванні та зміцненні нових сфер відносин між суспільством, бізнесом та державою. До таких форм і способів демонстрації соціальної відповідальності належать фінансова підтримка з боку компанії чи окремих працівників, надання безоплатних послуг компанією в залежності від її діяльності, підтримка інституційних та національних проєктів.

Все більш актуальним та трендовим напрямом застосування КСВ стає охорона навколишнього середовища. Практичні заходи включають створення екологічно чистих умов праці на підприємстві, тренінги з раціонального використання ресурсів, участь в екологічних конференціях, волонтерство. Ці заходи здобули компанії репутацію відповідальної та екологічно чистої компанії. Питання охорони навколишнього середовища привернули увагу, а усвідомлення екологічної відповідальності загалом сформувало розуміння природи та бережливе використання ресурсів.

Переводячи свою продукцію в екологічно чисту форму, компанія по-новому просуває свій бренд і збільшує прибуток за рахунок споживачів категорії «еко», які готові платити більш високі ціни за екологічно чисті продукти.

Корпоративна відповідальність перед споживачами також є важливим напрямком реалізації КСВ. Споживачі зазвичай визначають попит на продукт, впізнаваність бренду та лояльність. Засобом впливу на цю групу стейкхолдерів має бути високоякісна продукція чи послуга, що задовольняють їхні потреби та не мають негативного впливу на здоров'я споживачів [1].

Було вжито низку ініціатив для збільшення досвіду активного впровадження практик КСВ на рівні ЄС, серед яких заснування в 2013 р. премії з КСВ European CSR Award. Однією з головних цілей конкурсу є визначення найкращих інноваційних проєктів для вирішення проблем сталого розвитку, які можуть стати джерелом натхнення для інших компаній. Партнерами компанії в реалізації проєкту є різноманітні громадські та державні організації. Проєкт спрямований на соціальну інтеграцію, екологію, охорону здоров'я, добробут та задоволення основних соціальних потреб за достатньої фінансової підтримки.

Головною перешкодою для розширення КСВ у МСП є недостатнє усвідомлення потенційних переваг. Переважним методом розповсюдження та обміну основної інформації серед підприємців у країнах ЄС є публікації. Ефективним заходом є також спонукання обміну інформацією та знаннями між експертами та малими підприємцями, роль експертів часто виконують

представники великих компаній.

Деякі країни створили та впровадили спеціальні програми по навчанню для представників малого та середнього бізнесу, щоб дізнатися про переваги від впровадження КСВ.

За оцінками Європейської комісії, заходи щодо сприяння соціально відповідальним інвестиціям (SRI) у країнах ЄС дуже обмежені. Проте Принципи Сантьяго для суверенних фондів (2008) вважаються міжнародно визнаним підходом до моніторингу, звітності та аналізу впливу та ризиків, які стосуються саме SSI а також принципи відповідального інвестування ООН (UNPRI) та політика і стандарти соціальної та екологічної стійкості Міжнародної фінансової корпорації (2006).

Франція була першою європейською країною, яка законодавчо вимагала розкриття інформації про те, як економічні та соціальні аспекти враховуються в річних звітах. Крім того, Франція вважає своїм обов'язком всебічне сприяння соціально відповідальним інвестиціям для сприяння глобальній конкурентоспроможності та розвитку промисловості в посткризовий період [2].

Слід також зазначити, що КСВ являється стратегічним підходом, згідно з яким компанії впроваджують екологічні, економічні та соціальні ініціативи у свою діяльність і добровільно вступають у діалог із сторонами які зацікавлені у цих процесах.

Це не одноразові кампанії чи благодійні організації, а відповідальні підприємства, які визнають соціальний, екологічний та економічний вплив своїх рішень і дій.

КСВ заохочує компанії виходити за грані дотримання законодавчих стандартів і докладати додаткових зусиль, які відповідають нормам етичності та соціальним цінностям і покращують добробут у суспільстві. Це дуже важлива інвестиція для сталого розвитку будь-якої компанії. Споживачі та користувачі стають більш уважними та вимогливими. Компанії демонструючи етичне та відповідальне ставлення у їх діяльності, безперечно будуть матимуть перевагу.

Таким чином, впровадження соціальної відповідальності у бізнес включає комплексний підхід, який дозволяє отримувати прибуток компаніям та сприяти розвитку у суспільстві, а також від зменшення впливу на навколишнє середовище та підтримки ініціатив відкриваються нові потенційні можливості сталого зростання.

КСВ є запорукою покращення лояльності клієнтів та підвищення репутації компанії, а також залучення й утримання найкращих професіоналів. Економічні складові КСВ включають етичне та прозоре ведення бізнесу, сплату податків, дотримання закону та боротьбу з хабарництвом та корупцією.

Основними цілями для компанії повинні стати:

- забезпечення високого рівня корпоративного управління;
- захист прав інвесторів та акціонерів;
- чесна конкуренція та ставлення з відповідальністю до виробництва та продажу продукції чи послуг.

Корпоративна соціальна відповідальність сприяє позитивному внеску в суспільство і водночас приносить багато переваг самій компанії, зокрема:

- покращення іміджу та репутації. Відповідальна практика демонструє, що для компанії важливі не лише прибутки, але й етичні цінності та турбота про людей. Це допомагає створити позитивний імідж компанії як соціально відповідальної організації у сприйнятті партнерів, споживачів та суспільства;

- придбання та утримання перспективних талантів; Нове покоління професіоналів все частіше надає перевагу можливості працювати в компаніях, які змінюють ситуацію та підвищують лояльність клієнтів. Все частіше споживачі надають перевагу брендам, які відповідають їхнім цінностям;

- зміцнення довіри та прихильності клієнтів. Споживачі все частіше надають перевагу брендам, що відповідають їхнім цінностям. Йдучи шляхом КСВ, компанії зміцнюють довіру своїх цільових груп і зміцнюють їх відданість справі;

- зменшення ризиків. Зусилля щодо екологічної та соціальної КСВ можуть допомогти зменшити регуляторні ризики, штрафи та потенційні судові процеси.

Окрім основних переваг, впровадження КСВ має деякі менш очевидні, але важливі переваги:

- полегшення доступу до фінансів. Компанії з соціальною відповідальністю позиціонуються як менш ризиковані для інвесторів та більш привабливі для інвестицій;

- податкові пільги. Багато країн пропонують податкові пільги компаніям, які інвестують у різні соціальні програми, такі як благодійні, освітні та екологічні;

- підвищення ефективності праці. Ті компанії, що інтенсивно інтегрують у свою діяльність КСВ, мають підвищену мотивацію та лояльність співробітників, що позитивно сприяє та підвищує ефективність та продуктивність праці;

- бережливість ресурсів та зменшення витрат. Екологічні КСВ ініціативи по енергозбереженню, зменшенню відходів та переробки, допомагають зберегти природні ресурси та служать моделлю для зменшення вартості необхідних ресурсів;

- домінуюча позиція. Своєчасна інтеграція соціально відповідальних практик у бізнес-стратегії є одним із факторів, що спонукає компанії стати лідерами у своїй галузі.

- розширення ринку збуту. Все більше країн і організацій вимагають від постачальників дотримання стандартів сталого розвитку та практик КСВ [3].

Підводячи підсумок, можна беззаперечно стверджувати, що економічні інструменти для підтримки соціальної відповідальності відіграють ключову роль у формуванні стійкого та етичного бізнес-середовища. Вони сприяють підвищенню прозорості, відповідальності та довіри між компаніями, споживачами та суспільством в цілому. Податкові стимули, державні програми підтримки, фінансові інструменти та інші механізми можуть значно підвищити мотивацію бізнесу до впровадження соціально відповідальних практик.

Застосування таких інструментів дозволяє не лише покращити фінансові показники компаній, але й сприяє розвитку соціально орієнтованої економіки, де враховуються інтереси всіх зацікавлених сторін. Важливо, щоб державні та приватні ініціативи були спрямовані на створення умов для сталого розвитку, де економічне зростання поєднується з соціальною справедливістю та екологічною відповідальністю.

Таким чином, економічні інструменти для підтримки соціальної відповідальності є невід'ємною частиною сучасної економічної політики, яка спрямована на досягнення довгострокового сталого розвитку та підвищення якості життя населення.

Список використаних джерел

1. Анна Олегівна Беліменко, Оксана Олександрівна Балюн. (2019). Еволюція розвитку інструментів корпоративної соціальної відповідальності. URL: https://www.researchgate.net/publication/343493935_Evolucia_rozvitku_instrumenti_v_korporativnoi_socialnoi_vidpovidalnosti
2. Кирилюк Н.В. (2015). Рівень та інструменти корпоративної соціальної відповідальності в євроінтеграційному полі. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2015/32.pdf
3. Софія Старк, Світлана Некрасова. (2024). Що таке CSR та навіщо вона бізнесу. URL: <https://inweb.ua/blog/ua/shho-take-csr-ta-navishho-vona-biznesu/>

ЩІЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ТА ЄС ЯК ІНСТРУМЕНТ МОНІТОРИНГУ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСІ В УКРАЇНІ

Максимов Михайло

аспірант, старший викладач

Кафедра економічної кібернетики та прикладної економіки
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Малий та середній бізнес є важливою сферою економіки будь-якої сучасної країни. В 2023 році 55,8% всіх найманих працівників в Україні працювали в суб'єктах підприємництва малого та середнього бізнесу [1], а доля таких суб'єктів за загальної кількості суб'єктів підприємництва дорівнює 99,86% [2].

Тема дослідження питання підтримки малого та середнього бізнесу є актуальною для українських дослідників [3][4][5].

В українських державних документах, щодо підтримки малого бізнесу маємо декларації, щодо важливості підтримки малого та середнього [6][7].

Проте, без чисельних результатів будь-які задачі не можуть бути виконані.

В даній роботі пропонується сформувати чисельні показники, які б дозволили оцінювати результати державної політики в сфері підтримки малого та середнього бізнесу із урахуванням світових тенденцій економіки.

Для цього візьмемо такий показник, як щільність бізнесу на 10000 населення. За ним ми можемо прослідкувати динаміку "популяції" бізнесу в Україні.

Проте для оцінки однієї внутрішньої динаміки явно недостатньо. Пріоритетом розвитку України є вступ до Європейського союзу, про що зазначено в Преамбулі та статтях 85,102,116 Конституції України[8], тому логічно взяти показники Європейського союзу за щільністю бізнеса, порівняти її з Україною та оцінити динаміку змін цих пропорцій.

Порівняння динаміки щільності бізнеса дає можливість враховувати не тільки внутрішню динаміку змін, але й те, на скільки ця динаміка релевантна економічним умовам.

Активність громадян країни в питаннях створення бізнесу є показником рівня підприємницьких здібностей та сприйняття підприємництва на культурному рівні, як діяльність що є бажаною і поважною.

Для оцінки стану справ із цим питанням в Україні візьмемо як базу для порівняння структуру бізнесу в ЄС. Для порівняння - візьмемо загальні цифри по ЄС, без виділення окремих країн.

За критерій оцінки візьмемо такий показник, як щільність бізнесу, який вираховується як кількість суб'єктів підприємництва на 10000 населення.

Розглянемо стан справ в Україні.

Таблиця 1. Порівняння щільності бізнесів в Україні та ЄС

Рік	Населення	Кількість суб'єктів підприємництва	Щільність на 10 000 населення	Населення	Кількість суб'єктів підприємництва	Щільність на 10 000 населення	Відношення Україна ЄС
2011	440526112	20401829	463	45778500	1701620	397.94	85.93%
2012	441280191	20643167	468	45633600	1600127	374.21	79.99%
2013	441742959	20791808	471	45553000	1722070	402.72	85.56%
2014	442266046	21535291	487	45426200	1932161	451.86	92.80%
2015	442911027	21559394	487	42929300	1974318	461.72	94.85%
2016	443987823	22309822	502	42760500	1865530	436.27	86.82%
2017	444655529	22234234	500	42584500	1805059	423.88	84.77%
2018	445287011	22710033	510	42386400	1839593	434.01	85.10%
2019	446135629	23168929	519	42153200	1941625	460.61	88.69%
2020	447015600	23382451	523	41902400	1973577	470.99	90.04%
2021	445872542	31034442	696	41588400	1956248	470.38	67.58%
2022	445837374	32251912	723	41167300	1732508	420.85	58.18%

Розроблено автором на основі [9][10][11][12]

Як ми бачимо, концентрація бізнесів на 10 000 населення в Україні в цілому аналогічна щільності бізнесів в ЄС. Проте можемо зазначити, що ЄС зробив значний стрибок в збільшення щільності бізнесів в 2021 році (в пост коронавірусний період), що Україна не змогла зробити. Таке збільшення щільності бізнесів, вочевидь сталося в результаті державної політики ЄС та всіх країн членів щодо стимулювання економіки, на що було виділено 1,8 трлн. Євро [13].

В своїй роботі [14], Яценко Г. оцінює методи стимулювання економіки та робить пропозиції для України, при цьому Рибальченко Д. в діловому журналі оцінює методи стимулювання економіки України як недостатні [13], на основі порівняння щільності бізнесів в Україні і ЄС ми можемо зробити висновок, що дійсно політика стимулювання бізнесу в ЄС мала ефект, тоді як в Україні цього ефекту не видно.

В 2022 році в Україні почалося зменшення щільності бізнесу через війну, в той час, як в ЄС зростання щільності бізнесів продовжилося. Це свідчить про те, що політика стимулювання малого та середнього бізнесу в Україні на даний момент не є ефективною.

Висновки.

Ми бачимо, що такий метод є продуктивним з точки зору оцінки ефективності державної політики з підтримки малого та середнього бізнесу, а також цей підхід можна розширювати, порівнюючи не з середніми показниками щільності по ЄС, а з показниками щільності бізнесів по окремих країнах.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України (16.11.2024). кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності з розподілом за обсягом реалізованої продукції (товарів, послуг) у 2020-2023 роках. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pdsg/kzp_ved_orp_ue.xlsx
2. Державна служба статистики України (16.11.2024). кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності з розподілом за кількістю зайнятих працівників у 2016-2023 роках. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pdsg/kds_ved_z_ue.xlsx
3. Мірошник, Р. О., & Прокоп'єва, У. О. (2020). Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Проблеми економіки та управління", 4(1), 63-71.
4. Безус, А. М., & Шафранова, К. В. (2016). Розвиток підприємств малого бізнесу в Україні. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки, (3), 7-17.
5. Крисак, А. О., & Мусятовська, О. С. (2018). Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. Економіка та держава, (12), 68-73.
6. Кабінет Міністрів України. підтримка малого і середнього підприємництва. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva>

7. Кабінет Міністрів України (16.11.2024). URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/derzhavna-pidtrymka-biznesu>
8. Верховна Рада України (03.09.2019). Конституція України 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Eurostat (30.10.2024). Enterprise statistics by size class and NACE Rev.2 activity (from 2021 onwards). URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sbs_sc_ovw\\$dv_1482/default/table?lang=en&category=cult.cult_ent](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sbs_sc_ovw$dv_1482/default/table?lang=en&category=cult.cult_ent)
10. Eurostat (09.11.2024). Population change - Demographic balance and crude rates at national level. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DEMO_GIND__custom_3012667/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=b5150729-70b7-4d06-aaa1-c17e70f2e809
11. Державна служба статистики України (16.11.2024). кількість діючих підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2010–2023 роки. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Кр_kved_10_21.xlsx
12. Державна служба статистики України, Населення (1990-2021). URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ds/nas_rik/nas_90-2021.xlsx
13. Рибальченко Д. (2021), Поступове одужання: як різні держави підтримують бізнес у постковідній економіці. І що на цьому тлі коїться в Україні, Mind.ua. URL: <https://mind.ua/openmind/20230425-postupove-oduzhannya-yak-rizni-derzhavi-pidtrimuyut-biznes-u-postkovidnij-ekonomici>
14. Яценко, Г. (2021). Чинники постковідного відновлення зростання економіки України у 2021-2022 роках. Економіка і прогнозування. 2021, № 2 с. 52-68.

ТОРГІВЛЯ ЯК ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Пісковець Ольга

к.е.н, вчитель географії

Обертас Андрій

учень

Шкіря Михайло

учень

Литовсько-український ліцей №1, Україна

Торгівля відіграє важливе значення для розвитку національного господарства. Вона створює нові робочі місця, забезпечуючи роботою економічно-активне населення України, посідає перше місце за обсягами реалізованої продукції та друге місце за внеском галузі у валову додану вартість.

З огляду на значення торгівлі для розвитку національного господарства та все більшу роль, яка в торгівельній сфері відводиться мережним структурам,

регулювання функціонування торговельних мереж набуває пріоритетного значення.

В першу чергу, варто акцентувати увагу на тому, що торгівля пройшла складний процес трансформації в ринкову економіку та зазнала значних витрат: кількісно зменшилася мережа торговельних підприємств, інфляція і гіперінфляція знецінила власні обігові кошти, а тривала збитковість підприємств галузі призвела до повної втрати власних обігових коштів у більшості обласних спілок споживчих товариств України. У процесі вдосконалення маркетингу, менеджменту й управління фінансами споживчій кооперації з часом вдалося змінити ситуацію на краще [1].

У сучасних умовах в Україні надзвичайної важливості набуває внесок кожної сфери економічної діяльності у розвиток національного господарства. Традиційно рушійною силою розвитку національної економіки вважається виробництво. Однак, визнаючи значимість галузей виробничої сфери, не слід применшувати роль торгівлі, завдяки якій стає можливим дотримання балансу між виробництвом і споживанням, формується суттєва частка валової доданої вартості в Україні, забезпечується робочими місцями економічно активне населення. Нині в Україні спостерігається зниження рівня рентабельності діяльності підприємств, що означає збитковість багатьох торговельних підприємств.

Торгівельна діяльність як одна з найважливіших складових економіки України, від якої залежить якість життя людини, розвиток економіки та її конкурентоспроможність, сьогодні проходить динамічний трансформаційний етап посткризового розвитку [2].

В епоху глобалізації світової економіки, коли рівень конкуренції збільшується, а виробництво товарів та послуг входить у стадію перевиробництва, надзвичайно зростає роль торгівлі. Саме торгівля стає одним з найпрогресивніших видів діяльності, що забезпечує реалізацію вироблених товарів та послуг кінцевим споживачам. Торгівля є одним зі значущих джерел внутрішнього валового продукту та наповнення бюджету [3].

Організаційна діяльність торгівлі охоплює як прості торговельні операції, так і складні процеси оперативного, торгово-технологічного, комерційного, економічного, управлінського характеру.

Характерними рисами внутрішньої торгівлі України є високий рівень динамізму її форм, масштабів, параметрів торговельної діяльності, з тенденціями секторної реструктуризації, яка виявляється в малому, середньому і великому торговельному підприємстві, з домінуванням тренду до посилення ролі малого і середнього підприємництва, суттєвими зсувами в товарній структурі як оптового, так і роздрібного товарообороту, загостренням проблеми скорочення обсягів реалізації продукції вітчизняних товаровиробників на фоні одночасного зростання частки імпортованих товарів, особливо – в торгівлі непродовольчими товарами [4].

До внутрішньої торгівлі – галузі національного господарства – належить вид підприємництва, що здійснює реалізацію товарної продукції різних галузей виробництва на внутрішньому ринку країни.

Основними принципами здійснення діяльності у сфері внутрішньої торгівлі є: рівність прав суб'єктів господарювання; дотримання прав і законних інтересів покупців та суб'єктів господарювання; добросовісна конкуренція; недопущення незаконного втручання органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність суб'єктів господарювання; дотримання встановлених законодавством вимог щодо рівня обслуговування покупців [5].

Зовнішня торгівля – це система економічних відносин між країнами, основна мета якої полягає у ввезенні та вивезенні товарів і послуг. Об'єктами зовнішньої торгівлі є товари: готова продукція, сировина, напівфабрикати; продукти інтелектуальної власності: патенти, ліцензії, фірмові знаки та ін.; послуги: міжнародний туризм, транспортні, страхові, посередницькі, будівельні операції тощо [6].

Найвагомішим елементом і вихідним пунктом дослідження успішності функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності є розуміння сутності їх зовнішньоторговельних інтересів, а також напрямів їх реалізації.

Ефективність здійснення міжнародної діяльності будь-якої держави світу визначається низкою різноманітних факторів, що включають рівень соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку, географічне положення країни, її національно-історичні традиції, забезпечення суверенітету і безпеки, економічний і ресурсний потенціал [7].

Торгівля як сфера національної економіки за своєю формою і змістом належить до складних соціально-економічних систем і виконує життєво важливі завдання і функції. Торгівля посідає особливе місце в структурі національної економіки та в системі економічних відносин. Вона опосередковує товарно-грошовий обмін у значних розмірах, що є важливим чинником економічного зростання. Крім того, торгівля відіграє неабияку роль у реалізації соціальної політики, ринкової орієнтації національної економіки, формуванні конкурентного середовища.

Список використаних джерел

1. Біла О. Г., Боднарюк І. Л. Торговельна галузь споживчої кооперації в контексті тенденцій розвитку роздрібної торгівлі України, Українська кооперація, №2, 2009. URL: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/2009-2/content.htm>.
2. Маркіна І. А., Вороніна В. Л. Розвиток торгівлі в Україні: діагностика стану, тенденції та перспективи, Науковий вісник Ужгородського національного університету, 21_2_2018 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_21%282%29__7.
3. Слободянюк Н. О. Юнацький М. О. Сіраш С. С. Огляд сучасних тенденцій розвитку торгівлі в Україні та світі. Науковий вісник Ужгородського

національного університету, №25, 2019 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/26759>.

4. Міщук І., Кабаці Б., Серета С. Стан та тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України як сфери торговельного підприємництва: Підприємництво та логістика в умовах сучасних викликів. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45866>.

5. Балджи М. Д., Однолько В.О. ЕКОНОМІКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОРГІВЛІ. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12924/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%BA%20%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%B4%D0%B6%D0%B8%2C%20%D0%9E%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BE.doc.06.07.2021.pdf>.

6. Тюха І.В., Іванина В.О. Сучасний стан та тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України. Ефективна економіка, №1, 2020. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/82.pdf.

7. Ярчук Т.М., Зовнішньоторговельні інтереси та методичні інструментарії їх оцінки. Ефективна економіка, №11, 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2725>.

Section: Food Technologies

КОВБАСНІ ВИРОБИ З ДОДАВАННЯМ ПРОРОЩЕНОЇ СОЧЕВИЦІ

Ковальова Олена

к.т.н., доцент

Кафедра харчових технологій

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Сучасна людина потребує щоденного вживання продуктів харчування багатих вітамінами, амінокислотами та мінеральними речовинами. Тому перспективним рішенням продовольчої проблеми є розробка інноваційних продуктів харчування. М'ясні продукти залишаються популярними і поживними складовими повсякденного раціону. Проте висока ціна на м'ясну сировину підштовхує виробників шукати альтернативні рішення її часткової заміни. Так для підвищення харчової цінності продукції все частіше використовують традиційні та нетрадиційні види рослинної сировини. Рослинна сировина наразі вже використовується в якості компонента рецептур різних м'ясних продуктів. А оскільки ковбасні вироби є продуктом що користується значним попитом, то покращення і збагачення існуючих рецептур є нагальним завданням м'ясопереробної галузі. Крім того в разі часткової заміни м'ясної сировини на рослинну вдасться здешевити виробництво ковбасних виробів.

У технології виробництва ковбасних виробів широко використовують рослинні білки. Бобові займають перше місце, як багате білком джерело, яке допомагає забезпечити достатнє щоденне споживання білка і може використовуватися в якості сполучної речовини для зменшення вмісту білків м'яса в продуктах. Бобові вважаються чистими інгредієнтами, які покращують органолептику м'ясних продуктів та збагачують їх білком. Вони використовуються для поліпшення функціонально-технологічних властивостей ковбасного фаршу та підвищення виходу готової продукції [1].

Використання білків сочевиці у виробництві ковбас є перспективним напрямком досліджень. Насіння сочевиці добре відоме своєю високою поживною цінністю. Через дефіцит м'ясної сировини м'ясопереробні підприємства перейшли на технології з частковою заміною м'ясної сировини рослинними білками [1]. Такі інноваційні рішення дозволяють забезпечити готовий продукт білком. Сучасні дослідження вказують на можливість використання різних рослинних білків в технології виробництва м'ясних продуктів [1].

Додавання сочевиці збільшує вміст харчових волокон і крохмалю в ковбасі, одночасно знижуючи вміст жиру. Крохмаль сочевиці використовують у виробництві ковбаси для стабілізації та підвищення в'язкості [2]. Використання сочевичного борошна та ізоляту білків сочевиці наразі є одним з

розповсюджених методів збагачення ковбасного фаршу. Проте використання пророщеного (біоактивованого) зерна сочевиці в класичних рецептурах ковбас поки що є лише перспективним напрямком досліджень.

Сочевиця має в своєму складі багато білків і амінокислот і добре засвоюється організмом людини. Вона є невід'ємною частиною здорового, повноцінного, а головне, високобілкового харчування. Сочевиця є важливою високопоживною культурою, яку вирощують і споживають у всьому світі завдяки високому вмісту різноманітних елементів, у тому числі мінералів. В її складі спостерігається високий вміст Ca, K, P, Fe, Mn, Cu, Mo, B, I, C, Zn. Крім того вона багата на жирні кислоти групи Омега-3 і Омега-6. Також в складі бобів сочевиці присутні вітаміни групи В, містяться вітаміни А, РР, а в пророслих зернах наявний вітамін С [3].

Пророщування сочевиці лише покращує її харчові характеристики. Так в ній накопичуються замінні та незамінні амінокислоти, активно синтезуються вітаміни. Пророщування сочевиці визнано найефективнішим прийомом для зниження антихарчових факторів і покращення фізико-хімічного профілю сочевиці, що відповідає поточним потребам сучасного суспільства в харчуванні [4]. Отже використання пророщеного зерна сочевиці в рецептурах ковбас допоможе значно збагатити продукт корисними речовинами. Проте процес пророщування повинен бути високотехнологічним і контрольованим. Так для отримання пророщеної сочевиці використано технологію обробки технологічних розчинів плазмохімічно активованими водними розчинами.

Для формування рецептур було запропоновано використовувати сочевичне борошно отримане з пророщеної сочевиці, яку отримали з використанням плазмохімічно активованих водних розчинів. Така пророщена сировина мала покращену харчову якість. Дослідні зразки містили підвищену кількість амінокислот. Спостерігалось також значне збільшення вмісту вітамінів групи В (В₁, В₂, В₅, В₉), а також РР і С, що свідчить про підвищену біологічну цінність сочевичного солоду отриманого по представленій технології. Крім того, відмічені сталі антисептичні властивості активованих водних розчинів по відношенню до сочевичного солоду [4, 5]. Тобто пророщена сировина не мала на своїй поверхні патогенної мікрофлори. А наразі мікробіологічна безпечність сировини ковбасного виробництва стоїть на першому місці, оскільки це впливає на якість і термін зберігання готової продукції.

Виготовлені дослідні зразки ковбасних виробів з введеним в рецептуру пророщеним зерном сочевиці продемонстрували високу органолептичну якість, стабільність при зберіганні та економічність технології. Крім того пророщені боби сочевиці надали ковбасним виробам оздоровчі властивості, оскільки збагатили продукт біологічно активними компонентами.

Можна зробити висновок, що пророщені боби сочевиці можуть бути використані при виробництві різноманітних продуктів функціонального призначення [4]. Запропонований компонент здатний значно покращити склад ковбас. А саме збагатити їх амінокислотами, оскільки повноцінний амінокислотний склад пророщеної сочевиці є особливо цінним для організму

людини [6]. А враховуючи останні віяння інноваційного інжинірингу [7], створення такого збагаченого ковбасного виробу є лише питанням часу і налагодження промислового виробництва.

Список використаних джерел

1. Ju. A. Ovchinnikova, A.A. Nesterenko, N.P. Oboturova, O.A. Baklanova, L.I. Barybina, I.S. Baklanov and et al. (2021). "Technological Aspects of the Use of Lentil Proteins in the Production of Raw Smoked Sausages", *International Journal of Pharmaceutical and Phytopharmacological Research*, 11(1), pp.143-148.
2. Lee, N., Kim, K. H., & Yook, H. S. (2015). Effect of lentil and *Opuntia ficus-indica* mixtures addition on quality characteristics of sausages. *Korean journal of food and cookery science*, 31(4), 431-440. DOI: <https://doi.org/10.9724/kfcs.2015.31.4.431>
3. Kovalova, O., Vasylieva, N., Zhulinska, O., Balandina, I., Zhukova, L., Bezpal'ko, V., Horiainova, V., Trybrat, R., Zazymko, O., & Barkar, Y. (2024). Development of lentil malt production technology using plasma-chemically activated aqueous solutions. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 4(11 (130)), 76–86. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2024.308298>
4. Liberal, Â., Fernandes, Â., Ferreira, I. C., Vivar-Quintana, A. M., & Barros, L. (2024). Effect of different physical pre-treatments on physicochemical and techno-functional properties, and on the antinutritional factors of lentils (*Lens culinaris* spp). *Food Chemistry*, 450, 139293. <https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2024.139293>
5. Півоваров О.А., Ковальова О.С. Сучасні методи інтенсифікації солодощення: монографія. Дніпро: ДВНЗ УДХТУ, 2020. 242 с.
6. Ковальова О., Ющенко К. Перспективи використання пророщеного зерна бобових при виробництві ковбасних виробів. Оздоровчі харчові продукти та дієтичні добавки: технології, якість та безпека: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 листопада 2019 р., м. Київ / НУХТ, Київ, 2019 р. С. 36-37. <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5b86db0d-fa45-40ce-ad21-dad5607f2c5f/content#page=36>
7. Півоваров О.А., Ковальова О.С., Кошулько В.С. Інноваційний інжиніринг в окремих галузях харчового виробництва. Дніпро: ФОП Обдимко О.С., 2022. 407 с.

Section: Information Technology, Cyber Security and Computer Engineering

МОДЕЛЮВАННЯ СКЛАДНИХ ПРОЦЕСІВ У НЕКОМЕРЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Комлева Наталія

завідувач кафедри, канд. техн. наук, доцент

Єгоращенко Ірина

асистент

Арнаутова Олена

асистент

Зіздо Микола

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Кафедра інженерії програмного забезпечення

Національний університет «Одеська політехніка», Одеса, Україна

Анотація. В роботі представлена програмна система для підтримки діяльності некомерційних організацій. Використання розробленої системи підвищує рівень зручності виконання таких функцій діяльності некомерційних організацій, як реєстрація нових донорів, управління базою даних донорів, планування та організація подій, звітність, залучення та збереження донорів.

Ключові слова: некомерційна організація, розробка програмного забезпечення, база даних

Вступ. У сучасному світі, де некомерційні організації (НКО) відіграють важливу роль у для різних напрямків розвитку людства, забезпечення ефективності їхньої діяльності стає пріоритетним завданням. Завдяки швидкому розвитку технологій та зростаючим вимогам до прозорості й обліку, НКО стикаються з необхідністю застосування сучасних управлінських інструментів для залучення ресурсів, управління проектами, взаємодії з донорами і волонтерами, а також для забезпечення відповідності внутрішнім та зовнішнім стандартам звітності. Розробка програмного забезпечення для підтримки діяльності таких організацій стає важливою, оскільки воно може значно підвищити ефективність управління ресурсами, оптимізувати процес залучення фінансування, полегшити організацію заходів і, в кінцевому підсумку, сприяти успішному виконанню місії організації. Актуальність цієї системи також обумовлена зростаючим обсягом даних, які потрібно обробляти для відповідності до стандартів корпоративної та соціальної відповідальності.

Метою цієї роботи є підвищення зручності виконання основних функцій діяльності НКО шляхом розробки та впровадження програмного рішення, яке автоматизує ключові процеси та має сучасний користувацький інтерфейс.

Результати дослідження та їх обговорення. Фінансування НКО зазвичай надходить від різних джерел, включаючи державні субсидії, приватні

пожертвування, гранти від фондаций тощо. Водночас ефективність залучення та утримання донорів є ключовим фактором для їхньої діяльності. Для забезпечення довіри донорів та громадськості НКО мають дотримуватись високих стандартів прозорості та звітності. Це включає регулярне публікування фінансових звітів та оцінку ефективності їхніх програм.

Аналіз аналогів програмних систем для підтримки діяльності некомерційних організацій дозволяє виявити основні рішення, доступні на ринку, а також їх функціональні можливості та особливості. Розглянемо основні терміни та концепції, які відносяться до даної предметної області.

CRM (управління відносинами з клієнтами) – це стратегія та набір інструментів для ефективного управління взаємодією компанії з поточними та потенційними клієнтами, донорами або іншими зацікавленими сторонами. Для некомерційних організацій CRM-системи допомагають керувати інформацією про донорів, волонтерів, учасників програм та інші важливі контактні особи, сприяючи покращенню комунікацій та зміцненню відносин. Фандрайзинг (збір коштів) – це процес залучення фінансових ресурсів для підтримки діяльності некомерційної організації або конкретних ініціатив, може включати різні методи (проведення заходів, онлайн-кампанії, звернення до меценатів, продаж товарів та інші форми залучення коштів). Звітність – процес підготовки, представлення та аналізу фінансової інформації. Для НКО звітність є важливою не лише для внутрішнього управління ресурсами, а й для підтримки прозорості та довіри донорів і регуляторів. Аналітика – в НКО аналітика охоплює збір і обробку даних для прийняття обґрунтованих рішень, може включати оцінку ефективності фандрайзингових кампаній, аналіз поведінки донорів, оцінку впливу програм та інших аспектів діяльності організації.

Нижче розглянуто кілька популярних програмних систем, які широко використовуються в некомерційному секторі. Salesforce Nonprofit Success Pack (NPSP) – налаштовуване рішення на базі хмарної платформи Salesforce, яке дозволяє НКО управляти донорами, волонтерами, кампаніями, звітністю та іншими процесами. Інтеграція з іншими додатками Salesforce дозволяє автоматизувати робочі процеси та здійснювати аналітику [1]. Blackbaud Raiser's Edge NXT – популярна платформа для управління відносинами з донорами (CRM). Вона пропонує потужні інструменти для фандрайзингу, маркетингу, взаємодії з донорами, звітності та аналітики [2]. NeonCRM – платформа, яка забезпечує повний спектр CRM-функцій, включаючи управління донорами, подіями та фандрайзингом. Вона також надає інструменти для створення вебсайтів, що дозволяє організаціям збирати пожертви онлайн [3]. Kindful – система з інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом, яка пропонує широкі можливості для управління донорами, фандрайзинговими кампаніями та звітністю. Вона також дозволяє інтегруватися з популярними інструментами для email-маркетингу та бухгалтерського обліку і надає потужні аналітичні інструменти для відстеження ефективності кампаній [4]. Bloomerang – система, що фокусується на утриманні донорів і взаємодії з ними.

Вона пропонує інструменти для аналізу лояльності донорів, управління кампаніями та автоматизації маркетингових процесів [5].

Наявні програмні інструменти розглянуто з боку різних характеристик: інтеграція: деякі системи, зокрема, Salesforce NPSP та Kindful мають високий рівень інтеграції з іншими інструментами та платформами, що спрощує автоматизацію і покращує управління даними; масштабованість: для великих НКО краще підходять рішення, зокрема, Salesforce NPSP або Blackbaud Raiser's Edge NXT, які пропонують більшу гнучкість і можливості адаптації до складних потреб; вартість: ціни на ці системи варіюються від середніх до дуже високих, що вимагає ретельного бюджетного планування. Дорожчі системи зазвичай надають більше функцій і кращу інтеграцію, тоді як бюджетніші варіанти, зокрема, NeonCRM та Bloomerang, можуть бути кращими для малих та середніх НКО.

Представлена програма може використовуватися для малих, середніх та великих НКО, забезпечувати функціонування як CRM, інструмент фандрайзингу та звітності, при цьому є високо інтегрованою та має низьку вартість.

В результаті аналізу предметної області визначені вимоги до програми. проведено моделювання варіантів використання для подальшого конструювання програмного забезпечення (рис. 1).

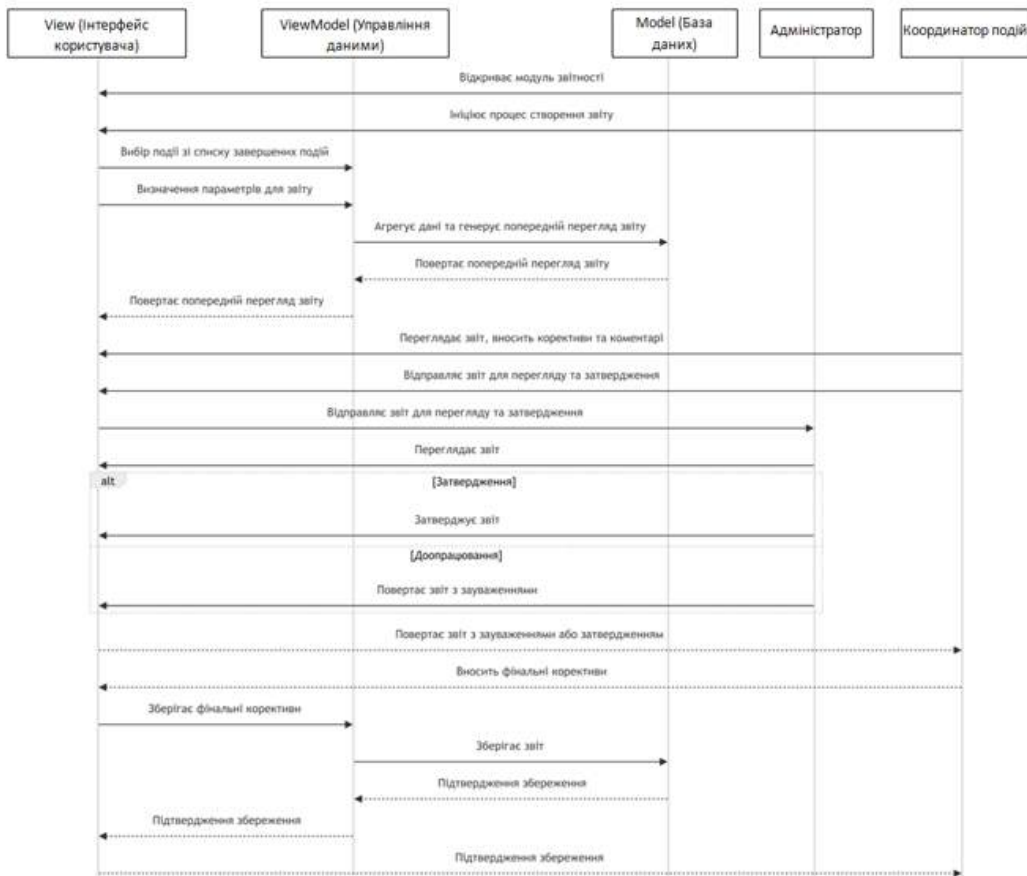

Рисунок 1 – Діаграма послідовності для варіанту використання «Звітність за подіями»

Використаний типовий процес взаємодії між компонентами в архітектурі MVVM (Model-View-View-Model), де кожен компонент відповідає за чітко визначену роль, що допомагає забезпечити чітку розподіленість обов'язків і гнучкість системи.

Для збереження інформації розроблена схема бази даних, яка підтримує діяльність некомерційних організацій (рис. 2).

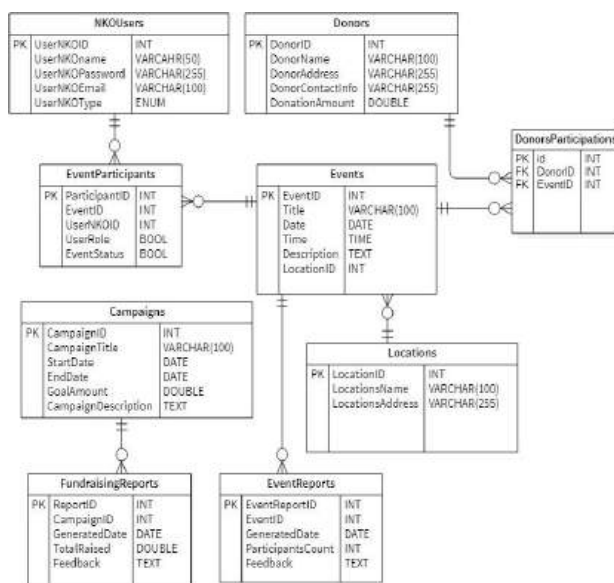

Рисунок2–Схема бази даних системи

Під час розробки створений інтерфейс для реалізації функцій програмної системи. На рис. 3 наведена форма для управління базою даних фінансових донорів.

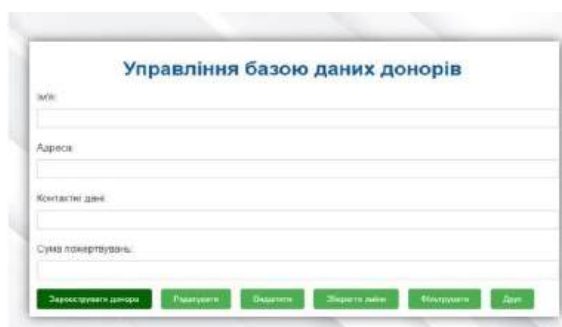

Рисунок3–Вікно для роботи з фінансовими донорами

За допомогою даної форми користувачі можуть виконувати різноманітні операції, що сприяють ефективному управлінню інформацією про донорів, їх внесками та історією взаємодії.

Висновки. Експериментальне тестування показало, що розроблена система забезпечує високий рівень зручності та ефективності в усіх основних категоріях, зокрема у реєстрації нових донорів, управлінні базою даних донорів, плануванні та організації подій, звітності та аналітиці, а також у залученні та утриманні донорів. За результатами порівняльного аналізу система показала найкращі результати, значно перевищуючи показники конкурентів. Це

свідчить про те, що використаний підхід до розробки та впровадження таких принципів автоматизації дозволяє суттєво покращити ефективність управління ресурсами та процесами в НКО.

Список використаних джерел

1. SalesforceNonprofitSuccessPack (NPSP) (2024).URL: <https://www.salesforce.org/products/nonprofit-success-pack/>
2. BlackbaudRaiser'sEdgeNXT (2024).URL: <https://www.blackbaud.com/products/blackbaud-raisers-edge-nxt>.
3. NeonCRM (2024).URL:<https://neonone.com/>
4. Kindful (2024).URL: <https://kindful.com/newsletter/>
5. Bloomerang (2024).URL:<https://bloomerang.co/>

AI AND MEMORY: THE IMPACT OF AUTOMATED KEYWORD SELECTION ON LONG-TERM MEMORY

Soroka Davyd

Master's program in Artificial Intelligence
Saint-Louis University

Abstract

The study aims to find out the influence of interaction with artificial intelligence on the quality of memorization of events and their reproduction by keywords. Participants of the experiment wrote down three keywords every day during a month, reflecting the events of the day. The first group chose the keywords themselves, and the second group talked about the events in the voice chat of the generative AI, which offered three words reflecting the main events of the story. At the end of the experiment (a month later), the ability to reproduce events based on keywords was assessed. The results showed that in the group interacting with AI, the quality of reproduction was 20% higher than in the group with independent selection of keywords.

Introduction

The International Listening Association (1) defines listening as “the process of receiving, constructing meaning from, and responding to spoken and/or nonverbal messages.”

Research shows that participants who received feedback on the information they heard were more satisfied with the conversation and considered themselves understood, and the interlocutor more socially attractive than those who received only simple confirmations (2). Research in the field of memory suggests that active listening with feedback can improve memory retention (3).

Some studies show that high scores on the Active Empathic Listening (AEL) scale are positively correlated with measures of social sensitivity, expressiveness, emotional sensitivity, and social control on the Riggio scale, which is associated with

a variety of positive interactional and relationship outcomes (4). Based on this, people can be classified as “good” or “bad” listeners (5)

The question of how good a listener artificial intelligence (AI) can be remains open. The authors (7-9) consider the mechanisms by which AI-generated stories can stimulate memory-related cognitive processes and discuss potential applications of this technology in educational and therapeutic contexts. This study will test the hypothesis that using AI as a “listener” and suggesting keywords from participants’ stories can improve memory retention and positive emotional states. It will also examine whether automated AI keyword selection improves long-term recall of events compared to participants selecting keywords independently.

Keywords: Artificial Intelligence, Generative AI, Memorization, Long-Term Memory

Study Objective

This study aims to establish whether AI-assisted selection of keywords from a participant's narrative enhances the recall of events recorded in a diary.

Method and Procedure

The study had 60 participants, senior students aged between 18 and 24 years, who were randomly divided into two equal groups of 30 people each. The following exclusion criteria were applied in order to reduce the effect of factors that might skew results:

1. The presence of cognitive impairment that may affect the ability to remember and recall information.
2. Mental disorders - exclude participants with active mental disorders (e.g., depression, anxiety disorders, post-traumatic stress disorder) that may affect attention, memory, and perception of events.
3. Sleep disorders - sleep deprivation can significantly affect cognitive functions, especially memory and attention.
4. Participants studying in specialties requiring intensive memory use (e.g. psychology or education) were excluded, as they may have memorization and analysis skills that distinguish them from other students.
5. To avoid data distortion, we excluded those who are currently engaged in cognitive training or who regularly use memory improvement strategies.

Research methodology

1. First group: Participants tell a story about the events of their day to AI for approximately 5 minutes daily. After the story analysis, based on the main aspects of the day's events AI Model suggested three keywords. Participants wrote down these words in a notebook or diary.

2. Second group: Participants spoke the events of the day out loud every day and independently chose three keywords that, in their opinion, best reflected the essence of what happened. They also wrote these words down in a notebook or diary.

Assessment Recall

At the end of the 30-day period, participants in both groups were tested on their ability to recall the events described in their diary entries using only three keywords for each day as hints. The testing was done by:

1. Open-ended questions in which participants described the day's events using keywords. 2. Comparisons between the groups for the completeness and accuracy of event memory.

Figure 1. Research Process Flow

Data analysis

The following metrics were used to assess the quality of recall:

The Number of recalled information: the number of unique details and facts participants could recall based on keywords.

Memory accuracy: compare facts with actual events recorded in diaries to see if memories are objective.

Emotional richness: the subjective meaning and intensity of memories were rated using a scale from 1 to 5 points.

The data obtained from the study are displayed in the table.

Table 1. Study Data by Groups

Parameter	Group with AI	Independent choice group
Number of Reproduced Information (unique details, facts)	18 facts	14 facts
Accuracy of Reproduction (%)	85%	70%
Emotional Completeness of Memories (score)	4,3	3,7

Each parameter is described separately below.

The artificial intelligence group produced 25% more facts than the independent storytellers group. The average of facts reproduced by members of the AI group was 18 against 14 facts for the independent selection group. This suggests that the

participation of artificial intelligence in the formulation of keywords helps to improve memorization and retain more significant details of events.

The accuracy of reproduction was also higher in the AI group: participants in this group, on average, reproduced events with 85% accuracy, while in the independent selection group, the reproduction accuracy was 70%. This may mean that the AI-suggested keywords better structure and organize the memorization of the events, which reproduce more exactly and are less subject to distortion. The average score characterizing the subjective importance and intensity of the emotional fullness of memories in the AI group equaled 4.3 points, which is higher than the one in the self-selection group (3.7 points). This result may indicate that the keywords suggested by artificial intelligence better reflect the emotional aspects of events, contributing to a more complete emotional interpretation of memories.

Taken together, these results show that the use of artificial intelligence to generate keywords has a significant positive effect on the volume, accuracy, and emotional richness of memories. This allows us to conclude that AI can effectively support memorizing and recalling information, especially in the case of long-term storage periods, as in this six-month experiment.

The following aspects were considered to analyze the relationship between recall accuracy and memory emotional richness.

As shown above, the average recall accuracy in the AI group is 85%, and the emotional richness is 4.3 points. In the self-selection group, recall accuracy is lower - 70%, and the emotional intensity is 3.7 points. Both parameters are higher in the AI group, which indicates a possible relationship: more accurate recall of events may be accompanied by higher emotional intensity.

Since the AI helped the participants choose three keywords describing what had happened on that day, it can only be attributed to the fact that the suggested words focused more on the emotional content of the event. Also, it became easier for the participants to retrieve the facts and emotions, leading to more accurate recall.

High scores of emotional intensity in the AI group might contribute to better recall of the contents, as emotionally significant events are generally better fixed in memory. Analysis of the study results demonstrates that interaction with artificial intelligence positively affects the quality of memorization and recall of events based on keywords. In addition, preliminary analysis suggests that AI may facilitate better event recall and the maintenance of emotionally significant memories, which increases overall recall accuracy and completeness.

Discussion

The results tend to support the hypothesis that the use of AI as a "listener" and an external source of keyword selection improves event recall. Possible reasons for this may be:

1. AI gives a sense of an active listener, enabling a much structured narrative and helps participants to better commit things to memory; the effect of active listening and feedback confirms its importance.

2. The AI-suggested keywords decrease the load on working memory and focus attention on what really matters, probably benefiting long-term memory.

3. The interactions with AI help participants to view their stories as more meaningful and reinforce the information in their memory.

Conclusion

The study demonstrates that using AI as a listener and an assistant in highlighting keywords can effectively improve the quality of event recall.

Further studies may explore in more detail the impact of different types of AI and approaches to keyword selection on memory and memorization of events. With a confirmed positive correlation between accuracy and emotional richness, AI can be recommended to improve not only cognitive but also emotional aspects of memory. This approach may be useful in psychotherapy and cognitive rehabilitation, where an emotional connection with memories is important to achieve a therapeutic effect.

References

1. International listening association. URL: <https://www.listen.org>
2. Weger, H., Jr., Bell, G. C., Minei, E. M., & Robinson, M. C. (2014). The relative effectiveness of active listening in initial interactions. *International Journal of Listening*, 28(1), 13-31. <https://doi.org/10.1080/10904018.2013.813234>
3. Brown, S. C., & Craik, F. I. M. (2000). Encoding and retrieval of information. In E. Tulving & F. I. M. Craik (Eds.), *The Oxford handbook of memory* (pp. 93–107). Oxford University Press.
4. Gearhart, C. C. and Bodie, G. D. 2011. Active-empathic listening as a general social skill: Evidence from bivariate and canonical correlations. *Communication Reports*, 24: 86 – 98.
5. Riggio, R. E. and Reichard, R. J. 2008. The emotional and social intelligence of effective leadership: An emotional and social skill approach. *Journal of Managerial Psychology*, 23 (open in a new window): 169 – 185. doi: 10.1108=02683940810850808
6. Bodie, G. D. 2011. The Active-Empathic Listening Scale (AELS): Conceptualization and evidence of validity within the interpersonal domain. *Communication Quarterly*, 59 (open in a new window): 277 – 295. doi: 10.1080=01463373.2011.583495
7. Nguyen, T. T., & Tran, Q. H. (2020). "Artificial intelligence in education: A review of current applications and future perspectives." *Computers & Education*, 151, 103872. DOI: 10.1016/j.compedu.2020.103872.
8. Hernandez, E., & Gonzalez, P. (2022). "Artificial intelligence and human memory: A systematic review." *Neuropsychology Review*, 32(3), 456-472. DOI: 10.1007/s11065-021-09512-8.
9. Zhang, Y., & Liu, X. (2024). "AI-driven personalized learning and its impact on student memory performance." *Computers in Human Behavior*, 135, 107380. DOI: 10.1016/j.chb.2023.107380.

Section: International Relations

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ

Громенкова Світлана

к.е.н., доцент

Залогіна Вероніка

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Кафедра міжнародної економіки

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, Україна

Корпоративна соціальна відповідальність у міжнародному діловому середовищі відіграє значну роль, оскільки компанії повинні мати за стратегічну мету не тільки розвиток діяльності, її конкурентоспроможність, ліквідність та отримання прибутку, а й соціальні цінності, вплив наслідків своєї діяльності на довкілля, економіку та відповідальність перед суспільством і людством.

Починаючи з 50-х років минулого сторіччя тлумаченню та змісту корпоративної соціальної відповідальності присвячено численні дискусії та різноманітні погляди, незважаючи на це, досі не існує єдиного визначення цієї категорії. Наведемо терміни корпоративної соціальної відповідальності (КСВ або CSR – Corporate Social Responsibility), а саме:

1. Це різновид саморегулювання бізнесу з метою соціальної відповідальності та позитивного впливу на суспільство [1].

2. Це такий підхід до ведення бізнесу, за яким компанії втілюють ініціативні заходи, враховуючи турботу про суспільство та навколишнє середовище, одночасно досягаючи мети та власних цілей [2].

Отже, наведені вище та інші вживані визначення КСВ надають змогу зрозуміти значення та роль цієї категорії в міжнародному бізнесі, де сучасною політикою компанії є дотримання певних правил та процедур, які охоплюють не тільки фінансові, стратегічні та управлінські цілі бізнесу, а діють відповідально до співробітників, партнерів, суспільства і, навіть, всесвіту.

Необхідно зазначити, ключові аспекти, які може охоплювати КСВ:

- екологічний, який вважається найпоширенішою формою соціальної відповідальності та включає впровадження практик, що мінімізують наслідки негативного впливу на навколишнє середовище (наприклад, зменшення викидів CO₂ та їх компенсація за рахунок висадки дерев, утилізація відходів, раціональне використання ресурсів, збереження природи, тощо);

- етична відповідальність: передбачає справедливе ставлення до всіх учасників ділового середовища – адміністративного персоналу, інвесторів, співробітників, клієнтів, постачальників, підрядників. Крім того, до етичної

відповідальності можна віднести забезпечення належної підтримки персоналу, надання відповідних умови праці та її оплата;

- філантропічна відповідальність – мета бізнесу долучатись до безкорисливої допомоги, робити світ кращим, долучатись до благодійних заходів та волонтерської діяльності. На сьогодні, набула розвитку допомога як людям, так і регіонам, які постраждали від бойових дій або стихійного лиха і компанії активно залучаються до спільних проєктів та фондів для підтримання та фінансування належної справи;

- економічна відповідальність – включає в себе всі аспекти, перераховані вище, шляхом поєднання фінансового результату діяльності та ділової стратегії з позитивним впливом до навколишнього середовища, людей та суспільства [2].

Корпоративна соціальна відповідальність є сферою, яка активно регулюється законодавчими вимогами, Директивами, стандартами та рекомендаціями, що мають вплив на міжнародне бізнес-середовище по всьому світу. Крім того, необхідно зазначити, що КСВ тісно пов'язана з концепцією сталого розвитку та трьома її складовими (екологічна, економічна, соціальна), що впливає на розкриття інформації у звітності компанії про КСВ. Економічні, соціальні та екологічні аспекти діяльності компанії можна побачити у: Звіті зі сталого розвитку, підготовленого за вимогами системи GRI (Global Reporting Initiative), Звіті про прогрес у реалізації принципів глобального договору ООН про корпоративну соціальну відповідальність (Communication on progress), Інтегрованому звіті (Звіті про управління) або в окремому соціальному звіті, показники якого компанія самостійно визначає для висвітлення своєї діяльності.

Починаючи з 2024 фінансового року набуває чинності Директива ЄС про корпоративну звітність зі сталого розвитку (CSRD), яка вимагає від компаній, що провадять значну діяльність у країнах ЄС або зареєстрованих на регульованих ринках, розкривати значний обсяг інформації з концепції сталого розвитку. Отже, саме ця Директива надає можливість відображати засади концепції у звітності та впроваджувати в діяльності компанії, сприймаючи сталий розвиток, як невід'ємний елемент бізнесу. CSRD замінює Директиву про нефінансову звітність NFRD. Варто зауважити, що крім Директиви CSRD в цьому році ухвалено Директиву про комплексну перевірку корпоративного сталого розвитку (CSDDD), яка вимагає звітувати компанії, поєднані в ланцюги постачань навіть тих компаній, які не зареєстровані в ЄС, що торкнеться українського бізнесу.

Одним з найважливіших міжнародних інструментів, який визначає вимоги та принципи корпоративної соціальної відповідальності є Глобальний договір ООН (UN Global Compact) – це ініціатива, започаткована у 2000 році, яка об'єднує підприємства, уряди, громадські організації та зацікавлені сторони для просування сталого розвитку та корпоративної відповідальності на глобальному рівні. Учасники Глобального договору зобов'язуються дотримуватися десяти принципів, які охоплюють такі важливі сфери, як права людини, трудові відносини, довкілля (охорона навколишнього середовища) та

проти́дія корупції. Кожна сфера діяльності деталізується відповідними принципами та постулатами [3].

Крім зазначених вище нормативно-правових документів, наведемо ще стандарти, які визначають основні принципи стандартизації різних сфер, правові зобов'язання та обов'язковість розкриття інформації у звітності:

- Стандарти обліку в сфері сталого розвитку SASB (2011), в яких зазначено підходи до розкриття інформації у сфері сталого розвитку за галузевою спрямованістю;

- Стандарти ISO, розроблені Міжнародною організацією зі стандартизації для різноманітних сфер щодо: управління якістю, енергетичного менеджменту, екологічною безпекою, охорони праці;

- МСФЗ (IFRS) S1 «Загальні вимоги до розкриття фінансової інформації, пов'язаної зі сталим розвитком» містить вимоги щодо розкриття інформації, яка дозволяє компаніям інформувати інвесторів про ризики та можливості, пов'язані зі стійкістю;

- МСФЗ (IFRS) S2 «Розкриття інформації, пов'язаної зі зміною клімату», в якому встановлюються вимоги до розкриття інформації у звітності сталого розвитку стосовно клімату;

- Регламент щодо таксономії.

Отже, нормативно-правове забезпечення КСВ та її звітності має багато різних стандартів та Директив. Вони мають як рекомендаційний характер щодо їх застосування та виконання вимог, так і обов'язкові вимоги щодо дотримання екологічних, соціальних та економічних аспектів діяльності та їх відображення у нефінансовій звітності для забезпечення прозорості та відповідальності компаній.

Таким чином, у сучасному міжнародному бізнесі корпоративна соціальна відповідальність включає глобальні ініціативи, які ґрунтуються на концепції сталого розвитку, сприяють формуванню нових бізнес-моделей, мають позитивний вплив на суспільство та навколишнє середовище та є важливим фактором, що впливає на конкурентоспроможність і ділову репутацію компанії на міжнародному ринку.

Список використаних джерел

1. Nadia Reckmann: What is Corporate Social responsibility? Business news daily. Updated 25 Oct, 2024. URL: <https://www.businessnewsdaily.com/4679-corporate-social-responsibility.html> (Accessed 12 November 2024)
2. Kyivstar Business Hub. CSR. June 20, 2023. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/shho-take-korporatyvna-soczialna-vidpovidalnist-ta-navishho-vona-biznesu> (Accessed 13 November 2024)
3. UN Global Compact Participants. URL: <https://globalcompact.org.ua/desjat-principiv-gd-oon/> (Accessed 14 November 2024)

ТОРГІВЛЯ ПОСЛУГАМИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Титаренко Любов

к.е.н., доцент

Кафедра міжнародних економічних відносин та туризму
Національний університет «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка

Високі темпи розвитку світової торгівлі послугами обумовлюються прогресом інформаційних та комунікаційних технологій, що значно розширює сам спектр послуг, якими можна торгувати на міжнародному ринку. Загалом, цифрова трансформація розглядається як інтеграція цифрових технологій та інновацій у всі сфери бізнесу, що призводить до фундаментальних змін на міжнародних ринках товарів і послуг, на ринку робочої сили і в інноваційній екосистемі [1, с.12]. Наразі міжнародна торгівля послугами стала важливою частиною міжнародної комерції, посилився її вплив та міжнародні економічні відносини. Водночас для України і для багатьох країн світу торгівля послугами стає одним із ключових чинників зростання економічного потенціалу, валютних надходжень, підвищення конкурентоспроможності економіки, а також каталізатором інновацій національної економіки.

Різновид послуг на світовому ринку постійно розширюється. Найбільше значення у світовій торгівлі послугами в XXI ст. мають туризм, транспорт, інформаційно-комунікаційні та страхові послуги. Наразі поряд зі США та країнами Західної Європи, яким належить лідерство у міжнародній торгівлі більшістю підгруп сектору ділових послуг, активізують свої позиції країни Азії: Японія, Сінгапур та Південна Корея.

Динамічні зрушення в експорті послуг із Китаю та Індії дають підстави прогнозувати їм у майбутньому лідерство на цьому ринку. Так у зовнішній торгівлі послугами Китаю за останні роки спостерігається стійке зростання, що стає основним двигуном зростання зовнішньої торгівлі країни. Згідно з офіційними даними, за період із січня по липень 2024 року обсяг міжнародної торгівлі послугами Китаю зріс на 14,7%, у річному обчисленні до 4,2 трлн юанів (близько 590 млрд. дол. США) [2]. Наразі китайський уряд надає особливу увагу здоров'ю людей, що є актуальною глобальною проблемою, тому китайський ринок послуг має великий потенціал.

У 2024 році Китай провів міжнародний ярмарок торгівлі послугами CIFTIS, присвячений темі «Глобальні послуги, загальне процвітання», в якому взяли участь понад 450 підприємств зі списку Fortune, 500 компаній, що є світовими лідерами послуг у своїх галузях [2]. Такі виставки-ярмарки сприяють актуалізації сфери послуг та розширення міжнародних економічних відносин в процесі їх реалізації.

Експерти прогнозують впродовж ХХІ ст. значний перерозподіл серед лідерів міжнародної торгівлі послугами, який зачепить і великі транснаціональні корпорації. Такі зміни будуть супроводжуватися збільшенням розриву між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються. Ці процеси обумовлені новими фінансовими можливостями держав-емітентів резервних валют; черговим витком геополітичного суперництва і протекціонізму; перетворенням біотехнологій в головний драйвер економічного зростання.

Відкриття європейського ринку послуг для бізнесу означає посилення конкуренції з одного боку, та полегшення доступу на ринки країн членів ЄС, з іншого. В першу чергу це стосуватиметься тих сфер послуг, де Україна має конкурентні переваги надання послуг. В першу чергу це стосується сфери інформаційно-комунікаційних технологій. Взаємне відкриття ринків привело до розширення присутності європейських компаній на українському ринку послуг, що сприяло його розвитку, особливо електронних послуг, ІТ-галузі.

До початку російської агресії в Україні успішно розвивався національний ринок послуг, посилювалась роль країни на міжнародному ринку послуг. Держава мала всі передумови для виробництва різноманітних послуг та розширення експорту послуг, оскільки володіє науковими розробками, технологіями та кваліфікованими кадрами, що є важливими в умовах становлення інформаційної економіки. Через складнощі, що заподіяні війною, третині компаній довелося змінювати звичні бізнес-процеси та навіть скорочувати персонал.

Вторгнення Росії на територію України призвело до зменшення обсягів та зміни структури торгівлі послугами з країнами ЄС та світу. У 2023 році загальний обсяг експорту товарів і послуг України зменшився на 13%, тоді як експорт послуг – на 1,3%. Частка ІТ в експорті послуг уперше за багато років знизилася, а не зросла, але все ще сягає показника понад 40%. Крім ІТ, значну частку в експорті послуг займає транспорт – 3,7 млрд, дол., а також інші ділові послуги – майже 3 млрд дол. [3].

ІТ-галузь в умовах війни є важливою частиною економічної бази країни, тож індустрія потребує термінових рішень для стримання падіння й додаткових інструментів підтримки. Війна також змінила регіональну структуру ІТ-галузі. Так до початку повномасштабного російського вторгнення найбільшими ІТ-кластерами були Київ та Харків. На 2024 рік лідерами є Київ і Львів за кількістю вакансій та за кількістю пропозицій роботи. Від початку війни кількість ІТ-фахівців, які працюють у Львові, зросла більше ніж утричі. Насамперед це пов'язано із внутрішньою релокацією підприємств ІТ-сектору в західні регіони України.

Для покращення своїх позицій на міжнародному ринку послуг важливо зосередитися на диверсифікації експорту цих послуг. Також можна використовувати географічне положення країни для розвитку транспортної інфраструктури та туризму. Проте це можливо лише після завершення військових дій та процесів розмінування

Ці проблеми потребують негайного вирішення одразу після завершення війни, оскільки саме оперативність може відіграти ключову роль у відновленні позицій країни на національному та міжнародному ринку послуг.

Наразі міжнародні інвестори продовжують розглядати Україну як інвестиційно-привабливу державу попри розв'язану Росією повномасштабну війну [4]. Тож на сьогодні і в перспективі надзвичайно важливо, щоб Україна ефективно використовувала отриману фінансову допомогу для стимулювання економічного зростання та формування стійкої економіки, розвитку сфери послуг, а також приділяла увагу посиленню контролю за використанням цієї допомоги та запобіганню корупції.

Прогнозується, що обсяг сфери послуг в Україні у 2024 році залишиться на високому рівні, але може зазнати змін структура послуг, зважаючи на підтримку відновлення наслідків російської агресії та реформ [5]. Для підвищення експортного потенціалу України необхідно формувати й розвивати систему механізмів розв'язання ринкових проблем організаційного характеру, що сприятимуть експортній діяльності країни у міжнародній сфері послуг. Розробка маркетингових стратегій та просування бренду України як провідного постачальника певних послуг можуть допомогти привернути увагу іноземних клієнтів та збільшити експорт національних послуг.

Міжнародна торгівля послугами відіграє суттєву роль у розвитку людського капіталу, створюючи можливості для повнішого задоволення і розвитку потреб людей і суспільства, сприяючи збільшенню вільного часу та підвищенню якості його використання в конкретній країні та в світі

Список використаних джерел

1. Резнікова Н.В., Булатова О.В., Шлапак А.В., Іващенко О.А. Інновації як драйвер цифрової трансформації світової економіки в умовах техноглобалізму: вплив нових бізнес-моделей на розвиток міжнародної торгівлі товарами і послугами. // Інвестиції: практика та досвід. – 2023. – № 12. – С. 5-12.
2. Економічний огляд: Китайський міжнародний ярмарок торгівлі послугами 2024 року відкриває нові можливості для глобального бізнесу [Електронний ресурс]. URL: <https://ukrainian.cri.cn/2024/09/13/ARTILygjOiw0clMLiRtAnNC8240913.shtml>
3. Річний обсяг ІТ-експорту України вперше знизився. Це плато чи погіршення ситуації? – Аналітика й думки експертів [Електронний ресурс]. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/it-export-2023/> (дата звернення 7.11.2024).
4. Які умови створені для бізнесу задля перемоги у війні та одночасної підтримки торгового балансу [Електронний ресурс]. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/210611_zovnshnoekonomchna-dyalnst-v-umovakh-vyni
5. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. URL: <https://niss.gov.ua/> (дата звернення 5.11.2024).

Section: Jurisprudence

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЗА УМОВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЙОГО УЧАСНИКІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Бугаєнко Тимур

курсант

Факультет підготовки фахівців для
органів досудового розслідування

Національної поліції

Федченко Володимир

к.ю.н., доцент, професор

Кафедра кримінального процесу

Дніпровський державний

університет внутрішніх справ, Україна

Слідчий експеримент є важливою слідчою дією під час досудового розслідування, що дозволяє відтворити обставини події для з'ясування фактів, які мають значення для кримінального провадження. Однак під час воєнного стану проведення таких слідчих дій набуває особливої важливості та складності через високий рівень небезпеки, що супроводжує ситуацію в країні. Забезпечення безпеки учасників слідчого експерименту в цей період вимагає особливих заходів і підходів, з огляду на специфічні умови, в яких здійснюється розслідування.

Балицький Т.М. визначає слідчий експеримент як слідчу (розшукову) дію, зміст якої полягає в здійсненні спеціальних дослідних дій з метою перевірки й уточнення відомостей, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, а також для перевірки висунутих гіпотез, версій і отримання нових доказів [1, с. 29].

Підтримуючи Стратонова В.М., Комісарчук Ю.А. і Ряшко О.В. вказують, що слідчий експеримент – це слідча (розшукова) дія, що проводиться слідчим або прокурором, відповідно до ст. 240 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), для перевірки версій, припущень слідчого з метою перевірки фактичних даних, отриманих у результаті допиту підозрюваного, свідка, потерпілого, виконання інших слідчих (розшукових) дій [2, с. 248–249].

Метою проведення слідчого експерименту є перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; сутність слідчого експерименту полягає у реконструкції дій, обставин певної події, а також проведенні необхідних дослідів чи випробувань; підставами для здійснення слідчого експерименту є наявність відомостей, перевірка і уточнення яких має значення для встановлення обставин кримінального правопорушення [3].

З огляду на специфіку воєнного стану, слідчий експеримент дозволяє правоохоронним органам отримати точні дані про злочини, що можуть мати безпосереднє відношення до воєнних дій чи ситуацій, які виникають в умовах надзвичайного стану. Це включає перевірку свідчень, реконструкцію подій, що сталися в зонах бойових дій або під час здійснення терористичних актів, а також вивчення обставин, що можуть допомогти виявити учасників правопорушень або викритті порушень законодавства. Воєнний стан створює нові виклики для правопорядку. Злочини можуть бути пов'язані з порушенням норм воєнного права, терористичними актами, саботажем або іншими правопорушеннями, які мають специфічні ознаки. Тому проведення слідчого експерименту може включати не лише відтворення фактів злочинів, а й визначення типових дій учасників воєнних злочинів чи актів диверсійної діяльності [4].

Перед проведенням слідчого експерименту необхідно ретельно оцінити рівень загрози для учасників, особливо якщо експеримент проходить в умовах бойових дій або на території, де можливі напади або диверсії. У разі потреби, для забезпечення безпеки учасників можуть бути задіяні додаткові сили та засоби, зокрема, співробітники спеціальних підрозділів або військові. В умовах воєнного стану необхідно забезпечити належний захист як учасників експерименту, так і слідчих. Це включає охорону місця проведення експерименту, використання броньованих транспортних засобів для перевезення учасників, спеціальні засоби для зв'язку та інші заходи для швидкого реагування на можливі загрози. В умовах воєнного стану слідчий експеримент може супроводжуватися високим рівнем стресу та емоційного напруження у його учасників, зокрема свідків або підозрюваних. Окрему увагу слід приділяти психологічному стану учасників, особливо у випадках, коли експеримент відтворює бойові дії чи інші стресові ситуації [5].

Проведення слідчого експерименту в умовах воєнного стану є складним і відповідальним завданням, яке потребує ретельної підготовки, оцінки ризиків та застосування спеціальних заходів безпеки. Важливим аспектом є забезпечення прав учасників слідчого процесу, у тому числі свідків та підозрюваних, а також збереження конфіденційності слідчих дій. Успішне проведення слідчого експерименту в цей період сприяє встановленню істини, розслідуванню злочинів та забезпеченню правопорядку в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Балицький Т.М. Слідчий експеримент в системі слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні України : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Ірпінь, 2015. 219 с. (дата звернення: 09.11.2024).
2. Комісарчук Ю.А. Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2014. Вип. 3. С. 248-260. (дата звернення: 09.11.2024).
3. Самойленко М.С. Процесуальні повноваження прокурора та слідчого під час проведення слідчого експерименту в умовах воєнного стану в Україні.

Проблеми реформування кримінальної юстиції України. С. 100. (дата звернення: 09.11.2024).

4. Утвенко В.В., Плетенець В.М. Особливості проведення слідчого експерименту в умовах воєнного стану. Редакційна колегія. 2023. С. 291. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/kkp/2023/zbirnyk_konf_280423.pdf#page=292 (дата звернення: 09.11.2024).

5. Литвиненко І. Особливості проведення слідчого експерименту у воєнний період. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента (14-18 листопада 2022 р.). URL: https://agro.snau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%9B%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%9E%D0%9F%D0%90%D0%94_2022_compressed.pdf#page=390 (дата звернення: 09.11.2024).

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Кривенков Данило Дмитрович

курсант 2 курсу

Факультет підготовки фахівців для

органів досудового розслідування

Національної поліції України

Федченко Володимир Михайлович

кандидат юридичних наук, професор

Кафедра кримінального процесу

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Принцип змагальності є однією з основоположних концепцій кримінального судочинства, і він охоплює не тільки загальні положення про рівність сторін у процесі, але й конкретизує права та обов'язки учасників судового процесу. Змагальність означає, що обвинувачення та захист повинні бути представлені сторонами, котрі мають рівні можливості для представлення своїх аргументів та доказів. Суд виступає як нейтральний орган, який здійснює контроль за дотриманням процесуальних норм і приймає рішення на основі представлених сторін доказів. Таким чином, змагальність забезпечує чесність і об'єктивність судового розгляду, адже кожна зі сторін має рівні умови для надання своїх доказів і спростування доказів іншої сторони.

З реалізацією цього принципу тісно пов'язане збирання доказів, яке є однією з основних складових кримінального процесу. Збирання доказів, їх дослідження та оцінка повинні здійснюватися на засадах рівності прав сторін, тобто обвинувачення та захист мають можливість подавати до суду всі

необхідні докази для підтримки своїх позицій. Водночас важливо зазначити, що на практиці існують обмеження для захисту у процесі збору доказів, що створює певну нерівність між сторонами. Наприклад, сторона захисту може лише ініціювати проведення певних слідчих або розшукових дій, але її можливості щодо самостійного збирання доказів обмежені [1].

Принцип змагальності також передбачає, що обвинувачення та захист мають право представляти свої позиції та відстоювати їх перед судом. Однак, існує значна нерівність у праві цих сторін на допит свідків. Відповідно до закону, допит свідків може здійснювати лише сторона обвинувачення на етапі досудового розслідування, тоді як сторона захисту може допитувати свідків лише в судовому засіданні за певних умов.

З іншого боку, принцип змагальності також вимагає забезпечення права особи на захист, що є необхідною умовою справедливого судового розгляду. Захист має право на отримання доказів, але в цьому питанні також є обмеження. Наприклад, захист має право отримувати пояснення від учасників кримінального провадження та інших осіб, але такі пояснення не є джерелом доказів [2, с.18].

Хоча принцип змагальності є важливим елементом кримінального судочинства і забезпечує рівні умови для участі в процесі, існуючі обмеження, що стосуються збирання доказів та допиту свідків, ускладнюють його повну реалізацію. Відсутність рівності в правах щодо збору та подання доказів, а також обмеження на доступ захисту до певних процесуальних дій, створює умови для значної переваги обвинувачення в кримінальному провадженні.

Незахищеність свідка в процесі кримінального провадження негативно впливає на принцип змагальності, оскільки це може спричинити зміну його процесуального статусу на підозрюваного чи обвинуваченого. Подібні ситуації створюють додаткові труднощі для сторін у судовому процесі, оскільки свідок, який мав би виступати як незалежне джерело доказів, на практиці може бути поставлений під сумнів або втратити свою роль через зміни в його статусі. Це призводить до зниження об'єктивності судового розгляду і порушення рівності сторін у праві на захист, оскільки зміна статусу свідка без відповідного процесуального забезпечення може спотворити перебіг справи [3, с.112].

Існуюча практика, коли свідок може бути допитаний без участі адвоката, також викликає серйозні сумніви щодо дотримання принципу змагальності. Згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством, є випадки, коли свідок може бути допитаний без присутності сторони захисту, якщо на момент його допиту особі, ще не повідомлено про підозру в кримінальному провадженні.

З метою усунення цих недоліків, пропонується запровадити більш жорсткі правила щодо участі адвоката при допитах свідків, що дозволить забезпечити рівність сторін у процесі. Це нововведення може сприяти підвищенню ефективності захисту прав особи, яка є частиною кримінального провадження. Однак для досягнення повної ефективності цієї зміни необхідно на законодавчому рівні забезпечити, щоб допит свідка неможливо було проводити

без участі адвоката, оскільки це гарантує захист прав усіх учасників процесу і виключає можливість процесуальних зловживань [4, с.329].

Ще однією серйозною проблемою є питання ознайомлення з матеріалами досудового розслідування. На даний момент чинне законодавство визначає, що матеріали досудового розслідування можуть бути доступні стороні захисту лише за певних умов, зокрема, на підставі клопотання. Проте існує ряд обмежень, пов'язаних із матеріалами, які можуть вплинути на хід досудового розслідування, таких як документи, що стосуються застосування заходів безпеки або ті, які можуть зашкодити розслідуванню [2, с.21].

Потрібно внести чітке визначення та обмеження для таких термінів, як «може зашкодити досудовому розслідуванню», щоб уникнути можливості зловживання цими положеннями. Без належної конкретизації цього поняття сторони обвинувачення можуть застосовувати ці норми для необґрунтованого обмеження доступу до важливих доказів, що призводить до порушення прав сторони захисту і сприяє процесуальним зловживанням [5, с.418].

Отже, реалізація принципу змагальності в ході проведення досудового розслідування є важливим аспектом забезпечення справедливості та рівності сторін у кримінальному процесі. Однак на практиці існують значні проблеми, такі як незахищеність свідків, відсутність рівних умов для збирання доказів, а також обмежений доступ сторони захисту до матеріалів досудового розслідування. Проблеми з допитом свідків без участі адвоката, а також невизначеність в трактуванні норм, що стосуються можливого зашкодження розслідуванню, створюють умови для процесуальних зловживань і порушення рівноправності сторін.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Гловюк І. В. Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) у системі кримінального провадження України. Право України. 2015. No 7. С. 16–25.
3. Верещак О. І. Спеціальне досудове розслідування у кримінальному провадженні: дис. ... доктора філософії : 081. Київ, 2023. 248 с.
4. Габрелян А. Стрілецька О. Організаційні проблеми реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ, 2024р. (1), 323–335с.
5. Маленко О. В. Залучення захисника при здійсненні спеціального досудового розслідування. Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22 травня 2015 р.). Київ, 2015. С. 417-419.

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ТА РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ЗАКЛАДАХ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Журавльова Тетяна Іванівна

курсант 2 курсу

Факультет підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції

Національної поліції України

Рогальський Володимир Ілліч

старший викладач

Кафедра спеціальної фізичної підготовки

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

В умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, перед силовими структурами України, зокрема закладами Міністерства внутрішніх справ (МВС), постає завдання забезпечення високої боєздатності та ефективної діяльності своїх працівників. Одним з ключових аспектів цього є спеціальна фізична підготовка, яка відіграє важливу роль у підготовці кадрів для виконання складних оперативних завдань у різноманітних умовах.

З огляду на загострення безпекової ситуації в Україні та необхідність оперативного реагування на загрози, воєнний стан вимагає від правоохоронців підвищеного рівня фізичної підготовленості. У зв'язку з цим, актуальним є вдосконалення системи спеціальної фізичної підготовки в закладах МВС, яка має бути спрямована на підвищення витривалості, сили, швидкості та інших фізичних якостей, необхідних для ефективного виконання службових обов'язків у критичних умовах. Фізичне виховання у закладах вищої освіти

системи МВС спрямоване на забезпечення необхідного рівня фізичної підготовленості військовослужбовців, що сприяє успішному виконанню бойових та інших завдань. Воно повинно проводитися постійно не тільки в мирний, але й у воєнний час. Умови воєнного стану внесли зміни в організацію системи навчання та фізичного виховання військовослужбовців[1,с.119].

Метою фізичного виховання, як складової частини комплексної системи виховних впливів (поряд із моральним, розумовим, етичним, естетичним видами виховання) є сприяння всебічному та гармонійному розвитку особистості на основі використання засобів фізичної культури.

Фундаментальними начальними дисциплінами, що готують прикордонників до високих стандартів фізичних здібностей є «фізична підготовка» та «спеціальна фізична підготовка». Спеціальна фізична підготовка курсантів-прикордонників передбачає освітні компоненти не лише з виконання вправ для підняття силових показників, а також спеціальні прийоми та методи. В умовах воєнного стану під час спеціальної фізичної підготовки постає

проблема недостатньої кількості необхідного спорядження та екіпірування, що ускладнює відпрацювання необхідних прийомів спеціальної фізичної підготовки. В. Левчук у своїх дослідженнях зазначає, що заняття з фізичного виховання є важливою складовою частиною та основою професійної підготовки, проте вирішення завдань загальної фізичної підготовки та розвиток загальних фізичних якостей не дає змоги в повному обсязі забезпечити фізичну готовність військовослужбовців до бойових умов [2, с. 20]. Якщо у мирний час спеціальна фізична підготовка в закладах МВС була орієнтована на підтримання загального рівня фізичної підготовленості, то в умовах воєнного стану акцент робиться на адаптацію курсантів до реальних бойових ситуацій. Підвищення рівня спеціальних фізичних якостей, таких як витривалість, сила, спритність, а також здатність діяти в стресових умовах, є необхідною умовою для ефективного виконання службових обов'язків у екстремальних обставинах. У цьому контексті важливою є роль інноваційних методів навчання, які використовують технології та тренувальні моделі, що дозволяють максимально адаптувати фізичну підготовку до бойових вимог. Це включає в себе не лише силові тренування, але й методики, що сприяють розвитку тактичної готовності, психологічної стійкості та вміння працювати в команді, що є критично важливим у бойових умовах.

У свою чергу, інтеграція теоретичних і практичних аспектів спеціальної фізичної підготовки з реальними бойовими вправами, використання сучасних технологій та методів тренувань дозволяють створити систему, що відповідатиме вимогам воєнного стану і забезпечить високий рівень фізичної готовності курсантів та особового складу до дій у складних оперативних умовах. Дослідники зазначають, що раціонально організована та проведена фізична підготовка сприяє суттєвому підвищенню військово-спеціальної підготовленості особового складу, формуванню його військової майстерності [3, с. 57]. Досягнути високого рівня військово-професійної (бойової) майстерності без міцного фундаменту фізичної підготовленості неможливо.

Отже, у сучасних умовах воєнного стану фізична підготовка працівників силових структур, зокрема Міністерства внутрішніх справ, набуває особливої важливості. Підвищення рівня спеціальної фізичної підготовленості є необхідною умовою для ефективного виконання службових обов'язків у складних та екстремальних ситуаціях, зокрема в умовах бойових дій. Впровадження нових методик та інноваційних тренувальних технологій є важливим кроком для адаптації навчального процесу до вимог воєнного часу. Система спеціальної фізичної підготовки в закладах МВС повинна бути орієнтована на розвиток не лише загальних фізичних якостей, але й специфічних навичок, таких як витривалість, сила, спритність і психологічна стійкість, які є критично важливими для виконання оперативних завдань. Зміни, внесені воєнним станом, вимагають постійного удосконалення підходів до тренувань, зокрема, адаптації до обмежених ресурсів та спорядження, що є реальністю в умовах війни. Підвищення військово-спеціальної підготовленості особового складу є неможливим без належного рівня фізичної підготовленості.

Систематичні тренування, що включають як теоретичну, так і практичну підготовку, сприяють формуванню високої майстерності та готовності до бойових умов. Урахування специфіки воєнного стану дозволяє максимально адаптувати процес навчання та підготовки до потреб та викликів, що виникають у реальних бойових ситуаціях, тим самим забезпечуючи високий рівень ефективності діяльності силових структур.

Список використаних джерел

1. Шинкарук, Віктор, and Андрій Кравчук. "Проблеми фізичного виховання військовослужбовців державної прикордонної служби України під час воєнного стану." Молодий вчений 10 (122) (2023): 119-121.
2. Левчук В.О. Проведення фізичної підготовки військовослужбовців під час ведення бойових дій. Фізична підготовка особового складу Збройних сил, інших військових формувань та правоохоронних органів України: досвід, сучасність, проблеми та перспективи розвитку : Матеріали наук.-метод. конф. 26-28 листопада 2014 р. Київ : МОУ, 2014. С. 19-22.
3. Лихольот О.В. Досвід організації та проведення фізичної підготовки в особливий період. Фізична підготовка особового складу Збройних сил, інших військових формувань та правоохоронних органів України: досвід, сучасність, проблеми та перспективи розвитку : Матеріали наук.-метод. конф. 26-28 листопада 2014 р. Київ : МОУ, 2014. С. 55-59.

ТРУДОВІ ПРАВА УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Коваль Владислава Вячеславівна

здобувач вищої освіти

Факультет міжнародного та європейського права

Панченко Вікторія Валеріївна

канд. юрид. наук, доцент

Кафедра цивільного судочинства, арбітражу та

міжнародного приватного права

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого, Україна

Анотація. У статті проводиться науково-практичне дослідження трудових прав українських громадян в Європейському Союзі під впливом масової міграції з урахуванням сучасних викликів і тенденцій у правовому регулюванні.

Проаналізовано міжнародно-правові документи у сфері трудового права, такі як Європейська соціальна хартія, Регламент Європейського Союзу 492/2011 про вільне переміщення працівників у межах Європейського Союзу, Директива 2011/98 про єдину процедуру подачі заявки на єдиний дозвіл для

громадян третіх країн на проживання та роботу на території держави-члена та про загальний набір прав для працівників третіх країн, які законно проживають у державі-члені.

Виявлено проблеми, з якими стикаються українські трудові мігранти при працевлаштуванні в країнах ЄС, зокрема систематичні порушення трудових прав, дискримінація за умовами праці, рівнем заробітної плати та неналежне оформлення трудових відносин.

З'ясовано, що для ефективного захисту прав українських громадян необхідно посилити їх інформаційну обізнаність щодо правових норм і специфіки трудового законодавства Європейського Союзу, а також забезпечити правову підтримку.

Підтверджено, що недостатній рівень володіння мовою країни перебування є суттєвою перешкодою для повноцінної інтеграції українських працівників у професійне середовище, що обмежує їх можливості для кар'єрного зростання.

Наголошено на важливості активної діяльності громадських організацій і профспілок, які відіграють ключову роль у захисті прав працівників, контролюючи дотримання трудового законодавства.

Визначено правові механізми захисту трудових прав українців, які передбачають не лише інформування про права, але й створення умов для глибшої мовної інтеграції, що сприятиме адаптації мігрантів на ринку праці. У висновку констатовано, що зростання трудової міграції українських громадян потребує комплексного підходу, що включає підвищення правової обізнаності та посилення контролю за діяльністю посередницьких фірм, які займаються працевлаштуванням, що сприятиме захисту прав працівників і успішній їх адаптації в європейському суспільстві.

Ключові слова: трудові права, Європейський Союз, правовий статус, українські громадяни, трудові відносини.

Введення. З моменту підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 році трудова міграція українських громадян значно зросла, що викликало потребу в належному забезпеченні їх прав закордоном. Загострення цієї проблеми відбулося з початку повномасштабного вторгнення, коли значна кількість українців почала виїжджати та була змушена шукати роботу в країнах Європейського Союзу, стискаючись при цьому з певними труднощами, такими як недостатня правова обізнаність, відсутність певного рівня володіння іноземною мовою, неофіційне оформлення при працевлаштуванні та ін.

Мета та задачі дослідження. Проаналізувати основоположні міжнародно-правові документи у сфері трудового права, такі як Європейська соціальна хартія, Регламент Європейського Союзу 492/2011 про вільне переміщення працівників у межах Європейського Союзу, Директива 2011/98 про єдину процедуру подачі заявки на єдиний дозвіл для громадян третіх країн на проживання та роботу на території держави-члена та про загальний набір прав для працівників третіх країн, які законно проживають у державі-члені. Виявити проблеми з якими стискаються українські трудові мігранти.

Виклад основного матеріалу. Міграція кваліфікованих працівників, відрядження за кордон, переміщення працівників в межах міжнародних транспортних перевезень, виконання представницьких функцій та робіт на морських устаткуваннях, підприємницька діяльність громадян України в інших державах призводять до необхідності врегулювання трудових відносин з іноземним елементом та визначенні прав українських громадян за кордоном.

Процес трудової міграції українських громадян масово активізувався після підписання у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами членами, з іншої сторони [8], яка значно спростила процедуру та розширила можливості для працевлаштування за кордоном. Основною метою цього документу є поглиблення зв'язків між Україною та Європейським Союзом, запровадження умов для посилення економічних відносин й дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах.

З моменту початку повномасштабного вторгнення на територію України в лютому 2022 року, велика кількість українців була змушена шукати прихисток в європейських країнах. Це призвело до значного зростання трудової міграції українських громадян, що актуалізувало питання їх правового захисту на ринку праці в країнах Європейського Союзу. Відповідно до Рішення Ради Європейського Союзу 2022/382, яке встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України, українські громадяни, що були змушені залишити свою країну після 24 лютого 2022 року, отримали право на тимчасовий захист у країнах Європейського Союзу. Основними аспектами цієї проблематики є їх правовий статус, умови праці, доступ до соціальних гарантій, а також дотримання і захист основоположних прав і свобод.

Питання трудового права Європейського Союзу стали об'єктом пильної уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Серед українських дослідників можна виділити Баранюка Ю.В. [1], Дріжчану С.В. [1], Гаращенко Л.П. [1], Жернакову Л.Я. [2] та ін. Зарубіжні вчені, такі як Беркассон Б. [9], Коллінс Д. [10], також активно досліджували питання рівності трудових прав в межах Європейського Союзу, механізми їх захисту та ймовірні тенденції розвитку.

Якщо звернутися до українського законодавства, зокрема Кодексу законів про працю [4], то стаття 8 містить положення про те, що трудові відносини громадян України, які працюють за її межами, регулюються відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» [7]. Останній, в свою чергу, закріплює, що до трудових відносин застосовується право тієї країни, де виконується робота, якщо інше не встановлено законодавством або міжнародними договорами України.

Серед основних документів, які деталізують права працівників в країнах Європейського Союзу, містять основні процедурні правила та гарантії слід відзначити такі, як Європейська соціальна хартія [3], Регламент Європейського Союзу 492/2011 про вільне переміщення працівників у межах Європейського Союзу [14], Директива 2011/98 про єдину процедуру подачі заявки на єдиний

дозвіл для громадян третіх країн на проживання та роботу на території держави-члена та про загальний набір прав для працівників третіх країн, які законно проживають у державі-члені [11]. Зазначені нормативно-правові акти містять соціальні права та гарантують захист громадян третіх країн від свавільного поводження у галузі трудових відносин. Проаналізувавши їх, можна виокремити фундаментальні положення, які нормативно закріплені у згаданих вище документах Європейського Союзу, де в першу чергу, передбачено право на безпечні та здорові умови праці; по-друге, право на гідне ставлення на роботі; по-третє, право на професійну підготовку; по-четверте, акцентовано увагу на праві працюючих жінок щодо охорони материнства; по-п'яте, право на рівні можливості; по-шосте, право на захист у випадку звільнення; по-сьоме, право брати участь у визначенні та поліпшенні умов праці та робочого середовища, що є важливим аспектом прийняття працівниками активної участі у внутрішніх процесах виробничої діяльності.

Хоча формально українські працівники мають права нарівні з громадянами Європейського Союзу, однак на практиці вони можуть стикатися з деякими проблемними питаннями, наприклад, неналежним чи неофіційним оформленням їхніх кандидатур при працевлаштуванні, певними проявами дискримінації на робочому місці, в умовах праці, заробітній платі та ін., що підтверджується дослідженнями Європейського агентства з прав людини та їхніми аналітичними звітами [12]. Попри те, що в основному українські громадяни перебувають в межах Європейського Союзу на законних підставах, значна кількість з них досі працює без відповідного оформлення або через різноманітні посередницькі компанії, через що знижується їхній законний доступ до медичного страхування, пенсійного забезпечення, соціального захисту. Як результат із зазначеного проблемного питання, тобто відсутності офіційного трудового статусу в українських громадян, працівники можуть отримувати заробітну плату нижче, ніж з такою ж кваліфікацією громадянин Європейської країни та іншими проблемами, що виникають внаслідок цього.

Ще одним проблемним питанням є те, що українські трудові мігранти не володіють високими знаннями мови країни, де вони працюють, що є перешкодою бути повністю залученим у робочий процес на висококваліфікованих напрямках та реалізовувати свої права відповідно до фундаментальних положень, що містяться у Регламентах та Директивах Європейського Союзу з питань працевлаштування. Отже, варто зазначити, що навіть якщо в осіб, що виїхали з України та бажають працевлаштуватись в Європейському Союзі є достатній рівень освіти та професійної кваліфікації, то багато хто з них будуть обмежені у можливості професійного зростання через відсутність локальних кваліфікацій та знання мови на відповідному рівні.

Як показує статистика щодо трудових спорів українських мігрантів у Європейському Союзі, що була розроблена відповідно до звітів Міжнародної організації з міграції, то приблизний відсотковий розподіл проблемних питань, з якими звертаються працівники виглядає наступним чином, 36-40% випадків стосується несплати чи недоплати заробітної плати; приблизно 20% випадків –

це незаконне звільнення; погані умови праці, включаючи відсутність перерв і наявність надмірних годин становить 16% [13].

Ці данні відображають загальні тенденції у країнах з великою кількістю трудових українських мігрантів, таких як Чеська Республіка, Республіка Польща, Федеративна Республіка Німеччина тощо. В залежності від конкретної країни вони можуть дещо відрізнятися, але загальний стан оприлюдненої інформації вказує на нагальну проблематику сфери працевлаштування, що потребує відповідного належного опрацювання, узагальнення та правових висновків.

Результати дослідження і їх обговорення. Для того, щоб покращити ситуацію, яка склалась, та захистити трудові права українських громадян необхідно, по-перше, поліпшити інформаційно-правову обізнаність українських громадян зі специфікою та особливостями країни перебування із залученням консульських установ та представництв України, що допоможе швидше адаптуватися і краще розуміти свої права у сфері працевлаштування.

По-друге, підтримувати трудових мігрантів через профспілки, які здійснюють контроль за належним виконанням фундаментальних положень захисту прав працівників, зокрема, над своєчасними заробітними виплатами, створенням безпечних умов праці, додержанням законодавства та принципів права в цілому.

По-третє, збільшення прозорості та посилення контролю діяльності посередників у сфері працевлаштування допоможе зменшити незаконні методи залучення українських громадян за кордоном та мінімізувати шахрайські дії.

Щодо захисту обмежених або/та порушених прав, українські мігранти можуть звернутись як до дипломатичних представництв та консульських установ України, так і до національних судів на території країни перебування та працевлаштування.

Так, в багатьох країнах Європи існують спеціальні суди з розгляду трудових питань, які розглядають вище зазначені проблемні питання та вирішують трудові спори за участю трудових мігрантів [6].

Також існує безліч профспілок та громадських організацій, які захищають права і трудових мігрантів зокрема. Вони допомагають з консультаціями, надають всебічну підтримку у випадках порушень прав та зловживання становищем з боку роботодавців по відношенню до працівників з іноземної держави.

Загалом, більшість країн Європейського Союзу мають інспекції праці [15], тож українські громадяни можуть подавати сюди скарги на порушення своїх трудових прав.

Можливо й звернення до Європейського суду з прав людини згідно з 19 статтею Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод [5].

Висновки. У підсумку необхідно зазначити, що трудова міграція українців значно зросла в останні роки, і це є фактом сучасності. Для покращення загального становища необхідно підвищити правову усвідомленість, інформаційну обізнаність у сфері трудових прав за кордоном, підтримувати

мовну інтеграцію та посилити контроль над посередницькими агентами у сфері працевлаштування. Такий підхід дозволить захистити права українських трудових мігрантів, забезпечуючи гідні умови праці та життя на території країни перебування, через усталену організаційно-правову взаємодію України з країнами Європейського Союзу, що, загалом, і сприятиме успішній інтеграції в європейське суспільство.

Список використаних джерел

1. Баранюк Ю.В., Дріжчана С.В., Геращенко Л.П., Лаврінчук І.П. Гармонізація трудового законодавства України із законодавством Європейського Союзу : монографія. Київ : Юрид. думка, 2008. 304 с.
2. Жернакова Л.Я., Іншина В.В., Кисельова М.І., Лазор В.В. Актуальні проблеми адаптації трудового законодавства України до Європейських стандартів:соціально-правові аспекти : монографія. 2-ге вид. Київ : Центр навчальної літератури, 215. 338 с.
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Хартія Ради Європи від 03.05.1996: станом на 07.09.2016 р.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 14.10.2024).
4. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII:станом на 27.09.2024 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 14.10.2024).
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 01.08.2021 р.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n368 (дата звернення: 14.10.2024).
6. Мельник В.В. Зарубіжний досвід вирішення трудових спорів у судовому порядку та можливості його використання в Україні. Юридичний науковий електронний журнал . 2019. Т.6. С. 200-203. URL: http://lsej.org.ua/6_2019/48.pdf (дата звернення: 14.10.2024).
7. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV : станом на 23.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 14.10.2024).
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30.11.2023 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення:14.10.2024).
9. Bercusson B. General principles of labor law of the European Union. Oxford, 2006. 627 р. URL: <https://www.etui.org/sites/default/files/EuropeanLabourLawShort%20Web%20version.pdf> (дата звернення: 14.10.2024).
10. Collins D. Introduction to international employment law. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. 296 р. URL: https://assets.cambridge.org/97813165/15747/frontmatter/9781316515747_frontmatter.pdf (дата звернення 14.10.2024).

11. Directive - 2011/98 - EN - EUR-Lex. EUR-Lex – Access to European Union law – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32011L0098> (дата звернення: 14.10.2024).
12. European Union Agency for Fundamental Rights. European Union Agency for Fundamental Rights. URL: <https://fra.europa.eu/en> (дата звернення: 14.10.2024).
13. IOM Ukraine. IOM Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/zvity> (дата звернення: 15.10.2024).
14. Regulation - 492/2011 - EN - EUR-Lex. EUR-Lex – Access to European Union law . URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2011/492/oj/bul> (дата звернення: 15.10.2024).
15. Sukhanov S. A. Labor inspections in the countries of the European Union. Law and society. 2020. № 4. P. 208–213. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/9227687a-1f33-4eb4-ade0-ec9f394cc94f/content> (дата звернення: 15.10.2024).

ПОРУШЕННЯ СУДДЕЮ ПРИСЯГИ: ПРОБЛЕМИ І РИЗИКИ НАСТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Антіпіна Дар'я Ігорівна

здобувач освіти II курсу

Худолій Т.І.

викладач

Полтавський фаховий коледж

НЮУ імені Ярослава Мудрого

Суддя — це не лише представник судової влади, а й важлива процесуальна фігура для забезпечення справедливості та правопорядку в країні. В Україні, як і в інших демократичних державах, суддя, приймаючи присягу (ст. 57 Закону України "Про судоустрій і статус суддів"), обіцяє діяти відповідно до Конституції та законів, бути незалежним, неупередженим і чесним. Однак, на практиці виникають випадки, коли судді порушують свої зобов'язання, що ставить під загрозу довіру до судової системи та правопорядку в цілому. Порухення суддею присяги — це правопорушення, яке має далекосяжні негативні наслідки не тільки для правосуддя, а й для стабільності держави. Це явище викликає низку проблем, пов'язаних з механізмами відповідальності суддів, а також ризики для розвитку правової системи країни [2].

Порушення суддею присяги може мати різноманітні причини. Однією з основних є корупція. Корупція - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 ЗУ Про запобігання корупції, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно

обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 ЗУ "Про запобігання корупції", або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Судді можуть піддаватися різним формам зовнішнього впливу, зокрема, політичному та економічному. Це потенційно є підставою для ухвалення незаконних або упереджених рішень, що порушують принципи справедливості. Однак, корупція не є єдиною причиною. В окремих випадках судді порушують присягу через власну некомпетентність або недосконалість системи підготовки кадрів. Брак знань чи досвіду, неетичні переконання або особисті інтереси також можуть стати факторами, що ведуть до порушення присяги.

Однією з головних проблем, що виникають при розгляді питань порушення суддею присяги, є недосконалість механізмів відповідальності. В Україні суддівська незалежність є конституційною гарантією, що з одного боку є основою для належного виконання суддівських обов'язків, а з іншого — створює певні труднощі при притягненні суддів до відповідальності за порушення присяги. Система, яка передбачає дисциплінарну відповідальність, реалізується через Вищу кваліфікаційну комісію суддів, а також Верховний Суд. Проте на практиці цей механізм не завжди працює ефективно. Політичний тиск, корупційні зв'язки та недостатній рівень прозорості процедур часто призводять до того, що відповідальність судді за порушення присяги не настає або не є адекватною. Наприклад, у разі корупційних діянь або інших серйозних порушень суддя може не понести покарання через неповну або неякісну перевірку фактів.

Що стосується самих суддів, то порушення присяги може призвести до різних наслідків. Перш за все, це втрата репутації та довіри з боку суспільства. Суспільна думка є важливим чинником у професії судді, і навіть у разі, коли суддя не понесе формального покарання, його кар'єра може бути зруйнована через втрату моральної легітимності. Також суддя може бути притягнутий до дисциплінарної або кримінальної відповідальності, що може означати звільнення з посади, штрафи або навіть ув'язнення в разі серйозних правопорушень. Для самого судді це не лише юридичні наслідки, а й етичні — втратити статус непорочного служителя Феміди є серйозним моральним ударом.

Додатковою проблемою є сумісництво суддівської діяльності з іншою роботою, навіть якщо вона не є оплачуваною. Це завжди створює умови для виникнення корупційних ризиків, підвищує ймовірність виникнення конфлікту інтересів, впливає на об'єктивність та неупередженість прийнятих рішень. Судді, які працюють на кількох посадах одночасно, можуть бути схильні до зовнішніх впливів, що порушують їхню незалежність і неупередженість. Крім того, це може знижувати рівень професіоналізму і уваги до справ, оскільки суддя не зможе повністю віддавати себе суддівським обов'язкам. Сумісництво негативно впливає на загальний професійний рівень судді, підриваючи основні принципи правосуддя [3,4].

Порушення суддею присяги — це серйозне порушення, яке має значні наслідки для правової системи і суспільства в цілому. Виклики у забезпеченні належної відповідальності суддів в Україні вимагають комплексних реформ, спрямованих на підвищення прозорості судової системи, зміцнення дисциплінарної відповідальності та створення системи, яка буде ефективно реагувати на будь-які порушення присяги. Необхідно впроваджувати механізми, які забезпечать реальну незалежність суддів від політичних і корупційних впливів, а також покращити контроль за їх діяльністю. Лише в такому випадку можна забезпечити справедливість, довіру до судової влади та стабільність правової системи в країні [3].

Список використаних джерел

1. Конституція України № 11-р/2019 від 02.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 3889-IX від 18.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
3. Іванюк В. І. Адміністративна відповідальність суддів за правопорушення, пов'язані з корупцією: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2016. Ст. 156. URL: [https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/Visnyk_Krim_Sud_3-4_22_231024_avt%20\(2\)-89-100.pdf](https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/Visnyk_Krim_Sud_3-4_22_231024_avt%20(2)-89-100.pdf) (дата звернення: 16.11.2024).
4. Про запобігання корупції: Закон України № 3621-IX від 21.03.2024 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 16.11.2024).

ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ЗА МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯМ СТОРОНИ, ЯКА Є ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНОЮ ОСОБОЮ

Коломієць Яна

кандидатка юридичних наук, асистентка
Кафедра цивільної юстиції та адвокатури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна
<https://orcid.org/0009-0006-7653-0165>

Територіальна юрисдикція (підсудність) – це повноваження суду щодо здійснення правосуддя на певній території. Визначити підсудність справи суду означає встановити, який саме суд має розглядати цивільну справу або, на якій території цей суд має знаходитися.

З аналізу норм Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК) можна виділити чотири види підсудності: *загальну підсудність* (ст. 27 ЦПК),

альтернативну підсудність (ст. 28 ЦПК), виключну підсудність (ст. 30 ЦПК) та підсудність за ухвалою судді суду вищої інстанції (ст. 26, 29 ЦПК).

Норми ЦПК свідчать, що в переважній більшості справ, законодавець пов'язує підсудність суду з зареєстрованим місцем проживання або зареєстрованим місцем перебування сторони (ст. 27, ч.1, 2, 3, 4, 9, 10, 15, 17 ст. 28 ЦПК). І при вирішенні питання щодо відкриття провадження суд повинен встановити місце проживання відповідача або позивача, у випадку якщо справа передбачає можливість звернення до суду за зареєстрованим місцем проживання або перебування позивача, з метою перевірки того, що ця справа дійсно підсудна суду, до якого подана позовна заява. Для встановлення зареєстрованого місця проживання або перебування фізичної особи суд може звертатися до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване місце проживання (перебування) такої фізичної особи або може користуватися даними Єдиного державного демографічного реєстру (ч. 6,8 ст. 187 ЦПК).

Аналіз актуальної судової практики свідчить, що станом на жовтень 2024 року, судді досі не мають єдиної думки щодо визначення місця проживання сторони - фізичної особи, яка має статус внутрішньо переміщеної особи (далі ВПО) при відкритті провадження.

На сьогодні маємо дві протилежні позиції. Частина суддів вважає, що довідка ВПО належним чином підтверджує місце проживання фізичної особи, і позов може бути пред'явлений за місцем проживання сторони - ВПО, наявні постанови ВС, в яких судді дотримуються такої думки.

Маємо роз'яснення Верховного Суду, яке розміщено на сайті судової влади у вересні 2022 року, де зазначено, що якщо особа-переселенець зареєструвалася на новому місці як внутрішньо переміщена особа, то маючи відповідну довідку про взяття на облік, переселенець може звертатись з позовом до суду у місці свого тимчасового перебування [4]. В даному роз'ясненні, вважаємо, наявне ототожнення поняття місце проживання і тимчасове перебування. Відповідно до законодавства це різні категорії.

Як бачимо зазначене роз'яснення не переконало і не враховується тією частиною суддів, які мають полярну позицію, і вважають, що позов не може бути пред'явлений за місцем проживання ВПО.

Наукова спільнота дотримується позиції, що законодавцю потрібно внести зміни до процесуальних кодексів відносно визначення підсудності справ за місцезнаходженням сторони, яка є внутрішньо переміщеною особою [8].

Підтримуємо думку суддів, які вважають, що довідка ВПО підтверджує місце проживання фізичної особи, яке зареєстровано у встановленому законом порядку, і суд може відкривати провадження за місцем проживання ВПО виходячи з наступного.

Відповідно до статті 3 закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 «*місце проживання*» - житло з присвоєною у встановленому законом порядку адресою, в якому особа проживає, а також апартаменти (крім апартаментів у готелях), кімнати та інші придатні для

проживання об'єкти нерухомого майна, заклад для бездомних осіб, інший надавач соціальних послуг з проживанням, стаціонарна соціально-медична установа та інші заклади соціальної підтримки (догляду), в яких особа отримує соціальні послуги; *«місце перебування»* - житло або спеціалізована соціальна установа для бездомних осіб, інший надавач соціальних послуг з проживанням, у якому особа, яка отримала довідку про звернення за захистом в Україні, проживає строком менше шести місяців на рік або отримує соціальні послуги [3].

Для правильного визначення підсудності суду потрібно встановити не просто місце проживання особи, це місце проживання повинно бути зареєстроване, у встановленому законом порядку, щоб можна було це підтвердити. Тому, якщо особа проживає в орендованому нею житловому приміщенні, вона не може звертатися до суду за місцем проживання орендованого приміщення, у випадку відсутності реєстрації за цією адресою. Оскільки в законодавстві встановлений певний порядок реєстрації місця проживання і не передбачено, що договір оренди виключає необхідність такої реєстрації або дорівнює їй.

Порядок реєстрації місця проживання (перебування) встановлений в законі України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» від 05.11.2021. Відповідно до п. 4 та п. 12 ч.1 статті 2 цього закону визначено, що декларування місця проживання особи - повідомлення особою органу реєстрації адреси свого місця проживання шляхом надання декларації про місце проживання в електронній формі з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг з подальшим внесенням такої інформації до реєстру територіальної громади; *реєстрація місця проживання (перебування) особи* - внесення за заявою про реєстрацію місця проживання (перебування), поданою особою в паперовій формі, до реєстру територіальної громади інформації про місце проживання (перебування) особи [2].

На сьогодні фізична особа підтвердити статус ВПО може довідкою ВПО. Для того, щоб отримати довідку ВПО, особі необхідно звернутися з заявою про взяття на облік, за встановленою формою, до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад. В такій заяві вказується інформація про зареєстроване та фактичне місце проживання; адреса, за якою з особою може здійснюватися офіційне листування або вручення офіційної кореспонденції, та контактний номер телефону; обставини, що спричинили внутрішнє переміщення. Звертаємо увагу, що як фактичне місце проживання/перебування не можуть зазначатися адреси (місцезнаходження) органів державної влади, місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їх підрозділів, будь-яких інших приміщень, за якими внутрішньо переміщені особи фактично не проживають. Уповноважений орган зобов'язаний розглянути заяву протягом 15 робочих днів та прийняти рішення про видачу довідки або відмову в її видачі [1].

Таким чином отримання довідки ВПО можливе в результаті реєстрації фізичною особою, у встановленому законом порядку (який визначений в Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи:) свого місця проживання. Іншими словами довідка ВПО видається за результатом реєстрації, у встановленому законом порядку, її місця проживання. Що відповідає вимозі ЦПК, а саме: *за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування*.

Також слід звернути увагу, що відповідно до частини 1 статті 4 України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» особа одночасно може мати лише одне задеклароване або одне зареєстроване місце проживання (перебування). Проте відповідно до п. 10. Прикінцевих та перехідних положень цього ж закону: на період тимчасової окупації Російською Федерацією території України, а також на період віднесення у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, територіальних громад до територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, положення частини 1 статті 4 цього Закону не поширюється на осіб, місце проживання яких зареєстроване або задеклароване у житлі, що знаходиться на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України, а також на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії. Така особа може задекларувати або зареєструвати місце свого проживання без зняття з реєстрації місця свого попереднього проживання [2].

Також окрім попереднього обґрунтування пропонуємо звернутися до закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», де в частині 1 статті 5 Реєстрація місця проживання внутрішньо переміщеної особи прямо закріплено, що довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності підстав, зазначених у статті 1 цього Закону.

Що безпосередньо вказує на можливість суду визначати підсудність за місцем проживання ВПО. І суд, звернувшись до відповідної установи при наявності відомостей щодо ВПО, може отримати підтвердження місця проживання фізичної особи за зареєстрованою адресою.

Як зазначалось на вище, наявна певна частина суддівської спільноти, яка вважає, що позов не може бути пред'явлений за місцем проживання ВПО, оскільки довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи не є документом, який підтверджує зареєстроване місце проживання/перебування особи [5,6,7].

Обґрунтування такої позиції у всіх випадках однакове. Зазначимо, що це не просто хибна думка, вона не відповідає нормам чинного законодавства, виходячи з наступного.

По-перше: наявне посилання на положеннями частини 1 статті 4 закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» де зазначено, що довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи підтверджує лише факт внутрішнього переміщення, але відсутнє посилання на

частину 1 статті 5, цього ж закону, який прямо встановлює, що довідка ВПО засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної, тобто ми бачимо, що суд не посилається на норму, яка підлягає застосуванню.

По-друге: бачимо обґрунтування, що в Правилах реєстрації місця проживання, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 № 207 виключена норма, відповідно до якої відомості про реєстрацію місця проживання вносяться до довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, шляхом проставлення в ній відповідного штампа реєстрації місця проживання/перебування особи за певною формою. І тепер довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи не належить до переліку документів, до якого вноситься інформація про зареєстроване місце проживання/перебування особи.

Проте слід наголосити, що ці Правила втратили чинність на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2022 р. № 265, якою також затверджено чинний Порядок декларування та реєстрації місця проживання (перебування). Тобто при обґрунтуванні цієї позиції суд використовує постанову Кабінету Міністрів України, яка втратила чинність ще в 2022 році. Також з моменту набрання чинності законом України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» відомості про задеклароване/зареєстроване місце проживання (перебування) під час здійснення органом реєстрації відповідної реєстраційної дії до документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, або документів, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус, не вносяться. Тобто в таких ухвалах ми бачимо використання судом норм законодавства, які втратили чинність, а тому не підлягають застосуванню.

Виходячи з викладеного, вважаємо, що довідка ВПО належним чином підтверджує місце проживання фізичної особи, і позов може бути пред'явлений за місцем проживання ВПО. Частина 1 статті 5 закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» є ясною та чіткою, іншого тлумачення не допускає. Наявність такої судової практики є недопустимою оскільки прямо порушує принцип правової визначеності. Ухвали суду про передачу справи до іншого суду, які ґрунтуються на підставі того, що довідка ВПО лише підтверджує факт внутрішнього переміщення особи, є незаконними, що може свідчити про необхідність роз'яснень чинного законодавства в галузі ВПО суддівській спільноті.

Список використаних джерел:

1. Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи: затв. постановою Каб. Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509. - режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.11.2024 р.).
2. Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні : Закон України від

- 05.11.2021 № 1871-IX. - режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1871-20#Text> (дата звернення 15.11.2024 р.).
3. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV. - режим доступу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15/stru#Stru> (дата звернення 15.11.2024 р.).
4. Роз'яснення Верховного суду 26 вересня 2022 року. - режим доступу URL: <https://mk.lv.court.gov.ua/sud1313/pres-centr/news/1326059/> (дата звернення 15.11.2024 р.).
5. Ухвала Заводського районного суду м. Запоріжжя від 26 березня 2024 р., судова справа № 332/1047/24. - режим доступу URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117193036> (дата звернення 15.11.2024 р.).
6. Ухвала Заводського районного суду м. Запоріжжя від 26 березня 2024 р., судова справа № 332/1665/24. - режим доступу URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117938200> (дата звернення 15.11.2024 р.).
7. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду від 03.10.2024 р., судова справа №607/21321/24. - режим доступу URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122072878> (дата звернення 15.11.2024 р.).
8. Циркуненко О.В. Щодо визначення підсудності справ за місцезнаходженням сторони, яка є внутрішньопереміщеною особою. Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 95-річчю від дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І. (29 березня 2024 року) С. 389-390. - режим доступу URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ba9d6462-a189-428c-9238-220a303d000f/content> (дата звернення 15.11.2024 р.).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Янишен Віктор

к.ю.н, доцент

доцент кафедри цивільного права
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна

Питання, пов'язані із захистом прав споживачів фінансових послуг, зокрема страхових, є важливим аспектом функціонування сучасного фінансового ринку. Страхові послуги є невід'ємною складовою суспільства, забезпечуючи фінансову безпеку фізичних та юридичних осіб та захист від різноманітних ризиків. Водночас, розвиток страхового ринку супроводжується

численними викликами, пов'язаними із забезпеченням належного захисту прав споживачів страхових послуг. Незважаючи на значний розвиток страхового ринку, захист прав споживачів страхових послуг в Україні залишається актуальним та потребує подальшого удосконалення. Захист прав споживачів страхових послуг в Україні здійснюється через систему нормативно-правових актів, що включають як загальні положення цивільного та господарського законодавства, так і спеціальне законодавство. Проте існуюча правова база не завжди ефективно гарантує захист інтересів споживачів, що зумовлено низкою факторів, зокрема, з складністю страхових продуктів та недостатньою прозорістю їх умов, недобросовісною поведінкою окремих страховиків та неналежним виконанням умов договорів, а також відсутністю у значній мірі дієвих механізмів захисту прав споживачів, що вимагає особливої уваги, як з боку учасників страхових відносин, так і держави. Ефективне регулювання та захист прав споживачів сприяють зміцненню довіри до страхових компаній і розвитку ринку фінансових послуг.

Стан забезпечення захисту прав споживачів страхових послуг в Україні, визначення основних проблем, що виникають у процесі страхування, а також розробка рекомендацій щодо удосконалення існуючих механізмів правового захисту споживачів потребують глибокого комплексного дослідження, спираючись на аналіз новітніх змін у законодавстві, зокрема Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 № 1953-IX [1] (введений в дію з 01.01.2024) та нового Закону України «Про страхування» від 18.11.2021 № 1909-IX [2] (введений в дію з 01.01.2024), які регулюють діяльність фінансових установ, у тому числі страхових компаній, з урахуванням законодавства про захист прав споживачів у цій сфері, яке встановлює основні принципи та механізми забезпечення прав фізичних осіб як споживачів фінансових послуг. Системний аналіз сучасного стану захисту прав страхувальників як споживачів фінансових послуг необхідний для розробки ефективних рекомендацій щодо його вдосконалення.

Відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності врегульовано Законом України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-XII [3], який встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів. Він становить правове підґрунтя для забезпечення прав фізичних осіб як споживачів фінансових послуг, передбачаючи такі ключові положення:

Право на інформацію: Споживачі мають право отримувати достовірну, доступну та своєчасну інформацію про фінансові послуги, зокрема умови договорів страхування, розміри страхових премій, виключення із страхового покриття тощо.

Захист від недобросовісної реклами: Забороняється надання інформації, яка вводить споживача в оману щодо реальних умов страхових послуг.

Механізми звернення за захистом: Споживачі мають право звертатися до суду, органів захисту прав споживачів та Національного банку України як Регулятора на ринку страхових послуг у разі порушення їхніх прав.

10.06.2023 Верховною Радою України прийнято новий Закон України «Про захист прав споживачів» № 3153-IX (набере чинності після припинення чи скасування воєнного стану в Україні), який, зокрема, спрямований на удосконалення механізмів захисту прав споживачів у цифровому середовищі, що є важливим для електронного страхування [4].

Важливим є також те, що відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про захист прав споживачів» особливості захисту прав споживачів фінансових послуг визначаються відповідними законами, основним з яких є Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», який забезпечує нормативну базу для регулювання фінансових послуг, зокрема:

Обов'язки фінансових установ: Закон зобов'язує страховиків надавати прозору та повну інформацію про страхові послуги, включаючи умови договорів, тарифи та процедури врегулювання страхових випадків.

Механізми контролю: Закон наділяє Національний банк України, як Регулятора, повноваженнями здійснювати нагляд за діяльністю фінансових установ, у тому числі у сфері захисту прав споживачів.

Закон України «Про страхування» визначає особливості захисту прав споживачів страхових послуг, зокрема, страховики зобов'язані забезпечувати дотримання умов страхових договорів; встановлено порядок врегулювання страхових випадків, що гарантує права страхувальників на своєчасне та повне здійснення страхових виплат; передбачено жорсткі вимоги до фінансової стабільності страховиків, що сприяє захисту прав страхувальників у разі можливих ризиків неплатоспроможності.

Закон України «Про страхування» прийнятий у 2021 році як реформаторський крок, що мав покращити ситуацію на ринку страхових послуг, хоча і він потребує окремих уточнень і конкретизації щодо дієвих механізмів захисту прав споживачів.

Таким чином загальний стан правового забезпечення прав споживачів страхових послуг в Україні є змішаним. З одного боку, в Україні існують закони, які визначають права споживачів страхових послуг, зокрема Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» і Закон України «Про страхування» та нормативно-правові акти Регулятора, з другого – акти законодавства, що стосуються захисту прав споживачів у загальному контексті, основним з яких є Закон України «Про захист прав споживачів». Однак, незважаючи на наявність правового регулювання, на практиці існує низка проблем, серед яких слід вказати на такі: недостатня деталізація прав споживачів у разі фінансових криз страховиків, неналежне регулювання механізмів компенсації втрат страхувальників у разі банкрутства страховика. Мають місце випадки неналежного контролю за недобросовісною рекламою страхових послуг. Часто страхові компанії використовують маркетингові практики, які вводять споживачів в оману щодо реальних умов страхування. Також негативним чином впливає на захист прав споживачів страхових послуг низький рівень обізнаності громадян у сутності страхових відносин. Недостатня фінансова грамотність страхувальників є однією з причин порушення їхніх

прав. Недосконала інформованість про умови договору. Труднощі в розумінні умов договорів страхування. Незважаючи на намагання законодавця полегшити процес укладення договорів страхування, споживачі часто стикаються з складнощами у розумінні умов полісу, що призводить до непорозумінь між страховиком і страхувальником. Це частково спричинено відсутністю достатньої інформації про продукти або її складністю.

Часто виникають проблеми при виконанні страхових зобов'язань. Проблема недостатнього розміру страхових виплат, що часто не покриває витрати на лікування чи відновлення, є однією з основних причин незадоволення клієнтів страховими компаніями. Закон України «Про страхування» визначає вимоги до розміру виплат, однак ці норми не завжди є достатніми в умовах реальних ризиків. Незважаючи на положення Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», які зобов'язують фінансові установи дотримуватися термінів виконання своїх зобов'язань, споживачі часто стикаються з затримками у виплатах, що є порушенням їхніх прав. Систематичні скарги стосуються неналежного виконання зобов'язань страховиками: затримки в виплатах, відмови без достатніх підстав, недостатньої підтримки в складних ситуаціях.

Порушення прав споживачів страхових послуг породжує чисельні судові спори. Аналіз судових рішень дозволяє стверджувати, що суди ґрунтовно досліджують механізми захисту прав споживачів фінансових послуг. Вже можна стверджувати про наявність усталеної судової практики у справах про захист прав споживачів фінансових, в тому числі страхових, послуг. Так, одним із останніх прикладів може слугувати Правова позиція Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, викладена у постанові від 17.09.2024 у справі № 761/19819/21-ц, щодо поширення ч. 3 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» на позови споживача, пов'язані із правочинами про страхування та перевезення вантажу, в якій Верховний Суд, захищаючи права страхувальника вказав, що «законодавець не передбачив виключення чи непоширення звільнення від сплати судового збору, передбаченого в ч. 3 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів», за позовом споживача пов'язаним із правочинами про страхування та перевезення вантажу. Тому ч. 3 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» поширюється й на позови споживача пов'язані із правочинами про страхування та перевезення вантажу» [5]. Касаційна скарга при цьому – задоволена частково, постановою апеляційного суду в цій частині скасована. У Правовій позиції Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду викладеній у постанові від 12.01.2022 у справі № 357/13500/18, щодо умови виникнення обов'язку страховика здійснити виплату страхового відшкодування страхувальнику наголошено, що «тлумачення ст.ст. 990, 991 ЦК України [6], ч. 2 ст. 8, ч. 1 ст. 25 Закону України «Про страхування» свідчить, що обов'язок страховика здійснити виплату страхового відшкодування страхувальнику виникає у разі, якщо такий страховий випадок прямо передбачений умовами договору страхування. Якщо ж подія, що настала, не може бути кваліфікована як страховий випадок відповідно до вимог

договору страхування або закону, обов'язок у страховика здійснити страхову виплату не виникає» [7]. При цьому касаційна скарга фізичної особи – вигодонабувача була задоволена частково, рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду – скасовано, а справу направлено на новий розгляд до суду першої інстанції.

Усунення недоліків у забезпеченні належного захисту прав споживачів фінансових послуг та удосконалення механізмів, як вбачається, може бути досягнуто, серед іншого, наступним:

- Удосконалення норм законодавства спрямованого на уточнення конкретних механізмів виконання страхових зобов'язань, зокрема розширення прав споживачів у разі затримки або відмови у виплатах.

- Посилення контролю за діяльністю страхових компаній через запровадження більш жорсткого контролю за діяльністю страхових компаній з боку Національного банку України, в тому числі щодо забезпечення дотримання строків виплат та прозорості надання послуг.

- Інтеграцію міжнародних стандартів завдяки використанню досвіду Європейського Союзу та інших країн для вдосконалення процедур захисту прав споживачів через медіацію та арбітраж, а також використання альтернативних механізмів вирішення спорів без необхідності звернення до суду, впровадження інституту страхового (фінансового) омбудсмена з метою вирішення спорів між страхувальниками та страховиками.

- Покращення інформування споживачів через розробку програм, спрямованих на підвищення фінансової грамотності громадян, які допоможуть зрозуміти умови страхових продуктів та їхні права, а також організацію державних інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення рівня знань про страхові послуги та права споживачів. Важливим також є інтеграція фінансової грамотності до навчальних програм у закладах освіти.

Забезпечення захисту прав споживачів страхових послуг потребує комплексного підходу, який, в цілому, включає вдосконалення законодавства, посилення контролю за страховими компаніями та розвиток механізмів фінансової освіти. Виконання рекомендацій щодо удосконалення законодавства, посилення контролю за страховими компаніями та впровадження альтернативних механізмів вирішення спорів дозволить значно покращити захист прав споживачів страхових послуг в Україні. Врахування положень законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг дозволить зміцнити довіру громадян до страхового ринку, підвищити його прозорість і забезпечити сталість розвитку.

Список використаних джерел

1. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

2. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
3. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII (в редакції Закону України від 01.12.2005 № 3161-IV). Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 19.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
4. Про захист прав споживачів : Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
5. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 17.09.2024 у справі № 761/19819/21-ц. Судова влада України. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121846855> (дата звернення: 15.11.2024).
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
7. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 12.01.2022 у справі № 357/13500/18. Судова влада України. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102563044> (дата звернення: 15.11.2024).

РОЗВИТОК ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИНИКНЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Швачій Софія Ігорівна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра теорії права та прав людини

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича, Україна

Інтернет є унікальним конгломератом локальних, територіальних, глобальних та інших комп'ютерних мереж, що з'єднані в єдиний інформаційний простір, для якого не має значення ні структура, ні методи об'єднання його локальних складових. Для того, щоб сформувавши повне уявлення про Інтернет варто коротко зупинитися на історії виникнення та розвитку мережі.

Мережа Інтернет існує з 1969 року. До середини 1990 рр. нею користувалося переважно науково-освітнє співтовариство, урядові структури та американські військові, які й розробили цей проект з метою забезпечення життєздатності систем управління за будь-яких обставин.

Стрімке поширення Інтернету відбулося після створення World Wide Web (WWW) на основі гіпертексту (1990 р.) і появи перших графічних браузерів – Mosaic (1993 р.) і Netscape (1994 р.). З'єднання цих двох технологій (гіпертекст з можливістю представлення графіки) зробило Інтернет привабливим для бізнесу і реклами, що привело до його лавиноподібного зростання [1, 76].

Вперше з Української території до світової мережі під'єднався Юрій Янковський, працівник Міжгалузевого Наукового центру програмування «Технософт» у Києві в грудні 1990 року. Усім стало зрозуміло, що за цією технологією майбутнє: час передавання інформації з чотирьох годин скоротився до п'яти хвилин. На той час офіційно не існувало домену UA, тому на перший Інтернет-вузол пошту надсилали через адресу ussr.eu.net, а для роботи було створено компанію «Технософт».

До 1993 року в Інтернеті були тільки новини, чати та електронна пошта. Перший український сайт з'явився в 1996-1997 рр. 1995 року було відкрито реєстрацію доменів у зонах COM.UA, GOV.UA, NET.UA. В 1998 році відбулося офіційне відкриття у Харкові української пошукової системи META. Згодом, META запустила нові функції і її пошукова система стала найбільшою за кількістю сервісів. Вже 1999 року було запущено першу версію порталу Ukr.net, а в 2000 році була вже відкрита реєстрація електронної пошти Freemail.ukr.net [2].

У 2016 році за даними Інтернет-асоціації України покриття Інтернету в Україні перевищило 60%. Дослідження було здійснено на всій території України, крім окупованого Криму. Виявилось, що 1/3 користувачів – це українці віком від 15 до 29 років [3].

Отже, статистика поширеності та використання Інтернету в Україні показує, що до початку XXI ст. ця технологія була адаптована населенням країни і розглядалася, приблизно половиною дорослого населення, як щось звичайне, щоденне, звичне і, навіть, комфортне. Інтернет в Україні став повсякденністю, а його використання стало для українців звичною справою.

За даними Київського міжнародного інституту соціології до 20-х років XXI століття близько 63% дорослого населення України використовують Інтернет мережу [4].

На відміну від контрольованого військовими і, в силу своєї специфіки, закритого для широкого користування раннього Інтернету, мережа сьогодні принципово відкрита структура: кожен, у кого є комп'ютер чи смартфон, потенційно може продовжити її межі. В українському Інтернеті свобода слова перебуває на високому рівні. В Інтернет просторі можна висловлювати свою точку зору, виражати власні погляди та переконання.

Поява глобальної мережі Інтернет стала передумовою виникнення кіберсоціуму та повномасштабного розвитку особливого анклаву соціальної реальності – віртуальної реальності. Інтернет займає важливе місце в просторі сучасної культури.

Отже, з розвитком глобальної мережі Інтернет у 1990-х роках, все більше користувачів виявляються охопленими її павутиною. З'явилась особлива сфера

взаємодії між людиною та Інтернетом, а також між самими людьми, в стосунках яких, Мережа починає відігравати не лише роль посередника, але й стає невід'ємною складовою, що робить можливим спілкування і визначає його стиль. У комунікаційному середовищі світової павутини почали діяти особливі правила поведінки, етичні принципи, форми спілкування, відмінні від тих, що наповнюють наше реальне життя. З метою належного дотримання та захисту прав і свобод людини в мережі Інтернет, необхідно враховувати саму природу мережі Інтернет не лише як інформаційного, але й комунікаційного простору. Україна повинна розробити та впровадити ефективні національні механізми реалізації прав і свобод Інтернет-користувачів, зробити їх доступними для широкого кола населення, а правові інструменти захисту порушених прав і свобод – зрозумілими та ефективними.

Список використаних джерел

1. Волинець В. О. Віртуалізація культури в добу інтернет-технологій: дис. ... канд. культурології: спец. 26.00.01. К., 2019. 235 с.
2. Як розвивався Інтернет в Україні впродовж 26 років незалежності. URL: <https://tokar.ua/read/19365> (дата звернення 16.11.2024).
3. Інтернет Асоціація України. Дослідження інтернет-аудиторії. URL: <https://inau.ua/proekty/doslidzhennya-internet-audytoriyi> (дата звернення 16.11.2024).
4. Київський міжнародний інститут соціології. Динаміка користування Інтернетом в Україні. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=705&page=1> (дата звернення 16.11.2024).

Section: Logistics and Transport

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ У ЗОВНІШНІЙ ТОРГІВЛІ КАНАДИ

Радіонова Анастасія

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Міжнародні транспортно-логістичні системи наразі є актуальним питанням для розгляду. Дивлячись на процес розвитку транспортно-логістичної системи Канади приходимо до висновку, що даний процес є одним з головних аспектів в економічному розвитку держави. У світі все більше розвиваються процеси глобалізації, цифровізації, зростає рівень інтеграції економік. Все це формує реальну оцінку конкурентоспроможності Канади на світовій арені.

Транспортно-логістична система – це сукупність взаємопов'язаних об'єктів та факторів, що спрямовані задля ефективного використання матеріальних ресурсів, скорочення витрат та отримання максимального прибутку. До основних складових міжнародних транспортно-логістичних систем можна віднести рівень інфраструктури, логістичні операції, інформаційну систему. Щодо створення ефективної міжнародної транспортно-логістичної системи, то головними чинниками є міжнародне регулювання перевезення вантажопотоків, рівень економічного та фінансового розвитку країн, юридичне регулювання митного оформлення а також підбір споживачів та виробників.

Основними напрямками розвитку на майбутній період в діяльності транспортно-логістичній системі Канади слід виділити: цифровізацію, автоматизацію процесів, збільшення е-комерції, а також збільшення обсягів екологічних технологій та їх впровадження в ланцюги поставок.

Після закінчення періоду пандемії міжнародні ланцюги поставок мали швидко адаптуватися до впроваджень новітніх технологій, переборюючи період невизначеності. Ефективне функціонування даних ланцюгів безпосередньо залежить від постійного потоку переміщень товарів та послуг. Саме через дану подію деякі компанії не витримали існування нових бар'єрів.

Впровадження ефективних урядових планів оптимізації інфраструктури поліпшить і загальну ефективність транспортної системи, що підвищить конкурентоспроможність. За прогнозами, в найближчі роки спостерігатиметься подальше зростання обсягів вантажних перевезень в Канаді, особливо при застосуванні водного та морського транспорту, що було розглянуто у табл. 1

Таблиця 1 – Товарна торгівля Канади за видами транспорту (2023 рік)

Вид транспорту	Частка імпорту	Частка експорту
Дорожній перевезення	52%	40%
Морський транспорт	24%	19%
Авіатранспорт	12%	18%
Залізниця	9%	13%
Трубопровід	3%	10%

**дані сформовано автором [3]*

Для імпорту товарів до Канади ключовими способами транспортування є дорожній і водний транспорт. У кожному з цих випадків основна частина імпортованих товарів проходить через невелику кількість портів або прикордонних пунктів пропуску. Наприклад, за даними Міністерства транспорту Канади, у сфері автомобільної торгівлі (відомої як "вантажівкова торгівля") найбільший пункт перетину — Віндзорський міст Амбасадор — обробляє 28% двосторонньої торгівлі автомобільним транспортом (включаючи як імпорт, так і експорт) станом на 2020 рік. Це становить майже третину всіх операцій канадської автомобільної торгівлі та 12% загальної двосторонньої торгівлі товарами через усі види транспорту.

Канадська система транспорту та логістики володіє значними можливостями для подальшого зростання, однак для їхнього повного використання необхідно подолати певні труднощі, такі як застарілість інфраструктури в окремих регіонах та обмеженість фінансування. Для гарантування сталого розвитку транспортної системи важливо збільшити вкладення у новітні технології, екологічно безпечні рішення та підвищення кваліфікації кадрів.

Список використаних джерел

1. Брагинський В. В. Розвиток транспортно-логістичної системи як форма реалізації транзитного потенціалу України [Електронний ресурс] / В. В. Брагинський. — Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Braginskiy.pdf> (дата звернення 05.11.2024).
2. Сокур І.М., Сокур Л.М. Транспортна логістика. / Сокур І.М., Сокур Л.М. Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2023, - 222 с.
3. Government of Canada State of Trade 2024: Supply chains [Електронний ресурс] / Уряд Канади. Стан торгівлі Канади за 2024 рік – Режим доступу: <https://www.international.gc.ca/transparency-transparence/assets/pdfs/state-trade-commerce-international/2024-state-of-trade-en.pdf> (дата звертання 05.11.2024).
4. Statistics Canada [Електронний ресурс] // Statistics Canada – Режим доступу: <https://www.statcan.gc.ca/en/start> (дата звертання 05.11.2024).

Section: Management, Public Administration and Administration

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ

Єщенко Марина

к.п.н., доцент

Кафедра менеджменту

Донбаська національна академія будівництва і архітектури, Україна

Інноваційна діяльність підприємств, пошук шляхів підвищення її ефективності є предметом постійних наукових досліджень. Основні теоретичні та практичні аспекти інноваційної діяльності промислових підприємств знайшли відображення у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників: Андрійчук Ю.А., Білецька Д.О., Денисенко М.П., Довбенко В.І., Ілляшенко М.С., Кисельова І.А., Кривич Я.М., Носенко Д.В. та ін. Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних та зарубіжних економістів у сфері інноваційного розвитку, слід зазначити, що проблема управління інноваційною діяльністю не знайшла свого остаточного вирішення, що й визначає актуальність теми дослідження. Удосконалення вимагає ряд питань щодо використання додаткових інструментів стимулювання впровадження інноваційних розробок.

Інноваційна діяльність сучасного підприємства в Україні є ключовим чинником економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності. В умовах глобалізації та цифрової трансформації інновації стали необхідною умовою для розвитку бізнесу, залучення інвестицій та збільшення продуктивності. Ось основні аспекти інноваційної діяльності українських підприємств:

1. Впровадження цифрових технологій. Багато українських підприємств активно переходять на цифрові моделі управління, впроваджують автоматизацію виробничих процесів, штучний інтелект, великі дані та Інтернет речей (IoT). Це допомагає знижувати витрати, підвищувати якість продукції та зменшувати вплив людського фактора.

2. Інвестиції в дослідження та розробки (R&D). Щоб залишатися конкурентоспроможними, підприємства виділяють частину бюджету на R&D. Це включає як внутрішні розробки, так і співпрацю з науково-дослідними установами, технопарками та інноваційними кластерами. Однак, недостатнє державне фінансування залишається перепорою для масового впровадження інновацій.

3. Розвиток стартап-екосистеми. В Україні стрімко розвивається стартап-екосистема, особливо в IT-сфері. Багато компаній інвестують у стартапи, що спеціалізуються на новітніх технологіях, створюючи інкубатори та

акселератори для підтримки інноваційних ідей. Це дозволяє бізнесу отримувати готові рішення для оптимізації процесів та виходу на нові ринки.

4. Удосконалення бізнес-процесів та управління. Інновації в управлінні, такі як Lean, Agile та Kanban, також активно впроваджуються. Вони дозволяють оптимізувати операційні процеси, скоротити цикли виробництва, підвищити ефективність використання ресурсів і покращити управління персоналом.

5. Екологічні інновації. У відповідь на зростаючі вимоги щодо екологічної відповідальності підприємства все частіше звертаються до інновацій, пов'язаних зі сталим розвитком. Це включає енергоефективні технології, екологічно чисті матеріали та розробку «зелених» продуктів.

6. Залучення міжнародного досвіду та фінансування. Українські підприємства все активніше співпрацюють з міжнародними організаціями, такими як ЄС, ЄБРР та Світовий банк, отримуючи гранти, інвестиції та доступ до передових практик. Це допомагає підвищити технологічний рівень і відповідати світовим стандартам.

7. Освітні проекти та підготовка кадрів. Розвиток інноваційних технологій вимагає наявності висококваліфікованих фахівців. Тому підприємства часто інвестують у підготовку кадрів, співпрацюючи з вищими навчальними закладами, розвиваючи корпоративне навчання та стажування.

У зарубіжній практиці набули поширення інтегровані системи управління інноваційною діяльністю, суть якого полягає в тому, що підрозділи займаються реалізацією інноваційної політики та управлінням інноваціями розподілені на різних рівнях структури управління, але мають чіткі канали взаємодії та координації. Така організація інноваційного процесу дозволяє досягти гнучкості управлінських структур інноваційної діяльності, яка також використовує горизонтальні зв'язки між підрозділами.

Через компіляцію реалізовано інтегровану систему управління інноваційною діяльністю підприємства та впровадження інноваційної програми, сформульованої з урахуванням довгострокової стратегії розвитку підприємства, його місія, технічна політика та галузева специфіка. Управління інноваційною діяльністю в системі цей вид полягає в обґрунтуванні довгострокових цілей підприємства, реалізації заходів відповідно до прогнозованих можливостей та загрози, породжені чинниками зовнішнього середовища компанії, а також врахуванням враховувати особливості внутрішнього середовища: ключові компетенції, конкурентні переваги та слабкі сторони бізнесу. Результатом стратегічної спрямованості розвитку системи управління інноваційними процесами є широкомасштабне впровадження нових технологій і технологій, вирішення проблем фізичного зносу та старіння обладнання, продукції, ідей та підвищення виробничо-економічних показників діяльності підприємства.

Таким чином, інноваційна діяльність українських підприємств охоплює широкий спектр напрямків – від технологій та фінансування до екології та кадрів. Водночас, існують перепони, серед яких – нестабільне економічне середовище, бюрократія та недостатнє фінансування R&D. Проте, за підтримки

держави та іноземних партнерів, ці проблеми можна поступово подолати, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності українського бізнесу.

Список використаних джерел

1. Zalizko V., Romashchuk M. Development of innovative-active enterprises of Ukraine: modern status and forecast. Ефективна економіка. №5, 2019. С. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7032> (дата звернення: 12.11.2024).
2. Resler M., Zozuliak M., Shygun M., Ostapiuk N., Zayachkivska O. Evaluation of innovation activity of enterprises in Ukraine. Espacios. №40 (34), 2019. P. 20-30. URL: <https://www.revistaespacios.com/a19v40n34/a19v40n34p20.pdf> (дата звернення: 11.11.2024).
3. Moysenyenko I., Fleychuk M., Demchyshyn M. Innovative Activities Development of Industrial Enterprises in Ukraine// Data-Centric Business and Applications Evolvments in Business Information Processing and Management (Volume 2) P. 259 – 277. UPL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-19069-9_10 (дата звернення: 10.11.2024).

GOVERNMENT SUPPORT FOR BUSINESSES IN CONFLICT ZONES: PROSPECTS FOR SOCIAL ENTERPRISES IN UKRAINE

Chechel Anna

Dr. Sc. (Economics), Professor
orcid.org/0000-0003-4307-5574

Department of Public Administration
Mariupol State University (Kyiv), Ukraine

Introduction. In the context of ongoing conflict and its profound impact on various sectors, the role of government support for businesses, particularly social enterprises, has become increasingly critical. The persistent military operations have disrupted economic activities, leading to a need for robust and adaptive public management strategies to sustain and promote business viability, ensure financial stability, and enhance social well-being.

Effective public management during wartime involves creating and implementing policies that support business continuity and foster resilience and recovery. This includes mechanisms for government support tailored to the challenges posed by the conflict and ensuring that businesses, small and medium-sized enterprises (SMEs) and social enterprises can navigate these turbulent conditions. Coordination among various governmental bodies, securing international assistance, and leveraging best practices are essential for adapting to the shifting economic landscape.

Despite the ongoing war, Ukrainian social businesses have become pivotal in supporting the state through tax payments, volunteering, supporting the Armed Forces, and making investments. These businesses play a crucial role in maintaining employment, ensuring job security, and providing stable wages, vital for societal stability during the conflict.

The war has forced businesses to adapt to new economic realities and geographical shifts. Many enterprises have had to relocate their operations to safer regions. In contrast, others have pivoted towards social responsibility and social business models, prioritising social goals in response to the conflict's impacts.

To address these challenges, it is crucial to develop effective models of state support that can respond to the needs of businesses under duress. This includes formulating strategies to support the rapid relocation of enterprises, offering tax relief, and creating mechanisms for financial aid and credit support. Additionally, preserving simplified tax systems and promoting legal micro-small enterprises through market liberalisation are essential steps.

This paper will explore the various dimensions of government support for businesses affected by war, including the mechanisms for relocation, financial support, and adaptation to business practices. By examining these aspects, the study aims to highlight the potential for enhancing the resilience of small and medium-sized enterprises and fostering the systemic socio-economic development of Ukraine amidst ongoing conflict.

Keywords: government support, social enterprises, conflict zones, economic stability, post-war recovery, war impact, administrative simplification, social responsibility, policy strategies, Ukraine.

Literature review and Analysis of the latest studies and publications. The role of government support in maintaining business continuity during conflicts has been extensively discussed in the literature. Governments often implement a variety of support mechanisms to stabilise the economy and help businesses adapt to the disruptions caused by war. Critical studies highlight the importance of tax relief, financial aid, and administrative simplification as vital components of government support [1]. For instance, Bruckner et al. (2019) emphasise that effective government interventions can mitigate the economic impacts of conflict by providing financial relief and fostering a stable business environment [2].

Research on SMEs and social enterprises during wartime reveals that these entities are disproportionately affected by conflict due to their limited resources and operational flexibility. According to O'Hara et al. (2021), SMEs face severe challenges, such as disrupted supply chains, decreased consumer demand, and heightened financial uncertainty [3]. In contrast, social enterprises, which often focus on social objectives alongside economic ones, play a pivotal role in community support and resilience during crises. They provide essential services and employment for maintaining social stability [4].

Several models of government support have been proposed and analysed in the literature. One approach is the provision of direct financial assistance, including grants and low-interest loans, which helps businesses recover and adapt to new

conditions [5]. Another model involves tax relief and deferrals, which can ease the financial burden on companies and allow them to redirect resources towards recovery efforts [6]. Research by Cebula and Toma (2020) demonstrates that combining these models with strategic planning and relocation support can significantly enhance business resilience [7].

Developing innovative support strategies is critical for addressing businesses' unique challenges in conflict zones. Recent studies suggest incorporating digital tools and platforms for remote operations and communication can help companies maintain continuity and adapt to changing conditions [8]. Additionally, initiatives such as business incubators and innovation hubs can provide vital resources and networking opportunities for businesses in transition [9].

Despite the availability of various support mechanisms, several challenges and limitations persist. Financial constraints, bureaucratic inefficiencies, and limited access to qualified personnel can hinder the effectiveness of support measures [10]. Furthermore, implementing support programs often faces difficulties due to conflict environments' complex and evolving nature [11]. According to Rothman's research (2022), overcoming these challenges requires a coordinated effort among government agencies, international organisations, and local communities [12].

Future research should focus on evaluating the long-term impacts of government support programs on business recovery and resilience. Studies should also explore the effectiveness of new support models and strategies, particularly those that integrate technology and innovation [13]. Additionally, examining the role of social enterprises in post-conflict recovery can provide insights into how these entities can be better supported and integrated into broader economic recovery plans [14].

The primary objective of this research is to analyse the impact of government support on businesses, particularly social enterprises, in Ukraine amidst the ongoing conflict. The study also aims to examine the effectiveness of current government policies and mechanisms designed to support businesses affected by military operations, focusing on small and medium-sized enterprises (SMEs) and social enterprises and provide recommendations for improving government support structures and policies to better align with the needs of businesses in conflict zones, thereby contributing to the broader goal of economic stability and social well-being in Ukraine. The article offers valuable insights into how government support can be optimised to assist businesses in navigating the challenges posed by conflict and promote the long-term recovery and development of Ukraine's economic landscape.

The results of the research and proposals. Public management and administration in wartime played a significant role in creating and implementing policies directly to support businesses and small and medium-sized enterprises, including social ones, to ensure the population's economic stability and social well-being. Effective management includes mechanisms of government support directly directed to influences that arise through military operations and the security for the renewal and development of business. The administration of such approaches requires coordination between various government bodies, obtaining international

assistance and promoting best practices to adapt to the new economic environment [15].

In the face of the extremely stuffed war, Ukrainian social business supported the state. Tax payments, volunteer projects, support for the Armed Forces, and investments, regardless of the war effort, have become part of social responsibility for small businesses and industrial companies. At this time, domestic enterprises ensure the supply of taxes, the protection of jobs, and stable wages for residents.

State support should be understood as state regulation of entrepreneurial activity, which involves, first of all, the conscious formation by state structures of appropriate direct and indirect business support tools, in particular, the creation of incentives, the use of material, financial and other resources that are attracted to its subjects. The priority of state regulation and support of entrepreneurship in war conditions necessitates the transition from direct administrative assistance to forming a favourable economic and social environment to improve mechanisms and tools for stimulating the development of business entities [16].

The government has implemented several measures to support businesses forced to relocate due to hostilities. One key area is creating a legal framework for compensation for damages caused by destruction or damage to property. The procedure for determining the amount of damage and losses has been approved, and a specific mechanism for practical compensation to enterprises is being formed.

The Government of Ukraine has introduced a comprehensive program to support small and medium-sized businesses under martial law. The critical elements of this initiative to simplify the regulatory environment are:

- temporary cancellation of more than 600 licenses and mandatory regulations for entrepreneurs.
- suspension of tax audits and fines for excluding fiscal checks (except excise goods).
- simplification of customs procedures and introduction of customs benefits:
- exemption from import duties on goods imported under the import regime.
- exemption from VAT of transactions involving the import of goods by single taxpayers of groups 1-3.

These measures aim to create favourable conditions for developing entrepreneurial activity and business support in martial law conditions.

One of the ways of state support is to make changes to the tax legislation. These changes are aimed at expanding the range of business entities that have the right to use preferential conditions of the simplified taxation system. This includes lowering tax rates, including a flat sales tax of 2% for most businesses, except for some activities. In addition, it is envisaged that individual entrepreneurs and enterprises of the 1st and 2nd groups of the simplified taxation system will be exempted from paying a single tax, exempted from the payment of land tax and environmental tax in certain territories, the expansion of benefits for the provision of charitable assistance by enterprises, the exemption of payers of the single tax from the payment of ESS in case of loss of income, etc. [17].

In addition, state support includes the following measures:

- self-employment entrepreneurs of the 1st and 2nd groups are exempted from paying a single social contribution during martial law and within a year after its end;
- enterprises and natural persons-entrepreneurs of the 3rd group are exempted from paying EUV for employees called up to the ranks of the Armed Forces of Ukraine and other military formations. These contributions will be paid at the expense of the state;
- for all enterprises that cannot pay taxes, payment deferral is reduced;
- the implementation of settlement transaction registrars for individual entrepreneurs is postponed;
- market and consumer supervision measures are abolished, except for price regulation and control over pricing.

Thus, the state takes comprehensive measures to support businesses suffering from military operations to ensure their stable operation and recovery [18].

To support forcibly displaced businesses and small and medium-sized enterprises in war conditions, the following is proposed:

1. Establish a moratorium on conducting business inspections to allow entrepreneurs to focus on resuming their activities without additional pressure.
2. The introduction of grant support from the state directly and in combined options with other funding sources will allow the business to receive the necessary funds for recovery.
3. Implementation of preferential lending for enterprises affected by military actions. This will help them cover the cost of recovery.
4. Create a compensation mechanism for business losses.
5. Expanding the government program to evacuate enterprises from the combat zone to the west of Ukraine will ensure safe conditions for continued activity.
6. Creating proper conditions for work in a new place and employment opportunities for people. This will contribute to the recovery of business and the preservation of jobs.

Thus, the most important role will be in the state support for business recovery in post-war Ukraine, which will involve substantial financial assistance, including grants targeted explicitly at businesses affected by the war, soft loans for infrastructure restoration, and subsidies for providing vital services. Tax incentives should include tax deferrals, tax rate reductions, and tax exemptions aimed at easing the financial burden on businesses, stimulating reinvestment in the local economy, streamlining permit and license processes, and reducing bureaucratic requirements to speed up business recovery. A significant need remains to support businesses displaced from conflict zones to safer regions, including logistical support and infrastructure development.

The challenges and limitations in business recovery after the war will primarily be related to high recovery costs and limited funding from government and private sources. The ongoing difficulties in navigating administrative processes, slow recovery efforts, and the lack of skilled labour and the necessary resources to restore entire business operations will remain relevant during the post-war recovery period in

Ukraine. The consequences of the armed conflict, such as ongoing security issues, destruction of infrastructure, and economic instability, will hurt business operations.

Innovative strategies to support business recovery in post-war Ukraine will primarily involve developing digital tools, introducing remote work solutions, e-commerce platforms to reach broader markets, and digital financial services to simplify transactions. The creation and activation of business incubators can facilitate the creation of support centres for startups and SMEs, offering mentoring, resources, and networking opportunities to promote innovation and business growth. The creation of innovation hubs, accelerators, and other collaborative spaces where entrepreneurs can develop new ideas, share resources, and receive technical assistance will be necessary. Establishing support mechanisms for relocating businesses to less affected regions will also be relevant, including financial incentives and infrastructure development.

In the long term, support and recovery in post-war Ukraine should be based on an ongoing assessment of the effectiveness of support programs, taking into account feedback from businesses and stakeholders to adjust strategies as needed. The continuous adaptation of support mechanisms to address emerging issues and take advantage of new opportunities for growth and stabilisation will be significant. Among the priority tasks of post-war recovery will be using new technologies to improve business operations, increase efficiency, support long-term recovery, strengthen the role of social enterprises in community recovery, promote initiatives to solve social problems and promote sustainable development.

Conclusions. The government's role in supporting businesses, particularly social enterprises, during wartime is crucial for maintaining economic stability and social well-being. Effective support mechanisms can help companies navigate conflict challenges, ensuring their continuity and contribution to the economy. Businesses in conflict zones face significant financial strain, operational disruptions, and relocation challenges. Small and medium-sized enterprises (SMEs) and social enterprises are particularly vulnerable, requiring targeted interventions to address their needs. Successful government support includes tax relief, financial aid, simplified administrative processes, and support for business relocation. These strategies help businesses adapt to new economic conditions and geographical changes, enhancing their resilience.

Developing innovative support models and strategies is essential for addressing the evolving challenges businesses face in conflict zones. This includes exploring new forms of financial assistance, creating compensation mechanisms, and promoting legal and administrative reforms to support business operations. Social enterprises play a vital role in sustaining local economies during conflicts by providing employment, contributing taxes, and engaging in community support activities. Their focus on social goals and business operations underscores their importance in the broader recovery and development efforts.

To strengthen support for businesses in conflict zones, it is recommended to enhance coordination among government bodies and international organisations, to develop and implement comprehensive support strategies tailored to the needs of

SMEs and social enterprises, preserve and improve simplified tax systems and promote legal frameworks that facilitate business operations and ensure that support mechanisms are flexible and responsive to the changing circumstances of the conflict. By addressing these areas, government support can be more effectively aligned with businesses' needs, contributing to Ukraine's overall economic and social recovery amidst ongoing conflict.

Thus, the movement of enterprises that suffered as a result of military operations on Ukraine's territory prevented the model of government support; some investigations made it possible to identify the existing problems and transitions and strengthen the prospects for the renewal of small and medium-sized businesses and the systemic socio-economic development of Ukraine. A shift in priority directions and instruments of government support for developing the small and medium-sized business sector in the minds of the war has been revealed.

References

1. Bruckner, J., & Cochrane, M. (2019). "Government Responses to Economic Disruptions in Conflict Zones." *Journal of Economic Perspectives*, 33(4), 45-60.
2. O'Hara, J., Smith, R., & Jackson, T. (2021). "SMEs in Wartime: Challenges and Adaptations." *Small Business Economics*, 57(2), 235-250.
3. Cebula, R., & Toma, M. (2020). "Financial Assistance Models for Businesses in Conflict Zones." *Economic Development Quarterly*, 34(3), 201-215.
4. Rothman, D. (2022). "Innovative Strategies for Supporting Social Enterprises in Conflict Zones." *Social Enterprise Journal*, 18(1), 67-82.
5. Jackson, A., & Williams, L. (2020). "Tax Relief and Financial Aid During Conflict: A Comparative Study." *Public Policy Review*, 22(2), 123-139.
6. Smith, H., & Anderson, K. (2021). "Evaluating the Impact of Government Support on Business Resilience." *International Journal of Business Recovery*, 10(1), 56-73.
7. Brown, T., & Green, P. (2021). "Business Relocation Strategies in Wartime: Lessons Learned." *Journal of Conflict Resolution*, 45(3), 89-104.
8. Kim, Y., & Park, S. (2022). "Leveraging Digital Tools for Business Continuity in Conflict Zones." *Technology and Business*, 28(4), 134-145.
9. Lee, M., & Davis, J. (2020). "Innovation Hubs as a Resource for Businesses in Transition." *Entrepreneurship Journal*, 12(2), 98-110.
10. Evans, J., & Clarke, A. (2019). "Barriers to Effective Implementation of Business Support Programs." *Public Administration Review*, 79(1), 115-130.
11. Collins, B., & Turner, R. (2021). "Addressing the Limitations of Conflict Zone Support Programs." *Development Studies Review*, 33(2), 213-226.
12. Rothman, D. (2022). "The Role of Coordination in Supporting Businesses During Conflict." *Global Governance Review*, 14(3), 77-92.
13. Thompson, G., & White, L. (2023). "Future Directions in Business Support Research." *Journal of Economic Research*, 39(2), 145-160.
14. Williams, K., & Moore, T. (2022). "Social Enterprises and Post-Conflict Recovery: New Perspectives." *Social Impact Journal*, 21(1), 54-68.

15. Brazhko, O., Chechel, A., & Veritelnik, S. (2024). The concept of social diversity of the organs of local self-government in the context of the ongoing development of the quality of life in the community. *Science perspectives (Naukovì perspektivi)*, (3 (45)).
16. Dykan, V., & Frolova, N. (2022). Directions and instruments of state support for developing small and medium-sized businesses in wartime Ukraine. *Economy and society*, 7(3), 17-20.
17. Melnyk, T. (2023). Ukrainian business under conditions of war: current state, challenges and the ways to solve them. *Journal of Innovations and Sustainability*, 7(3), 7-10.
18. Chechel, A., & Tarasenko, D. (2024). The development of social entrepreneurship in Ukraine in the minds of the turbulence of the current environment. *Science perspectives (Naukovì perspektivi)*, (3 (45)).

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

Кисилюк Тетяна Петрівна

викладач

ВСП «Ковельський промислово-економічний фаховий коледж ЛНТУ»

В сучасних умовах розвитку технологій, стрімкої цифровізації економіки, динамічності зовнішнього середовища, зумовленої пандемією та російсько-українською війною, підприємствам потрібно постійно адаптуватися до нових викликів, переглядати бізнес-стратегії та вдосконалювати свої управлінські підходи.

Незалежно від того, чи це новостворена організація, чи організація з багаторічним досвідом, що реагує на ринкові зміни, необхідно бути гнучкими та постійно розвиватися, щоб впоратися зі складнощами, які виникають. Це можливо лише за умови систематичного проведення змін, інакше здатність підприємств до виживання в динамічних обставинах ставиться під загрозу.

Про актуальність та важливість управління організаційними змінами свідчить велика кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених: Н. Андрущенко, М. Боровик, Є. Бубирьов, Т. Гвініашвілі, В. Глик, Т. Гринько, В. Діденко, П. Друкер, І. Запукляк, Г. Зелінська, К. Левін, К. Міллер, Д. Найпак, М. Новікова, Т. Покотило, Х. Рамперсад, Дж. Харрінгтон, Г. Хюбер, І. Чернявська.

В науковій літературі існують різні підходи щодо трактування поняття «організаційні зміни». Окремі вчені вважають, що в основі організаційних змін лежать нововведення, нові форми і методи управління.

М. Новікова, М. Боровик під організаційними змінами пропонують розуміти зміни, які відбуваються в діяльності підприємств та організацій і пов'язані з упровадженням нових форм і методів управління, що враховують

вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища та спрямовані на досягнення встановлених цілей їх діяльності [5].

В. Діденко трактує зміни як сукупність змін в організації, що зумовлюють здійснення нововведень та можуть відбуватись у таких напрямках: оцінка і зміна цілей організації; зміна структури, тобто розподілу повноважень, відповідальності, поділу на відділи, служби, підрозділи, комітети тощо; зміна техніки, технологічних процесів, конструкцій виробів; модифікація (зміна) можливостей або поведінки працівників (підготовка до спілкування, переміщення посадових осіб, підвищення кваліфікації, формування груп, оцінка роботи тощо); зміна в управлінні виробничо-господарською діяльністю [2].

С. Стеців розглядає організаційні зміни як різні типи нововведень, що можуть уміло поєднуватись у різних напрямках, а саме: зміна цілей організації, структури, техніки, технологічних процесів, конструкцій виробів [6].

Інша група науковців визначають організаційні зміни як процес.

О. Гайдей розглядає зміни з точки зору покрокового процесу переходу підприємства на якісніший, новий рівень, використовуючи наявні ідеї та концепції [1].

Д. Найпак трактує поняття організаційні зміни як процес радикальної або часткової трансформації підприємства або його окремих елементів, що відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів та стосується таких ключових характеристик підприємства, як структура, набір ресурсів, ієрархія, працівники, процеси, ключові компетенції, технології та організаційна культура, що відображає перехід із поточного стану до бажаного протягом відповідного часу [4].

А. Міщенко вважає, що зміни - це процес освоєння організацією різноманітних моделей поведінки та нових ідей [3].

Чітке обґрунтування поняття організаційних змін є основою побудови алгоритму процесу управління змінами.

Реалізація змін, як реалізація різних типів нововведень, які можуть поєднуватись у різних напрямках, зокрема, у зміні цілей діяльності, структури організації, процесів є надзвичайно важливим завданням для забезпечення висхідного розвитку.

Організаційні зміни є ключовим інструментом розвитку, а конкурентоспроможність організацій шляхом пристосування до мінливих умов зовнішнього середовища можлива лише за умови ефективного управління змінами. Процес управління змінами є складним та вимагає чіткого планування і керівництва, а також регулярного моніторингу та оцінювання результатів.

Для того щоб вистояти в часи глобальних змін, організації повинні навчитися вчасно реагувати на зміни, повинні вміти передбачати їх, а також знати як себе вести в результаті зміни ситуації.

Список використаних джерел

1. Гайдей О.О. Управління змінами на підприємстві / О.О. Гайдей // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2012. № 3(19). С. 71-75.

2. Діденко В.М. Менеджмент: Підручник. Київ: Кондор, 2008. 584 с.
3. Міщенко А.П. Стратегічне управління. Навчальний посібник. (Видання друге) / А.П. Міщенко. Дніпропетровськ: Вид-во ДУЕП, 2007. 332 с. <https://westudents.com.ua/knigi/293-strategchne-upravlnnya-mschenko-ap.html>
4. Найпак Д.В. Управління організаційними змінами в забезпеченні розвитку підприємства: авт. дис. канд. екон. наук / Д.В. Найпак; Харк. нац. економ. унт. Харків., 2011. 20 с.
5. Новікова М. М., Боровик М. В., Бубирьов Є. А. Теоретичні аспекти управління організаційними змінами на підприємстві. Бізнес Інформ. 2022. №10. С. 219-225. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-10-219-225>
6. Стеців С.Р. Сутність та етапи управління змінами на підприємстві / С.Р. Стеців // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: [збірник наукових праць] / відповідальний редактор О.Є. Кузьмін. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 155–161.

Section: Mechanics and Electrical Engineering

ВИКОРИСТАННЯ MOLDEX3D ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ ЛИТТЯ ПІД ТИСКОМ

Поліщук Олег Степанович

д.т.н., професор

Синюк Олег Миколайович

д.т.н., професор

Поліщук Андрій Олегович

доктор філософії, старший викладач

Кунцов Олександр Юрійович

аспірант

Хмельницький національний університет

Moldex3D - це передовий інструмент автоматизованого проектування (CAE), спеціально розроблений для вдосконалення процесу лиття під тиском [1]. У галузі, де точність і ефективність мають першорядне значення, програма надає інженерам і конструкторам можливість моделювати, аналізувати й оптимізувати складні процеси лиття під тиском. Долаючи розрив між традиційними методами проб і помилок і вдосконаленим цифровим моделюванням, Moldex3D змінює спосіб розробки, тестування та виробництва продуктів на основі полімерів.

Лиття під тиском залишається найпопулярнішим методом обробки полімерів завдяки його здатності створювати складні геометрії за один автоматизований етап. Цей процес забезпечує високу точність розмірів, мінімальні потреби в обробці та стабільну відтворюваність у великомасштабному виробництві. Застосування для лиття під тиском охоплює різні сектори, включаючи автомобільну, авіакосмічну промисловість, електроніку, споживчі товари, телекомунікації тощо (рис.1) [2]. Однак, незважаючи на свою універсальність, лиття під тиском стикається зі значними проблемами, такими як короткі удари, сліди раковини, короблення та спалах, які вимагають точного контролю над потоком матеріалу, конструкцією форми та умовами обробки.

Рис.1. Приклад використання Moldex3D в автомобілебудуванні

Moldex3D пропонує комплексний набір інструментів моделювання для прямого вирішення цих завдань, революціонізуючи робочий процес лиття під тиском кількома ключовими способами. Це програмне забезпечення використовує передову технологію тривимірного моделювання для точного моделювання процесу лиття під тиском. На відміну від звичайних методів, які часто покладаються на фізичні випробування, Moldex3D дозволяє віртуально візуалізувати складну поведінку всередині прес-форми, наприклад потік розплаву, динаміку охолодження та усадку матеріалу. Передбачаючи точну поведінку розплавленого пластику в порожнині форми, конструктори можуть вносити обґрунтовані коригування ще до виготовлення форми.

Ефективне лиття під тиском вимагає повної інтеграції дизайну продукту, вибору матеріалу, структури прес-форми та налаштувань машини. Moldex3D підтримує інженерів в оцінці різних проектних міркувань, таких як товщина стінок, конструкція каналів, а також системи охолодження. Його моделювання дозволяє користувачам оптимізувати конструкцію прес-форми та точно налаштувати умови обробки, зменшуючи дефекти, такі як викривлення та лінії зварювання, одночасно покращуючи загальну якість продукції.

Moldex3D забезпечує ефективне моделювання процесу лиття під тиском завдяки інтеграції точного модельного дизайну та потужного симуляційного середовища. Це дозволяє інженерам оптимізувати всі етапи розробки, від проєктування деталей до вибору матеріалів і налаштування параметрів процесу. Крім того, зручне відображення результатів у Moldex3D надає користувачам візуально зрозумілу і детальну інформацію про кожен аспект симуляції, полегшуючи аналіз і ухвалення рішень для покращення якості продукції (рис.1).

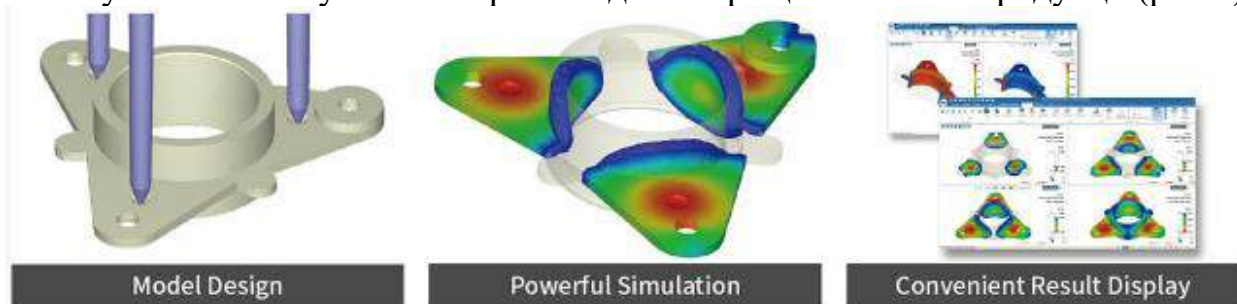

Рис.1. Етапи проєктування виробу в програмному середовищі Moldex3D [3]

Програма відмінно справляється з діагностикою існуючих проблем у процесі лиття під тиском. Аналізуючи такі фактори, як в'язкість розплаву, швидкість охолодження та розподіл тиску, Moldex3D може точно визначити першопричини таких дефектів, як короткі удари або сліди від раковини. Потім програмне забезпечення пропонує стратегії для коригувальних дій, таких як регулювання швидкості охолодження, зміна геометрії прес-форми або зміна властивостей матеріалу. Ця можливість значно скорочує вартісні ітерації форм і простої виробництва.

Точна характеристика матеріалу має вирішальне значення для лиття під тиском, оскільки полімери виявляють складну поведінку за різних умов температури та тиску. Програма містить докладні бази даних матеріалів і

реологічні моделі, які точно імітують неньютонівський потік, фазові переходи та анізотропію. Це дає змогу користувачам вибирати оптимальні матеріали для конкретних застосувань і відповідно налаштувати параметри процесу.

Moldex3D виходить за межі простого моделювання; він відіграє стратегічну роль в управлінні життєвим циклом продукту (PLM) завдяки інтеграції з провідними системами CAD/CAE. Ця повна інтеграція дає змогу командам спільно працювати над дизайном продукту, перевіряти процеси формування та ділитися думками між відділами. Стимулюючи паралельні інженерні практики, зазначене програмне середовище скорочує час розробки, прискорює час виходу на ринок виробу і полегшує передачу знань.

Moldex3D довів свою цінність у багатьох галузях промисловості, пропонуючи індивідуальні рішення для напівпровідникових компонентів, автомобільних деталей, споживчої електроніки тощо [2]. Його переваги включають: цифрова перевірка дизайну - оптимізує ключові параметри, такі як товщина деталей, конструкція бігуна та ефективність охолодження, щоб мінімізувати дефекти; економічна ефективність - скорочує ітерації випробування прес-форми та витрати на інструменти, одночасно скорочуючи терміни розробки; оптимізація виробництва - оптимізує процеси шляхом оцінки вікон обробки, зменшення сил затиску та оптимізації охолодження.

Moldex3D використовує передову технологію сітки, включаючи автоматичні та ручні опції для складної геометрії. Ця гнучкість дозволяє точно моделювати складні конструкції форм, фіксуючи деталі, які інше програмне забезпечення може не помітити. Надійна здатність сітки підтримує точні прогнози поведінки матеріалу, забезпечуючи оптимальну якість продукції та мінімальні виробничі ризики.

Висновок. Moldex3D - це більше, ніж інструмент моделювання; це трансформаційна технологія, яка змінює підхід до лиття під тиском. Використовуючи його можливості, розробники можуть оптимізувати дизайн, зменшити витрати, підвищити ефективність продукту та швидше вивести на ринок інноваційні рішення. Оскільки попит на точність і ефективність обробки полімерів продовжує зростати, Moldex3D залишається в авангарді, рухаючи прогрес та інновації в галузі.

Список використаних джерел

1. Синюк О. Аналіз можливостей програми MOLDEX3D для проектування прес-форм / О. Синюк, О. Кунцов, О. Поліщук, Б. Злотенко // Actual problems of modern science. Monograph: edited by Matiukh S., Musial J., Polishchuk O., Masko M. – Bydgoszcz: Kazimierz Wielki University. - 2024. – С.845-849.
2. Solutions by Industry [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.moldex3d.com/solutions/solutions-by-industry/> (дата звернення 12.11.2024).
3. What is Moldex3D Plastic Molding [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.moldex3d.com/products/software/moldex3d/> (дата звернення 12.11.2024)

Section: Medicine

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ СЕРЦЕВОЇ НЕДОСТАТНОСТІ: ВИКОРИСТАННЯ БІОМАРКЕРІВ ТА СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Алексєєва Іванна Ігорівна

здобувач вищої освіти магістерського рівня
спеціальність "Медицина 222"

Вівсянник Володимир Васильович

к.мед.н., асистент

Гараздюк Іван Васильович

к.мед.н., доцент

Зеленська Діана Сергіївна

здобувач вищої освіти магістерського рівня
спеціальність "Медицина 222"

Кафедра внутрішньої медицини

Вищий державний медичний заклад

"Буковинський державний медичний університет", Україна

Анотація. Серцева недостатність є однією з провідних причин захворюваності та смертності в усьому світі, що потребує ефективних діагностичних та терапевтичних підходів. Застосування біомаркерів, таких як NT-proBNP, BNP, тропоніни, а також сучасних технологій, таких як кардіо-MPT, ультразвукова діагностика та дистанційний моніторинг, значно підвищує точність діагностики та дозволяє індивідуалізувати лікування пацієнтів. У цій статті розглядаються останні досягнення в діагностиці та лікуванні серцевої недостатності з акцентом на новітні методи, що сприяють покращенню якості життя та клінічних результатів у пацієнтів.

Ключові слова: серцева недостатність, біомаркери, сучасні технології, NT-proBNP, дистанційний моніторинг, кардіо-MPT.

Введення. Серцева недостатність (СН) є однією з провідних проблем сучасної кардіології, що створює значні виклики для медичної спільноти в усьому світі. Це захворювання характеризується високою частотою рецидивів і госпіталізацій, що зумовлює підвищену захворюваність і смертність, особливо серед пацієнтів старшого віку. СН розвивається як наслідок порушення здатності серця перекачувати кров у достатньому обсязі, щоб забезпечити потреби організму. Вона часто супроводжується прогресуючою дисфункцією серцевого м'яза, що призводить до зниження якості життя пацієнтів і значних економічних витрат на їх лікування та догляд.

Незважаючи на суттєвий прогрес у розумінні патофізіології СН, діагностика та лікування цього стану досі залишаються складними завданнями для лікарів. Традиційні методи діагностики, такі як клінічне обстеження, електрокардіографія (ЕКГ) та рентгенологічні дослідження, мають низку обмежень, особливо коли йдеться про пацієнтів із хронічними формами СН. Такі методи можуть бути недостатньо чутливими або специфічними для виявлення ранніх стадій СН, що призводить до пізньої діагностики і, як наслідок, менш ефективного лікування.

Сьогодні завдяки впровадженню нових технологій і використанню біомаркерів стало можливим більш точно оцінювати стан пацієнта, прогнозувати перебіг захворювання і розробляти індивідуалізовані терапевтичні стратегії. Біомаркери, зокрема натрійуретичні пептиди NT-proBNP і BNP, а також тропоніни, стали важливим інструментом у діагностиці СН. Їх визначення дозволяє не лише підтвердити діагноз, але й оцінити стадію та тяжкість захворювання, а також ефективність проведеної терапії. Дослідження показують, що ці біомаркери корелюють з функціональним станом серця і можуть слугувати надійними предикторами подальшого розвитку СН.

Окрім біомаркерів, значний внесок у діагностику та лікування СН забезпечують сучасні технології, такі як кардіомагнітно-резонансна томографія (кардіо-МРТ) та ультразвукові дослідження серця. Ці методи дозволяють з високою точністю оцінювати анатомічну структуру та функціональний стан серця, виявляти ураження серцевого м'яза та контролювати розвиток патологічних змін. Кардіо-МРТ є особливо корисним при оцінці структури серця, визначенні обсягу рубцевих змін і візуалізації кровообігу, що має критичне значення для розробки ефективної стратегії лікування СН.

Дистанційний моніторинг стану пацієнтів із серцевою недостатністю також набуває дедалі більшого значення. Ця технологія дозволяє відстежувати показники життєдіяльності пацієнтів у режимі реального часу, забезпечуючи можливість своєчасного втручання при погіршенні стану. Завдяки телемедицині, пацієнти можуть отримувати консультації лікарів на відстані, а медичні працівники – оперативно реагувати на зміни, що сприяє зниженню частоти госпіталізацій і покращенню якості життя пацієнтів.

Отже, у даній статті будуть розглянуті сучасні інноваційні підходи до діагностики та лікування серцевої недостатності з акцентом на використанні біомаркерів та новітніх технологій. Особливу увагу приділено аналізу ефективності цих методів на основі власних клінічних даних, що демонструють переваги впровадження інноваційних підходів у практичну медицину для забезпечення кращих результатів у лікуванні пацієнтів із СН.

Мета дослідження. Метою даної статті є аналіз інноваційних підходів до діагностики та лікування серцевої недостатності з використанням біомаркерів і сучасних технологій, що дозволяють підвищити ефективність та індивідуалізацію терапії, а також знизити ризик ускладнень та рецидивів.

Завдання дослідження

1. Проаналізувати сучасні методи діагностики серцевої недостатності з використанням біомаркерів, таких як NT-proBNP, BNP та тропоніни.
2. Оцінити можливості кардіо-МРТ, ультразвукової діагностики та дистанційного моніторингу у клінічному управлінні пацієнтами із серцевою недостатністю.
3. Дослідити роль інноваційних технологій у прогнозуванні та моніторингу ефективності лікування пацієнтів з серцевою недостатністю.
4. Розглянути практичні аспекти індивідуалізованого підходу до терапії серцевої недостатності з використанням сучасних діагностичних інструментів.

Результати дослідження та їх обговорення. У ході проведеного дослідження було обстежено 46 пацієнтів із серцевою недостатністю (СН) різного ступеня тяжкості. Пацієнти були поділені на дві рівні групи по 23 особи залежно від використовуваних підходів до діагностики та лікування. У першій групі застосовувалися традиційні методи діагностики та лікування, зокрема клінічне обстеження, електрокардіографія (ЕКГ) та стандартна медикаментозна терапія. У другій групі використовувалися інноваційні підходи, що включали моніторинг біомаркерів NT-proBNP та BNP, дистанційне спостереження та сучасні діагностичні методи, такі як кардіомагнітно-резонансна томографія (кардіо-МРТ) та ультразвукова діагностика (УЗД).

Рівень біомаркерів та його кореляція з тяжкістю СН. Результати аналізу показали, що середній рівень NT-proBNP у пацієнтів із тяжкими формами СН був значно вищим порівняно з тими, хто мав помірні або початкові стадії захворювання. У пацієнтів другої групи, які проходили динамічний моніторинг біомаркерів, спостерігалось зниження рівня NT-proBNP після трьох місяців лікування в 85% випадків. Для порівняння, у першій групі цей показник становив лише 60%. Це свідчить про те, що регулярний контроль рівня біомаркерів дозволяє не тільки точно оцінювати стан пацієнта, але й ефективно коригувати терапію залежно від змін у динаміці СН.

Аналіз даних також продемонстрував, що зниження рівня біомаркерів тісно корелювало зі зменшенням симптомів, таких як задишка, набряки та втомлюваність. Пацієнти, у яких спостерігалось найбільш виражене зниження NT-proBNP, частіше мали позитивну динаміку у функціональному стані та якості життя.

Використання кардіо-МРТ та УЗД. Проведення кардіо-МРТ дозволило більш детально оцінити структуру та функціональні особливості серця, що особливо важливо для виявлення прихованих змін у ранніх стадіях СН. У пацієнтів другої групи за допомогою кардіо-МРТ виявлено значно більше структурних аномалій, включаючи фіброз та порушення насосної функції лівого шлуночка, у порівнянні з першою групою. Це сприяло глибшому розумінню патофізіологічних змін та дозволило індивідуалізувати лікувальні підходи. У 65% пацієнтів із другої групи було ідентифіковано початкові стадії фіброзу, що дало змогу запровадити менш агресивну терапію та уникнути ускладнень.

Проведення УЗД серця також забезпечувало важливу інформацію щодо динаміки функції серцевого м'язу. Пацієнти другої групи мали змогу проходити частіші та детальніші огляди, що дозволило своєчасно коригувати терапію і знизити ризик прогресування СН.

Дистанційний моніторинг та зниження частоти госпіталізацій. Дистанційний моніторинг пацієнтів, включаючи використання носимих пристроїв для вимірювання частоти серцевих скорочень, артеріального тиску та рівня фізичної активності, продемонстрував високу ефективність у зниженні ризику госпіталізацій. Пацієнти другої групи мали можливість оперативно отримувати поради лікарів на основі щоденних показників. За шість місяців спостереження кількість госпіталізацій у цій групі зменшилася на 40%, тоді як у першій групі зниження становило лише 15%. Дистанційний моніторинг дозволяв лікарям оперативно реагувати на зміни стану пацієнтів, що сприяло кращому контролю за захворюванням.

Якість життя та функціональний стан. Для оцінки якості життя та функціонального стану пацієнтів використовувались стандартизовані шкали (наприклад, опитувальник Minnesota Living with Heart Failure). За результатами опитувань, пацієнти другої групи мали значно вищі показники якості життя (на 25% кращі за середній показник у першій групі) та повідомляли про покращення функціональної здатності. У більшості випадків (80%) спостерігалось зниження симптомів, таких як задишка, втомлюваність та набряки, що сприяло покращенню їх загального стану та здатності до повсякденної активності.

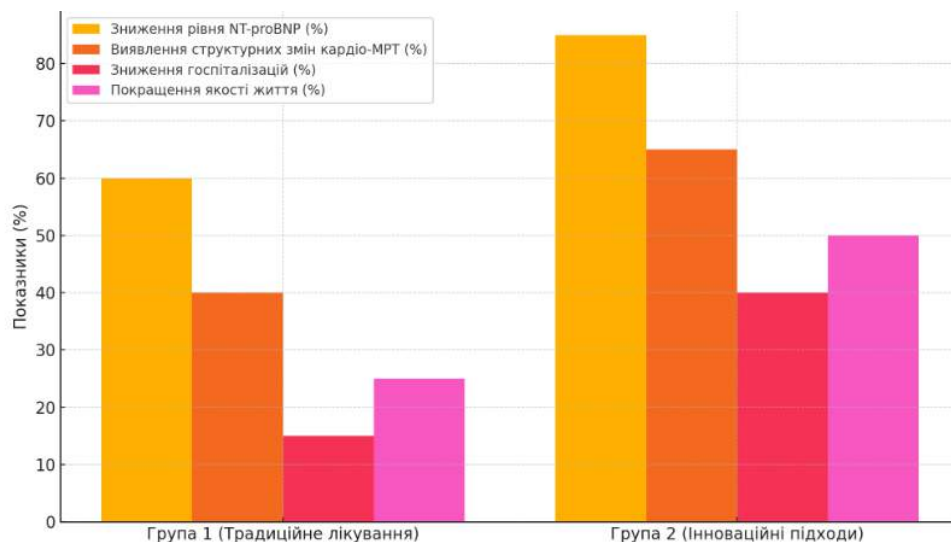

Рис. 1 – порівняння результатів між групами за різними показниками.

Обговорення. Отримані результати підтверджують ефективність застосування біомаркерів та сучасних технологій у діагностиці та лікуванні серцевої недостатності. Підхід з моніторингом NT-proBNP та BNP, а також використання кардіо-MPT і дистанційного нагляду, значно підвищив ефективність терапії та зменшив частоту госпіталізацій. Використання біомаркерів у лікувальній стратегії дозволило індивідуалізувати терапію для

кожного пацієнта, швидко реагуючи на динаміку захворювання. Отже, дані свідчать, що поєднання традиційних методів з інноваційними дозволяє досягти значних успіхів у лікуванні СН, що особливо важливо для пацієнтів з високим ризиком рецидиву та ускладнень.

Застосування інноваційних технологій, таких як дистанційний моніторинг, забезпечує не тільки клінічну ефективність, а й підвищення якості життя пацієнтів, завдяки більшій поінформованості та швидкому втручанню.

Висновок. Дослідження продемонструвало важливість впровадження інноваційних підходів у діагностиці та лікуванні серцевої недостатності (СН), що суттєво покращує ефективність терапії та сприяє персоналізованому підходу до ведення пацієнтів. Зокрема, використання біомаркерів, таких як NT-proBNP, BNP і тропоніни, дозволяє значно точніше визначати стадію та тяжкість захворювання. Моніторинг рівнів цих біомаркерів сприяв коригуванню терапевтичної стратегії відповідно до індивідуальної динаміки пацієнтів, що було підтверджено значним зниженням рівня NT-proBNP у більшості обстежених осіб, які проходили динамічний контроль. Це свідчить про високий потенціал біомаркерів як засобу оцінки ефективності терапії та прогнозування перебігу СН.

Важливою перевагою застосування сучасних технологій, таких як кардіо-МРТ та ультразвукова діагностика, є можливість раннього виявлення структурних змін у серці, зокрема фіброзу та порушень функції лівого шлуночка. Завдяки цим методам стало можливим виявлення патологічних змін ще на початкових стадіях захворювання, що дозволяє призначити більш точну та менш агресивну терапію. Детальний аналіз структури серця допоміг вдосконалити терапевтичні заходи, що позитивно позначилося на функціональному стані пацієнтів і знизило ризик розвитку ускладнень.

Застосування дистанційного моніторингу також відіграє ключову роль у підвищенні ефективності лікування пацієнтів із СН. Завдяки використанню носимих пристроїв для відстеження параметрів серцевої діяльності та артеріального тиску, пацієнти мали змогу отримувати своєчасні рекомендації від лікаря. Такий підхід дозволив значно знизити частоту госпіталізацій, що підтверджується зменшенням кількості випадків на 40% у групі, де використовувалися інноваційні технології. Пацієнти цієї групи також відзначали підвищення задоволеності лікуванням і покращення якості життя, що пов'язано зі зниженням симптомів, таких як задишка, втомлюваність та набряки.

Поєднання традиційних методів із сучасними технологіями дозволило суттєво підвищити ефективність терапії СН. Індивідуалізований підхід до лікування на основі динамічного контролю стану пацієнта забезпечив більш точне коригування терапії та сприяв зниженню ризику прогресування захворювання. Окрім цього, пацієнти, що перебували під наглядом дистанційного моніторингу, продемонстрували значно кращі показники функціонального стану та загального благополуччя.

Таким чином, застосування інноваційних технологій у поєднанні з традиційними методами лікування СН є ефективним підходом, який дозволяє

значно покращити довгострокові клінічні результати, зменшити ризик рецидивів і ускладнень, а також підвищити якість життя пацієнтів. Такий комплексний підхід відкриває нові можливості для оптимізації лікувальних стратегій і розвитку індивідуальної медицини у сфері кардіології.

Список використаних джерел

1. Ivanov, A. M., & Petrenko, V. M. (2022). Cardiovascular biomarkers in heart failure: New perspectives in diagnosis and treatment. *Journal of Cardiology and Therapeutics*, 15(2), 102-110.
2. Semenov, A. P., & Yatsenko, O. M. (2023). Innovative diagnostic technologies in heart failure: The role of cardio-MRI and ultrasound. *Modern Cardiological Review*, 10(4), 67-72.
3. Kovalchuk, L. Y., & Miroshnychenko, A. G. (2021). Clinical application of NT-proBNP and BNP in assessing the severity of heart failure. *Heart Failure and Cardiovascular Risk*, 18(6), 45-53.
4. Belova, E. V., & Romanenko, D. O. (2020). Telemedicine and remote monitoring of heart failure patients. *Telemedicine in Cardiology*, 9(3), 34-39.
5. Zaitsev, O. V., & Kharitonov, S. N. (2022). Ultrasound diagnosis in heart failure: A comparative study of traditional and innovative techniques. *Cardiac Imaging Journal*, 14(1), 88-94.
6. Artemenko, D. P., & Kozlov, V. M. (2023). Impact of remote monitoring on hospitalization rates in heart failure patients. *Journal of Clinical Cardiology*, 19(2), 77-83.

БАКТЕРІОЦИНИ, НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ В АНТИМІКРОБНІЙ ТЕРАПІЇ НА ШЛЯХУ ДО ПОДОЛАННЯ АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНОСТІ

Буров Андрій Миколайович

асистент

Батюк Лідія Вадимівна

здобувач вищої освіти

Кафедра мікробіології, вірусології та імунології ім. проф. Д.П. Гриньова
Харківський Національний Медичний Університет, Україна

Сьогодні, у зв'язку з наростаючою актуальністю бактеріальних інфекцій, вагоме значення приділяється антибіотикам. Кожного року впроваджуються нові види антимікробних засобів, і разом з тим, зростають випадки антибіотикорезистентності. Звикання мікроорганізмів до деяких різновидів антибіотиків робить останні менш ефективними в боротьбі з бактеріальними інфекціями. На допомогу приходять бактеріоцини, які є альтернативою традиційним антибактеріальним засобам та набувають в наш час більшої актуальності.

Бактеріоцини – це речовини, які виробляються одними мікроорганізмами для придушення росту чи знищення інших. Вони можуть діяти на специфічні групи мікробів і часто використовуються в медицині для боротьби з патогенними мікроорганізмами. Бактеріоцини є частиною природної конкуренції між бактеріями і можуть бути використані як антибіотики.

Існує кілька різновидів класифікації бактеріоцинів за різними критеріями:

1. **За джерелом:** пептидні (виробляються грампозитивними бактеріями (наприклад, лактобактеріями та стрептококами)), та білкові (можуть бути синтезовані як грампозитивними, так і грамнегативними бактеріями);

2. **За механізмом дії:** пробіотичні (придушують ріст патогенних мікроорганізмів) та цитолізні (викликають лізис клітинних стінок інших бактерій);

3. **За цільовою активністю:** специфічні бактеріоцини (діють лише на певні види бактерій) та широкоспектрові бактеріоцини (ефективні проти широкого спектру мікроорганізмів)

В наш час все більшої актуальності набуває проблема антибіотикорезистентності (звикання до протимікробних препаратів). Антибіотикорезистентність - це здатність мікроорганізмів виживати та розмножуватися в умовах впливу на них антибіотиків. Це стає серйозною глобальною проблемою з наступних причин:

1. Складнощі у лікуванні: Інфекції, викликані резистентними штамми, важче піддаються лікуванню, що збільшує ризик ускладнень та смертності.

2. Збільшення медичних витрат: Лікування резистентних інфекцій потребує більш тривалих госпіталізацій, застосування більш дорогих препаратів та додаткових медичних втручань.

3. Зниження ефективності існуючих антибіотиків: Постійний розвиток резистентності робить існуючі антибіотики менш ефективними, що створює необхідність розробки нових.

4. Проблеми громадського здоров'я: Антибіотикорезистентні інфекції можуть призвести до епідемій, що ускладнюють контроль за інфекційними захворюваннями.

Для боротьби з цією проблемою необхідні заходи, такі як раціональне використання антибіотиків, поліпшення діагностики та просвітництво населення про ризики та наслідки. Особливе значення в боротьбі з антибіотикорезистентністю надається дослідженню нових антимікробних засобів.

Окрім вже сказаного, потреба у створенні нових антибактеріальних препаратів надзвичайно висока з наступних причин:

1. Багато антибіотиків, розроблених десятиліття тому, мають побічні ефекти або обмежену спектральну активність. У деяких випадках старі антибіотики не можуть впливати на сучасні патогенні мікроорганізми, які адаптувалися до змін навколишнього середовища.

2. Сьогоднішні методи лікування часто не справляються з інфекціями, викликаними бактеріями, що формують біоплівки (наприклад, при хронічних захворюваннях). Нові препарати повинні враховувати цей фактор і бути

здатними руйнувати такі утворення, які ускладнюють доступ до мікроорганізмів та роблять лікування менш ефективним.

3. Інфекції, викликані стійкими до антибіотиків бактеріями, створюють значні навантаження на системи охорони здоров'я через тривале лікування, необхідність використання дорогих препаратів та проведення додаткових процедур. Це також веде до збільшення витрат як для медичних закладів, так і для пацієнтів.

5. У деяких категорій пацієнтів (наприклад, з імунодефіцитом, онкологією або діабетом) значно вищий ризик зараження та ускладнень від інфекцій. Нові антибактеріальні препарати можуть допомогти знизити смертність та покращити якість життя таких пацієнтів.

Створення нових антибактеріальних препаратів — одне з найважливіших завдань сучасної медицини, яке потребує розвитку інноваційних технологій та підтримки наукових досліджень. Для цього вчені активно досліджують можливості синтезу та модифікації бактеріоцинів.

Завдяки своїм унікальним властивостям, бактеріоцини мають потенціал бути альтернативою традиційним антибіотикам.

По-перше, вони мають специфічну дію на певні групи бактерій, що дозволяє мінімізувати вплив на корисну мікрофлору. По-друге, багато бактеріоцинів діють шляхом порушення цілісності клітинної стінки або мембрани патогенів, що призводить до їх знищення. Це може знижувати ризик розвитку резистентності, характерної для багатьох антибіотиків. По-третє, вони можуть бути ефективними проти різних інфекцій, у тому числі тих, що викликані антибіотикорезистентними штамми.

Окрім зазначених головних переваг бактеріоцинів як антибіотиків, є ряд додаткових аспектів:

1. Бактеріоцини є природними сполуками, що виробляються бактеріями, і тому є менш токсичними для організму людини та мають менше побічних ефектів.

2. Застосування у харчовій промисловості. Багато бактеріоцинів вже застосовуються як природні консерванти в продуктах харчування, що свідчить про їх безпечність для людини та можливість використання для профілактики харчових інфекцій.

3. Потенціал для комбінованої терапії. Бактеріоцини можна використовувати разом із традиційними антибіотиками для посилення їхньої ефективності та зниження дозування, що може зменшити ризик побічних ефектів та уповільнити розвиток резистентності.

Висновок. Бактеріоцини, які є антибактеріальними пептидами, виробленими багатьма бактеріями, займають важливе місце у сучасній мікробіології та медицині як альтернатива традиційним антибіотикам. Маючи ряд переваг, вони стають важливим інструментом у боротьбі з бактеріальними інфекціями, особливо в умовах зростання резистентності до традиційних антибіотиків. Однак необхідні подальші дослідження для кращого розуміння їх механізмів дії, можливих побічних ефектів та оптимальних методів застосування.

Список використаних джерел

1. Давиденко, В. В., Кудрявцева Т. С. (2019). «Бактеріоцини: біологія, хімія, застосування.», Київ: Наукова думка.
2. Дімова М.І., Коваленко М.К., (2006), «Бактеріоцини молочнокислих бактерій», Науковий вісник Ужгородського університету. URL: https://drive.google.com/file/d/1wWf7gElC14gpq98hdHatPooEx_0_B5p/view?usp=sharing
3. Antimicrobial Resistance. Global Report on surveillance 2014 Available at: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/112642/1/9789241564748_eng.pdf
4. Abriouel, H., et al. (2011). Bacteriocin-producing lactic acid bacteria as biopreservatives: a review. International Journal of Food Microbiology, 151(2), 141-151.
5. Ansari A, Aman A, Siddiqui NN, Iqbal S Ali ul Qader S. Bacteriocin (BAC-IB17): Screening, isolation and production from Bacillus subtilis KIBGE IB-17. Pak. J. Pharm. Sci. 2012;(25):195–201

THE EVOLUTION OF AI IN MODERN HEALTHCARE

Kovpak A.V.

Deputy to the vice-rector for scientific work

Pyndus Volodymyr

Dean of the Faculty of Pharmacy

Pyndus Tetyana

Dean of the Faculty of Dentistry

Baida Bohdana

Head of the Department of Organization
and Economics of Pharmacy,

Drug Technology and Biopharmaceutics

Higher Private Educational Institution

"Lviv Medical University", Lviv, UA

Key words: healthcare industry, machine learning, neural networks, artificial intelligence
Specialties: Digital medicine

SUMMARY: This article explores the current landscape of artificial intelligence in medicine, examining its existing applications and advocating for its wider adoption within healthcare institutions.

Objective: To explore and illuminate the current advancements of artificial intelligence in healthcare.

The results. The article examines the history and current state of AI, focusing on its methods and tools within specific medical specialties such as cardiology, orthopedics, ophthalmology, and laboratory diagnostics.

Concluding, the authors highlight the importance of integrating AI into healthcare to improve diagnostic accuracy, treatment efficacy, and patient care quality, while simultaneously reducing the burden on healthcare professionals.

Introduction

Recent decades have witnessed a surge of interest in applying artificial intelligence (AI) to healthcare, transforming the field due to increased access to medical data and rapid advancements in analytical techniques. AI is compatible with diverse data types, encompassing both structured and unstructured formats. Frequently employed AI methodologies include machine learning (ML) techniques such as support vector machines and neural networks for structured data, complemented by modern deep learning and natural language processing for analyzing unstructured data.

The main fields of medicine where AI tools are used include oncology, neurology, cardiology, endocrinology, dentistry, etc. [1]. The world's largest IT companies, including Microsoft, IBM, Intel, Google, etc., have their own AI-based developments that help solve similar problems.

History of development

The term "AI" originated at a 1956 Dartmouth College conference. Early US Department of Defense investments in AI projects ultimately stalled due to unforeseen complexities and limited computing power [2]. Machine learning (ML) leverages mathematical algorithms to predict or categorize data without requiring explicit programming rules or pre-existing human expertise. Initial ML approaches tackled simpler linear problems, but the subsequent development of artificial neural networks, using cascaded processors, enabled solutions to complex nonlinear problems. ML advanced significantly with the advent of the internet and modern cloud computing. Further acceleration came from GPUs initially designed for gaming, which dramatically improved parallel processing capabilities, enabling the training of highly complex models on massive datasets [2]. Numerous universities across the globe, including institutions in the USA, the Netherlands, China, and Japan, are actively engaged in developing AI programs and establishing medical facilities equipped with AI technology [3–5].

The first documented use of AI in medicine dates back to 1976, when a computer algorithm was employed to diagnose acute abdominal pain [7]. AI algorithms have achieved high accuracy in the classification of skin cancer and diabetic retinopathy [8]. It also enhances pathology classification, for example, by analyzing scanned radiology images or ECG features [2, 9]. Furthermore, AI plays a role in predictive disease modeling, as exemplified by ML-based algorithms developed during the COVID-19 pandemic [10, 11]. Remote, non-contact sensing technologies integrated with intelligent ML algorithms can provide real-time results, assisting clinicians in monitoring and diagnosing diseases like COVID-19, including symptoms such as shortness of breath [12].

In diagnostics, medical device manufacturers are actively researching and developing AI-powered applications for analyzing CT scans, enhancing image quality, and processing laboratory blood tests. AI is also being applied to data from blood pressure monitors, electrocardiographs, and other devices, even extending to DNA analysis for personalized treatment optimization (Fig. 1) [5].

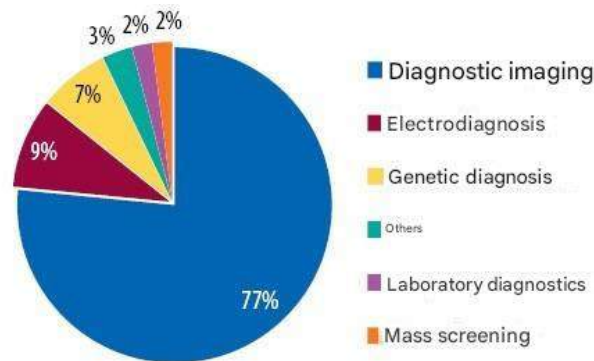

Figure 1. Share of the distribution of the use of AI in medicine (modification according to [6]).

AI offers the potential to optimize laboratory medicine by streamlining operations, automating workflows, and enhancing human capabilities. Applications include automated instrumentation, error detection, predictive modeling, result interpretation, optimized test utilization, genomics analysis, and image analysis (Fig. 2) [13].

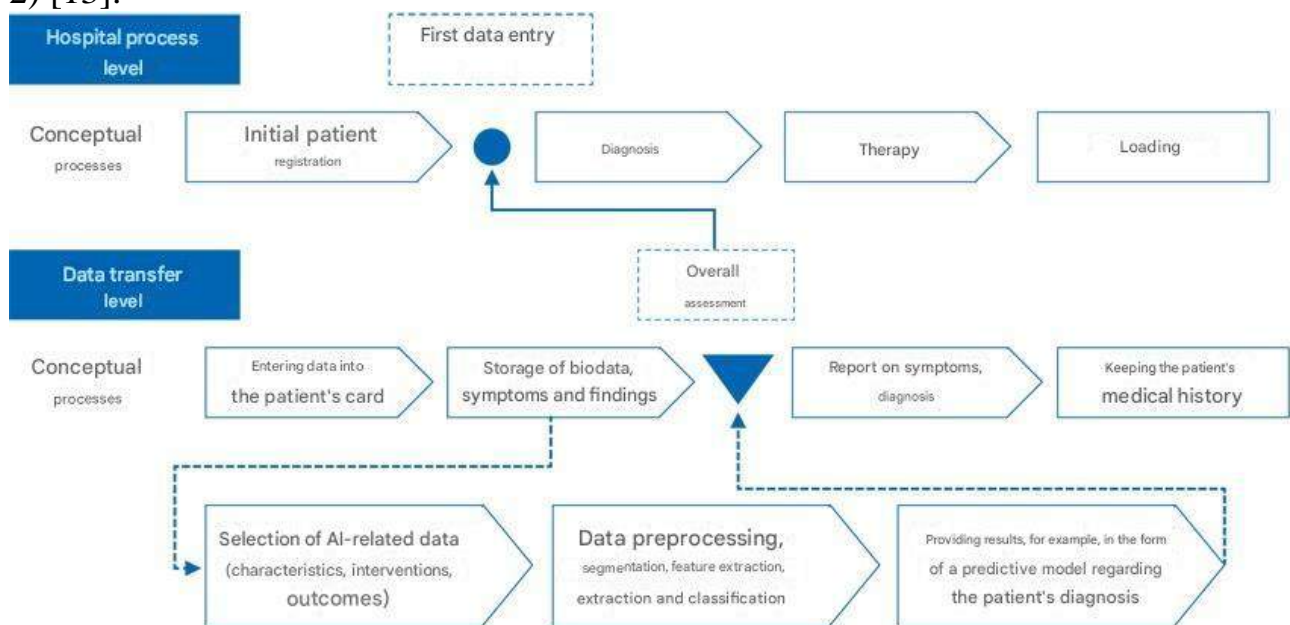

Figure 2. Implementation of AI in the processes of medical institutions (modification according to [6])

The successful integration of AI in laboratory diagnostics necessitates appropriate training for staff on the technology and its application. This investment in training can contribute to reduced healthcare expenditures, improved access to comprehensive data, and enhanced patient care quality [14].

Ophthalmology

In ophthalmology, AI assists in confirming diagnoses, interpreting images, performing corneal topographic mapping, and calculating intraocular lens power. Ophthalmic imaging offers essential diagnostic data and facilitates objective monitoring of disease progression in various eye conditions, including diabetic retinopathy, age-related macular degeneration, and glaucoma. Fundus photography and optical coherence tomography are two key visualization methods used in

ophthalmological practice. AI and ML are anticipated to soon empower ophthalmologists with automated tools enabling early diagnosis and prompt treatment of eye diseases [8].

Cardiology

The integration of AI in cardiology is steadily progressing, holding the promise of revolutionizing risk stratification, diagnosis, treatment, and prognosis [2]. Classification algorithms are already incorporated into several echocardiography software packages for image preprocessing, such as automated segmentation of heart chambers and calculation of ejection fraction or longitudinal strain. Segmentation based on cardiac CT and MRI has also been developed, along with methods for predicting myocardial perfusion imaging results using positron emission tomography based on integrated data [9].

Recently, ML has been used to integrate genetic and clinical data, improving coronary heart disease prediction compared to traditional risk factors [15]. Hospitals can anticipate the emergence of imaging and EKG systems that enhance measurement reproducibility and accuracy, leading to better diagnostic and treatment decisions. Employing ML models that leverage imaging or ECG data to predict coronary heart disease can help prevent unnecessary cardiac catheterizations and hospitalizations for acute coronary syndromes. Furthermore, the use of prognostic models for treatment response will enable personalized therapy for individual patients [2].

Recent advancements in artificial intelligence (AI) have significantly impacted the field of orthopedics, particularly in the diagnosis and management of spinal disorders. Initial applications involved the quantification of spinal curvature in scoliosis using surface topography and algorithmic calculation of the Cobb angle, thereby reducing the reliance on traditional radiographic and 3D imaging techniques. Subsequently, AI has been employed to detect a broader spectrum of spinal pathologies, including disc herniation and vertebral fractures [16, 17]. Moreover, real-time image segmentation has emerged as a valuable tool for navigation during spine surgery. Beyond spinal pathologies, AI's role in orthopedic imaging has broadened to encompass the detection of hip fractures and meniscal tears in the knee. Modern AI algorithms provide more detailed evaluations of disease progression. Further development of AI in orthopedics promises to improve diagnostic accuracy, refine clinical decision-making, and bolster the advancement of robotic surgery [18, 19].

Dentistry

Artificial intelligence (AI) and neural networks are increasingly utilized in dental radiology to aid in diagnosis, treatment planning, and outcome prediction. In endodontics, AI can be employed to detect periapical lesions, identify root fractures, analyze root canal anatomy, assess pulp stem cell viability, determine working length, and predict retreatment success [20]. In orthodontics, AI can assist in diagnosis, treatment planning, cephalometric analysis, and the evaluation of growth, development, and treatment outcomes.

Conclusion

AI holds immense, yet largely untapped, potential to revolutionize healthcare. Public and private medical institutions are poised to implement and leverage AI

today, bridging the gap between research and practical application. Successful AI integration can alleviate the burden on healthcare professionals, enhance the quality of care by minimizing errors, and improve diagnostic accuracy.

References

1. Anahtar MN, Yang JH, Kanjilal S. (2021) Applications of machine learning that the problem of antimicrobial resistance : an emerging model for translational research . *J. Clin. Microbiol .*, 59(7): e0126020. doi: 10.1128/JCM.01260-20.
2. Benjamins JW, Hendriks T., Knuuti J. et al. (2019) A primer in artificial intelligence in cardiovascular medicine *Neth. Heart. J.*, 27(9): 392–402. doi: 10.1007/s12471-019-1286-6.
3. Kamphuis B. (2018) Universiteiten kunnen interest before artificial intelligentie not oh Ned. Omroep. Sticht. nos.nl/artikel/2241732-universiteiten-kunnen-belangstelling-voor-kunstmatige-intelligentie-niet-aan.html.
4. Mervis J. (2018) MIT to use \$350 million gift that bolster computer sciences . *Science*. <http://www.science.org/content/article/mit-use-350-million-gift-bolster-computer-sciences> .
5. Nikkei Staff Writers (2018) Japan plans 10 "AI hospitals " to ease doctor shortages.asia.nikkei.com/Politics/Japan-plans-10-AI-hospitals-to-ease-doctor-shortages.
6. Jiang F., Jiang Y., Zhi H. et al. (2017) Artificial intelligence in healthcare : past , present and future. *Stroke Vasc. Neurol.*, 2(4): 230–243. doi: 10.1136/svn-2017-000101.
7. Aung YYM, Wong DCS, Ting DSW (2021) The promise of artificial intelligence : a review of the opportunities and challenges of artificial intelligence in healthcare. *Bro. Med. Bull.*, 139(1): 4–15. doi: 10.1093/ bmb /ldab016.
8. Balyen L., Peto T. (2019) Promising artificial intelligence-machine learning-deep learning algorithms in ophthalmology. *Asia Pac. J. Ophthalmol. (Phila)*, 8(3): 264–272. doi: 10.22608/APO.2018479.
9. Juarez-Orozco LE, Knol RJJ, Sanchez-Catusus CA et al. (2020) Machine learning in the integration of simple variables for identifying patients with myocardial ischemia. *J. Nucl. Cardiol.*, 27(1): 147–155. doi: 10.1007/s12350-018-1304-x.
10. Chen J., See K. (2020) Artificial intelligence for COVID-19: rapid review . *J. Med . Internet . Res .*, 22: e21476. doi: 10.2196/21476.
11. Saeed U., Shah SY, Ahmad J. et al . (2022) Machine learning empowered COVID-19 patient monitoring using non-contact sensing : An extensive review . *J. Pharm. Anal.*, 12(2): 193–204. doi: 10.1016/j.jpha.2021.12.006.
12. Ostaschenko T.M., Kozak ND, Kozak D.O. (2021) Coordination aspects of pharmacovigilance system adjustment in terms of the global COVID-19 pandemic . *Ukr. J. Mil . Med.*, 2(4): 161–165. DOI: 10.46847/ujmm.2021.4(2)-161.
13. Haymond S., McCudden C. (2021) Rise of the Machines: Artificial Intelligence and the Clinical Laboratory. *J. Appl . Lab. Med.*, 6(6): 1640–1654. doi: 10.1093/ jalm /jfab075.
14. Paranjape K., Schinkel M., Hammer RD et al . (2021) The value of artificial intelligence in laboratory medicine *Am. J. Clin. Pathol.*, 155(6): 823–831. doi : 10.1093/ ajcp /aqaa170.

15. Dogan MV, Grumbach IM, Michaelson JJ et al . (2018) Integrated genetic and epigenetic prediction of coronary heart disease in the Framingham Heart Study. PLoS ONE., 13: e0190549. doi: 10.1371/journal.pone.0190549.
16. Hui AT, Alvandi LM, Eleswarapu AS et al. (2022) Artificial intelligence in modern orthopedics: current and future applications. JBJS Rev., 10(10). doi: 10.2106/JBJS.RVW.22.00086.
17. Federer SJ, Jones GG (2021) Artificial intelligence in orthopedics: A scoping review. PLoS One., 16(11): e0260471. doi: 10.1371/journal.pone.0260471.
18. Saygılı A., Albayrak S. (2019) An efficient and fast computer-aided method for fully automated diagnosis of meniscal tears from magnetic resonance images. Artif. Intel. Med., 97: 118–130. doi: 10.1016/j.artmed.2018.11.008.
19. Carballido-Gamio J., Yu A., Wang L. et al . (2019) Hip fracture discrimination based he statistical multi-parametric modeling (SMPM). Ann . Biomed . Eng ., 47(11): 2199–2212. doi: 10.1007/s10439-019-02298-x.

ВІДНОШЕННЯ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ І НАСЕЛЕННЯ БЕЗ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ДО ТРАНСПЛАНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Шанигін Антон

д.філ., асистент

Каріх Валерія

здобувач вищої освіти

Кафедра гігієни, медичної екології та громадського здоров'я
Одеський національний медичний університет, Україна

Актуальність: Трансплантація людських клітин, тканин чи органів відновлює основні функції організму людини і тим самим рятує безліч життів у тих випадках, коли відсутні інші методи лікування з порівняною ефективністю [1]. У п. 25 ст.1 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» вказано: «Трансплантація – спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці анатомічного матеріалу людини від донора реципієнту і спрямований на відновлення здоров'я людини» [2]. У 1999 році цей термін визначав пересадку органів чи тканин і від тварин, але наразі це категорично заборонено чинним Законом України «Про умови використання біоімплантатів та ксеноімплантатів».

Трансплантація має глобальне медичне, соціальне та економічне значення. З медичної точки зору трансплантація є ефективним методом лікування. За останній рік в Україні було проведено 257 операцій з трансплантації органів, що становить майже 70% від загальної кількості втручань за весь 2022 рік та понад 80% у порівнянні з показниками 2021 року [3]. Позитивну тенденцію можна також простежити у відсотковому співвідношенні трансплантації і від

померлого донора, що пов'язано зі збільшенням кількості закладів, що здатні провести діагностику смерті мозку [4].

Соціально - економічна ефективність трансплантації полягає у поверненні до активного життя населення працездатного віку, що спричинює формування підходу до проблем донорства через спеціальні психологічні, освітні і соціальні програми. Ці програми повинні створюватися з урахуванням груп людей за віком, релігією, професією та освітою [5, с.36].

Трансплантологія – одна з найдинамічніших галузей сучасної медицини, яка незважаючи на воєнний стан продовжує розвиватися в Україні і має суцільне значення. За статистичними даними було встановлено, що у кожного десятого пацієнта з вогнепальним пораненням живота спостерігається ураження нирок (11,9%). В Україні був виявлений перший клінічний випадок трансплантації нирки у військовослужбовця ЗСУ, який отримав вогнепальне кульове проникаюче поранення черевної порожнини з пошкодженням селезінки, обох нирок, печінки, висхідного відділу товстої кишки, при цьому був встановлений діагноз хронічної ниркової недостатності (ХНН) V стадії. Згідно досліджень українських фахівців галузі економіки була визначена перевага лікуванням методом трансплантації. В Україні при лікуванні пацієнтів з хронічною хворобою нирок V стадії у 85,8% випадків використовуються технології діалізу і лише у 14,2% пацієнтів – трансплантація нирки. При цьому статистика свідчить, що при застосуванні медичних технологій гемодіалізу рівень смертності склав 11,1%, а при трансплантації нирки – 1,4% [6, с.64].

Мета: провести соціологічне опитування у вигляді анкетування серед двох груп учасників: студенти медичного університету і населення без медичної освіти. Визначити ставлення учасників до донорства і проблеми, які виникають при проведенні трансплантації на державному рівні.

Результати та їх обговорення: У роботі проведено соціологічне дослідження студентів медичного університету і населення без медичної освіти. Анкетуванням охоплено репрезентативну вибірку сукупність: 20 студентів і 10 людей без медичної освіти. На питання готовності стати донором серед учасників 36,7% відповіли негативно і 40% не можуть відповісти остаточно. Це може означати, що населення недостатньо проінформовано при випадки трансплантацій. Підтвердженням цього є незнання основних законодавчих норм серед опитуваних щодо трансплантації в Україні (46,75%). Можна зробити висновок, що освіта в університеті позитивно впливає на ставлення до трансплантації. Зроблений підрахунок, що 17 опитуваних студентів з 20 відносяться позитивно до трансплантації. Для підвищення цієї кількості були запропоновані серед двох груп учасників шляхи поширення інформації про трансплантацію для підвищення обізнаності населення. Серед них 96,7% опитуваних відповіли, що держава повинна більше підтримувати програми трансплантації. Були розкриті питання щодо проблем проведення трансплантації через фінансування держави. За опитуванням щодо проведення безкоштовної трансплантації 22 учасники (73,3%) ставляться до цього позитивно, серед яких 13 студентів медиків і 9 учасників із населення.

Висновки: Отримані дані підтвердили доцільність поширення інформації про випадки трансплантації і вказали на проблеми проведення цього спеціального методу лікування з боку держави.

Перспективи подальших досліджень полягають у подоланні проблем, які заважають у поширенні інформації серед населення та впровадженні трансплантації як методу лікування.

Основні проблеми, які ускладнюють процес розвитку трансплантації в Україні:

- невелика кількість центрів для трансплантації створює значні проблеми для пацієнтів, які потребують пересадки органів. Сьогодні в Україні діє лише п'ять центрів трансплантації для пересадки нирки, печінки та серця (остання пересадка серця була зроблена у 2011 році);

- недостатність донорів є однією з найгостріших проблем трансплантації в Україні. Для порівняння в Україні у 2016 році кількість трупних донорів на 1 млн населення становило 0,2 чоловік, тим часом як у країнах з добре розвиненою системою трансплантації на 1 млн населення припадає 14 – 39 трупних донорів. Тобто на 44 млн країну – це незначний показник [3].

- відсутність системного підходу в організації трансплантації. Регіональні центри донорства та трансплантації, донорські бази, бюро судово-медичної експертизи, кардіологічні центри є досить розрізненими та не становлять систему. Це заважає координації, цілісності відносин та зв'язків між ними, формуванню ефективної стратегії роботи регіональних систем органного донорства та трансплантації органів [1, с.55]

- проблеми у законодавчій підтримці. Чинне законодавство України не захищає повною мірою інтереси реципієнтів, які очікують на трансплантацію та медичних працівників, які постійно перебувають під загрозою кримінального покарання за фактом вилучення органів;

- відсутність фінансування на розвиток системи трансплантації. За Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» надання медичної допомоги методом трансплантації в Україні повністю оплачує держава. А з 2024 року напрямок “трансплантація” перейшов до Програми медичних гарантій, держава через НСЗУ, окрім безпосередньо трансплантації, оплачує ще послуги у дотрансплантаційному та посттрансплантаційному періодах [4].

- проблеми навчання та підготовки лікарів.

Міністерство охорони здоров'я України працює над вирішенням проблеми трансплантації в нашій державі. Вже ведеться робота щодо перегляду інструкції роботи трансплант – координатора, лікаря – анестезіолога, котрі повинні будуть вміти констатувати смерть мозку, що є важливою складовою усього процесу трансплантації. Також МОЗ України знайшло кошти на фінансування пілотного проекту по трансплантації нирки від трупного донора.

Тобто широке провадження трансплантації в Україні – це довготривалий процес, однак перші важливі кроки вже зроблені.

Список використаних джерел

1. Рябокiнь, А.В. Управління розвитком соціально-економічних систем: Частина 1 [Електронний ресурс] / А.В. Рябокiнь // Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. – 2024. – С. 55-58. – Режим доступу: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/50098/1/Upravlinnia%20rozvytkom%20sotsialno-ekonomichnych%20system_Ch%201_%202024_55-58.pdf.
2. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» № 2427-VIII від 17.05.2018 зі змінами 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.
3. Трансплантація в Україні: як змінилась галузь за останні 4 роки [Електронний ресурс]. – Міністерство охорони здоров'я України, 2024. – Режим доступу: <https://moz.gov.ua/uk/transplantacija-v-ukraini-jak-zminilas-galuz-za-ostanni-4-roki>.
4. Щодня два або три пацієнти отримують допомогу методом трансплантації [Електронний ресурс]. – Український центр трансплант-координації, 2023. – Режим доступу: <https://utcc.gov.ua/shhodnya-dva-abo-try-patsiyenty-otrymuyut-dopomogu-metodom-transplantatsiyi/>.
5. Тернопільський державний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського. Науковий вісник / Випуск 24, № 2 – 2023. Дослідження у сфері гігієни та екології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/visnyk-gigieny/article/download/14784/13617/48063>.
6. Титенко О.В., Манько О.М. Проблеми юридичного забезпечення трансплантації в Україні [Електронний ресурс]. – Журнал права і антропології: науковий журнал, 2023. – Режим доступу: <https://jpaic.aaukr.org/article/download/308318/300227/713050>.

ГІГІЄНА РУК І ЇЇ ВАЖЛИВІСТЬ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

Ковбасюк Таїсія Владиславівна

здобувач вищої освіти

Одеський національний медичний університет, Україна

м. Одеса, Україна

Анотаці: У статті висвітлено актуальність гігієни рук як найпростішого, але водночас найбільш ефективного способу запобігання інфекційним захворюванням, зокрема нозокоміальним інфекціям. Проведено опитування, яке показало високий рівень обізнаності населення про важливість миття рук, вікові відмінності у виборі засобів гігієни та вплив пандемії на формування звичок.

Ключові слова: Гігієна рук, інфекційні захворювання, миття рук, ВООЗ, звички миття рук, особиста гігієна, профілактичні заходи.

Науковий керівник: доктор філософії з медицини, доцент кафедри гігієни, медичної екології та громадського здоров'я Одеського національного медичного університету Шанигін А.В.

Актуальність: Гігієна рук — хоча й найпростіший, але найбільш ефективний і дешевий захід попередження розповсюдження більшості інфекційних хвороб, зокрема хвороб, викликаних нозокоміальними інфекціями [1, ст.7]. Підраховано, що миття рук з милом може врятувати мільйони життів на рік [2, ст.5], адже навіть проста звичка регулярного та правильного миття рук здатна суттєво зменшити кількість випадків інфекцій. Це особливо важливо у медичних закладах, де ризик зараження високий.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) позиціонує гігієну рук як першочерговий захід, спрямований на зниження рівня інфекцій [1, ст.7]. Це підтверджує, що навіть найпростіші заходи, такі як миття рук, можуть мати потужний вплив на здоров'я суспільства і зниження ризику поширення інфекцій.

Таким чином особиста гігієна (особливо регулярне миття рук) посідає чинне місце у повсякденній діяльності, допомагаючи забезпечити захист як особистого, так і суспільного здоров'я [3, ст.94].

Мета: Оцінка знань та практик населення щодо гігієни рук. Дізнатись, наскільки суспільство обізнане про важливість миття рук, які методи воно використовує та які фактори впливають на його звички.

Матеріали та методи: Опитування проводилося анонімно, серед 35 респондентів віком: 16-20 років, 20-30 років та більше 30 років. Серед респондентів було 77,1% жінок і 22,9% чоловіків. Дані збиралися за допомогою онлайн-анкети Google Forms, що включала питання про частоту миття рук, використання антисептиків та інших дезінфекційних засобів. Результати опитування були проаналізовані за допомогою статистичних методів.

Результати та їх обговорення: Після опитування стало зрозуміла про рівень обізнаності респондентів про їх знання щодо важливості гігієни рук, методи які використовуються ними та фактори які впливають на їх звички.

Щоб дізнатися, які гігієнічні засоби використовуються найчастіше, було поставлене питання: "Який засіб ви використовуєте для гігієни рук найчастіше?" Виявилось, що більшість опитаних, а саме 51,4%, найчастіше користуються твердим милом, 42,9% – рідким милом, а 5,7% використовують лише воду. Серед респондентів віком більше 30 років 75% віддали перевагу твердому милу; 67% опитаних у віці 20–30 років також обрали тверде мило, тоді як серед молоді 16–20 років 63% надали перевагу рідкому милу.

Отримавши такі результати, було поставлене додаткове питання: "Чи використовуєте ви одноразові рушники або серветки після миття рук?" Більшість опитаних віком більше 30 років (56%) відповіли "інколи"; у віковій групі 20–30 років 67% також обрали відповідь "інколи", а серед молоді 16–20 років таких було 50%.

На питання "Які з наведених ситуацій спонукають вас мити руки?" найбільше респондентів віком понад 30 років обрали такі варіанти: після

відвідування туалету, після громадського транспорту, перед прийомом їжі, після контакту з тваринами, після рукостискання, після перебування на вулиці. Люди віком 20–30 років відповіли: після відвідування туалету, після громадського транспорту, перед прийомом їжі, після контакту з тваринами, після перебування на вулиці. Молодь 16–20 років обрала такі ж ситуації, але додала "після рукостискання".

Також було встановлено, що опитані вважають миття рук ефективним способом запобігання інфекціям. З'ясувалося, що 80% респондентів погоджуються з цим твердженням, а інші 20% погоджуються, але вважають що є й інші більш важливі заходи.

Було також задано питання «Який мінімальний час рекомендується витратити на миття рук для ефективного очищення?», щоб виявити наскільки респонденти обізнані у гігієні рук. Виявилось, що серед опитуваних людей, яким більше 30 років, вважають, що треба мити руки не менше 30 секунд, люди яким 20-30 років - 100%, так само вважають, а яким 16-20 років 69% дали таку ж відповідь.

Беручи до уваги події останніх років, було поставлене таке запитання: «Як змінилися ваші звички щодо миття рук протягом останніх років?». Виявилось, що люди віком більше 30 років 63% почали частіше мити руки та користуватися антисептиками, люди віком 20-30 років 67% відповіли теж саме, тоді як серед молоді 16–20 років відповіли, що їх звички залишилися без змін.

У кінці опитування було запропоновано респондентам поділитись своїми думками щодо заходів, які можуть підвищити рівень свідомості щодо гігієни рук серед населення. Найпопулярніші відповіді включали: часте нагадування про інфекційні хвороби, проведення лекцій про негативні наслідки недотримання гігієни рук, наказ міністерства охорони здоров'я, санітарно-просвітня робота, інформаційні тренінги, виробити звичку (навчання з дитинства), доступ до засобів гігієни в громадських місцях, підвищення пропаганди та доступності миття рук, реклама по телевізору і у громадських місцях, пояснення дітям про важливість миття рук.

Висновки: Опитування виявило, що респонденти мають добрі знання про важливість гігієни рук. Вікові групи показали різні уподобання: молодь частіше обирає рідке мило, тоді як старші респонденти надають перевагу твердому. Більшість вважає миття рук ефективним у запобіганні інфекціям (80%), але є також 20%, які вважають інші заходи більш важливими. Багато респондентів зазначили, що їх звички змінилися за останні роки, але молодь все ж стверджує, що їх звички ніяк не змінилися.

Для підвищення свідомості щодо гігієни рук опитувані запропонували різні заходи, такі як інформаційні кампанії, навчання дітей та доступ до гігієнічних засобів у громадських місцях.

Список використаних джерел

1. Berezhna, A. V., Novikov, S. D., & Chumachenko, T. O. (2020). Оцінка рівня знань, прихильності та практики медичних працівників щодо роботи із

судинними катетерами та запобігання інфекційним ускладненням катетеризації судин. Інфекційні хвороби, (3), 50-59.

2. Ващук, В. В., Кирик, Т. П., Герич, Г. І., & Кушнірчук, М. І. (2021). Гігієна рук як запорука безпеки лікування: сучасний стан проблеми та перспективи освітньої діяльності. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України, (2), 57-61.

3. Мацевич, Л. (2022). Налаштованість на майбутнє в кризових соціальних обставинах (Doctoral dissertation, Львівський державний університет внутрішніх справ).

ПОШИРЕНІСТЬ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК СЕРЕД МОЛОДІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я

Шанигін Антон Вікторович

доцент

Туровцева Ксенія Валеріївна

здобувач вищої освіти

Снітковська Олена Павлівна

здобувач вищої освіти

Кафедра гігієни, медичної екології та громадського здоров'я
Одеський національний медичний університет, Україна

Анотація. У статті досліджується поширеність шкідливих звичок серед молоді, зокрема вживання тютюну, алкоголю та наркотиків, а також їхній вплив на фізичне та психічне здоров'я. Аналізуються основні причини формування шкідливих звичок, зокрема тиск з боку оточення, доступність, стрес, і наводяться пропозиції щодо профілактичних заходів, які можуть допомогти запобігти розвитку залежностей серед молодих людей. Результати дослідження підкреслюють важливість освітніх кампаній, психологічної підтримки та державних ініціатив у боротьбі з поширенням шкідливих звичок.

Ключові слова. Шкідливі звички, молодь, тютюн, алкоголь, наркотики, психічне здоров'я, профілактика, дослідження.

Актуальність. Молодь є вразливою категорією суспільства до формування та закріплення шкідливих звичок, таких як вживання тютюну, алкоголю, наркотиків, залежність від цифрових технологій, що негативно впливає на фізичне та психічне здоров'я молоді та загрожує розвитку суспільства в цілому [1]. За даними ВООЗ, шкідливі звички сприяють розвитку низки хронічних захворювань, зокрема серцево-судинних, дихальних, онкологічних [2]. Згідно з результатами дослідження ESPAD, значний відсоток молодих людей хоча б раз у житті вживали алкоголь чи наркотики, в дослідженні відмічено також зростання поширеності енергетичних напоїв, що призводить до порушення сну, нервової системи та фізичного виснаження [3].

Шкідливі звички сприяють розвитку депресивних станів, тривожності та інших психічних розладів, що підкреслює важливість профілактики для запобігання серйозним наслідкам у майбутньому [4].

Мета. Вивчити поширеність шкідливих звичок серед молоді, зокрема вживання тютюну, алкоголю, наркотиків, а також оцінити їхній вплив на фізичне і психічне здоров'я молодих людей. Визначити фактори, що сприяють формуванню шкідливих звичок, та оцінити можливі шляхи профілактики через освітні програми, популяризацію здорового способу життя та запровадження державних ініціатив, спрямованих на зниження ризику розвитку таких звичок серед молоді.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження було створено онлайн-анкету за допомогою Google Forms, яка поширювалася серед різних верств населення. У дослідженні взяли участь 70 респондентів (36 жінок, 34 чоловіків віком від 14 до 30 років).

Опитування проводилося анонімно та складалося з кількох тематичних розділів. У першому розділі респонденти вказували свій вік та стать. Наступні були присвячені поширеності шкідливих звичок (їх наявності чи відсутності), причинам їх виникнення, частоті вживання. Також досліджувався вплив цих звичок на фізичний і психологічний стан. Завершальні розділи стосувалися пропозицій щодо необхідності впровадження профілактичних заходів для запобігання залежностям серед молоді.

Результати та їх обговорення: результати опитування свідчать, що шкідливі звички мають значне поширення як серед чоловіків, так і жінок. Серед чоловіків 69,7% мають шкідливі звички, з них 50% палять, 40% вживають алкоголь, і 5% — наркотики. Серед жінок аналогічна ситуація: 69,4% мають шкідливі звички, з яких 50% палять, 42% вживають алкоголь, і 7% — наркотики.

Основними причинами виникнення шкідливих звичок у чоловіків виявилися цікавість (32%), вплив друзів та суспільства (31%), доступність (22%), бажання виглядати дорослим (10%) та стрес (5%). Серед жінок найчастіше зазначали цікавість (33%), вплив друзів та суспільства (23%), доступність (21%), бажання виглядати дорослим (14%), а також стрес як спосіб зняття напруги (1%). Додатково 75,8% респондентів вважають, що соціальні мережі можуть сприяти поширенню шкідливих звичок.

Щодо можливих наслідків шкідливих звичок, думки респондентів розділилися: 50% відзначають їхній шкідливий вплив, а інші 50% — ні. Чоловіки відзначали такі негативні наслідки, як зниження фізичної активності (наприклад, задишка, слабкість), погіршення здоров'я (кашель, сонливість, хвороби серця і печінки, погіршення пам'яті), психічні (депресія, тривога) та соціальні (конфлікти з друзями та сім'єю) проблеми. Серед жінок основними проблемами стали зниження фізичної активності, погіршення здоров'я (захворювання дихальної та травної систем, зниження імунітету, безсоння), а також психічні та соціальні наслідки, серед яких навіть онкологічні захворювання та підвищений ризик смерті.

Значна частина респондентів висловила бажання позбутися шкідливих звичок. Серед чоловіків 40% не намагалися це зробити, 23,3% вдалося успішно

подолати залежність, а 36,7% зазнали невдачі. Серед жінок 57,1% не робили спроб, 25,7% зуміли успішно подолати залежність, а 17,1% зазнали невдачі. Лише 12,7% респондентів брали участь у профілактичних програмах, спрямованих на боротьбу зі шкідливими звичками, хоча 70% вважають шкідливі звички серйозною проблемою серед молоді.

Ці дані підкреслюють важливість боротьби з поширенням шкідливих звичок. Більшість респондентів підтримують впровадження психологічних консультацій, інформаційних кампаній, просвітницьких заходів, заборону реклами шкідливих продуктів, а також заняття спортом і творчістю як ефективні способи профілактики, що можуть допомогти молоді переглянути ставлення до своїх залежностей.

Висновки: підсумовуючи наведені вище результати, можна зробити такі висновки. По-перше, шкідливі звички широко розповсюджені як серед чоловіків, так і серед жінок, і виникають через такі фактори, як цікавість, доступність, тиск з боку друзів та стрес. Багато хто розуміє серйозні наслідки, але спроби відмовитися від цих звичок часто не є успішними, а участь у профілактичних програмах залишається низькою. Це вказує на необхідність активних заходів щодо профілактики, включаючи психологічну підтримку та інформаційно-освітні кампанії.

Подальше вивчення поширеності шкідливих звичок серед молоді, зокрема куріння, вживання алкоголю та наркотиків, має зосередитись на відстеженні нових тенденцій і вивченні впливу соціально-економічних та культурних факторів для кращого розуміння груп ризику. Важливо дослідити взаємозв'язок між цими звичками та психічним здоров'ям, щоб розробити ефективні профілактичні програми, адаптовані до інтересів молоді. Аналіз довгострокових наслідків впливу шкідливих звичок на здоров'я у дорослому віці допоможе розробити ефективніші методи для зменшення їхньої поширеності та збереження здоров'я майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. О. І. Зарудна, Д. О. Зарудна, О. П. Абухажар, М. І. Караневич, Л. Л. Легка (Листопад 2018). Проблема шкідливих звичок у підлітків. Researchgate. https://www.researchgate.net/publication/329242003_PROBLEMA_SKIDLIVIH_Z_VICOK_U_PIDLITKIV
2. Олена Шаульська (Грудень 2022). Шкідливі звички та їх вплив на здоров'я людини. School-10. <https://www.school-10.net/2022/12/22/1097/>
3. Балакірева О.М., Бондар Т.В., Павлова Д.М. (2016). Динаміка поширення куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед молоді, яка навчається. Ukr-socium. https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/21-41_no-4_vol-59_2016_UKR.pdf
4. Л. І. Чернявська, І. Я. Криницька, О. П. Мялюк (2017). Стан здоров'я студентів, проблеми та шляхи їх вирішення. Core. <https://core.ac.uk/download/pdf/276628716.pdf>

ПОТЕНЦІЙНІ ЗАГРОЗИ, ЗУМОВЛЕНІ ОКУПАЦІЄЮ ЗАЕС

Гільченко Богдан

здобувач вищої освіти

Кафедра медицини надзвичайних ситуацій та тактичної медицини

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

м. Київ, Україна

Анотація. У доповіді розглянуто потенційні загрози, пов'язані з окупацією Запорізької атомної електростанції (ЗАЕС), яка є стратегічно важливим об'єктом для України. Визначено ключові ризики, включно з радіаційною загрозою, впливом на енергетичну стабільність країни, екологічними наслідками та гуманітарною небезпекою. Також я описала заходи, які можуть бути вжиті для мінімізації ризиків, і навела результати аналізу можливих сценаріїв розвитку ситуації.

Ключові слова: запорізька атомна електростанція, ядерна безпека, окупація, радіаційна загроза, енергетична стабільність, екологічні наслідки, міжнародна безпека.

Вступ. Запорізька атомна електростанція є ключовим енергетичним об'єктом України і найбільшою атомною станцією в Європі. Її будівництво розпочалося у 1980 році, і з моменту введення в експлуатацію вона відіграє вирішальну роль у забезпеченні енергетичної безпеки країни. Експлуатація шести енергоблоків дозволяє виробляти близько 20% від загального обсягу електроенергії в Україні. Крім економічного значення, ЗАЕС має стратегічне значення для забезпечення стабільного енергопостачання в умовах національної безпеки. Вона є одним із найсучасніших ядерних об'єктів, обладнаних новітніми системами безпеки. Однак під час війни всі технологічні досягнення можуть стати безсилими перед загрозою зовнішнього втручання чи військових дій.

Окупація Запорізької атомної електростанції має значні геополітичні наслідки. Росія використовує ЗАЕС як інструмент тиску на України. Станція також є предметом міжнародних переговорів та обговорень у контексті ядерної безпеки, що відображає її важливість не лише для України, але й для Європи. Це створює додатковий тиск на міжнародні організації та держави, які прагнуть уникнути катастрофи.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є оцінка потенційних загроз, які виникають унаслідок окупації ЗАЕС, аналіз їхнього впливу на безпеку, енергетичну стабільність та екологію, а також визначення заходів для запобігання можливих катастроф.

Завдання дослідження.

- 1) Оцінити ймовірність радіаційної аварії на ЗАЕС під час окупації.
- 2) Визначити вплив окупації ЗАЕС на енергетичну безпеку України.

- 3) Проаналізувати екологічні наслідки в разі аварії.
- 4) Дослідити соціально-економічні наслідки від окупації ЗАЕС.
- 5) Сформулювати рекомендації для мінімізації ризиків.

Результати дослідження. Запорізька атомна електростанція є одним із найбільших ядерних об'єктів у світі. В умовах бойових дій виникає реальна загроза пошкодження реакторів або систем охолодження. Найменше пошкодження може спричинити витік радіації, що матиме певні наслідки. Вибух або пошкодження реактора здатне спричинити катастрофу, схожу або навіть серйознішу за аварію на Чорнобильській АЕС. Постійна присутність військових, ведення обстрілів і можливість терактів на території станції підвищують ризики несанкціонованого втручання у роботу ЗАЕС. У разі проблем в роботі обладнання або у випадку аварії це може призвести до масових евакуацій, втрати життів та великомасштабного радіаційного забруднення. Також Запорізька АЕС є одним із найважливіших джерел енергопостачання для України. Окупація станції російськими військами створює можливість впливу на енергетичну систему країни, у тому числі на постачання електроенергії. Використання ЗАЕС як інструменту політичного та економічного тиску може призвести до нестабільності, відключень і серйозних перебоїв у функціонуванні критичних інфраструктурних об'єктів. Загроза з боку окупантів включає потенційне вимикання енергоблоків, блокування подачі електроенергії. Ці дії спрямовані на дестабілізацію енергетичної системи, що може мати катастрофічні наслідки для економіки країни та її населення.

Радіаційне забруднення довкілля у випадку аварії на ЗАЕС матиме довгострокові наслідки для екологічної системи регіону та за його межами. Радіація поширюється повітрям, водою та через ґрунти, впливаючи на здоров'я людей і стан довкілля. Можливе зараження водних об'єктів може завдати шкоди не тільки людям, але й тваринам та рослинному світу. Економічні наслідки включають втрату робочих місць, припинення виробництва енергії та зростання витрат на забезпечення безпеки об'єкта.

Розглянемо кілька можливих сценаріїв розвитку подій, пов'язаних з окупацією Запорізької АЕС:

- Росія продовжує контролювати територію станції, зберігаючи нестабільність у регіоні. Це спричиняє постійні ризики, пов'язані з аваріями через несправності в роботі обладнання, атаки чи саботаж. Міжнародні організації, такі як МАГАТЕ, намагаються контролювати ситуацію шляхом переговорів, але без значного результату.

- Відновлення контролю Україною: ЗАЕС повертається під контроль України. Це дозволяє відновити нормальне функціонування станції, забезпечити міжнародний нагляд та відновити стабільність. Однак такий сценарій може призвести до тимчасової напруженості через відновлювальні роботи, ліквідацію наслідків окупації.

- Катастрофічна аварія: У результаті бойових дій або навмисних дій окупантів може статися аварія, що спричинить радіаційне забруднення. Такий розвиток подій матиме глобальні наслідки, вплине на мільйони людей та

викличе масове переміщення населення. Внаслідок радіаційної катастрофи довкілля буде забруднено на десятки років.

- Світова спільнота бере під міжнародний контроль ЗАЕС, забезпечуючи постійний моніторинг та відсторонення від управління об'єктом усіх військових сил. Це найоптимальніший сценарій з точки зору безпеки, але для його реалізації потрібна згода сторін конфлікту та значні дипломатичні зусилля. Роль міжнародних організацій у забезпеченні безпеки. Значну роль у забезпеченні ядерної безпеки в умовах окупації відіграє Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) здійснює моніторинг стану станції, надає технічні консультації та сприяє обговоренню проблем на міжнародній арені. Важливою є також участь ООН, ЄС, НАТО та інших міжнародних структур, які можуть впливати на політичне врегулювання конфлікту. МАГАТЕ активно висловлює стурбованість з приводу безпеки ЗАЕС і пропонує конкретні заходи для зниження ризиків. Такі заходи включають постійне патрулювання станції незалежними міжнародними спостерігачами та жорстке контролювання доступу до ядерних матеріалів.

Висновки. Окупація Запорізької атомної електростанції є серйозною загрозою для ядерної, енергетичної та екологічної безпеки. Ризики аварій, енергетичної нестабільності та екологічної катастрофи можуть мати жахливі наслідки для України та світу. Необхідно вживати всіх можливих заходів для зниження цих ризиків шляхом міжнародного тиску, контролю та моніторингу ситуації. Залучення міжнародних експертів, постійне спостереження за станом АЕС і підготовка до можливих надзвичайних ситуацій — важливі кроки для уникнення аварій.

Список використаних джерел

1. Військова токсикологія, радіологія, медичний захист : підручник / О. Є. Левченко [та ін.] ; за ред.: О. Є. Левченка ; рец.: М. Г. Проданчук, М. А. Мохорт, Г. В. Осьодло ; М-во оборони України, Укр. військ.-мед. акад. - Київ : Чалчинська Н.В., 2017. - 788 с.
2. Військово-медична підготовка: підручник для студентів вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів України I-IV рівнів акредитації / М. І. Бадюк [та ін.]; за ред. Бадюка М. І. ; Укр. військ.-мед. акад. МО України. - 2-ге вид., допов. - Київ : МП Леся , 2016. – С. 9-34 с.
3. Медицина надзвичайних ситуацій. Організація надання першої медичної допомоги: навчальний посібник для мед. ВНЗ II—IV р.а. — 4- те вид., випр. Рекомендовано МОЗ / За ред. В.С. Тарасюка. — К. ВСВ «Медицина», 2017 р. — С. 11-72 с.

EXAMINING THE EFFECTIVENESS OF DIGITAL INTERACTIVE ANATOMICAL ATLASES AND COMPARING THE EFFECTIVENESS BETWEEN 2D AND 3D MODELS

Ghaly Ryan

2th year student

Dehtiarova Oksana

Candidate of medical sciences

Ph.D, Associate Professor

Department of Social-Humanitarian and Biomedical Disciplines
Kharkiv Institute of Medicine and Biomedical Sciences, Ukraine

INTRODUCTION

According to the British Medical Journal, or BMJ for short, the definition of a human anatomist is “a medical and biological scientist, who’s main focus is on the morphology and overall structures of the human body”. This could include analysing specific body systems such as the digestive and cardiovascular systems or even neuroanatomy and histology of the human body where research on these topics is vital for the development of healthcare as a whole.

Anatomy is one of the main topics taught to medical and healthcare professionals including Doctors, Dentists, Biological scientists and many more. Hence why it is desired to allow for optimal learning and comprehension whilst studying complex structures of the human body. Classical techniques applied in anatomy classes include the use of plastic models, cadaveric dissections and various imaging techniques such as Ultrasounds, PET scans, CT scans, MRI scans and X Rays to analyse and study structures of the human body. Even though this classic method of learning has been successful for a vast amount of time, allowing for medicine to advance stratospherically, there is nevertheless a more modern approach to the art and science of human anatomy. This modern approach is the implementation of digital 3D interactive anatomical atlases.

As the modern era has become more and more digitalised and with the profuse advancement of technology, this evolution in methods of learning seems logical and sustainable. In fact there have been many positive signs showing the effects of 3D atlases on the medical field. For example, a regression and meta-analysis study conducted by Jumming Wang et al (2024)_on the effects of learning human anatomy with 3D visualisation technology on medical students and residents (2,959 in total). The primary results of the test were based on the test results and satisfaction rates of the participants, while the secondary results were enjoyment of the programme and the time the participant took to complete the test. Ultimately the test showed that the use of 3D visualisation technology relatively improved test scores as well as satisfaction and enjoyment rates however time consumption was not significantly

reduced. As a result Jumming Wang et al (2024) could conclude that 3D visualisation technology improved learners test scores, enjoyment and satisfaction levels.

AIM

The aim of this study is to explore the effectiveness of digital 3D interactive anatomical atlases in anatomy lessons. Also to compare the difference in effectiveness between using 2D and 3D models of the interactive anatomical atlases when learning anatomy. This study will allow us to improve the overall experience of digital interactive anatomical atlases by highlighting the benefits and limitations of the technology. It will show the need of developing an innovative teaching approach when learning or teaching complex anatomical structures.

METHOD

Participants will include:

1. Medical students
2. Medical lecturers
3. Medical professionals

A minimum of 10 participants for each demographic e.g. 12 medical students, 15 medical lecturers and 10 medical professionals.

All participants will have had previous experiences in using both 2D and 3D digital interactive anatomical atlases.

Participants' individual demographics will be recorded such as: age, level of education, geographical location, level of income and ethnicity.

Two separate trials will be conducted.

RESEARCH DESIGN

Design 1

(SPSS Quantitative Data Analysis)

Firstly, participants will take part in advanced identification quizzes on the structural anatomy of a particular system or organ.

Each participant will take part in a Digital Interactive 2D Anatomical Atlas lesson covering one complicated system or organ. Afterwards the participant will have to complete a 25 question advanced identification quiz on that same anatomy topic.

The participant will then take part in a Digital Interactive 3D Anatomical Atlas lesson covering a different, equally as complicated system or organ to the 2D lesson. Afterwards the participant will have to complete a 25 question advanced identification quiz on that same anatomy topic.

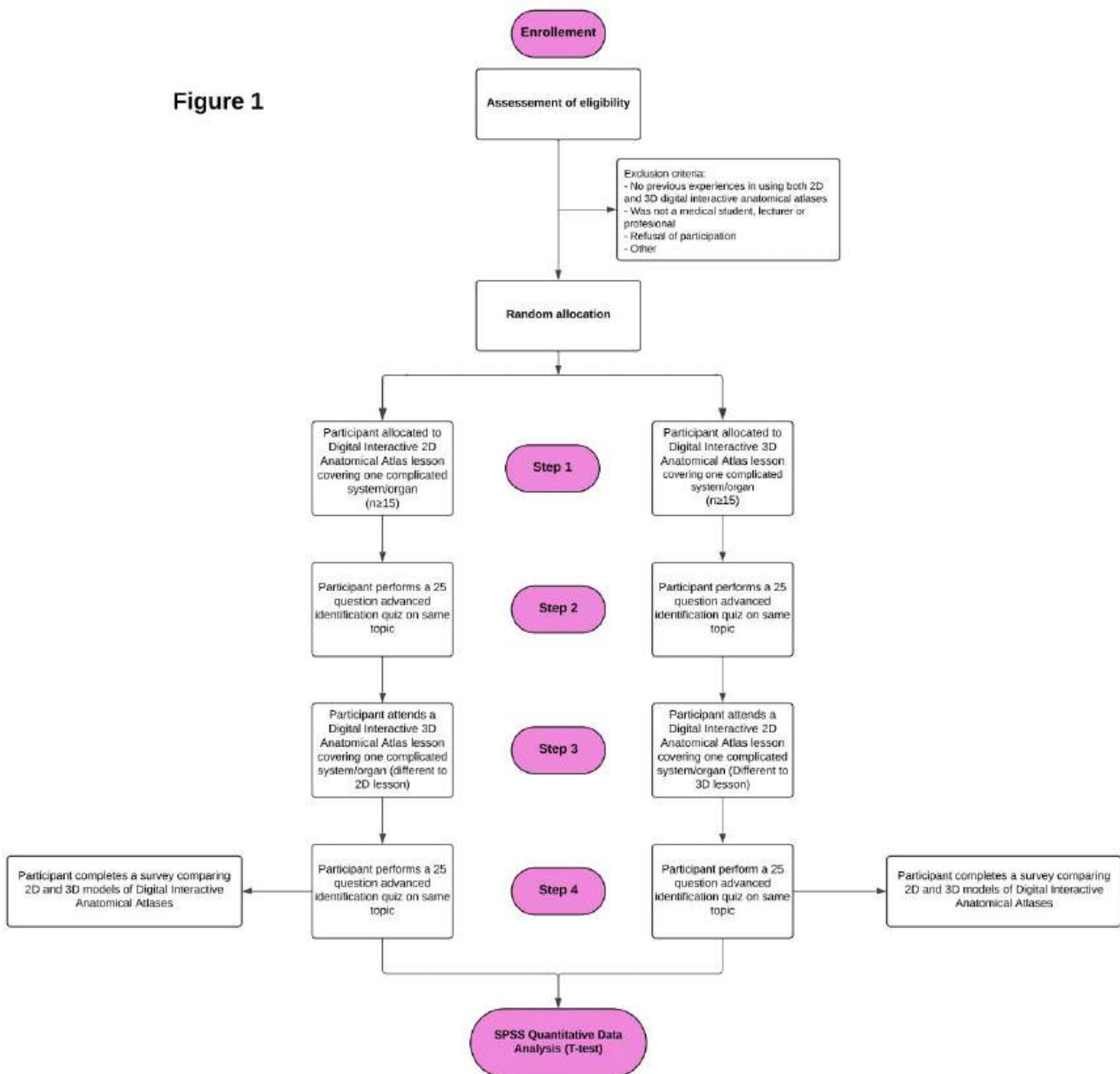
Participants will then complete a survey comparing 2D and 3D models of Digital Interactive Anatomical Atlases. Participants will answer either 2D or 3D, on whether they perceived an advantage in:

- Satisfaction
- Enjoyment
- Understanding of topic
- Confidence in knowledge of topic

For example, participant X found lesser enjoyment in using the 3D model in comparison to the 2D model but had greater satisfaction, better understanding and was more confident in the topic.

In addition to this criteria, quantitative data such as the scores and time taken to complete the quizzes will be recorded for each participant. The average/mean time consumption and overall scores of participants will be calculated separately for 2D and 3D. SPSS Quantitative Data Analysis will include entering quantitative data into a T-test to see if there is any significant difference or correlation between the model used by participants (2D or 3D) and the average test score and time consumption. Figure 1 presents the research plan for Design 1.

Figure 1

**Design 2
(SPSS Quantitative Data Analysis)**

Secondly, participants will be split up into two groups:

Group 1 = Medical students

Group 2 = Medical lecturers and professionals

Each group will be given a specific multiple choice questionnaire to answer based on the use of Digital Interactive Anatomical Atlases in a learning environment. Participants will also have the opportunity to respond to questions in longer formats. I have created two separate questionnaires consisting of different sets of questions for both groups.

Questions for Group 1 will include:

- Frequency of utilisation of Digital Interactive Anatomical Atlases
- Preference of learning method when studying anatomy
- Rate of satisfaction when learning with Digital Interactive Anatomical Atlases
- Benefits and limitations of using Digital Interactive Anatomical Atlases
- Preference of Digital Interactive Anatomical Atlas model: 2D or 3D

Questions for group 2 will include:

- Criteria in which Digital Interactive Anatomical Atlases showed improvements in students learning
- Preference of teaching method
- Comparing the effectiveness of teaching methods
- Benefits and limitations of using Digital Interactive Anatomical Atlases
- Perception on the use Digital Interactive Anatomical Atlases in anatomical education

CONCLUSION

In conclusion, by using SPSS software to record the quantitative data into formats such as those gathered from our questionnaires, surveys and quizzes, we can decide whether a 2D or 3D model is more advantageous for learning complex anatomical structures. Furthermore we can identify the desired characteristics of a successful educational learning and teaching tool in the form of a digital interactive anatomical atlas.

These findings will allow us to pinpoint the necessary attributes which optimise the learning and teaching of complex anatomical structures and can aid in the creation of a perfect digital interactive anatomical atlas that may include the implementation of artificial intelligence.

References

1. BMJ Careers (2021): The Complete Guide To Becoming An Anatomy Doctor BMJ Publishing Group Ltd 2024. URL: <https://www.bmj.com/careers/article/the-complete-guide-to-becoming-an-anatomy-doctor> Accessed on 25/10/2024
2. Wang J, Li W, Dun A, Zhong N, Ye Z (2024): 3D visualisation technology for Learning human anatomy among medical students and residents: a meta- and regression analysis. National Library of Medicine 38671399. StatPearls Publishing 2023 LLC (PubMed).

Section: Military Affairs and National Security

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПРОТОКОЛУ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ ФАКТИЧНОГО ВОЛОДІННЯ РІЧЧЮ

Литвиненко Максим Віталійович

курсант 3 курсу

Факультет підготовки фахівців для

органів досудового розслідування

Національної поліції України

Сулім Богдан Миколайович

курсант 3 курсу

Факультет підготовки фахівців для

органів досудового розслідування

Національної поліції України

Плахотний Артем Павлович

старший викладач

Кафедра тактико-спеціальної підготовки

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Протокол про здійснення тимчасового обмеження фактичного володіння річчю є важливим юридичним документом, що регулює правові підстави та порядок тимчасового вилучення речі у власника для запобігання правопорушенням або забезпечення виконання процесуальних рішень. Його складання вимагає дотримання ряду юридичних вимог, таких як наявність законних підстав, відповідальність уповноважених осіб, детальне документування обставин та правова обґрунтованість дій. Особливу увагу приділяють збереженню речі та запобігання її пошкодженню. Належне складання протоколу забезпечує дотримання законних прав громадян, сприяє прозорості процесу та захищає обидві сторони у разі оскарження.

Відповідно до частини 5, статті 37 Закону України «Про Національну поліцію» № 580-VIII від 02.07.2015 р. поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про тимчасове обмеження фактичного володіння річчю особи, а також зобов'язаний скласти протокол про здійснення тимчасового обмеження фактичного володіння річчю та вручити протокол цій особі. Постає питання щодо складання протоколу про здійснення тимчасового обмеження фактичного володіння річчю [1].

Звертаючись до Наказу МВС України від 12.10.2020 № 724 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про застосування поліцейського піклування», а саме до частини 8, ми вияснили, що у протоколі зазначається інформація про складення протоколу про здійснення тимчасового

обмеження фактичного володіння річчю, але Наказ не надає чіткого переліку інформації, яка повинна міститися в протоколі [2].

Слідчий поліції має право тимчасово обмежити фактичне володіння річчю або пересування транспортного засобу шляхом їх тимчасового вилучення. Згідно зі ст. 168 КПК України, такий захід застосовується під час затримання особи відповідно до ст. ст. 207, 208 КПК України [3].

При передачі тимчасово вилученого майна оформлюється протокол, в якому вказується, хто передав майно та яка уповноважена службова особа його прийняла, із зазначенням назви, кількості, розміру, ваги, матеріалу, з якого виготовлено річ, та її індивідуальних ознак. Фактичне обмеження володіння майном здійснюється також через накладення арешту на нього, як це передбачено ст. ст. 170-175 КПК України. Арешт майна є одним із заходів забезпечення кримінального провадження, сутність якого полягає в тимчасовому обмеженні підозрюваного чи інших відповідальних осіб у можливості відчуження, розпорядження або використання певного майна. Арешт має тимчасовий характер, оскільки остаточною доля арештованого майна вирішується судом під час ухвалення вироку (ст. 368 КПК України) [4, с. 810].

У випадку тимчасового обмеження фактичного володіння річчю слідчим складається протокол, що згідно зі ст. ст. 104, 168 КПК України містить вступну, описову та заключну частини [3].

Вступна частина повинна включати інформацію про місце, час та назву процесуальної дії, дані про особу, яка її проводить (прізвище, ім'я, по батькові, посада), а також про всіх осіб, присутніх під час дії (їхні прізвища, імена, по батькові, дати народження та місця проживання). Крім того, зазначається, що присутні були заздалегідь повідомлені про використання технічних засобів фіксації, із вказівкою на їхні характеристики та порядок застосування.

Описова частина протоколу відображає послідовність проведених дій, а також інформацію про отримані в ході процесу речі, документи, гроші тощо.

Заключна частина містить відомості про тимчасово вилучені речі, документи чи гроші, опис способу ознайомлення учасників із протоколом, а також зауваження і доповнення учасників щодо протоколу. Перед підписанням протоколу всім учасникам надається можливість ознайомитися з його змістом. Усі зауваження і доповнення вносяться в протокол перед підписами. Протокол підписують усі присутні учасники, а копія протоколу обов'язково вручається особі, чиє право на володіння річчю було тимчасово обмежене.

Отже, можемо дійти висновку, що складання протоколу про здійснення тимчасового обмеження фактичного володіння річчю є процедурою, що вимагає чіткого дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства. Основна мета протоколу – забезпечити фіксацію законності та обґрунтованості обмеження прав особи на володіння майном. Протокол є офіційним документом, який служить доказом у кримінальному провадженні, тому його належне оформлення є критично важливим для подальшого розгляду справи в суді. Протокол складається зі вступної, описової та заключної частин, кожна з

яких виконує конкретну функцію і має містити визначені відомості: детальний опис обставин, учасників процесуальної дії, вилучених речей та зауважень учасників. Дотримання цих вимог забезпечує прозорість процедури, захист прав учасників, можливість оскарження дій слідчого та є важливою частиною законності слідчих дій. У підсумку, протокол виступає інструментом процесуального контролю та правового захисту, забезпечуючи баланс між державними інтересами та правами громадян.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національну поліцію» № 580-VIII від 02.07.2015 р., поточна редакція від 16.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n6> (дата звернення: 04.11.2024 р.)
2. Наказ МВС України від 12.10.2020 № 724 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про застосування поліцейського піклування» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1174-20#Text> (дата звернення: 04.11.2024 р.)
3. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012 р., поточна редакція від 01.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 04.11.2024 р.)
4. ПЛАХОТНИЙ, Артем Павлович; СМІЛЯНЕЦЬ, Єгор Ігорович. Особливості застосування поліцейських заходів під час професійної діяльності працівників патрульної поліції. In: The 5 th International scientific and practical conference "Modern problems of science, education and society"(July 17-19, 2023) SPC "Sci-conf. com. ua", Kyiv, Ukraine. 2023. 881 p. 2023. p. 810.

Section: Pedagogy, Philology and Linguistics

PRODUCTIVE ACTIVITIES FOR IMPROVEMENT OF ACADEMIC WRITING SKILLS IN MODERN UNIVERSITY LEARNERS

Vasylyshyna Nataliia

D.Sc. in Pedagogics, Professor
the Foreign Languages and Translation Department
National Aviation University, Ukraine

Gura Oleksandr

Bachelor Degree Student
Business Management Faculty
Westminster University,
the United Kingdom of Great Britain

Annotation. Writing has long been recognized as a crucial skill in the acquisition of the English language. While the significance of active English for communication is undeniable, the role of passive English is equally important in conveying messages. Writing serves as a means to engage with our passive English, and it is not simply an exercise in describing topics without intent. In this context, writing is viewed as a progressive activity. In modern literature writing is defined as the process that begins with a clear understanding of the topic at hand and how to explore it. Following this initial step, it is essential to review our writing, making necessary corrections and adjustments. In summary, to enhance our writing skills, we must not remain stagnant at any single stage. A particular focus in writing is the transition to academic writing, which presents challenges for many college students as they undertake assignments such as essays and final projects required for their degree completion. Contrary to the belief that academic writing is merely a matter of freely composing text, it demands thorough description and guidance to ensure that the writing meets academic standards. This is the essence of what the researcher aims to convey to readers, particularly students seeking to develop their academic writing skills. All in all, the purpose of this article is to present some modern basics application of which will not only simplify the university learners' writing process, but also encourage them for creating more and more written pieces on various academic topics in their professional field.

Key Words: writing skills, editing, prompts, check lists, team working, activities, academic writing.

Writing serves as a powerful medium for conveying and articulating our thoughts, emotions, and viewpoints to others (Zuhri, Sukarnianti, 2024, p. 19). Furthermore, asserts that writing encompasses not only the generation of ideas but also the effective organization of writing elements. A writer must possess the skill to

transform ideas into coherent and meaningful content that engages the reader (Setyowati, 2022, p. 38).

Academic writing transcends ordinary writing; it requires meticulous attention to specific steps and critical elements that should be prioritized (Irawati, 2023, p. 8). It represents an assessment of how a writer thinks, analyzes, substantiates, and presents factual and scholarly information. To embark on the correct path in academic writing, it is essential to consider its fundamental objectives.

In this regard, it is emphasized that, first and foremost, academic writing constitutes an argument. Given the diversity of perspectives among readers globally, an argument is necessary to influence their viewpoints and foster belief in the presented facts. Consequently, it is imperative for the writer to utilize numerous supporting sources to provide accurate data and comprehensive information for the audience (Irvin, 2023, p. 5).

In the words of Mark Twain, "Writing is easy. All you have to do is cross out the wrong words." However, this is not a common opinion among teenagers, who usually think that writing is something difficult. This way of thinking means we can expect bored faces when students are asked to write in class. What are the reasons for this? How can we help turn those expressions into smiles?

The purpose of this article is to present some modern basics application of which will not only simplify the university learners' writing process, but also encourage them for creating more and more written pieces on various academic topics.

Let's start with the fact that compared to other skills, writing takes longer, because the process does not start when someone picks up a pen and is ready to write, but when we start thinking about ideas. Usually, written tasks are located at the end of study blocks. These writing assignments are used as a way to reinforce previously established goals. However, there are other ways to work with writing throughout the topic. In fact, this will help students feel more confident when doing the main writing task at the end (Irvin, 2023, p. 7).

Editing is an important part of the writing process. The best way to avoid mistakes and master this skill is to create drafts and work on them. As teachers, we can track a student's progress incrementally. In addition, it allows for full understanding of the material when the student revisits it later. In this way, students analyze their own mistakes, which makes learning more valuable.

Using written prompts. The purpose of this technique is to encourage students to write thoughtfully and creatively. Prompts are usually questions or topics that can be developed into a short paragraph. As a result, it is easy to incorporate this activity into almost every lesson. Prompts are effective because they allow you to use certain grammatical structures and vocabulary.

The prompt can be anything (a question, a statement, a passage, or even a picture). Teachers should choose topics that cover a wide range so that students with writing difficulties feel confident and motivated to write. For example: "Today is Family Day. I want you to describe a memorable event you had with any relative." (Irawati, 2023, p. 9).

Using check sheets for writing. Often, students submit pieces that deviate from the topic or use the wrong style or format. To help them and make them more attentive to the fact that the texts should be clear, organized and checked, as well as meet certain conditions, lists can be useful. It is important to note that this helps students understand the key elements of a particular type of writing that should be included.

As a warm-up, you can start by brainstorming with students: "What are 5 things we should remember when writing an email?" Cambridge.org has a wide selection of list-based lessons:

Working in groups support. From general experience, written assignments were always given individually. However, the exchange of ideas can be more productive, so it is worth including working in pairs when completing written assignments. What about the results? First, it promotes the development of trust and partnership in the group. Secondly, to better performance of tasks in terms of better organization and language. And finally, because students know they are not working alone, they are more willing to participate.

Before organizing teams, it is better to know more about the group in terms of weaknesses and strengths. If you say "Get into groups", students immediately approach the same classmates. How else can you group students? Students can complain! Groups can be formed based on learning styles or interests. They can also be heterogeneous or homogeneous in terms of achievement. They can also be randomly generated using the digital wheel! The choice is yours (Zuhri, Sukarnianti, 2024, p. 21).

Prepare students for writing longer pieces. Long works can be intimidating, so you need to approach it gradually. These are some examples of what students can write during an English course: narratives of events or fictional stories, reviews of a book or television program, an email to a friend, etc. It is important to consider the following aspects:

Learning: Explain the features of this type of writing and the importance of gradually expanding sentences. Good writing consists of mixing both long and short sentences. Short sentences are generally direct and useful for emphasizing original ideas. However, it is in longer sentences that students can provide vivid descriptions and, more importantly, in stories they can use them to build tension to a climax. Give them enough support (Zuhri, Sukarnianti, 2024, p. 18).

Conclusions. To create effective writing, it is essential for every writer to engage in a thorough exploration of ideas, articulate their thoughts on paper or digitally, organize their content, draft an initial version, revise that draft, and ultimately produce a polished final copy. Continuous progression through each stage of the writing process is crucial for enhancing the quality of the work. A particular focus for many is the challenge of crafting academic writing, which is a common hurdle for college students when completing assignments such as essays and final projects, necessary for their academic progression. Contrary to the belief that academic writing merely involves freely expressing thoughts, it actually requires a comprehensive understanding and adherence to specific guidelines that define its scholarly nature. This is the insight the researcher aims to convey to readers, particularly students seeking to refine their academic writing skills.

References

1. Irawati, Lulus. (2023). Applying Cultural Project Based Learning to Develop Students' Academic Writing. *Dinamika Ilmu*, Vol. 15 No 1, 13 p.
2. Irvin, L. Lennie. (2023). What is Academic Writing?. *Writing Spaces: Reading on Writing* Vol. 1. 17 p.
3. Setyowati, Lestari (2022). Analyzing the Students' ability in Writing Opinion Essay Using Flash Fiction. *Journal of English Language Teaching and Linguistics*, Vol 1. No 1, pp. 37 – 49.
4. Shahabuddin, Syed. (2022). Plagiarism in Academia. *Central Michigan University*. Volume 21, Number 3, pp. 353-359.
5. Zuhri Dj, Sukarnianti, S. (2024). Using Hypnoteaching Strategy to Improve Students' Writing Ability. *Dinamika Ilmu*. Vol. 15 No 2, 23 p.

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (5-9 КЛАСИ)

Гаврищук Валерія

здобувач вищої освіти магістерського рівня
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського, Україна

Анотація: У статті визначено особливості реалізації мовленнєвої змістової лінії на уроках української мови, проаналізовано напрями формування комунікативної компетентності здобувачів середньої освіти, зокрема поповнення словника учнів 5-9 класів, засвоєння ними норм літературної мови, розвиток різних видів зв'язного мовлення.

Ключові слова: українська мова, лінгводидактика, здобувач середньої освіти, комунікативна компетентність, мовленнєва змістова лінія уроку, розвиток зв'язного мовлення.

Введення. Формування мовної особистості випускника закладу загальної середньої освіти, зокрема вироблення комунікативних умінь і навичок доречно користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях, відбувається насамперед у процесі роботи над розвитком мовлення. Мета мовленнєвої змістової лінії уроку української мови полягає в забезпеченні формування й удосконалення компетенцій здобувачів середньої освіти в усіх видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, читанні, говорінні, письмі. Сучасна методика розвитку мовлення зорієнтована на положення Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, зокрема діяльнісно-орієнтований підхід до навчання мови, виокремлення рівнів володіння мовою, вироблення комунікативної компетенції. Методичні основи формування зв'язного мовлення здобувачів освіти достатньо опрацьовані у вітчизняній лінгводидактиці:

дослідники визначили мету, завдання роботи з розвитку усного й писемного зв'язного мовлення; основні принципи методики розвитку зв'язного мовлення; проблеми розвитку усного мовлення учнів; схарактеризували види робіт з розвитку зв'язного мовлення. Педагогічна спільнота активно використовувала низку методичних напрацювань відомих науковців щодо організації роботи з розвитку усного і писемного зв'язного мовлення здобувачів освіти (О. Бабкіна, Т. Колесник, Н. Бондаренко, С. Караман, Г. Лещенко).

Освітні реалії й досвід педагогів-новаторів переконують, що поняття «зв'язне мовлення» в сучасній лінгводидактичній теорії й практиці органічно трансформувалося в поняття «формування комунікативних умінь і навичок», «формування комунікативних компетентностей». Тому науковці й учителі-практики переорієнтували методичні пошуки на визначення мети і завдань навчання усіх видів мовленнєвої діяльності в закладі загальної середньої освіти, зокрема у «Практикумі з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах» визначено і проаналізовано наступні аспекти проблеми реалізації мовленнєвої змістової лінії на уроках української мови: вміння і навички, якими повинні оволодіти учні у процесі роботи над рецептивними і продуктивними видами діяльності; вплив написання творчої роботи на формування мовної особистості здобувача освіти; рецептивні види мовленнєвої діяльності; аудіювання на уроках мови; читання на уроках мови; норми оцінювання відповідних умінь і навичок [18].

Мета та задачі дослідження. Метою нашої наукової розвідки є аналіз особливостей реалізації мовленнєвої лінії уроків української мови в 5-9 класах з урахуванням компетентнісного підходу до організації мовної освіти. Переосмислення загальноосвітніх функцій української мови як навчального предмета в умовах сучасної школи актуалізує проведення досліджень з питань розвитку мовлення й використання попереднього методичного досвіду.

Результати дослідження і їх обговорення. Метапредметний блок Модельної навчальної програми для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.) – мовленнєва змістова лінія – передбачає засвоєння здобувачами освіти знань про комунікацію, інформацію, текст, жанри мовлення, розвиток мовленнєвих умінь і досягнення метапредметних результатів, які забезпечують формування предметної та міжпредметної компетентностей [15]. Особливо значущою з-поміж них є комунікативна компетентність, зміст якої розглядаємо як засвоєння відомостей про різнорівневі мовні одиниці, набуття мовленнєвих умінь, власну мовленнєву активність здобувача освіти і навички сприймання чужого мовлення. «Формування комунікативної компетентності – це складний процес, оскільки поєднує розвиток особистісних лінгвістичних здібностей учня, набуття ним мовленнєвих, мовних, комунікативних знань і умінь із урахуванням ситуації спілкування, а також невербальних засобів комунікації. Комунікативні вміння ми трактуємо як такі, що спрямовані на продукування власного висловлювання і сприймання чужого мовлення в межах конкретних комунікативних ситуацій.

Вважаємо, що для розвитку комунікативної компетентності учня потрібно передусім сформуванню комунікативні вміння говорити, аудіювати, читати, писати, орієнтуватися в умовах комунікативної ситуації» [10, с. 115].

У лінгводидактичній теорії М. І. Пентилюк виокремлено й обґрунтовано наступні напрями роботи щодо формування комунікативної компетентності здобувачів середньої освіти: збагачення словникового запасу учнів і розвиток граматичної будови їх мовлення; засвоєння норм української літературної мови; формування в учнів умінь і навичок сприймати й відтворювати чужі та будувати власні усні й писемні висловлювання (зв'язне мовлення) [17]. Відповідно до визначеного в Модельній програмі принципу практичної спрямованості навчання поповнення словника і засвоєння граматичної будови мови здійснюється систематично на кожному уроці української мови та супроводжує процес вивчення різнорівневих мовних одиниць як засобів комунікації. Специфіка реалізації мовленнєвої змістової лінії полягає в поетапній роботі здобувачів освіти з лексичними, фразеологічними, стилістичними, граматичними засобами, використанні відповідних словників, зокрема й електронних, для добору синонімічних одиниць (лексем, фразеологізмів), варіантів синтаксичних одиниць тощо.

Комунікативні вміння й навички ґрунтуються на використанні норм літературної мови. Завдання вчителя полягає в створенні умов для систематичного й свідомого засвоєння здобувачами освіти правил використання мовних одиниць, обов'язкового дотримання мовних норм. Варто врахувати, що рівень володіння нормами літературної мови значною мірою залежить від екстралінгвальних чинників, як-от: типові комунікативні ситуації в родині, найближчому соціальному оточенні учня, його природні задатки. Необхідно виробляти в здобувачів освіти настанову на засвоєння мовних норм шляхом багаторазового повторення, використовувати систему тренувальних вправ, що забезпечить формування мовних умінь, а на їх основі – нормативних мовленнєвих навичок.

Реалізуючи мовленнєву лінію уроку, педагог має навчати здобувачів освіти аналізувати власне і чуже мовлення, виокремлювати в ньому правильні і помилкові складові у змісті, мовному оформленні, інтонації, логіці викладу, доречності добору аргументів. Основна частина роботи з формування комунікативної компетентності учнів 5-9 класів – розвиток різних видів зв'язного мовлення. У Модельній програмі зміст відповідного навчального матеріалу згруповано за такими темами: Інформація. Текст. Жанри мовлення. Спілкування. Зауважимо, що теми подано за принципом структурної семантичності, передбачено поступове ускладнення і поглиблення мовленнєвознавчих понять для формування відповідних умінь. Наприклад, порівняємо зростання обсягу теми «Інформація»:

5 клас. Повторення вивченого в 1-4 класах. Інформація. Види інформації (текстова, графічна, числова, звукова, відео) тощо. Джерела інформації. Добір і пошук інформації [15]. Учні засвоюють ключові поняття мовленнєвої змістової

лінії: інформація, коментар, жанри мовлення, гармонійне спілкування, суперечка і сварка, маніпуляції у спілкуванні.

8 клас. Повторення вивченого в 7 класі. Знаки довкола нас як засіб інформування. Українські знаки-символи. Явний і прихований зміст інформації. Естетика тексту інформації. Засоби передавання інформації. Трансформування текстової інформації у графічну (практично). Особливості медійної інформації. Актуальність інформації (практично). Розрізнення фактів і суджень (практично). Елементи маніпуляції та пропаганди. Зв'язок інформації з власним та суспільно-історичним досвідом. Ключові факти і судження про них. Авторські інтерпретації [15]. Здобувачі освіти засвоюють ключові поняття мовленнєвої змістової лінії: українські знаки-символи, естетика тексту інформації, засоби передавання інформації, особливості медійної інформації, актуальність інформації, елементи маніпуляції та пропаганди, складники друкованого чи цифрового текстового джерела інформації (рубрикація, заголовки, скорочення, виділення тощо), види критичного читання, комунікативні наміри, адресат спілкування, звертання у спілкуванні, стратегії спілкування.

Результатом реалізації мовленнєвої лінії є комунікативна компетентність учнів – теоретичні відомості про мовлення і спілкування, види мовленнєвої діяльності, монолог, діалог, полілог, правила спілкування, текст, тему й основну думку висловлювання, стилі і жанри мовлення, простий і складний план, а також практичні вміння – сприймання чужого мовлення: аудіювання, читання мовчки, відтворення тексту, виразне читання вголос, усні та письмові перекази, створення власних висловлювань: діалог, монолог, твір, участь у дискусії, доповідь, реферат, виступ, анотація.

Висновки. Мовленнєва лінія уроку української мови є основною для визначення рівня навчальних досягнень учнів з предмета, бо забезпечує формування комунікативних знань і вмінь здобувачів середньої освіти. Вивчення мовної теорії, формування знань, умінь і навичок щодо різнорівневих мовних одиниць підпорядковується завданням розвитку мовлення здобувачів освіти в усіх видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, читанні, говорінні, письмі – під час спілкування в різних життєвих ситуаціях. Цей процес тісно пов'язаний із культурою мовлення учнів (засвоєнням норм і якостей літературної мови), збагаченням словника здобувачів освіти, формуванням в учнів умінь і навичок сприймати й відтворювати чужі та будувати власні усні й писемні висловлювання. Результатом навчальної діяльності є формування і розвиток змістовного, правильно побудованого, комунікативно виправданого, багатого, виразного, доречного в конкретній ситуації мовлення здобувачів середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Бабкіна О. А., Колесник Т.А. Уроки розвитку зв'язного мовлення. 5-6 кл. / За ред. Г. Р. Коряцька. – Харків, 2008. – С. 73 -77.
2. Богуш А. М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах: Монографія / А. Богуш. – Одеса, 2008. – 272 с.

3. Бондаренко Н. Робота над типами мовлення у 5-6 класах // Бібліотечка «Дивослова». – 2007. – № 4. – 64 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання [науковий редактор українського видання С. Ю. Ніколаєва]. – Київ, 2003. – 273 с.
5. Караман С. Види робіт з розвитку зв'язного мовлення/С. Караман // Українська мова в школі. – 2004. – №4. – С. 18-20.
6. Караман С. Методика розвитку зв'язного мовлення. Ознайомлення з мовними нормами / С. Караман // Українська мова в школі. – 2004. – № 2. – С. 47-50.
7. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови : Навчально-методичний посібник. Для студентів українського відділення філологічного факультету/ О. Костів, О. Сколоздра-Шепітко. – Львів, 2018. – 202 с.
8. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Друге видання, виправлене і доповнене / І. М. Кочан, Н. М. Захлюпана. – Львів, 2005. – 306 с.
9. Кулик О. Д. Місце мовленнєвого розвитку в структурі комунікативної компетентності школярів / О. Д. Кулик // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету Серія: Педагогічні науки. Вип.1. – 2018. – С. 77-85.
10. Кучеренко І. А., Мамчур Л. І. Формування комунікативної компетентності учнів: психолінгводидактичний аспект / І. А. Кучеренко, Л. І. Мамчур // Освітня аналітика України. – 2023. – № 1 (22). – С.109-121.
11. Кучерук О. А. Лінгводидактичні засади формування комунікативної компетентності учнів основної школи / О.А.Кучерук // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка. – 2013. Випуск XLIX. – С. 184-189.
12. Лещенко Г. Інтегровані уроки у системі розвитку зв'язного українського мовлення школярів / Г. Лещенко // Українська мова в школі. – 2004. – № 10. – С. 46-47.
13. Лещенко Г. Система ситуативних завдань до уроків розвитку зв'язного мовлення / Г. Лещенко // Українська мова в школі. 2004. – № 5. – С. 13-18.
14. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман та ін. ; за ред. М. І. Пентилюк. – Київ, 2009. – 400 с.
15. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.) Режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення 19.08.2024)
16. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.) Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9%20klas.Holub.ta.in.26.07.2023.pdf> (дата звернення 19.08.2024)
17. Пентилюк М. І. Мовна особистість учня в перспекції мовленнєвого спілкування // Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики. Київ , 2011. – 256 с.

18. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : Посібник для студентів пед. університетів та інститутів / Кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. – Київ, 2011. – 366 с.
19. Словник-довідник з української лінгводидактики / М. Пентиліук та ін. ; за заг. ред. проф. М. Пентиліук. – Київ, 2015. – 320 с

FEATURES OF USING PODCASTS IN TEACHING STUDENTS TO LISTENING AND SPEAKING ENGLISH

Kudryavtseva Maria

Master's student

Department of Journalism and Advertising

Tonkonoh Iryna

associate professor

Department of foreign philology and translation
State University of Trade and Economics, Ukraine

Annotation. The article examines the use of podcasts in teaching students to listen and speak not only in English, but also in other foreign languages. The impact of modern information opportunities on facilitating language learning. Emphasis on the role of podcasts in better understanding of a foreign language.

Keywords: podcasts, audio and video materials, English language, interesting learning.

Introduction. Today, technology occupies an important place in our everyday life. It is difficult to imagine modern education without a phone, tablet or laptop. The emergence of such a learning tool as a podcast has become a popular and effective means of learning foreign languages. This training format attracts students with its flexibility, accessibility and variety of topics. Thanks to that, it quickly gained popularity among people who study languages and seek to immerse themselves as deeply as possible in the real language environment of foreigners.

The purpose and objectives of the research. Investigate the impact of podcasts on learning, especially English and other languages. In particular, to find out how audio and video materials of podcasts accelerate adaptation to and understanding of a foreign language. Identify the advantages and possible disadvantages of this format. And to offer recommendations on using podcasts and other methods for faster learning of foreign languages.

Research results and their discussion. With the development of digital technologies, new tools for learning foreign languages have appeared, among which podcasts occupy a special place. This format of audio and video content has become popular not only for entertainment but also as an effective learning tool. Podcasts offer a wide range of episodes on any topic, in any foreign language and of varying complexity. This makes them a valuable resource for language learning at any level.

Using podcasts in the process of language learning has many advantages: they allow you to develop listening skills, enrich your vocabulary, improve your pronunciation, and also better understand the culture of the language. Regular listening to materials created by native speakers or professional teachers contributes to a better perception of speech by ear and provides an opportunity to feel the real emotions and intonation of "live" speech.[1]

The availability of this format makes podcasts very convenient, because it can be listened to anytime and anywhere, which makes the language learning process mobile. In addition, the opportunity to choose topics according to one's own interests increases motivation and allows you to immerse yourself in real language situations suitable for everyday communication.

Of course, the most popular language to learn is English. Today, knowledge of the English language provides many advantages, namely: in travel, in job search, in further career, etc. So people interested in these aspects want to learn English as soon as possible.

The use of podcasts in learning English, in particular listening and speaking skills, has a number of specific features that increase the effectiveness of language acquisition and create additional opportunities for independent learning.

First, podcasts created by native speakers or professional announcers provide students with language material that they can encounter in real life. This allows you to hear live speech with its intonations, accents and tempo.

Secondly, podcasts are available on any topic - from informal conversations, everyday news to scientific discussions, which allows students to choose materials according to their interests and level of knowledge. This makes learning more personalized.

Next, constant listening to English-language podcasts helps improve listening comprehension. Students learn to distinguish key words, understand context and quickly adapt to different accents and manner of speaking. And by mimicking the intonations and manner of pronunciation of the speakers, students can improve their pronunciation. It is especially useful for mastering the correct accent and developing the sound of English as a native speaker. Also, some podcasts include interactive elements such as repetition pauses, phrase exercises, or reflection questions that help students actively practice speaking by trying to repeat after the announcers and use new phrases in their speech. And of course, listening to podcasts on various topics, students not only learn language structures, but also develop critical thinking, analyzing the information heard, discussing it and considering their own position.[2]

It is podcasts that are an effective tool for developing language skills, which allows you to integrate English into everyday life, develop practical skills and increase the overall level of language proficiency.

Although podcasts are an effective tool for learning foreign languages, their use can have certain disadvantages that should be taken into account. For example, most podcasts are unidirectional, meaning they do not provide feedback. Students can listen to the information, but do not have the opportunity to ask questions, immediately check their understanding or get help in case of difficulties.

Also, podcasts are often designed for people with intermediate or advanced language skills. It can be difficult for beginners to understand native speakers, especially when speaking at a fast pace, using idioms or complex grammatical constructions.

Audio and video materials are mostly aimed at developing listening skills, but do not provide an opportunity to actively practice speaking. Usually, students can repeat after the announcers, but they do not have the opportunity to express their thoughts spontaneously, which limits the development of communication skills. Also, when listening to podcasts for a long time without actively interacting with the material, students can perceive information passively, which reduces the effectiveness of learning and can turn the process into simple "background" listening without sufficient attention to details.[3]

But to avoid these problems, you should not use only one method of podcasts for language learning. One of the most common methods of learning a language is language courses or classes with a tutor. Such individual, regular classes provide structured learning, because each lesson contains grammatical and lexical topics, practical exercises and the opportunity to ask questions to the teacher. It is an ideal option for those who need a systematic approach and personal support in their studies.

If you do not have the opportunity to spend money on education, then you can arrange individual lessons for yourself. For example, the use of online platforms and mobile applications. Such tools allow you to learn the language in the format of interactive tasks that motivate through a game approach. Online platforms also offer language exchange with native speakers, which is a great chance to practice speaking in an informal setting.

Next, reading books, articles and news in the language you are learning. It can be adapted literature for foreign students, blogs or news. Reading itself helps to enrich the vocabulary, develop an intuition for grammar and better understand the structure of the language. Reading also helps improve the level of writing, which is an important component of comprehensive language learning.[4]

Therefore, in an integrated approach, all these methods can be effective when chosen according to individual needs and language proficiency. Or a combination of several of them will create a complete language environment and help develop all aspects of language: listening, speaking, writing and reading. So, in addition to podcasts, there are many options that make the learning process interesting and productive.

Conclusions. So, based on the reviewed materials, it can be concluded that podcasts, as a modern audio format, are a convenient and affordable way to develop listening skills, expand vocabulary and learn to understand the natural speech of native speakers. They complement other methods well and are suitable for students with an average to advanced level of language proficiency who can process the material independently. But effective language learning consists of a comprehensive approach that combines different learning formats. As it turned out, podcasts can

have certain disadvantages: they do not provide interactivity, do not develop enough speaking skills, and can also be too difficult for beginners. Therefore, for balanced learning, it is worth paying attention to other methods, such as: courses, tutoring, language clubs, mobile applications and reading. Therefore, a combination of podcasts with reading, videos and practical conversations with native speakers will help to achieve better results and ensure comprehensive development of foreign language learning.

Reference

1. How podcasts can help to learn foreign languages, 2020, website Ternopil.cx.ua URL <https://ternopil.cx.ua/iak-podkasty-mozhut-dopomohty-vyvchaty-inozemni-movy/>
2. Podcasts as a way to learn English, 2020, Speak up website, URL <https://speak-up.com.ua/news/podkasti-v-izuchenii-angliyskogo>
3. Olena Babenko, 2020, The use of podcasts in the process of learning English on the example of CBC resources EDMONTON, YOUNG SCIENTIST, No. 11 (87) URL <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-78>
4. Anna G. The best methods of learning English, Buki website, URL <https://buki.com.ua/news/naykrashchi-metodyky-vyvchennya-anhliyskoyi-movy/>

РЕФЛЕКСИВНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ГЕОГРАФІЇ

Руденко Анастасія
аспірантка

Кафедра психології та педагогіки
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

У сучасному освітньому просторі підготовка бакалаврів з географії має відповідати викликам, що висуваються до фахівців 21-го століття. Однією з ключових складових такої підготовки є розвиток рефлексивно-прогностичної компетентності, яка забезпечує здатність до аналізу власної діяльності, прийняття рішень і прогнозування її результатів. У цьому контексті набуває актуальності рефлексивний підхід у професійній освіті, який є необхідною умовою підготовки майбутніх фахівців, спроможних працювати в умовах постійних змін, орієнтуючись на сталий розвиток.

Рефлексивний підхід передбачає розвиток у майбутніх бакалаврів з географії умінь осмислювати зміст навчальної діяльності, аналізувати власні досягнення та помилки, формувати професійні стратегії. Географія як наука про взаємозв'язок природних, соціальних і економічних процесів потребує здатності прогнозувати розвиток систем на основі аналізу даних. Для

бакалаврів з географії це означає вміння застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності, оцінювати вплив людської діяльності на природу, а також здійснювати рефлексію щодо власної професійної діяльності.

Аналіз наукової літератури [1; 2] дозволив нам сформулювати принципи, на яких базується рефлексивний підхід, а саме: осмисленість навчання (студенти не лише отримують знання, а й розуміють їхню прикладну цінність); інтерактивність (залучення студентів до активного навчання через дискусії, проектні роботи та практичні завдання); персоналізація (адаптація навчального процесу до потреб і рівня кожного студента, що дозволяє розвивати індивідуальні професійні траєкторії).

У контексті професійної підготовки бакалаврів з географії рефлексивний підхід реалізується через:

- 1) педагогічні кейси (розгляд реальних проблем і розробка практичних рішень (наприклад, управління природними ресурсами, планування територій);
- 2) проектну діяльність (виконання студентами індивідуальних і групових проєктів, які передбачають аналіз географічних явищ і створення прогнозів);
- 3) методи самооцінки (використання навчальних щоденників, рефлексивних есе та портфоліо для оцінки професійного зростання);
- 4) цифрові інструменти (застосування картографічних програм, систем моделювання та візуалізації географічних даних для аналізу та прогнозування).

Таким чином, використання рефлексивного підходу сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей, формуванню здатності до самостійного прийняття рішень, підвищенню мотивації до навчання через усвідомлення студентами значущості власної діяльності, розвиток професійної компетентності бакалаврів, готовності до вирішення складних професійних завдань.

Отже, рефлексивний підхід є ефективним інструментом професійної підготовки бакалаврів з географії, який поєднує в собі методологічну базу та практичну спрямованість. Він допомагає студентам усвідомлювати значення своєї професійної діяльності, розвивати компетентності, необхідні для ефективної роботи в сучасному світі, та адаптуватися до викликів динамічних змін.

Список використаних джерел

1. Пащенко В.В. Рефлексивний підхід як основа формування у майбутніх психологів компетентності створення командноцільової мотивації для нових членів професійної групи. *Scientific Paradigm in the Context of Technologies and Society Development: Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference*. Geneva (Switzerland), May 16–18, 2023, 172–175.
2. Філіппова Л. (2020). Рефлексивний підхід у професійній підготовці магістрів фармації. *Український педагогічний журнал*, 2, 123–140.

THE IMPACT AND PROSPECTS OF INTERNET COMMUNICATIONS ON THE DEVELOPMENT OF MODERN LANGUAGE

Safarova Fidan

Bachelor student

Holtsova Marianna

PhD in Philology

Department of Foreign Philology and Translation

National University of Life and

Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Internet communication has significantly changed the linguistic landscape of modern society, introducing new lexical, grammatical and stylistic features. With the development of social networks, chat rooms, blogs, and instant messengers, specific linguistic phenomena have emerged that have become not only a reflection of modern culture but also a driving force for language change. The main problem is that Internet communication not only affects vocabulary and style, but also changes the very principles of phrasing, the use of emotional and non-verbal elements, and the norms of communication that were previously regulated by language traditions. Such processes raise the question of preserving the traditional structure of the language and its ability to adapt to new realities. In this regard, it is important to study promising areas, in particular in the integration of new language forms and their impact on education, culture and intercultural communication.

Internet communication is a multifaceted phenomenon that affects language in a variety of ways. First, the development of Internet slang and memes creates new vocabulary that often penetrates everyday language. This reflects the tendency to shorten statements and emphasize emotionality and brevity, which are characteristic of communication in time and space constraints. For example, new words and abbreviations such as LOL (laughing out loud), YOLO (you only live once), FOMO (fear of missing out) are examples of language innovations that are becoming commonplace even outside the online environment. This contributes to the dynamic adaptation of language to rapid changes in society, but at the same time complicates understanding between different generations and cultures.

Second, online communication includes the active use of non-verbal components such as emojis, GIFs, memes, and reactions. These elements serve as visual support for the text and help the addressee to quickly navigate the content of the message. For example, emojis are used to convey emotions that cannot be accurately conveyed through words. This helps to compensate for the lack of non-verbal cues, such as facial expressions or intonation, in digital communication. However, this practice leads to a reduction in the use of more detailed emotional descriptions, which can lead to a decrease in vocabulary among the younger generation [1].

The third aspect is the impact of online communication on grammatical norms. Simplification of syntactic structures and spelling rules has become commonplace in social media, where young people often neglect punctuation and spelling rules. The lack of a clear line between official and unofficial language leads to a blurring of stylistic standards. Abbreviations, combinations of words, abbreviations, or even deliberate violation of rules are often used to emphasize individuality. This creates a so-called “virtual dialect” that can affect traditional language standards when some of these norms are gradually adapted and introduced into the formal language [2]. Thus, Fig. 1 shows the distribution of different language elements used in online communication. It shows what types of expressions, such as emojis, acronyms, memes, GIFs, and slang terms, are most popular among users.

Distribution of Language Elements in Internet Communication

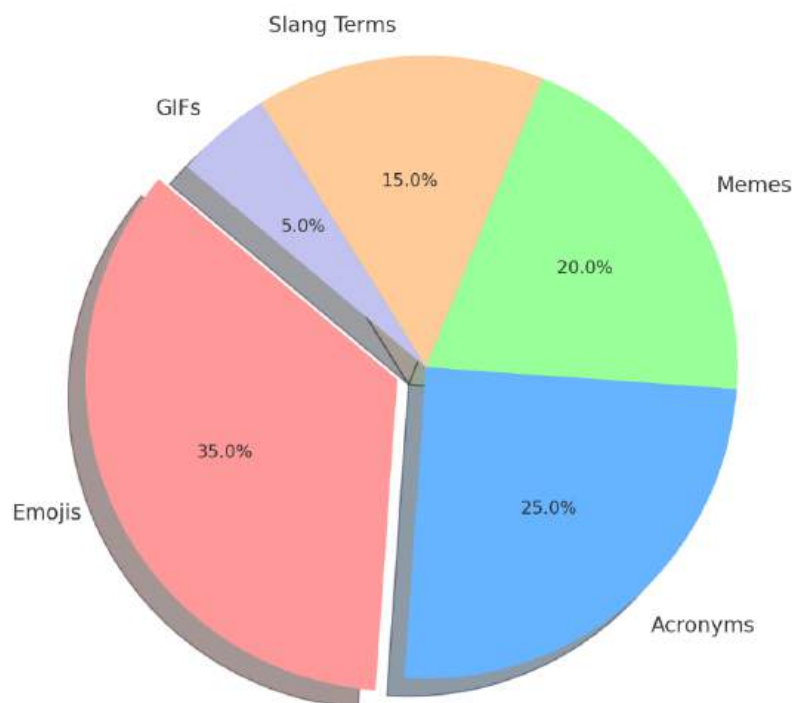

Fig. 1. Distribution of Language Elements in Internet Communication

Source: compiled by the author

One of the most interesting features is the impact of online communication on the culture of writing and reading texts. Researchers note that due to the short-term forms of communication that dominate the Internet, people are beginning to prefer short and simple statements. This affects their communication skills in other areas, particularly in written language, where they may feel uncomfortable with having to write long and formal texts. In this aspect, there is the problem of “shorthand” or concise communication, which is convenient in the online space but limits the development of language skills in a broader sense. This trend, despite its advantages, calls into question the preservation of the completeness of linguistic expression, which is traditionally considered a value in many cultures [3]. It is worth noting that

the use of online language is more common among young people. The diagram (Fig. 2) shows the trends in the use of slang expressions, acronyms and emojis in online communication among different age groups. Young people aged 18-25 use these elements most actively, while among older groups (26-40 and 40-60) their use is gradually decreasing.

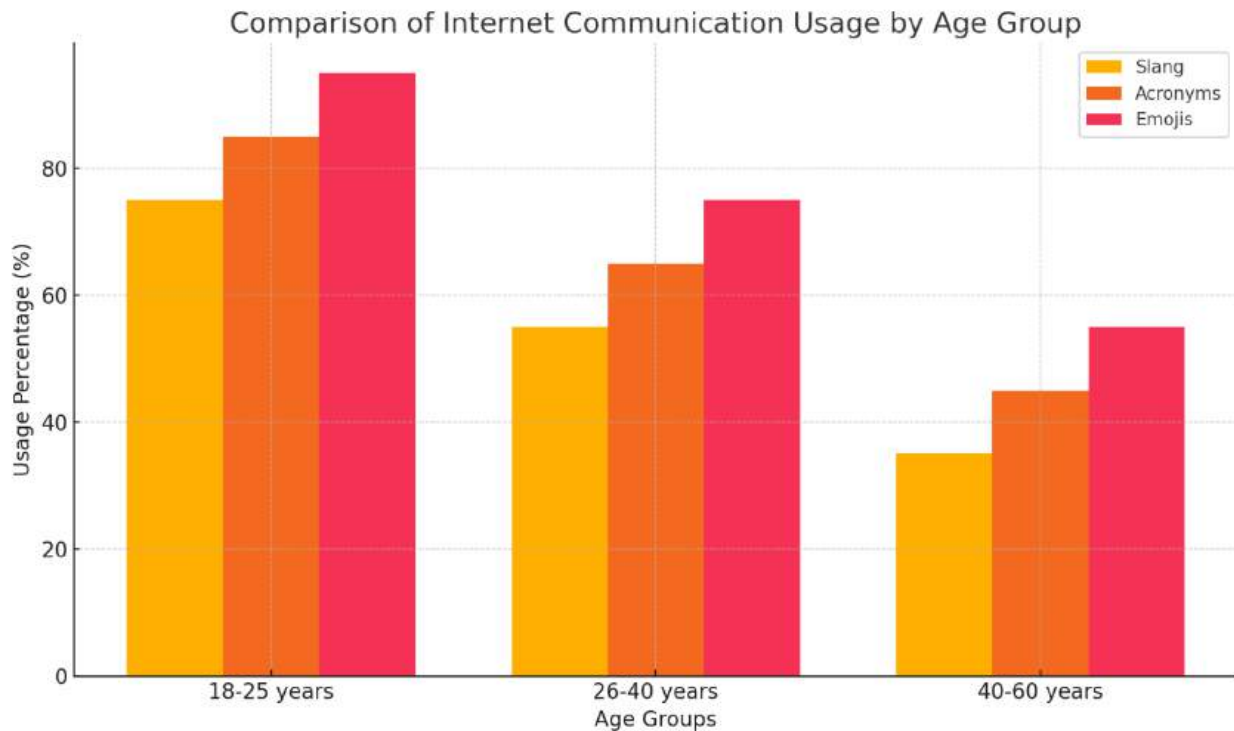

Fig. 2. Comparison of Internet Communication Usage by Age Group
Source: compiled by the author

Another important aspect is the possibility of creating new forms of communication that open up prospects for creative use of language. Social networks and other platforms offer a wide range of stylistic and linguistic tools that allow people to experiment with text and create unique language constructions. This contributes to the individualization of language, the formation of one's own style of communication, and the expansion of creative possibilities. However, on the other hand, this freedom of expression makes it difficult to maintain uniform language standards. For example, the ambiguity or specificity of certain terms can make it difficult for people from different cultural groups to understand each other, especially if they are not active participants in digital communication [4]. The prospects for development in this area lie in the development of new approaches to language education that will take into account the impact of Internet communication on the development of language skills. Educational systems can adapt curricula to incorporate elements of new communication technologies, teaching students to use both traditional and new language tools effectively. It is also necessary to study how Internet language affects cognitive development to understand how new forms of communication affect thinking, memory, and the ability to reflect [5].

Another promising area is the creation of automated systems and algorithms that can recognize Internet slang, abbreviations, and other features of digital communication to improve communication between generations and cultures. This will reduce communication barriers and facilitate the integration of Internet vocabulary into traditional language forms.

Internet communication is becoming a powerful tool for influencing the modern language, giving rise to many new forms, styles and norms of language communication. Despite all the challenges posed by this transformation, it opens up unique opportunities for the further development of linguistic creativity, intercultural communication and the adaptation of language education to the needs of the modern digital world.

References

1. Crystal, D. (2011). *Internet Linguistics: A Student Guide*. Routledge.
2. Baron, N. S. (2020). *How We Write Now: Rethinking Texts for the Digital Age*. Oxford University Press.
3. Tagliamonte, S., & Denis, D. (2018). *Teen Talk: The Language of Adolescents*. Cambridge University Press.
4. Shifman, L. (2014). *Memes in Digital Culture*. MIT Press.
5. McCulloch, G. (2019). *Because Internet: Understanding the New Rules of Language*. Riverhead Books.

ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Тютюнник Сергій

аспірант

Кафедра психології та педагогіки

ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

Сучасні виклики у сфері психології ставлять перед вищою освітою завдання підготовки висококваліфікованих фахівців, які не лише володіють професійними знаннями та навичками, але й здатні впливати на формування психологічної грамотності у громадян України. У цьому контексті особливого значення набуває просвітницька компетентність майбутніх психологів, яка визначається як здатність до популяризації психологічних знань, вмінням ефективно комунікувати та залучати аудиторію до обговорення важливих соціально-психологічних тем.

Одним із ключових інструментів розвитку просвітницької компетентності є інформаційно-освітній простір, який надає можливості для навчання,

саморозвитку та поширення знань. Інформаційно-освітній простір охоплює цифрові ресурси (електронні бібліотеки, бази даних, інтерактивні платформи), освітні відео, блоги, соціальні мережі та інші онлайн-інструменти.

Аналіз наукової літератури [1; 2; 3; 4 та ін.] дозволив нам визначити роль інформаційно-освітнього простору у формуванні просвітницької компетентності, яка визначається такими перевагами:

1. Доступ до знань. Використання таких платформ, як Google Scholar, ResearchGate та сайтів електронних бібліотек дозволяє майбутнім психологам поглиблювати знання, знайомитися з новітніми дослідженнями та створювати науково обґрунтовані освітні матеріали.

2. Розвиток комунікативних навичок. Онлайн-курси, відеолекції та платформи для проведення вебінарів (Zoom, Google Meet) забезпечують умови для тренування вміння доносити психологічні знання до різних категорій аудиторії, використовуючи зрозумілі та інтерактивні формати.

3. Інтерактивність та гейміфікація. Інтерактивні платформи, такі як Kahoot або Mentimeter, сприяють залученню аудиторії та формуванню цікавого та доступного освітнього контенту. Це особливо важливо для майбутніх психологів, які будуть проводити просвітницькі заходи.

4. Рефлексія та самоаналіз. Ведення навчальних щоденників або блогу дозволяє майбутнім психологам аналізувати власний досвід, формулювати висновки та вдосконалювати підхід до організації просвітницької діяльності.

5. Практичні аспекти впровадження. Під час професійної підготовки викладачі мають можливість акцентувати увагу майбутніх психологів на інтеграції інформаційно-освітнього простору у навчальний процес. Це може містити: виконання проєктів із використанням онлайн-ресурсів для аналізу та популяризації актуальних психологічних проблем; організацію занять у форматі дистанційного навчання; розробку кейсів, що передбачають аналіз діяльності реальних просвітницьких кампаній у соціальних мережах.

Отже, інформаційно-освітній простір стає потужним інструментом формування просвітницької компетентності майбутніх психологів. Його раціональне використання у процесі професійної підготовки сприяє розвитку вмінь працювати з інформацією, комунікувати з аудиторією та ефективно поширювати знання, що є важливими аспектами професійної діяльності психолога.

Список використаних джерел

1. Гогонянц, С.Ю., Ключко, А.О., Салаш, О.А., Руденко, Є.Г. (2020). Структура інформаційно-освітнього середовища в системі дистанційного навчання. Телекомунікаційні та інформаційні технології, 2 (67), 145–152.
2. Іванов, С. М., Карасюк, В. В., Глинянський, С. В. (2015). Розвиток інформаційно-освітнього простору університету для забезпечення когнітивності на основі новітніх технологій, 112–115. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2015/12/Conf_11.12.15/Conf_11.12.15_23.pdf (дата звернення: 12.11.2024).

3. Коляда, І. (2022). Трансформація інформаційно-освітнього простору в контексті сучасних соціокультурних процесів. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія «Філософія. Педагогіка», 2 (3), 20–26.
4. Ребуха, Л., Брик, Р. (2021). Інформаційно-освітній простір закладу освіти: структурно-функціональні особливості освітнього веб-сайту. Гуманітарні студії: історія та педагогіка, 2, 103–114.

ВИКОРИСТАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КЕЙСІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК СПОСІБ РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ ТА ВИХОВАННЯ

Дем'янчук Катерина

здобувач вищої освіти магістерського рівня
Бердянський державний педагогічний університет

Актуальність. Сучасні соціальні виклики та потреба формувати у молодших школярів навички конструктивного вирішення конфліктів, розвитку емпатії та моральних цінностей обумовлює використання морально-етичних кейсів у навчальному процесі. В умовах глобалізації та швидких змін у суспільстві стрімко зростає кількість культурних, соціальних та особистісних конфліктів, з якими стикаються учні ще з раннього віку. Освіта покликана допомогти дітям опанувати способи мирного вирішення таких конфліктів та навчити їх етичних стандартів поведінки.

Дієвим інструментом, який дозволяє учням засвоювати принципи справедливості, толерантності та взаємоповаги, є морально-етичні кейси. Робота з кейсами сприяє зануренню у реальні життєві ситуації, де діти вчаться не лише розуміти складність моральних виборів, але й аналізувати власні вчинки та думки інших. Це розвиває у школярів критичне мислення та сприяє формуванню емоційного інтелекту, що є необхідними для успішної соціалізації.

Мета даної статті – визначити ефективність морально-етичних кейсів у процесі виховання молодших школярів, зокрема у формуванні таких моральних якостей, як терпимість, емпатія, справедливість та відповідальність.

Визначити роль морально-етичних кейсів як засобу навчання дітей конструктивному розв'язанню конфліктів через обговорення та осмислення ситуацій, що базуються на моральних дилемах.

Окреслити можливості інтеграції морально-етичних кейсів у освітній процес як ефективного методу виховання морально-етичних норм і соціально прийнятної поведінки у школярів.

Обґрунтувати доцільність використання кейсів, що моделюють реальні життєві ситуації, для підвищення рівня емоційного інтелекту, здатності до самоконтролю та мирного врегулювання конфліктів серед учнів.

Виклад основного матеріалу.

Однією з головних тем сьогодення є виховання моральних цінностей у молодших школярів. Нами встановлено, що використання елементів казок, прикладів з життя, ситуаційних завдань (кейсів), дають можливість дітям обговорювати різні аспекти етики та моралі, провокує вчитися розв'язувати конфліктні ситуації. Відбувається акцентування важливості цілісного підходу, де навчання і виховання в початковій школі здійснюються взаємопов'язано, формуючи не лише інтелектуальні, але й моральні якості особистості. Підкреслюється важливість індивідуального підходу до учнів, враховуючи їх психологічні та вікові особливості. Для цього запропоновано методи диференційованого підходу та адаптації завдань до можливостей кожного учня [1].

Організація навчального процесу, орієнтованого на розвиток моральних та етичних якостей учнів, є ключовим моментом виховання. Морально-етичні кейси є ідеальним інструментом для створення таких ситуацій. Вони дають можливість учням на прикладі конкретних життєвих ситуацій оцінювати і вирішувати проблеми, що стосуються етики та моралі.

Кейс-метод дозволяє глибше пізнати особистісні проблеми та конфлікти учнів, а також розвивати в них вміння розв'язувати етичні проблеми у реальному житті, що є важливим для виховання. [3].

Нами було детально розглянуто концепцію ненасильницького спілкування. В ній наголошується важливість розпізнавання емоцій у собі та інших, а також правильне вираження своїх почуттів і потреб. Кейси, що моделюють морально-етичні дилеми, дозволяють учням вивчати емоції і потреби, які стоять за конфліктами. Це сприяє розвитку емоційного інтелекту, який є важливою складовою здатності до мирного врегулювання конфліктів. З метою уникнення ескалації конфлікту, учням пропонується описувати ситуацію без засудження або оцінки. Також здобувачам освіти пропонується з'ясувати потреби, які стоять за емоціями, і спробувати сформулювати конструктивні запити, щоб задовольнити ці потреби без конфлікту. Також наголошується на пошуку рішень, що задовольняють потреби всіх сторін конфлікту, а не на перемозі однієї зі сторін [2].

Висновок. Використання морально-етичних кейсів сприяє ефективному формуванню моральних цінностей у молодших школярів через поєднання навчання і виховання. Кейс-метод дозволяє учням розвивати етичне мислення, емоційний інтелект та навички мирного вирішення конфліктів. Розпізнавання емоцій, вираження потреб і пошук компромісних рішень сприяють розвитку самоконтролю і конструктивного спілкування. Індивідуальний підхід до учнів, з урахуванням їх вікових і психологічних особливостей, забезпечує ефективність виховного процесу.

Список використаних джерел

1. О.Савченко (2010). "Методика навчання в початковій школі". Навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей. С 100-150.

2. М. Розенберг (2015). "Посібник по ненасильницькому спілкуванню" (Nonviolent Communication: A Tool for Social Change). Посібник. С 150-170.
3. І. Бех (2008). "Основи педагогічної майстерності". Навчальний посібник для студентів педагогічних вищих навчальних закладів. С 100-150.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Кобилянська Оксана

викладачка історії

Борщівський агротехнічний фаховий коледж, Україна

Шманько Олег

к.і.н., доцент

Кафедра педагогіки та соціальної роботи,

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, Україна

Сучасна українська освіта останні роки перебуває в процесі постійного оновлення і реформування. У 2017 році стартувала одна з ключових реформ Міністерства освіти та науки України – реформа НУШ. Покликана на формування в українському суспільстві свідомого громадянина, якому добре і комфортно навчатися у навчальному закладі, здатного орієнтуватися у внутрішніх і глобальних цивілізаційних процесах, дана реформа стикнулася із рядом перешкод. Спочатку вимушений карантин, а потім повномасштабна агресія російської федерації призвели до істотного зменшення асигнувань на реформу, відбулося часткове знищення інфраструктури освітніх закладів, існує постійна небезпека життю і здоров'ю учасникам освітнього процесу.

Зрозуміло, що в подібних умовах, коли, за соціологічними даними понад 70 % українців мають проблеми з ментальним здоров'ям, а перед нами взагалі стоїть питання існування української державності в сьогоденні розумінні, говорити про послідовність реформ та їх чітке розуміння, приходиться не завжди.

До прикладу. Нагадаємо, яким чином в Україні змінювався формат здачі ЗНО випускниками шкіл за останні роки. Так, у 2021 році, напередодні повномасштабної війни випускники шкіл мали право здавати ЗНО аж з п'яти предметів, причому вступники до вищих навчальних закладів могли складати випробування з української мови та літератури, а інші – тільки з української мови. У 2022 році формат ЗНО змінився на спрощений варіант у вигляді національного мультипредметного тесту (НМТ) з української мови, математики та історії України, котрий мав 60 завдань і тривав до 80 хвилин. У 2023 році за керівництва сумнозвісного міністра освіти та науки України Сергія Шкарлета формат НМТ було «доопрацьовано». Крім основних предметів, котрими стали українська мова та математика, історія України вже стала вибірковою

дисципліною (!). Підкреслюємо, історія країни в умовах війни, котра бореться за існування, стала вибірковою дисципліною.

2024 рік став продовженням змін. Тут, крім трьох основних предметів (аналогічних до 2022 року) добавився один на вибір (українська література, іноземна мова (англійська, німецька, французька, іспанська), біологія, географія, фізика або хімія.).

Вважаємо, що подібні ситуації не тільки негативно впливають на здатність учнів ефективніше підготуватися до ЗНО (НМТ), але і заважають їм сконцентруватися при виборі конкретних предметів, збивають з пантелику, призводять до невпевненості, а українській освіті завдають втраті іміджу та стабільності.

Окремо складною ситуація виникла при складанні НМТ з історії України. У 2022 році при складанні тестів винеслися тільки питання, що охоплювали період від початку I світової війни до сучасних подій. У 2023-2024 роках блок питань «поглибили до другої половини XVI ст.». При підготовці переліку тем з історії України для здачі у 2025 році розпочалася ціла наукова дискусія, яка охопила стіни Міністерства освіти та науки України, Верховної Ради та інших поважних установ. Спочатку міністр освіти та науки О. Лісовий підтримав ідею включити до тематики НМТ теми починаючи від періоду Русь-України (дивно, що до цього ішли три роки, не бачучи, що історичний корінь сучасної війни тяжіє ще до того періоду, коли існувала Русь, а також пізнішого часу, коли Московське царство перетягувало від нас на себе ковдру «старшого брата». Адже без базового розуміння хоча би відмінності «Русі» від «Росії» вже можна стати об'єктом інформаційних маніпуляцій з боку ворожої пропаганди), а потім тематика НМТ охопила повністю весь курс історії починаючи від первісних часів. Логіка подібного рішення визріла давно, а події попередніх «реформ» в цій сфері є тільки доказом, коли поспішність призводить до необдуманих вчинків. Предмет історії є цілісним явищем, і тільки послідовне розуміння причинно-наслідкових зв'язків, знання базових фактів, подій, явищ допоможе при комплексному підході формувати інноваційну, творчу, свідому особистість, здатну протистояти сучасним викликам і вчитися та розвиватися впродовж життя.

Іншим викликом перед сучасною гуманітарною освітою є її імплементація на рівні професійно-технічної освіти. Освітня реформа передбачає собою уже у 2025 році створення перших пілотних академічних ліцеїв, а з 2027 року перший потік НУШ почне навчатися у 10-х класах. Відповідно, і в навчальних закладах типу академічних ліцеїв, і в установах професійного спрямування постане насамперед проблема розробка модельних навчальних програм відповідно до нових вимог і стандартів. Основна мета цієї реформи – збільшити кількість тих, хто навчатиметься у закладах професійно-технічної освіти. По-друге, існує нагальна проблема і підвищенні престижності праці випускників таких закладів. З огляду на те, що нас чекає величезна робота з відбудови країни, а брак робочих рук уже зараз становить до 4 млн осіб – питання видається більш ніж актуальним.

Здобувачі закладів ПТО, поступивши в них після 9-го класу, зможуть раніше вийти на конкурентноспроможний ринок праці, а одним із завдань ініціаторів реформ тут видається створення відповідних освітніх стандартів. Такі стандарти мали би передбачати не тільки засвоєння спеціальних професійних компетентностей (виконувати спеціальні завдання, здатність вирішувати розрахунки, знати технології і т.д. і т.п.), але і базових загальних (наприклад, здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, зберігати, примножувати моральні, культурні, наукові цінності суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку суспільства, а також тієї предметної фахової галузі, у якій громадянин здобуває освіту). Події останніх років показали, що набуття подібних базових компетентностей не є порожнім словом, а надзвичайно важливою складовою національної ідентичності та свідомості.

Зараз відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня №266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» у переліку спеціальностей фахової передвищої освіти налічується майже 80 спеціальностей, які об'єднані у десятків галузей знань. Вважаємо, що при розробці державних стандартів окремих галузей знань обов'язковим має бути індивідуальний творчий підхід з урахуванням специфіки професії.

До прикладу. У галузі знань «Транспорт та послуги» є такі спеціальності як «Морський та внутрішній водний транспорт», «Авіаційний транспорт», «Залізничний транспорт», «Автомобільний транспорт» та ін. Відповідно, при складанні інтегрованого курсу «Історія України. Всесвітня історія. Громадянська освіта» для здобувачів таких професій необхідно, на нашу думку включити питання стосовно розвитку автомобілебудування і кораблебудування в Україні і світі, різноманітних аспектів еволюції науки і техніки, ознайомити здобувачів із біографіями видатних винахідників і конструкторів, передбачити у програмі розділи стосовно особистості та її ідентичності, місця людини в соціокультурному просторі, ролі громадянського суспільства у наш час тощо.

Таким чином, процес реформи української освіти на рівні середньої школи і забезпечення її гуманітарним наповненням відповідно до сучасних викликів триває навіть в умовах військового стану. Останнє зумовило запровадження іноді дискусійних та суперечливих нововведень, котрі часом суперечать одне одному. Окремо звертаємо увагу на необхідності відповідальних підходів до змін в гуманітарній складовій навчальних закладів, адже, як показала практика, вона відіграє надзвичайно важливу роль у національній доктрині країни. Майбутнє української освіти на рівні середньої школи та формуванні фахівців професійної освіти залежить не тільки від вироблення концепції, а за тим механізмів формування професіоналів, які стануть на відбудову нашої країни після закінчення війни, але і свідомих громадян, здатних орієнтуватися у складних соціо-політичних процесах, патріотів своєї країни, готових стати на її захист та вміти використовувати весь свій потенціал для її майбутнього.

Список використаних джерел

1. Денисюк О.Я. Ризики та виклики реформування загальної середньої освіти (НУШ) / Денисюк О.Я., Титаренко Н.В. - //Загальна середня освіта. – 2021. - №4 (15). – С.76-88.
2. Закон України «Про професійну (професійно-технічну освітку)» //Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №32. - – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Лехнюк Р. Чому вивчення історії України в середній школі все ще не стало пріоритетом? - //Український тиждень. – Режим доступу: – Режим доступу: URL<https://tyzhden.ua/chomu-vyvchennia-istorii-ukrainy-v-serednij-shkoli-vse-shche-ne-stalo-priorytetom/> дата звернення – 14.11.2024)
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня №266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» – Режим доступу: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення – 14.11.2024)
5. Троян І. Які зміни чекають на професійні ліцеї/коледжі в межах реформи профільної середньої освіти. – Режим доступу: URL<https://nus.org.ua/articles/yaki-zminy-cheKayut-na-profesijni-litseyi-koledzhi-v-mezhah-reformy-profilnoyi-serednoyi-osvity/> (дата звернення – 14.11.2024)

КРОС-КУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: РОЛЬ МОВИ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ ДІАЛОЗІ

Панасюк Анна

здобувачка вищої освіти бакалаврського рівня

Дрейман Антон

асистент

Кафедра іноземної філології і перекладу

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Перш за все, варто зазначити, що сьогодні, приєднавшись до Болонської декларації, Україна чітко визначила стандарти входження до європейського освітнього простору. Освітні процеси на міжнародному рівні поєднуються, гарантуючи українській молоді можливість навчання та стажування за кордоном, а іноземним студентам - можливість навчання в Україні. Тому розвиток міжкультурних зв'язків із зарубіжними країнами стає важливим чинником інтеграції в європейську та світову спільноту. Це вимагає володіння іноземною мовою та розуміння культурних традицій країни-партнера.

Необхідно вказати, що міжкультурна комунікація, обмін культурою та мовою за допомогою мови, базується на двох типах поведінки. Універсальна поведінка, спільна для всіх культур, базується на біологічній спадковості

людини, яка передається з покоління в покоління. Крім того, різні етнічні групи мають специфічну поведінку, сформовану їхнім соціальним і фізичним середовищем. Специфічні моделі поведінки формують певну культуру, яку можна визначити як менталітет (систему цінностей, ідей та звичаїв), сукупність практик, що регулюють соціальні відносини [1].

Міжкультурна комунікація, безсумнівно, є оригінальною і самостійною галуззю комунікації, яка включає в себе методи і наукові традиції різних дисциплін, але вона також є частиною загальної теорії і практики комунікації [2]. Сьогодні в реальних науках спостерігається стійкий інтерес до питань комунікації, що підтверджується значною кількістю досліджень, присвячених цій тематиці.

Відомо, що важливу роль у міжособистісній комунікації відіграє мовний елемент, який є основним носієм смислу повідомлення. Водночас деякі дослідники стверджують, що частка невербальних сигналів у міжособистісній комунікації становить від 60% до 80% [1], що доводить важливість вивчення елементів інших знакових систем. При взаємодії культур відмінності в мовних і немовних кодах між носіями різних культур можуть призводити до ненавмисних збоїв і конфліктів у процесі комунікації.

Варто зазначити, що певні символи, стереотипи, упередження та національний мовленнєвий етикет відіграють важливу роль у міжкультурній комунікації. Культура спілкування є однією з ключових складових професійної культури фахівця. Комунікативна культура - це інтеграція типових знань, цінностей і моделей поведінки в діловому спілкуванні та вміння гнучко їх застосовувати і забезпечувати ефективність спільної діяльності.

Таким чином, культурне розмаїття українського суспільства спонукає кожного індивіда до конструктивної взаємодії, вироблення позитивного ставлення до представників інших національностей та набуття знань про навколишню культуру. Одним із головних завдань сучасної освіти є розвиток людини, здатної навчатися і творити культуру через діалог, що вимагає від усіх учасників освітнього процесу високого рівня комунікативної культури, комунікативної компетентності та розвинених комунікативних навичок. Це можливо лише за умови правильної організації міжкультурного діалогу. Міжкультурний діалог відіграє важливу розвиваючу роль для сучасного суспільства та освіти людини, перетворюючи людей на представників різних культур і даючи їм можливість зрозуміти своїх партнерів по діалогу.

На думку багатьох дослідників, при формуванні компетентності в міжкультурному діалозі студенти повинні оволодіти наступними компонентами міжкультурного діалогу:

1) Лінгвістична компетенція: вміння спілкуватися іноземною мовою в комунікативних актах

2) Соціокультурна компетенція: знання національно-культурної семантики, правил етикету представників країни, в якій відбувається спілкування, та вміння відповідно до них практикувати вербальну поведінку

3) Соціальна компетентність (прагматична): ситуація контакту

4) Навички адаптації, моделювання та ініціативності.

Міжкультурна комунікація вимагає компетентності, яка частково походить від відкритого розуму. Критичне мислення необхідне для того, щоб пояснити, в чому полягають відмінності і як донести суть по-іншому, або, принаймні, чому. Чан зазначає, що демографічна ситуація в США швидко змінюється: «Те, що раніше було гомогенною спільнотою, тепер вважається більш різноманітним і мінливим у своїх культурних цінностях», і «ми вчимося більше від людей, які відрізняються від нас, ніж від тих, хто схожий на нас». Різноманітність має цінність.

Одним із прикладів міжкультурної комунікації є зустрічі пар з різних культур. Це коли людина з Г'юстона, штат Техас, зустрічається з іншою людиною з передмістя Г'юстона, штат Техас, яка приїхала з Ліми, Перу, через Бразилію. Можуть існувати тонкі мовні бар'єри, відмінності в очікуваннях щодо їжі та часу вечері. Ці партнери можуть сповідувати одну релігію.

Стереотипи, етноцентризм, упередження, дискримінація та расизм можуть бути проблемами в міжкультурній комунікації. За словами Холла, стереотипи - це «атрибути, які маскують індивідуальні відмінності і застосовують певні характеристики до цілої групи». Наприклад, «азіати добре знаються на математиці». Це може бути позитивний стереотип, але це все одно не є правильним використанням, як позитивним, так і негативним [3].

Міжкультурна компетентність - це взаємодія комплексу знань і навичок, які забезпечують здатність успішно виконувати завдання і є синтезом певних знань, умінь, цінностей і комунікації про міжкультурну взаємодію. Культурний діалог - це процес взаємодії, взаємозбагачення та взаємопроникнення духовних надбань різних країн.

Отже, доцільно зауважити, що успіх діяльності у сфері міжкультурної взаємодії залежить від якості теоретичної та практичної підготовки фахівців культури і мистецтва до міжкультурної комунікації. Основні міжкультурні компетенції фахівців сфери культури і мистецтв мають бути сформовані під час навчання у ВНЗ, що вимагає внесення відповідних змін до змісту навчальних планів, робочих програм та навчальних дисциплін ВНЗ для забезпечення набуття студентами міжкультурної компетентності.

Список використаних джерел

1. Бельська Т. В., Лашкіна М. Г. Міждисциплінарний дискурс фактору конвергенції сучасного постмодерного світу: відображення у публічному комунікативному просторі під час війни в Україні. Наукові перспективи: журнал. 2023. № 5(35). С. 16–31.
2. Соломін Є. Етнокомунікація в мультикультурному регіоні: виклики для системи національної безпеки. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Журналістика. 2023. № 1(5). С. 59–66.
3. Тхоржевська Т. Досвід медіантропології у дослідженні медіавпливу. Образ. 2023. Вип. 1. URL: <https://bit.ly/3XsMNCd> (дата звернення 10.11.2024).

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ: ПОРАДИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

Андрєєва Олена

здобувач вищої освіти магістерського рівня
Бердянський державний педагогічний університет, Україна

Актуальність. Адаптація дітей до шкільного життя — це важкий і багатогранний процес, яке має значення як для розвитку кожного учня, так і для формування позитивного навчального середовища. Вступ у школи може стати джерелом стресу дітей, оскільки вони стикаються з багатьма вимогами, соціальними взаємодіями та навчальними методами. Ці психологічні виклики можуть вплинути на їхню продуктивність і мотивацію до навчання. Психологічні аспекти адаптації охоплюють здатність дитини будувати відносини з однолітками, сприймати навчальні завдання та ефективно спілкуватися з педагогами.

Важлива роль вчителя - ознайомлення з психологічними аспектами адаптації та мати змогу надати необхідну підтримку та допомогу дітям у цей період. Знання про емоційні потреби учнів, розвиток резистентності та ефективну комунікацію можуть значно полегшити процес адаптації. Для вчителів важливо розуміти ці аспекти, щоб допомогти дітям подолати стрес та інтегруватися в нове середовище.

Мета: Зрозуміти психологічні аспекти адаптації дітей до школи, а також розглянути стратегії та методи, які можуть допомогти покращити навчальний процес.

Виклад основного матеріалу. Один із важливих етапів адаптації це соціальна. Соціальна адаптація – це процес, через який проходить людина, вона пристосовується до нових соціальних умов та вимог середовища. Це являється важливим аспектом життя, який допомагає індивідам гармонійно взаємодіяти з суспільством і успішно виконувати свої соціальні ролі. Ми розуміємо що це процес входження людини в нове середовище де пристосовується до його умов. Це активний процес, що призводить до позитивних результатів, або до негативних (стрес) що зустрічається доволі часто. В основному, процес адаптації відбувається в ранньому дитинстві, коли дитина переживає багато емоцій і має свої унікальні риси поведінки [1].

Вирішуючи проблему адаптації, звертаємо увагу на роботу з батьками, бо саме їх роль відіграє важливість в цьому процесі, їхня турбота про емоційний стан який буде переживати дитина дуже важлива. Кожній дитині важливо відчувати емоційну підтримку від батьків і родини, зокрема їхнє співчуття та участь у вирішенні власних проблем і труднощів [1].

Учням з високим рівнем тривожності особливо важко впоратися з ситуаціями, де необхідно виявляти особисту відповідальність, успішність,

соціальну сміливість та ініціативу. Оцінювальні ситуації постійно супроводжують учнів у шкільному житті: перевірка завдань, виклик до дошки, контрольні роботи, іспити. У дітей з високим рівнем тривожності ці ситуації можуть викликати емоційний стрес і страх перед очікуваними перевірками, що пригнічує радість від навчання. Дезадаптація, тобто недостатнє пристосування психічної діяльності до реальних умов, призводить до перевертання або уповільнення пізнавальних процесів (сприйняття, увага, пам'ять, мислення), внаслідок чого учень показує значно гірші результати, ніж ті, на які він здатний [2].

З чим частіше може дитина зустрітися під час адаптації у школі, це пристосування до навчального середовища. Дитина змінює своє звичне для неї середовище, де вона почувала себе стабільно та впевнено, а зараз вступає в новий для себе колектив де буде проводити багато часу. Їй потрібно навчитися взаємодіяти з іншими дітьми яких вона раніше не знала, та адаптуватися до нових правил та очікувань від батьків, звісно потрібна допомога вчителя [3].

Ще одним викликом є психологічна адаптація до змін які її очікують, новий режим дня та навчання. Дитина звикає до свого вільного режиму у дошкільному закладі, де навчання було цікавим проходила в ігровій формі та у груповому форматі. У школі вона стикається з більш формальним підходом до навчання, розкладом занять та домашніми завданнями. Це може викликати стрес та втому, а також вимагання від дитини більшої самодисципліни та організованості може призвести до стресу [3].

У школі починаються складні завдання, нові предмети та вимогами до самостійності з яким раніше дитина не стикалась. Вона повинна навчитися працювати зі зошитами, складними для неї підручниками та виконувати різні домашні завдання що раніше не робила і для неї це може бути не цікавим. Це вимагає від неї більшої концентрації до якої дитина не звикла, наполегливості та вміння працювати самостійно, це новий етап в її житті [3].

Взагалі адаптація до школи є складним процесом для кожної дитини в будь-кому віці, який включає в себе низку викликів та стресових ситуацій для дитини. Важливо не забувати забезпечити їй підтримку та розуміння з боку батьків та вчителів, а також створити дружню атмосферу для успішної адаптації та навчання [3].

Для того, щоб допомогти дитині впоратися зі стресом та новими відчуттями для себе, важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та надати необхідну підтримку. Один з важливих аспектів про який потрібно пам'ятати це психологічний стан дитини – це перш за все налаштування позитивного емоційного настрою перед початком навчального року. Батьки та вчителі разом можуть допомогти дитині зняти стрес та невпевненість у собі, створивши сприятливу атмосферу вдома та в школі.[3]

Важливо пояснити дитині, що почуття стресу та невпевненості який зараз відчуває є нормальними у новій ситуації. Розмови та підтримка з боку батьків завжди впливає позитивно на дитину та вчителі також можуть допомогти дитині відчувати себе впевнено та зосереджено на навчальних завданнях.

Одним гарним засобом є організація дружних зустрічей з однокласниками перед початком навчального року це позитивно вплине та допоможе дитині побороти початкову невпевненість та знайти нових друзів. Створюючи сприятливу атмосферу для комунікації та взаємодії між дітьми гарно вплине на навчальний процес [3].

Розвиток навичок саморегуляції та стресостійкості відіграє важливу роль у процесі адаптації до школи. Дитину необхідно навчити методів подолання стресових ситуацій та контролю власних емоцій. Батьки та вчителі є першими, хто може надати підтримку та навчити дитину ефективним стратегіям саморегуляції. Розуміння стресових ситуацій в яких зараз перебуває дитина та невпевненість, що виникає під час адаптації до школи, дозволяє батькам та педагогам забезпечити необхідну підтримку та допомогу у цьому важливому етапі життя дитини [3].

Як можна впливати на тривожність? Вважається, що в дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку тривожність ще не є стійкою рисою особистості її можна певною мірою відкоригувати, застосувавши відповідні психолого-педагогічні тактики [2].

Берегти позитивну самооцінку дитини. Що таке самооцінка? Самооцінка – це оцінка своїх власних здібностей, якостей, цінностей та потенціалу. Вона відіграє ключову роль у формуванні особистості та впливає на всі аспекти життя, включаючи поведінку, емоції, відносини з іншими людьми та досягнення. А також не забувати розвивати самоповагу дитини через виявлення поваги до неї і створення умов для її успішності. Допомогати дитині в зростанні, розвивати творчий потенціал, орієнтувати в різних видах дитячої діяльності (гра, творчість, навчання) на досягнення успіхів [2].

Не забувайте що створення сприятливої атмосфери для дитини, забезпечить її комфортні умовами для навчання, зробіть шкільне середовище затишним та привітним. Важливо враховувати індивідуальні потреби кожної дитини, адже всі ми різні і в кожного свої потреби, а позитивні емоції, підтримка та самовизначення завжди впливає позитивно. Ще одним важливим аспектом являється стабільний розклад та регулярність, це завжди позитивно впливає на дитину, потрібно встановити режим дня та дотримуватися його, який включатиме в себе час для навчання, гри, відпочинку та сну. Це гарно впливатиме на дитину і допоможе чітко усвідомити свої обов'язки та зрозуміти коли відпочинок, цей розклад позитивно вплине на її емоційний стан та концентрацію уваги [3].

В цей період часу потрібно розвивати самостійність та відповідальність дитини, давайте їй можливість самостійно приймати рішення, хай почне виконувати певні обов'язки та відповідати за свої дії. Це допоможе краще сприймати зміни та адаптація пройде легше, а також зміцнити її внутрішню мотивацію та розвинути навички самоорганізації [3].

Допоможіть дитині з соціальною адаптацією бо це важливо, залучить її до спільних ігор та проєктів. Почнуть розвиватися навички співпраці, комунікації

що являється важливим етапом та конструктивного взаємодії з іншими. Не забувати про підтримку емоційного стану дитини та допоможіть їй виражати свої емоції, надавати їй можливість поділитися своїми враженнями та переживаннями. Важливо виявляти розуміння та підтримку, що допоможе дитині впоратися зі стресом та емоційними викликами [3].

Висновок. Успішна адаптація дітей до школи передбачає здатність ефективну взаємодію з іншими людьми, розуміти та використовувати соціальні норми та правила. Середовище, в якому дитина знаходиться, може впливати на її сприйняття себе та інших, розвиток соціальних навичок та відносин з оточуючими [3].

Сімейне середовище в якому перебуває дитина має важливе значення для адаптації дитини до навчання в школі. Родинні взаємини, стиль виховання, розподіл ролей та обов'язків в сім'ї можуть відігравати роль у формуванні позитивного або негативного ставлення дитини, до навчання та соціальних відносин. Ровесники також впливають на дитини та її адаптацію у школі та суспільстві, оскільки вони є являються джерелом соціальної підтримки та можуть впливати на самооцінку та самопочуття дитини в школі. Вчителі та інші учасники навчального процесу мають велику відповідальність у підтримці адаптації дітей до навчання. Їхня підтримка, визнання досягнень та стимулювання самостійності можуть позитивно впливати на мотивацію та самопочуття дитини. Крім того, шкільне середовище, правила та норми, які існують в школі, також мають вплив на адаптацію дітей та їхню взаємодію з оточуючими [3].

Як з'ясували соціальне середовище впливає на адаптацію дітей до навчання у школі, і являється важливим аспектом розуміння психологічних вимірів цього процесу. Родинні відносини та підтримка, ровесники, вчителі та шкільне середовище мають великий вплив на адаптацію дитини та навчальних вимог які з'явилися наразі, підтримка та сприяння позитивних та соціальних взаємодій можуть сприяти успішній адаптації дитини до школи [3].

Список використаних джерел

1. Луценко Ірина Олександрівна. Адаптація дітей раннього віку до умов дошкільного навчального закладу засобами LEGO-технології. Міністерство освіти і науки України Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. 2018 С 6-18
2. Т. М. Титаренко, Л. А. Лепіхова. Психологічна профілактика стесових перевантажень серед шкільної молоді. Науково- методичний посібник для практичних психологів, соціальних працівників, учителів та працівників служб у справах неовнолітніх. Академія педагогічних наук України інститут соціальної та політичної психології. Київ, 2006 С 87-91 (core.ac.uk)
3. Психолог Юлія . Психологічна адаптація дітей до школи – виклики та рекомендації. 21 Червня, 2024. (psychologist.com.ua)
<https://psychologist.com.ua/psixologichni-aspekti-adaptatsii-ditej-do-shkoli-osnovni-vikliki-ta-rekomendatsii>

ДЖО БАЙДЕН ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ОРАТОР (ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПРОМОВ)

Пожарська Наталія

кандидат філологічних наук, доцент
Кафедра англійської філології

Сус Емма

здобувач вищої освіти магістерського рівня
Факультет іноземної філології

Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Україна

Мова є одним із інструментів впливу на громадян у політичному аспекті життя держави. Цей засіб використовується для того, щоб формувати думки та переконання. За допомогою політичної промови представники влади спілкуються з населенням і здійснюють мовний вплив. Тому підібравши відповідні мовні прийоми, промовець може маніпулювати свідомістю слухачів і впливати на їхній вибір, а в кінцевому результаті – на майбутні події.

Вивчаючи лексично-стилістичні особливості політичних промов ми можемо виявити основні інструменти впливу. Політичні промови часто мають схожі риси, такі як шаблонність і використання кліше [1].

На тлі війни між Україною та Росією помітно зріс інтерес до політичних подій і виступів міжнародних лідерів, зокрема з боку США, адже ця країна є одним із ключових партнерів, які активно підтримують Україну. Джо Байден, будучи президентом США, регулярно використовував свої промови для формування політичних переконань громадян, підвищення підтримки внутрішніх ініціатив та просування зовнішньополітичних стратегій. Ключові виступи Джо Байдена чітко орієнтовані на поточні політичні реалії та відзначаються специфічним контекстом, що відповідає як внутрішнім, так і міжнародним викликам. Його промови часто виголошувались в умовах значної внутрішньої та міжнародної напруги, що вимагає від оратора здатності поєднувати стратегічну чіткість і емоційну виразність.

Варто відзначити, що використання лексико-стилістичних мовних засобів у промовах Джо Байдена органічно поєднується з логічною структурою його виступів, що складаються з чітко виділених елементів: звернення, вступ, основна частина та висновок.

У промовах Джо Байдена можна знайти численні приклади використання лексико-стилістичних мовних засобів, що додають його виступам емоційного забарвлення, глибини і переконливості. Спеціалізована лексика в його промовах дозволяє йому продемонструвати експертність у важливих питаннях, зокрема в економічній, соціальній та зовнішньополітичній сферах. Джо Байден часто використовує терміни, що належать до політичної сфери, для підсилення своїх риторичних повідомлень, наприклад: *the cause of American democracy*,

Republic, if you can keep it. Часто зустрічаються власні назви, через які політик звертається до національних і міжнародних реалій, підкреслюючи належність країни до світової спільноти: Independence Hall in Philadelphia, Thomas Jefferson, George Washington, Abraham Lincoln, Franklin Roosevelt. Джо Байден активно використовує повтори для підкреслення важливих ідей та підсилення важливості висловлення: Nothing, nothing can come in the way of saving our democracy. Використання антитез створює контраст між різними підходами та ідеями і підвищує емоційний вплив: Between moving forward or backward, between hope and hate, between unity and division. Також у політичних промовах активно використовуються епітети, які надають мовленню емоційності та насиченості: extraordinary American presidents, sacred task, greatest nation on earth. Джо Байден часто вживає метафори, що дозволяє зробити абстрактні ідеї доступнішими та зрозумілішими для аудиторії. Метафори активно використовуються для створення образів і підсилення політичних звернень. Наприклад: We are in the grip of the worst pandemic in the century, The sacred flame of liberty, America is at an inflection point. Вживання риторичних питань заохочує аудиторію до рефлексії і підвищує інтерактивність виступу: Does character in public life still matter?, Can we do that? Паралельні конструкції, які створюють ритм і підсилюють висловлення про важливість індивідуальних і колективних зусиль: We are a nation of promise and possibilities. Of dreamers and doers. Of ordinary Americans doing extraordinary things. Евфемізми, у свою чергу, допомагають м'яко підійти до важких тем, таких як конфлікти чи економічні труднощі, зберігаючи при цьому баланс між емоційністю та об'єктивністю. Джо Байден вдається до евфемізмів для пом'якшення важких тем або критичних оцінок: Not every Republican embraces their extreme ideology, I'm an American president, not a president of red America or blue America, but of all America. [2; 3]

Окрім того, виявлено й інші лексико-стилістичні засоби, такі як порівняння, алегорія, метонімія, іронія, а також використання ключових слів, повторюваних сполук, модальних слів і звертань. Часто зустрічаються інклюзивні займенники «we» та «our», що створює відчуття єдності та колективної відповідальності, зміцнюючи зв'язок між оратором і слухачами.

Промови Джо Байдена є яскравими прикладами політичної риторики, в яких успішно поєднуються вимоги до мови і стилістичних прийомів. Аналіз лексико-стилістичних мовних засобів, що використовуються в його виступах, показує, що багатство та різноманітність цих прийомів додають текстам виразності, колориту та емоційної насиченості.

Підсумовуючи, можна сказати, що Джо Байден у своїх політичних промовах ефективно використовує лексико-стилістичні мовні засоби, які допомагають йому чітко донести свої ідеї та досягнути політичні цілі.

Список використаних джерел

1. Хацер Г. О. Жаворонкова В. В. Особливості англомовних політичних промов та їх перекладу українською мовою. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/2_2022/part_1/35.pdf

2. Full Transcript of President Biden's Speech in Philadelphia. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2022/09/01/us/politics/biden-speech-transcript.html>
3. Full Transcript of Biden's Speech on Ending His Run for Re-election. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2024/07/24/us/politics/biden-speech-transcript.html>

SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF STUDENTS IN CONTEMPORARY UKRAINE AND THEIR IMPACT ON THE QUALITY OF E-LEARNING

Galetsyki Sergii

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor
The National University of Ostroh Academy

With the onset of the COVID-19 pandemic, Ukraine's education system shifted to distance and blended learning, which remains a significant part of the educational process today. However, the transition to e-learning presented challenges for many students, especially those with limited access to the internet and digital devices.

The aim of this article is to explore the impact of students' socio-demographic characteristics on the quality of their participation in e-learning, as well as to identify key problems and prospects related to distance education in Ukraine.

The student environment in Ukraine is shaped by a number of demographic factors, including the number, age and gender structure, geographic distribution, and socio-economic status of youth. These factors not only reflect the current socio-economic conditions in the country but are also part of global trends in higher education.

The number of students in Ukraine has fluctuated in recent years. This is due to a combination of factors: the demographic crisis of the 1990s, economic instability, education reforms, and, of course, the war of 2022. According to statistics, as of 2023, there were 1.355 million students in Ukraine, a slight increase compared to 1.329 million in 2022 (State Statistics Service of Ukraine, 2024). The rise in the number of students during the war can be attributed to the increased demand for higher education among older age groups seeking a deferral from military service or reorientation to a new profession.

The age of students is an important factor affecting success in distance learning. In Ukraine, the distribution of students by age groups has changed significantly. According to 2020 data, the majority of students were between the ages of 18 and 22 (57.4%). However, by 2023, the situation had shifted. The number of students aged 14-18 increased significantly, reaching 51.8%, while the share of students aged 18-22 decreased to 31.2% (State Statistics Service of Ukraine, 2024). These changes are explained by the introduction of the option to enroll in higher education based on

completion of 9th grade, allowing students to enter universities without taking the external independent assessment (ZNO).

At the same time, there has been an increase in the number of students in older age groups. For example, the share of students aged 30-60 grew from 5.9% in 2020 to 11.4% in 2023. This is partly due to the desire of adults to avoid mobilization and gain new qualifications, which is especially relevant in the context of the war.

Younger students, who have been accustomed to using digital technologies from an early age, are more willing to use electronic resources and have better skills in utilizing modern learning platforms (Koul, Nykolyuk, 2021). However, older students (ages 23-25) often find it more difficult to adapt to new learning platforms, which may affect their academic performance.

The gender aspect also plays a significant role in the student environment. Women traditionally show greater engagement in learning, especially in a distance format. Research shows that female students are better at self-directed learning and make more effective use of additional resources to deepen their knowledge. Men, on the other hand, often struggle with self-control, which can negatively impact their productivity in distance learning (Sydorenko, Sydorenko, 2022).

These differences are reflected in the overall gender structure of students. At the secondary education level (ages 15-17), there is a predominance of male students. However, in the age category of 17-20, women typically constitute a larger share of students (State Statistics Service of Ukraine, 2024). This trend remained stable in Ukraine until 2022, when, in the context of mobilization, there was a reversal, with more men choosing higher education as a way to avoid military service.

Thus, gender is also an important socio-demographic factor influencing the quality of learning. Women often demonstrate greater activity in online classes, are more inclined to self-study, and more frequently turn to additional materials (Solodovnik et al., 2020). Men, according to research, often experience difficulties with self-control, which can affect their overall productivity in distance education.

The regional distribution of students in Ukraine is also an important factor determining access to higher education. Large cities such as Kyiv, Lviv, Kharkiv, and Odesa have significantly more students due to the presence of leading universities and better economic opportunities for employment. In 2023, Kyiv accounted for 24.5% of all students in the country, making the capital the main educational center (National Agency for Quality Assurance in Higher Education, 2022).

On the other hand, rural and less urbanized regions face challenges in accessing higher education. This is due to insufficient educational infrastructure, which limits opportunities for university enrollment. Additionally, the restrictions on state-funded placements in these regions lead to student migration to larger cities, exacerbating the problem of internal migration.

Therefore, geographical location also affects students' access to quality e-learning. Students from rural areas are more likely to face issues with stable internet access, which limits their participation in online classes (Batiuk, 2022). These

students may also experience greater isolation due to limited opportunities for interaction with instructors and peers.

Financial conditions for students in Ukraine vary depending on their socio-economic status. Students enrolled on a contract basis often rely on financial support from their parents. Most of these students are focused on gaining education to improve their employment prospects. At the same time, students in state-funded groups often choose programs that lead to quick employment because their families have limited financial resources.

Research shows that around 50% of students choose their field of study based on pragmatic considerations: acquiring professional skills that can ensure quick employment. A third of students choose their specialty based on personal interests, which is more common among youth with higher socio-economic status (Kohut, 2016).

Thus, a higher socio-economic status provides better conditions for learning, such as access to modern equipment, high-speed internet, and a comfortable home learning environment. Students from lower socio-economic backgrounds often face technical problems, have fewer opportunities to work in comfortable conditions, which negatively impacts the quality of their education (Vasiliev, Chernohovsky, 2021).

In addition to the above-mentioned factors, there are also other elements that influence the quality of e-learning, such as the level of digital literacy, motivation, and psychological factors.

Specifically, the level of digital literacy directly affects how effectively students perceive information and use e-learning opportunities. For students with higher levels of digital skills, distance learning is more intuitive and comfortable, while students with limited digital knowledge often experience stress and difficulties with online learning (Solodovnik et al., 2020).

The pandemic and the related social restrictions also significantly impacted students' psychological state, particularly their motivation to learn. Students with limited opportunities for social interaction and support are more likely to experience a decline in motivation, which affects their ability to absorb the material (Vasiliev, Chernohovsky, 2021).

Conclusions and Recommendations. An analysis of the socio-demographic characteristics of students in Ukraine shows that these factors significantly affect their success and satisfaction with e-learning. Age, gender, socio-economic, and geographic differences create unequal access to technological resources, which leads to a gap in the quality of education. Therefore, considering socio-demographic factors is essential for ensuring equal access to e-learning, especially in a distance education format.

To improve e-learning in Ukraine, we recommend the following: 1) Enhancing Digital Literacy: Introducing digital literacy courses into the curriculum to promote more effective student engagement with e-learning; 2) Support for Students from Lower Socio-Economic Backgrounds: Providing financial assistance and access to technical resources to reduce inequality; 3) Developing Support for Students in Rural Areas: Implementing special programs to improve internet connectivity in rural regions.

References

1. Batiuk, A. (2022). Digital divide and rural-urban educational inequality in Ukraine. *Journal of Ukrainian Studies*, 8(3), 101-115.
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2024). Vyscha ta fakhova osvita [Higher and professional education]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
3. Kohut, I. (2016). Sotsialno-ekonomichniy portret studentiv: rezultaty opytuvannia [Socio-economic portrait of students: survey results]. Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/researches/sotsialno-ekonomichniy-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia/>
4. Koul, O., Nykolyuk, N. (2021). Socio-demographic determinants of e-learning in higher education. *Educational Technology Review*, 15(2), 45-60.
5. Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. (2022). Richnyi zvit Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity za 2021 rik [Annual report of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education for 2021]. Za zah. red. S. Kvita. Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity, 232 s.
6. Solodovnik, T., et al. (2020). Gender aspects of digital education engagement. *Digital Learning Journal*, 10(1), 89-100.
7. Sydorenko, T., & Sydorenko, A. (2022). Distance learning: The view of students and teachers. *Scientific Journal Library Science Record Studies Informology*. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2022.257339>
8. Vasiliev, M., Chernohovsky, Y. (2021). Socio-economic status and access to online education. *Educational Research and Development*, 12(4), 231-244.

CORRECTION OF TEACHING GERMAN IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS BASED ON DLL STANDARDS

Stoliarchuk Hanna

PhD in Economics, associate professor
foreign languages department
National Aerospace University
«Kharkiv Aviation Institute», Ukraine

In today's conditions, the nature of communication between participants in the educational process when learning the German language is changing [1]. High-quality teaching of foreign languages, which involves both communicative teaching methods and effective use of digital media, is becoming more and more relevant. Currently, feedback from participants in the educational process encourages teachers to improve the effectiveness of German language learning based on using of the Deutsch Lehre Lernen (DLL) standards.

DLL is the program of Goethe-Institut in Ukraine aimed at improving the qualifications of German language teachers. The program is based on modern achievements in the field of German as a foreign language and combines an innovative approach to professional development in various types of educational activities. DLL takes into account the requirements of professional development programs for German language teachers and meets international quality standards. This program contains many examples of the practice of teaching German in the form of interviews with teachers, examples of methodical materials and lesson plans, video materials with excerpts from German language lessons. Each research block of the program is designed as a separate book published by Klett-Langenscheidt-Verlag. Of particular interest is the fifth module of the DLL program "Lernmaterialien und Medien" [2] regarding the introduction of an effective method of teaching listening, which causes certain difficulties for students. It is also known that in any student's book of German language for beginners, the material is presented in a fixed order. This may result in students needing to know certain grammatical structures when listening to authentic audio materials at a time when they have not yet been introduced to the relevant topic in the study guide. For instance, students may have only been introduced to verbs in the present tense, while the audio content narrates events in the past, utilizing past tense verbs. If a student has not yet mastered the grammatical structures of the past tense, he will not be able to understand all the information he is listening to. Or, quite often, there are cases of learning the German language in groups of different levels, where each student has a different level of German language proficiency. In such situation, some students will understand the information from the audio material, and some will not. So, due to the above problems, the following questions arise before the teacher: To what extent does the training manual take into account the needs and interests of a specific target group? How to adapt the study guide to the needs of students? What additional materials are there, and how can they be integrated into the work with the German language study guide? How does the process of learning German change with the use of digital media for preparing listening tasks?

The ultimate goal of teaching German and the tasks arising from it require not only updating the educational content, but also restructuring all components of the education system, in particular, the teaching aids, among which a large role is given to the educational-methodical complex (German: das Lehrwerk), and its main core – the student's book (German: das Lehrbuch). The educational-methodical complex is the main mean of teaching foreign language intercultural communication, consisting of mandatory (student's book, teacher's book, audio manual) and optional (manual for independent work, audio-video manual, test booklets, dictionary, grammar, book for reading, etc.) components with varying degrees of correlation and integration and performing at least three main functions in the educational process (training, modeling and control). Rational solution to the problem of modernizing the educational-methodical complex is the development and creation of new teaching aids, such as a website.

According to European standards and DLL standards, student-centered learning involves expanding students' opportunities and strengthening their personal responsibility for learning outcomes. Such a model requires a different approach to teaching and studying, curriculum development and methodical support. This approach to studying German language can have a positive effect on the educational process, increase motivation to study, activate the cognitive activity of students, encourage self-development and self-improvement, and ensure the formation of competent, creative, proactive individuals.

References

1. Duvekot, R., Coughlan, D., & Aagaard, K. (Eds.) (2017). The learner at the centre: Validation of prior learning strengthens lifelong learning for all (VPL-Biennale nr. 6). Retrieved from <https://www.sefi.be/wp-content/uploads/2017/10/2017-VPLBIENNALE-TheLearnerattheCentre.pdf>
2. Rösler, D., & Würffel, N. (2014). DLL 05: Lernmaterialien und Medien: Buch mit DVD (dll – deutsch lehren lernen: Fort- und Weiterbildung weltweit). Ernst Klett Sprachen.

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Ніколенко Марина

студентка II (магістерського) рівня навчання
Бердянський державний педагогічний університет

Актуальність теми. Сучасні освітні стандарти вимагають впровадження нових підходів, зокрема використання сучасних технологій, для підвищення ефективності навчання. Ці технології допомагають розвивати в учнів самостійність, креативність та ініціативність, що особливо важливо в межах концепції Нової української школи (НУШ). Використання таких інструментів, як інтерактивні ігри, цифрові ресурси, проєктне навчання, ігрові методи та онлайн-майстер-класи, робить навчальний процес динамічнішим, сприяючи активному залученню учнів. Це, в свою чергу, стимулює розвиток критичного мислення та практичних навичок.

Мета даної статті - дослідження можливостей впровадження сучасних технологій у навчальний процес початкової школи, їх впливу на розвиток мотивації, творчості, критичного мислення та адаптації до сучасних викликів освіти.

Виклад основного матеріалу:

Технології створюють сприятливі умови для творчого розвитку та мотивації учнів. Вони дозволяють дітям працювати в зручній ігровій атмосфері, що сприяє їхній емоційній стабільності та впевненості. Ефективною формою є

проектне навчання, яке стимулює учнів працювати над власними проектами у команді. На етапах від вибору теми до презентації результатів учні розвивають критичне мислення, навички роботи з інформацією та творчий підхід до вирішення завдань. Використовуючи технології, вчитель створює сприятливе середовище для навчання та підтримує ініціативу учнів. Це забезпечує індивідуальний підхід, покращує якість навчання та допомагає учням краще адаптуватися до вимог сучасного суспільства.[1]

Для максимальної ефективності технологій важливо забезпечити комфортну психологічну атмосферу, де учні можуть вільно висловлювати ідеї та експериментувати, що сприяє їхньому творчому розвитку.

Використання інтерактивних платформ, групових проектів та спільних завдань сприяє розвитку соціальних навичок у молодших школярів, покращуючи комунікацію та співпрацю, що важливо для їхньої соціальної адаптації. Сучасні технології дозволяють адаптувати навчальний процес під потреби кожного учня, забезпечуючи диференційований підхід і даючи можливість працювати у власному темпі. Мультимедійні ресурси (відео, аудіо, анімації, інтерактивні дошки) розширюють способи подачі матеріалу, роблячи його доступнішим і цікавим для учнів.[2]

Цифрові інструменти (електронні щоденники, нагадування, планувальні додатки) допомагають учням краще організовувати навчання, розвивати тайм-менеджмент і відповідальність за власний прогрес. Ігрові елементи підвищують мотивацію до навчання, роблять його привабливішим та допомагають учням створювати позитивне ставлення до освітніх завдань, що особливо актуально для молодших школярів. Цифрові симуляції та моделювання дають учням змогу аналізувати різні ситуації, оцінювати альтернативи та приймати обґрунтовані рішення, що стимулює розвиток критичного мислення.[3]

Поряд із перевагами сучасні технології мають і певні труднощі, такі як залежність від технічної інфраструктури, ризик технічних збоїв та необхідність додаткової підготовки вчителів, що може ускладнювати їхнє застосування. Часте використання технологій може призводити до інформаційного перенасичення, погіршення фізичного здоров'я та залежності від гаджетів, тому важливо знаходити баланс між цифровими та традиційними методами навчання. За допомогою освітніх додатків та інтерактивних завдань учні можуть розвивати навички емоційного інтелекту, такі як емпатія, самоконтроль та вміння співпрацювати.

Висновок. Впровадження сучасних технологій у навчальний процес початкової школи приносить значні переваги. Використання інтерактивних та цифрових інструментів сприяє підвищенню академічних досягнень учнів, розвитку їхньої мотивації до навчання та вдосконаленню навичок самостійного навчання. Технології допомагають індивідуалізувати освітній процес, роблячи його більш доступним і цікавим для кожного учня, що сприяє розвитку їх творчих та критичних здібностей. Інтеграція сучасних технологій у навчальний процес початкової школи є необхідністю у сучасному світі. Це не

тільки покращує якість освіти, але й готує учнів до викликів майбутнього, роблячи їх навчання більш цікавим, інноваційним та змістовним. Впровадження технологій повинно відбуватися з урахуванням всіх можливих ризиків, з обов'язковим врахуванням потреб як учнів, так і вчителів, що забезпечить максимальний позитивний вплив на освітній процес

Список використаних джерел

1. Васильченко, М.М. (2018). Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі. Київ: Освіта. С 40-120.
2. Гончаренко, С.М. (2020). Сучасні технології в освіті: проблеми та перспективи. Харків: Педагогіка. С 40-80, С 150-200.
3. Коваленко, О.О. (2019). Використання інтерактивних технологій у навчальному процесі початкової школи. Львів: Освіта України. С 45-100.

Section: Philosophy

РЕЛІГІЙНИЙ СИНКРЕТИЗМ ЯК ПРОБЛЕМА ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ

Борисова Тетяна

к.філос.н., доцент

Кафедра міжнародної економіки і
соціально-гуманітарних дисциплін
Український державний університет
науки і технологій, Україна

Набір проблемних питань взаємозв'язку, тотожності, антагоністичного протистояння, порівняльного аналізу у співставленні християнської та міфологічної картини світу залишається актуальним у продовж усієї історії європейської філософської думки. При цьому збереження цього інтересу віддзеркалює актуальність та ідеологічну гостроту цих аспектів аналізу. Секрет вічної актуальності цієї теми криється у тому, що по-перше, як види світоглядів, вони пустили свої коріння глибоко у середину метафізичного тіла самої європейської культурної традиції. По-друге, розкривають свою природу у різних сферах духовно-практичної діяльності людини та суспільства. По-третє, у вузькому середовищі філософів ця проблема має елітарний характер, адже виходить на міждисциплінарний рівень виміру – філософії релігії, богослов'я, етики, філософії мови та естетики.

У центр предметного поля нашого розгляду ставиться питання про філософсько-аксіологічне та онто-гносеологічне обґрунтування релігійного синкретизму християнства та язичництва. Складність аналізу християнської та міфологічної культури мислення обумовлена складностями порівняльного аналізу християнської культури творчості та культури міфологічної творчості. Це лише на перший погляд може здаватися, що ідея співставлення та синкретизму у відносинах між християнством та язичництвом виглядає «одно полярно». Що дає нам підстави говорити про актуальність цього філософського запиту у сьогодні. Одним з ключових аспектів творчого освоєння світу та знання про нього є не тільки здатність розкривати таємниці буття цього світу, але і вміння дивитися на нього як на таємницю і цими таємницями сповнюватися. Увесь світ – велика таємниця і у цьому не слід вбачати відчайдушній агностицизм чи соліпсизм. Розумна та твереза оцінка своїх пізнавальних можливостей, граничності свого пізнавального потенціалу – заповіт який нам залишився від німецького мислителя І.Канта.

Це питання не може розглядатися шляхом домінування історичного нігілізму по відношенню до самої міфотворчості як культурному спадку. Історик філософії має розуміти ідею про те, що як земне – може оголошуватися святым, то у певному сенсі має місце і святість в історії (релігії та культури).

Звісно, що не усе заслуговує на шанування та поклоніння. Вважати питання про взаємовідносини та можливості синкретизму християнства та міфології легким можуть лише ті, хто вже наперед змістовно послабив значення самих категорій «синкретизм», «міф», «творчість», «культ», «віра», «образ», «символ». Варто також зауважити, що є небезпека порушити рівновагу у «необґрунтованому змішуванні» цих культурних та світоглядних традицій. Чимало сучасних філософів та культурологів відмічають у своїх працях той факт, що у ХІХ та ХХ століттях саме поняття «міф» набуло поганої слави, стало нести на собі негативний аксіологічний відтінок.

Відмітимо, що філософія завдячує своєму виникненню почасти і міфології, з неї вона увібрала свій метафізичний потенціал та образність думки, естетичність форми мислення та герменевтичну глибину. Проблема генезису релігійно-філософської думки – це питання генезису змін картин світу – від міфологічної до християнської. Прагнення самої філософської рефлексії систематизувати міфологію створило теогонію, а подальша раціоналізація теогонії призвела до появи космогонії. Античні поети та філософи вмело користувалися символами, а тому у язичницькому світі містика часто перероджувалася у символіку. Є багато спільних образів в грецькій міфології та християнській культурі. Християнському світогляду притаманна космогонія, вона знайшла свого розкриття і у Святому Писанні, проте там немає космології. Космологія викриває себе в язичницькій культурі давньогрецького та давньоримського суспільства, а також у деяких східних релігійних віруваннях (до прикладу в індуїзмі)

Повертаючись до складних аспектів генезису християнської картини світу, то варто окреслити головну позицію на цьому етапі – християнство приходить «після» міфології (язичництва), де ключовим словом є слово «після». Саме «після», а не «у наслідок». Уся християнська апологетика була далекою від встановлення схожих рис з язичницькою культурою, такої самої думки трималися і борці проти християнства. За думкою С.Булгакова, навіть в епоху тотального змішування релігій та культів – християнство зберігало свою автономність, цілісність світогляду, особливий (відмінний) онтологічний фундамент віри. Немає навіть підстав підозрювати християнство у синкретизмі по відношенню до інших ранніх та пізніх віросповідань. Нездоланний тяглий мотив вважати інакше – виглядає скоріше симптомом сучасної секулярної культури. Міфотворчість в християнстві чи його міфологічна транскрипція – це удар по самій християнській культурній традиції з порушенням її онтологічного підґрунтя. Для С.Булгакова у цьому крилась небезпека розгляду ідей християнського синкретизму у статусі аксіоми історико-філософського мислення. В історико-філософській рефлексії багато що залежить від коректної постановки самого проблемного питання: від того яке «навіщо?» – залежить яким буде і «як?».

Історія філософської думки як учора так і сьогодні повна прикладів вульгарного філософського порівняння світоглядних картин. Коли в дисертаційних роботах прагнуть співставити образи Христа, з Зевсом,

Крішною, Сократом чи Абсолютом (езотеричного характеру). Подібного роду аналізи відверто фіксують відмову дослідників від необхідності онтологічного обґрунтування порівнюваних релігійних та культурних традицій. Ми виступаємо категорично проти подібних «переносів» та «припущень» щодо фундаментальної схожості. Не слід і забувати того що методологічний вимір таких величезних та принципових філософських питань має враховувати два важливих моменти. Перший – це сам контекст висунування проблеми (та її подальше формулювання). Другий момент – це контекст її обґрунтування (особливості та специфіка методологічного арсеналу). Християнство йшло своїм культурно-історичним шляхом, нікого у цьому не наслідуючи. Не було йому рівних і за онтологічним змістом і за моральною висотою у цьому. Вихід на цю проблему зачіпає цілий масив філософсько-гносеологічний обґрунтувань історичних наук. Про це свого часу писали і Ф.Шеллінг та Г.Ріккерт. Так кожен з них у свій спосіб розуміли історичний розвиток ідей виключно як теологічний процес. Усі подальші і можливі роздуми на цю тему наштовхують нас на цікаву гносеологічну тематику – можливостей та особливостей самого критичного аналізу християнства. То ж варто завжди оговорювати «кордони» та обмеження своєї суб'єктивної пізнавальної творчості у цих питаннях.

Підсумовуючи вище викладений істотко-філософський аналіз шляхів сходження та розбіжностей християнського та язичницького (міфологічного) світоглядів зазначимо:

1. Міфологічна творчість визнається християнською філософією проторелігії людини, що порушила договір з Творцем і внаслідок чого стала спотворена гріхом. Після приходу християнства, язичництво як віра вмирає не тільки історично, а що головніше – містично.

2. Натуральний містицизм міфології поза християнством набуває для останнього демонічний та інфернальний характер.

Список використаних джерел

1. Бодріар Ж. Символічний обмін і смерть. Львів: Кальварія, 2004. 376 с.
2. Більнуа О. Що нового? Середньовіччя. Філософська думка. 2010. № 1. С. 114–136.
3. Воронюк О. Філософія сакрального. Київ: Видавництво «Марко Мельник», 2018. 256 с.
4. Ellen R. Theories in anthropology and «anthropological theory». Journal of The Royal Anthropological Institute (N. S.). 2008. Vol. 16. P. 387–404.

Section: Physical Culture and Sports

РОЗВИТОК СПОРТУ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Алієв Алі Гафар огли

курсант

Факультет підготовки фахівців для

органів досудового розслідування

Порохнявий Андрій Вікторович

викладач

Кафедра спеціальної фізичної підготовки

Дніпровський державний

університет внутрішніх справ

Розвиток спорту в секторі безпеки і оборони України є одним з важливих напрямів, який не лише сприяє покращенню фізичної готовності співробітників силових структур, але й формує необхідні морально-психологічні якості, такі як стресостійкість, витривалість і командна робота. Спортивна підготовка для військовослужбовців та представників сектору безпеки є невід'ємною складовою їхньої професійної діяльності, оскільки фізична форма і здатність діяти ефективно під тиском мають безпосередній вплив на результативність виконання службових обов'язків [1, с. 17].

Законодавче підґрунтя для розвитку спортивних програм у секторі безпеки і оборони в Україні закладене у різних нормативно-правових актах. Зокрема, Закон України "Про фізичну культуру і спорт" визначає завдання фізичного виховання, що забезпечує професійну підготовку силових структур, зокрема шляхом введення спеціальних тренувальних програм і змагань серед працівників правоохоронних органів [2, с. 3]. Цей підхід дозволяє не тільки підтримувати високий рівень фізичної підготовки, але й сприяє підвищенню корпоративного духу і згуртованості в умовах стресових і бойових ситуацій.

Спортивні заходи та змагання, що проводяться у межах Національної гвардії, Збройних сил України, а також Державної прикордонної служби, включають в себе не тільки загальнофізичні тренування, але й спеціалізовані програми, спрямовані на розвиток навичок, необхідних для виконання специфічних службових завдань. Наприклад, серед військових частин широко розповсюджені змагання з тактичної стрільби, рукопашного бою, а також дисципліни, що імітують бойові умови [3, с. 45]. Такі заходи підвищують рівень психологічної готовності до виконання завдань в умовах реальної небезпеки, що є важливим для ефективної діяльності у секторі безпеки і оборони.

Впровадження інноваційних методів тренувань, таких як кросфіт, тренування з елементами гірського та альпіністського спорту, а також системи виживання, є новітніми підходами до розвитку фізичної підготовки силовиків.

Ці методи дозволяють розвивати не лише витривалість, але й специфічні навички, необхідні у бойових операціях, зокрема координацію, швидкість реакції та адаптацію до різних кліматичних умов [4, с. 92]. За даними досліджень, проведених в Національній академії внутрішніх справ, такі методи значно підвищують стійкість до фізичних та психологічних навантажень, що особливо актуально для виконання завдань в зоні бойових дій [1, с. 19].

Одним з ключових напрямів розвитку спорту у секторі безпеки є також створення центрів спортивної підготовки для військових. В таких центрах проводяться спеціалізовані тренування з урахуванням специфіки службових обов'язків, а також реалізуються програми психологічної реабілітації, які сприяють відновленню після виконання складних бойових завдань [3, с. 48]. Таким чином, фізична підготовка поєднується з психологічною підтримкою, що є необхідним для повноцінного відновлення та підвищення рівня готовності до виконання нових завдань.

Спортивна підготовка та організація змагань також відіграють важливу роль у підтримці морально-психологічного стану та командної згуртованості серед особового складу. Участь у змаганнях на міжнародному рівні дозволяє українським військовослужбовцям переймати досвід іноземних колег та вдосконалювати свої навички. Зокрема, співпраця з країнами-партнерами НАТО відкриває нові можливості для підвищення рівня професійної підготовки через участь у спільних навчаннях та спортивних змаганнях [2, с. 7].

З огляду на сучасні виклики, розвиток спорту в секторі безпеки і оборони України є важливим елементом стратегії підвищення обороноздатності країни. Він сприяє підвищенню рівня фізичної і психологічної підготовки особового складу, забезпечує інтеграцію передових методів тренувань і зміцнює національну безпеку через розвиток фізично підготовлених і морально стійких працівників.

Список використаних джерел

1. Коваленко, О. В. Професійна фізична підготовка військовослужбовців як фактор національної безпеки / О. В. Коваленко // Вісник НАН України. – 2023. – № 3. – С. 15-20. – URL: <https://nas.gov.ua/journal>. (Дата звернення: 01.11.2024.)
2. Семенюк, І. М. Законодавче забезпечення фізичної підготовки в силових структурах / І. М. Семенюк // Юридичний журнал. – 2023. – № 4. – С. 3-9. – URL: <https://lawjournal.com.ua>. (Дата звернення: 01.11.2024.)
3. Ткаченко, Л. В. Спеціалізовані спортивні змагання в секторі безпеки України / Л. В. Ткаченко // Науковий журнал ДДУВС. – 2022. – № 2. – С. 44-50. – URL: <https://dduvs.edu.ua/journal>. (Дата звернення: 01.11.2024.)
4. Пономаренко, М. І. Інноваційні підходи до спортивної підготовки військовослужбовців / М. І. Пономаренко // Спортивний вісник України. – 2023. – № 5. – С. 90-95. – URL: <https://sportua.com>. (Дата звернення: 01.11.2024.)

ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З УРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

Порохнявий Андрій Вікторович

викладач

Кафедра спеціальна фізична підготовка
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Професійна діяльність поліцейських потребує не тільки високого рівня знань та навичок, але й значної фізичної підготовленості та стійкості морально-емоційного стану. Фізична підготовленість поліцейських є важливим компонентом їх здатності виконувати службові обов'язки. Визначення рівня фізичної готовності здійснюється за допомогою спеціальних тестів, які включають вправи, що враховують статеві та вікові особливості. Це дозволяє об'єктивно оцінити здатність поліцейського до виконання завдань, коригуючи індивідуальний підхід до тренувань, надаючи відповідні рекомендації для покращення результатів.

Розподіл фізичних навантажень між чоловіками та жінками в поліцейській діяльності не має бути сприйнятий як порушення принципів гендерної рівності. Важливо зрозуміти, що різниця в рівні фізичних навантажень між чоловіками та жінками є результатом фізіологічних відмінностей, а не соціальних чи культурних упереджень. Так, чоловіки, завдяки своїй фізичній будові, зазвичай здатні витримувати більші фізичні навантаження. Це зумовлено анатомічними особливостями, такими як більша м'язова маса, об'єм легенів та інші фактори, що сприяють більшій витривалості до фізичних зусиль [4, с.16].

Раніше жінки часто стикалися з труднощами в складанні заліків через більш низькі фізичні показники порівняно з чоловіками, такі як менший зріст, маса м'язів, вага та об'єм легенів, що ставало серйозним бар'єром для участі жінок у поліцейській службі. Такі обмеження призводили до низького відсотка жінок у поліції, оскільки фізичні нормативи часто були неадекватними для фізіології жінок [1, с.37].

Незважаючи на фізичні відмінності, жінки в поліції демонструють високу компетентність у питаннях соціально-побутового плану, що підтверджується швидкою адаптацією до умов служби та більшим рівнем сумлінності у виконанні службових обов'язків. Існує думка, що жінки здатні краще розуміти соціальні аспекти, що є важливими в роботі поліції, зокрема в контексті взаємодії з населенням та розв'язання конфліктів [2, с.64].

Оптимізація системи фізичної підготовки поліцейських з урахуванням гендерних особливостей є важливим кроком у створенні ефективної та справедливої структури для розвитку фізичних здібностей співробітників правоохоронних органів. Оскільки чоловіки та жінки мають різні фізіологічні особливості, підходи до тренувань повинні бути адаптовані з урахуванням цих

відмінностей. У той час як чоловіки зазвичай мають більшу м'язову масу та фізичну витривалість, жінки можуть мати кращі результати в певних типах фізичних вправ, таких як гнучкість або витривалість до стресових ситуацій. Тому важливо розробити індивідуальні плани тренувань, що дозволяють кожному поліцейському, незалежно від статі, досягати високих результатів.

Врахування гендерних відмінностей в фізичній підготовці дозволяє підвищити ефективність тренувальних програм і забезпечити рівні можливості для всіх поліцейських. Це означає, що фізичні нормативи повинні бути адаптовані відповідно до анатомічних і фізіологічних особливостей кожної статі, щоб уникнути надмірних фізичних навантажень для жінок, які не відповідають їх природній будові, і одночасно забезпечити достатній рівень фізичної активності для розвитку їх витривалості та сили. Крім того, варто враховувати різні потреби у відновленні після тренувань і більш індивідуальний підхід до прогресу [1, с.36].

Також важливо не тільки змінювати фізичні вимоги, а й враховувати психологічні аспекти, які можуть впливати на результати тренувань. Жінки часто мають інші мотиваційні фактори, а також здатні краще адаптуватися до командної роботи та соціальних аспектів діяльності поліції. Програми тренувань повинні включати елементи, що сприяють розвитку не лише фізичної сили, але й моральної стійкості, психоемоційної готовності до стресових ситуацій, що є ключовими для успішного виконання службових обов'язків [3, с.114].

Крім того, оптимізація системи фізичної підготовки повинна включати регулярні моніторинги та коригування тренувальних планів, що дозволяє відслідковувати прогрес кожного поліцейського і відповідно коригувати навантаження для досягнення максимальних результатів. Врахування гендерних особливостей під час оптимізації системи фізичної підготовки допоможе не лише підвищити ефективність тренувань, але й забезпечить рівність у доступі до службових можливостей для чоловіків і жінок в поліції [5, с.8].

Отже, оптимізація системи фізичної підготовки поліцейських з урахуванням гендерних особливостей є важливим етапом для створення справедливої та ефективно тренувальної програми, яка забезпечує рівні умови для чоловіків і жінок. Врахування фізіологічних відмінностей між статями дозволяє адаптувати фізичні нормативи і тренувальні плани, що підвищує ефективність служби та запобігає надмірним фізичним навантаженням. Такий підхід сприяє розвитку фізичних і психоемоційних здібностей кожного поліцейського, забезпечуючи їх готовність до виконання складних службових завдань, а також сприяє збереженню рівноваги між фізичними вимогами та індивідуальними можливостями, що, в свою чергу, підвищує професіоналізм і ефективність правоохоронних органів загалом.

Список використаних джерел

1. Вілянський В.М., Бачинська Н.В. Особливості психофізіологічних показників висококваліфікованих спортсменів з урахуванням статевого

диморфізму (на прикладі карате та спортивної акробатики). Електронний науковий журнал. Єдиноборства. Харків, 2019. № 4 (14). С. 35-43.

2. Гендерна політика в системі державного управління: підручник. За заг. ред. М. М. Білинської. Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 132 с.

3. Дрозд О.Ю. Забезпечення гендерної рівності в системі МВС України: питання сьогодення. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. Вип. 3. С. 112–116.

4. Лях Н.В. Правові та психологічні засади реалізації гендерної рівності в діяльності Національної поліції України. Юридична психологія. 2021. № 2 (29). С. 14-19.

5. Anisimov Dmytro, Petrushin Dmytro, Boguslavsky Victor. Improvement of physical training of first-year cadets of Dnipropetrovsk State University Of Internal Affairs. Scientific space in the conditions of global transformations of the modern world: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. 128 p.

ПСИХО-ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ДОСВІД НАТО

Порохнявий Андрій Вікторович

викладач

Кафедра спеціальна фізична підготовка

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Психо-фізична підготовка військовослужбовців – це комплекс заходів, спрямованих на розвиток не лише фізичних сил та витривалості, а й психологічної стійкості, емоційного інтелекту та здатності ефективно працювати в екстремальних умовах. Досвід країн НАТО у цій галузі є надзвичайно цінним, оскільки він базується на багаторічних дослідженнях та практиці. Фізично підготовлений та психологічно стійкий військовий здатний ефективніше виконувати поставлені завдання, навіть у складних умовах а також добре підготовлені військові менше схильні до травм, хвороб та психологічних розладів. Саме цей приклад нам продовж багато років продемонстрували військовослужбовці країн НАТО. Опираючись на досвід військових психологів та вчених Національної гвардії України найбільш оптимальним періодом проведення занять із психологічної підготовки із особовим складом новосформованих підрозділів є “первинна військова підготовка”, а саме на 3 – 10 день перебування рекрутів у військовій частині. Відповідно до вимог союзницької медичної публікації країн-членів НАТО АМедР-8.6 основними принципами підтримки психічного здоров’я особового складу під час виконання бойових завдань є психологічне благополуччя військ, яке є складовою командної відповідальності та підтримка психічного здоров’я, що починається з виконавчої влади та формується на командних факторах: довірі підлеглих до керівного

складу, проявленні компетентності та надійності, дбайливому ставленні до підлеглих із заохочуванням згуртованості в підрозділі та високим моральним духом [1, с. 164]. З погляду групового й індивідуального сприйняття, осмислення і закріплення в логічній пам'яті військовослужбовця важливе значення мають вербальні (словесні, мовні) методи – переконання, навіювання і психологічна консультація. Їх головне призначення в тому, щоб викликати бажані зміни у психіці воїна і психології колективу і на цій основі сформувати стійкі звички поведінки [2]. На відміну від радянської системи, де фізична підготовка часто була відокремлена від психологічної, НАТО робить акцент на їхній взаємозв'язку. Фізична активність сприяє виробленню ендорфінів, що зменшують стрес і підвищують настрій. Велика увага приділяється проведенню тренувань у реальних або максимально наближених до реальних умовах. Це дозволяє військовим відчувати стрес і навчитися керувати ним.

Вивчаючи досвід країн-партнерів НАТО звернула увагу на те, що ключову роль у підтриманні психологічної готовності підрозділу (частини) відіграє офіцер-лідер. Окрім досягнення оперативних цілей він оцінює особистісну психологічну готовність кожного військовослужбовця та оперуючи цими фактами приймає рішення про придатність військовослужбовців виконувати бойове завдання. Кожен командир (начальник) повинен пам'ятати, що особовий склад до ведення бойових потрібно готувати, у тому числі і з морально-психологічної точки зору.[3] Недооцінювання цього аспекту, помилки та прорахунки у підготовці частин і підрозділів, безумовно, призводять до поразок, великих людських жертв і втрат.[4]

Щодо висновку цього дослідження можемо прийти до наступного, психологічна допомога та психологічна готовність військовослужбовців країн НАТО зробили глобальний крок в покращення умов, та збереження психічного здоров'я військових. Порівняно з минулим, коли психологічні проблеми військових часто замовчувалися, сучасний підхід дозволяє відкрито говорити про ці проблеми та шукати ефективні рішення.

Список використаних джерел

1. Чижевський С. Командотворення у військових підрозділах: соціально-психологічний аспект. Вісник Національного університету оборони України. 2023. 73(3). С. 158–173.
2. Генеральний штаб Збройних Сил України Головне управління по роботі з особовим складом Збройних Сил України Методичні рекомендації щодо проведення психологічної підготовки особового складу Збройних Сил України: форми та методи психологічної підготовки військовослужбовців. Методика оцінювання психологічної підготовки особового складу. URL:Microsoft Word - ПЕРСПЕКТИВИ_НАСЛІДУВАННЯ_ДОСВІДУ_АРМІЙ_КРАЇН_НАТО_ПРИ_ОРГАНІЗАЦІЇ.docx
3. Про затвердження інструкції з організації психологічного забезпечення особового складу Збройних Сил України : Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 18.10.2021 р. №305 (дата звернення: 10.11.2024).

4. Про затвердження інструкції з організації психологічної підготовки Збройних Сил України: Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 18.10.2021 р. №173 (дата звернення: 10.11.2024).

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ У ЗНИЖЕННІ РІВНЯ СТРЕСУ ТА ПІДВИЩЕННІ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ КУРСАНТІВ

Порохнявий Андрій

Кафедра спеціальної фізичної підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Обираючи професію поліцейського кожен бере на себе значний тягар відповідальності та постійної готовності до дії в екстремальних умовах. Саме тому, поліцейські частіше за інших стикаються з різноманітними стресовими ситуаціями, які можуть мати тривалий негативний вплив на їхнє психічне здоров'я, а саме стрес є ключовим фактором, який на нього впливає. Як захисна реакція організму на зовнішні подразники, стрес впливає на емоції, настрій та поведінку. Однак, його довготривалий вплив на організм може призвести до серйозних фізичних наслідків, які проявляються з часом. Виходячи з цього, проблема зниження рівня стресу серед курсантів та практичних працівників є актуальною і вимагає дієвого підходу до її вирішення. Спираючись на дослідження у сфері протидії стресу, можна відокремити фізичні тренування як один з найефективніших можливих способів тренування емоційної стійкості.

Фізична активність – це невід'ємний етап професійної підготовки майбутніх поліцейських, який займає досить велику частку навчальних програм в ЗВО зі специфічними умовами навчання. Вона перш за все забезпечує нормальне функціонування систем організму, і що не менш важливо - зменшує рівень кортизолу (гормон стресу) в організмі людини, що сприяє зменшенню тривожності та покращенню загального самопочуття. Тобто, заняття спортом - це потужний інструмент для боротьби зі стресом і депресією. Фізичні вправи стимулюють вироблення в організмі цілого ряду нейромедіаторів (хімічні речовини, які передають сигнали між нервовими клітинами (нейронами) або між нейронами і іншими клітинами тіла), таких як ендорфіни, серотонін та дофамін. Ці речовини, відомі як "гормони щастя", вони покращують настрій, зменшують тривожність і знижують ризик розвитку психічних розладів, що так важливо для служби в поліції, в умовах постійного стресу.

Для здобувачів вищої освіти заняття спортом є не лише фізичною активністю, завдяки якій вони покращують свої навички прийомів затримання, а й набуття інших досить важливих професійних рис. Вони допомагають розвинути такі важливі якості, як самодисципліна, вміння планувати свій час, витривалість та терпіння. Ці навички є незамінними для ефективної роботи

працівника поліції, у випадках коли необхідно швидко приймати зважені рішення.

Аналізуючи дослідження Романчука С. з цієї теми можна виділити основні причини, які заважають курсантам самостійно займатися фізичною підготовкою та спортом. Брак часу – 41,3 %, заборона командирів – 31,7 %, відсутність секцій за інтересами – 9,4 %, відсутність бажання займатися фізичними вправами – 7,5 %, недостатньо оснащена матеріальна база – 6,2 %, 3,9 % курсантів назвали інші причини. Найбільша частка курсантів позбавлена можливості займатися фізичною активністю саме через недостатню кількість часу, тому найкращим рішенням було б збільшити кількість навчальних годин з дисципліни Спеціальна фізична підготовка.

Таким чином, спорт є не лише засобом фізичного загартування, а й потужним інструментом для підтримки емоційної стабільності курсантів, ефективного навчання та сприяння якісної подальшої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Романчук С. Заняття фізичною підготовкою як засіб формування індивідуальних і групових психологічних характеристик курсантів / Сергій Романчук, Олександр Попович // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту / за заг. ред. Євгена Приступи. - Л., 2010. - Вип. 14, т. 2. - С. 201 - 204.
2. Центр громадського здоров'я України: Фізична активність та психічне здоров'я: чому покращується самопочуття та настрої. URL: <https://phc.org.ua/news/fizichna-aktivnist-ta-psikhichne-zdorovya-chomu-pokraschuetsya-samopochuttya-ta-nastriy>
3. Чуносів М. І., Удосконалення процесу викладання "Спеціальної фізичної підготовки" на основі застосування положень психологічної моделі діяльності в екстремальній ситуації. Вінниця : ВДПУ, 2003. С. 181–184.

Section: Politics and Sociology

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНИЙ ВИБІР В УМОВАХ ВІЙНИ

Архипов Валерій

к.політ.н., доцент

Кафедра психології, педагогіки
та суспільних дисциплін

Державний податковий університет, Україна

Анотація. У статті розглядаються проблеми ідентичності та їх вплив на діяльний вибір в умовах війни. Дослідженні критерії та основні різновиди ідентичності. Розглянуті особливості формування та специфіка впливу української ідентичності на діяльний вибір громадян України під час війни. Використані посилання на монографічні дослідження, наукові статті, документальні хроніки та соціологічні дослідження. Підтверджено вплив ідентичності на діяльний вибір в умовах війни.

Ключові слова: ідентичність, регіональна ідентичність, українська ідентичність, європейська ідентичність, цивілізаційна ідентичність

Введення. Проблема ідентичності є важливою складовою в житті людини. Досить часто, особливо в кризових ситуаціях, людина має зробити вибір щодо прийняття того чи іншого рішення, здійснення тих чи інших дій. Важко не погодитися з думкою, що під час війни ідентичність набуває особливого значення та актуальності.

Для Української держави ця проблема є досить актуальною. Третій рік продовжується відкрита військова агресія з боку р. ф. Вона супроводжується силовим захопленням та окупацією частини території незалежної та суверенної України, загибеллю не тільки військових але і цивільного українського населення.

Мета та задачі дослідження. Досить багато громадян України, заради особистої безпеки залишили межі своєї держави та емігрували в інші країни світу. Як довго вони там будуть перебувати? Яка кількість людей повернеться в зруйновану війною країну для подальшого свого життя та її відбудови? Що впливає або вплине на вибір? Ці та інші питання хвилюють пересічних громадян, політиків та науковців.

Громадяни які залишилися - воюють на фронті, ті хто знаходиться в тилу, не дивлячись на постійні обстріли та пряму загрозу життя, роблять все можливе щоб скоріше закінчити війну перемогою. Зрозуміло, що усі громадяни ідентифікують себе з Україною, з Європою та існуючою загальнолюдською цивілізацією. Ця ідентифікація відбувається по - різному, тому впливає на вчинки та життя людей теж по-різному.

Результати дослідження і їх обговорення. Люди можуть ідентифікувати себе виходячи з свого походження, мови, спільної історії, релігії, звичаїв та

інше. Якщо в побуті індивід ідентифікує себе за статевою, професійною чи іншими ознаками, то питання про цивілізаційну ідентичність виникає тоді, коли виникає необхідність осмислення власного місця, своєї спільноти, країни у цивілізаційному розмаїтті світу [1].

Коли люди ідентифікують себе з Україною, то мова йде про українську ідентичність. В цій ідентичності акумулюються сукупність уявлень української людини про себе та інших, її відчуття своєї належності до української цивілізації, під якою розуміють об'єктивно існуючу та історично сформовану на власному ґрунті єдність нації і суспільства, його політичної організації, духовних і матеріальних цінностей, створених різними поколіннями українського народу упродовж більш як тисячолітньою історією. В ній переплелися самобутність українського народу, його мови, ментальності, і культурно-духовних цінностей, краса природи, створюючи разом унікальне поєднання людини і середовища, рідкісний культурний геополітичний простір [2].

Національна ідентичність посідає пріоритетне місце у формуванні цивілізаційної ідентичності, оскільки вона базується на етнічній і є визначальною по відношенню до інших форм групової соціальної ідентичності і невіддільна за змістом від таких понять, як «етнос» та «нація». В умовах поліетнічного складу населення на формування ідентичності впливає державність, належність до держави. В цьому випадку більш коректно, на нашу думку, вести мову про політичну націю і її ідентичність.

Більш детально сутність, процес формування та сучасні тенденції розвитку української цивілізаційної ідентичності дослідженні в колективній монографії «Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність» [3].

Сучасні українці розглядають себе і свою державу як частину Європи не тільки в географічному але і соціокультурному, історичному сенсі. Безумовно європейська ідентичність пов'язана з європейським вибором України та орієнтацією на європейські цінності [4]. Більшість європейських країн в особі громадян та політичних лідерів, в свою чергу бачать Україну демократичною та європейською, надають всіляку допомогу в протистоянні військової агресії.

Цивілізаційна ідентичність це – «...сукупність уявлень людини щодо своєї належності до тієї чи іншої культурно-цивілізаційної спільноти, яка спирається на певні цінності та на відповідні соціальні інститути і відносини» [5], це «...наслідок ототожнення суб'єктів (і колективних, і індивідуальних) з тією чи іншою цивілізаційною спільністю, представником якої є цей суб'єкт». [1 – С. 9].

Цивілізаційна ідентичність активізується тоді, коли суб'єкти зустрічають представників інших цивілізацій чи коли виникає необхідність осмислення цивілізаційної ролі та місті власної країни.

Війна в Україні – це фактичне зіткнення двох протилежних цивілізацій та ідентичностей. З одного боку ідентичність що базується на демократичних цінностях (Україна і країни що її підтримують), з іншого – ідентичність що спирається на авторитарні та тоталітарні цінності (країна агресор та ті хто її підтримує).

Якщо українська соціокультурна ідентичність до певної міри – це ментальність з елементами хуторянина, козака, шляхтича, громадянина містянина, які колективно захищали конфесійно-мовно-національну самостійність (ті, хто змінював культурний код, розчинялися у сусідніх народах), то ментальність імперського індивіда в своїй основі – ідентичність підданого російської міжнаціональної держави, слуга імперії, яка шляхом експансії і завоювань стрімко розширювалася, підкоряючи різні народи на євразійському просторі [3.С.354].

Показовим на нашу думку є те, що після проголошення незалежності в Україні вказані демократичні цінності почали відроджуватися та закріплюватися, а в країні-агресорки відповідно імперські - модернізуватися та поширюватися.

Складовою національної ідентичності є – регіональна. Регіональну ідентичність Донбасу характеризують наступні риси: українсько-російська біетнічність (подвійність ідентифікації, розмита і нечітка межа між українською і російською ідентичністю), домінування російської мови, індустріальний тип культури, шанування советського минулого та його символів, компліментарність до російської держави. При цьому мовно-культурні та етнічні чинники в регіоні не мають прямого потужного зв'язку з політичною лояльністю населення до інших держав. Така лояльність не є стабільною, а швидше – досить мінливою [3.С.358].

В ході війни Крим, частина Луганської та Донецької областей були анексовані. Регіональна ідентичність більшості жителів Луганської та Донецької областей напередодні початку гібридної війни в Україні 2014 року однозначно була проукраїнською.

Свідченням цього є дослідження подій що передували війні на Донбасі, – «Як Україна втрачала Донбас». «На Донбас війну кликали довго. Одні наближали її свідомо, інші не відали, що творять. І до останнього ніхто не вірив, що вона все ж почнеться. Навіть у розпалі травня 2014-го, коли від мінних розривів обсіпався яблуневий цвіт, на дорогах росли барикади й цілі міста переходили під контроль озброєних банд, здавалося, що все це не всерйоз, що всі ось-ось схаменуться та припинять стріляти».

Водночас відзначається, що «...донбаський сепаратизм у його сучасному вигляді та його початкова історія наочно ілюструє, наскільки маловпливовим був цей рух, коли не мав підтримки ззовні. Адже навіть у часи найвищої політизації суспільства, коли по всій країні виникали різні партії, рухи та громадські організації, донбаські сепаратисти майже не змогли знайти підтримки та вплинути на хід подій» [6].

Такої ж думки дотримуються й упорядники документальної хроніки «У вогняному кільці. Оборона Луганського аеропорту», – подій, що пов'язані з обороною міжнародного аеропорту «Луганськ» і прилеглих населених пунктів (квітень – початок вересня 2014 року), а також подій, що передували окупації Луганська (зима-весна 2013–2014 років).

Ця хроніка ґрунтується на спогадах понад 140 учасників та очевидців тих подій – військових, волонтерів, місцевих мешканців, працівників міліції та аеропорту, медиків.

Можна констатувати, що до подій 2014 року відверто проросійські організації та заходи того ж спрямування не користувалися масовою підтримкою ані в Луганську, ані в Донецьку, ані в тому ж Криму.

Навіть поверхневий аналіз показує, що всі процеси 2014 року були інспіровані штучно та ззовні. На превеликий жаль Москви, роки примусової русифікації та заселення промислових районів Луганщини і Донеччини росіянами, а також масова пропаганда з уст дикторів російського телебачення не дали результатів, на які очікували кремлівські керманічі.

Проросійський рух залишався слабким і був радше схожий на хуліганський, мітинги були чисельні тільки в перші тижні після кривавих подій у Києві. З кожним тижнем людей на площах ставало все менше, шок минав, і здавалось, що ситуація вгамується сама собою.

Навпаки, узимку 2013–2014 років багатьом активістам здавалось, що зима-весна 2013–2014 була періодом розвитку Луганська – українського Луганська. Місто переживало справжній національний ренесанс [7].

Крім того, було б помилкою вважати тенденцію формування іншої, неукраїнської ідентичності жителів Донбасу такою, що виходить з етнічності або військового розвитку подій. Вона проявляється в соціокультурному ареалі Донбасу з великою кількістю людей, що мають змішане українсько-російське етнічне коріння, для якого характерними є не тільки ситуативна зміна етнічної ідентичності, а й також зовсім невелике значення етнічності в ієрархії ідентичностей.

Цей процес відбувається на основі ще сформованого до війни особливого територіального патріотизму, або регіональної ідентичності. Вона ще більше окреслюється в процесі війни, набуваючи антагоністичної Україні спрямованості [8].

Особливостями сучасних ідентифікаційних процесів на непідконтрольних Україні територіях («ДНР» та «ЛНР») є:

- русифікація, що проявляється у витісненні української мови із системами освіти та публічного простору, заборона українських підручників;
- десимволізація, що прослідковується як протиставлення ознакам декомунізації України через заміну українських назв у підручниках, топоніміці, заборону вітань («Слава Україні!») та створення чи відродження імперських (цар Микола) і советських (включно з Й. Сталіним);
- ревізія історії, внаслідок якої події України в шкільних програмах спочатку замінили краєзнавчим курсом, зі значним акцентом на вивчення російської історії, а згодом історія виявилася споконвічно російською;
- орієнтація на «руській мір» та єднання в спільному слов'янському світі під проводом Росії;
- протиставлення політики Києва як терористичної і злочинної, на протиположності базованій на советському досвіді політиці місцевої влади;

- створення нової ідеології проєкту «Новоросси́я» від підписання спільної угоди 24 травня 2014 р. щодо цього новотвору до спорудження пам'ятників загиблим у війні чи формування нових героїв із середовища бойовиків та окупаційної номенклатури [9].

Усе це підтверджує слова відомого журналіста В. Портникова: Українська держава буде там, де буде поширено українську ідентичність. Та територія, де українська ідентичність не переможе, буде тяжіти до Росії, і ці території можуть стати частинами Російської Федерації [10].

У березні 2024 року Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України спільно з Асоціацією політичних психологів України проведено дослідження на тему: «Стан суспільної свідомості на третьому році повномасштабного російського вторгнення».

Було опитано 2000 респондентів віком від 18 років і старше на підконтрольній уряду України території. Похибка вибірки становить 3,2% [11].

За результатами опитування було зроблено декілька важливих на нашу думку аналітичних висновків. Розглянемо деякі з них.

1. Суспільні настрої зсуваються у бік більш песимістичних оцінок теперішнього і майбутнього України. Понад половини респондентів (56,1%) оцінюють соціально-економічну та політичну ситуацію в Україні як погану або дуже погану.

2. У суспільстві актуалізувалися тенденції критичного ставлення до політичної влади. Нині 70% респондентів погоджуються з тим, що влада наживається на війні і все глибше грузне в корупції.

3. **У принципових питаннях національного порядку денного та опору російської агресії українське суспільство залишається високо консолідованим.** 65,2% опитаних громадян відкидають ідею того, що Україна надто різна і в одній державі нам не ужитися.

Висновки. Йде третій рік загарбницької війни проти України, української ідентичності та європейського вибору громадян України. Продовжують гинути невинні люди.

Український народ тримається і стримує агресора. Цивілізаційна ідентичність українського народу відіграє в цьому протистоянні не останню роль. Ідентичність впливає на поведінку людей на їх діяльний вибір. В свою чергу діяльний вибір впливає на ідентичність.

Ідентичність ґрунтується на значущих для людей цінностях. В умовах війни першочерговими цінностями є людське життя та його збереження, незалежність, державний суверенітет та його відстоювання, територіальна цілісність та її захист. В цій боротьбі нам допомагає цивілізований світ, люди які поділяють і ідентифікують себе з демократією та демократичними цінностями.

Список використаних джерел

1. Попович М.(2015) Культурні засади цивілізаційної ідентичності. Нова парадигма, випуск 128. -С.4.

2. Калакура Я. С., Рафальський О. О., Юрій М. Ф. , (2017) Ментальний вимір української цивілізації. Київ : Генеза. - С. 7.
3. О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. (2022) Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: Київ : ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України. 512 с.
4. Постанова Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України «Про європейський вибір України». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2014, № 41-42, ст.. 2029. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1679-18>.
5. Поддашкина О. А. (2011) Трансформація цивілізаційної ідентичності в умовах глобальних змін сучасного світу. // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна (Теорія культури і філософія науки). – Вип. 45 (980). – С. 70-76.
6. Казанський Д., Воротинцева М. (2020) Як Україна втрачала Донбас. Книжкове видавництво «Чорна гора». - С. 8–9.
7. Сергій Глозов, Анастасія Глозова, Анастасія Воронова; Юрій Руденко, Дмитро Путята (2018) У вогняному кільці. Оборона Луганського аеропорту/ худож. оформувач В. М. Карасик. Харків: Фоліо, (Хроніка). –С. 20–21.
8. Пархоменко С. (2015) Ідентичність у конфлікті на Донбасі. INTERMARUM: історія, політика, культура.. Вип. 2. С. 376–389.
9. Бойко Т. (2017) Політизація сучасних етнонаціональних процесів у Донецькому краї: ризики незворотності. Українознавство.. № 1–2 (62–63). С. 34–35.
10. Портников В. Територія, де українська ідентичність не переможе, стане частиною Росії. URL : <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?news ID=92033>)
11. 2024 - Прес-реліз-«Стан суспільної свідомості на третьому році повномасштабного російського вторгнення: результати моніторингу громадської думки». <https://ispp.org.ua>

Section: Psychology

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

Шинкаренко Інна

к.п.н., доцент

Павлюк Андрій

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Кафедра психології, соціології та педагогіки

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Війна – це явище, яке значною мірою змінює не лише соціальний устрій, але й впливає на психологічний стан суспільства в цілому та особистості зокрема. Сучасні дослідження демонструють, що наслідки військових конфліктів мають довготривалий вплив на психічне здоров'я індивідів, особливо тих, хто безпосередньо пережив бойові дії. Зокрема, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожні стани та проблеми зі сном є типовими проявами впливу військових травм.

ПТСР є однією з найпоширеніших форм психологічної травми, що виникає внаслідок переживання екстремального стресу або страху. Люди, які страждають на ПТСР, часто відчують спогади про травматичну подію, мають часті кошмари, переживають тривогу, а також демонструють ознаки підвищеної збудливості та агресивності. Дослідження показують, що до 20-30% ветеранів і цивільних осіб, які були під впливом бойових дій, можуть страждати від ПТСР, що суттєво впливає на якість їхнього життя [1, с. 87].

Депресія є поширеним явищем серед осіб, що пережили війну, і може тривати роками. Це стан пригніченості, втрати інтересу до життя, почуття безвиході та розчарування, що часто супроводжується фізичними симптомами, такими як слабкість, безсоння або порушення апетиту. Тривожні стани проявляються як відчуття постійної напруги, страху та відчуття небезпеки, що також заважає людині нормально функціонувати в суспільстві.

Війна та постійні стресові ситуації можуть негативно вплинути на здатність людини зосереджуватися, запам'ятовувати інформацію та приймати рішення. Зокрема, зниження когнітивних функцій відзначається у ветеранів, що проходили службу у зонах бойових дій. Це може бути наслідком як психологічного стресу, так і фізичних травм, отриманих під час війни.

Участь у війні, де агресія та насильство стають повсякденною нормою, може призвести до труднощів у контролі емоцій та імпульсів. Деякі ветерани можуть страждати на підвищену агресивність, зокрема при взаємодії з оточуючими. Це може мати серйозні соціальні наслідки, а також негативно впливати на стосунки в сім'ї та на роботі.

Вчені Г. Вагнер, П. Глік, У. Хаммаш та ін. проводили дослідження у Палестині серед молодих людей, які пережили війну на Близькому Сході. Було встановлено, що найбільш поширеними наслідками військового конфлікту та впливу насильства (прямого і непрямого) на психічне здоров'я постраждалих були підвищені симптоми тривоги та депресії. Констатовано, що молоді жінки проявляли меншу схильність до насильства, ніж чоловіки, але жінки частіше, ніж чоловіки, розповідали про підвищені симптоми тривоги, депресії та дистресу. Вчені виявили, що у них фаталістичне ставлення до власного життя, песимізм по відношенню до свого майбутнього найчастіше пов'язані з підвищеними симптомами депресії та дистресу, особливо серед чоловіків [2].

Результати дослідження здоров'я палестинських дітей свідчать, що серед опитаних 2601 учнів сьомих-дев'ятих класів, у 25,9 % осіб визначено наявність суїцидальних думок або планування самогубства за 12 місяців до опитування. Суїцидальні наміри у цих дітей були вищими, у порівнянні з рівнем суїцидальних думок у підлітків у будь-якій з інших країн GSHS регіону Східного Середземномор'я. Також встановлено, що хлопчики-підлітки мали значно вищий рівень суїцидальних думок, ніж дівчатка. Це свідчить про необхідність покращення їх доступу до отримання психологічної допомоги задля підтримання належного рівня психічного здоров'я [3].

У ізраїльських дітей також мають місце негативні наслідки постійних військових конфліктів для психічного здоров'я. Результати дослідження доктора Рут Пат Хоренчик Ізраїльського центру лікування психотравми в Меморіальній лікарні Герцога свідчать, що у дітей, які проживають у місті Сдерот, показники симптомів посттравматичного стресового розладу є у тричотири рази вищими, ніж у інших дітей країни [4].

Реабілітація осіб, які пережили травматичний досвід війни, включає підтримку сім'ї, громадянського суспільства та відповідних соціальних служб. У цьому контексті психотерапія, особливо когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), відіграє ключову роль у роботі з травмою. КПТ допомагає пацієнтам навчитися контролювати свої емоції, зменшувати вплив негативних спогадів і покращувати загальний стан. Підтримка рідних та друзів є важливою для процесу реабілітації, адже саме вона створює відчуття безпеки та прийняття, що є необхідним для нормалізації психологічного стану.

Отже, війна залишає глибокий слід у психічному здоров'ї людини. Посттравматичний стресовий розлад, депресія, тривога та агресивні стани стають частими проблемами у тих, хто пережив військові дії. Важливими аспектами для повернення до звичного життя є психотерапевтична допомога, підтримка сім'ї та суспільства. Дослідження показують, що своєчасна та ефективна психологічна підтримка допомагає значно знизити рівень психічних розладів та покращити якість життя людей, що постраждали від війни.

Список використаних джерел

1. Левченко В.В. та Луценко О.В. Вплив військових подій на психічне здоров'я дитини Габітус (50). с. 85-92. 2023 ISSN 2663-5216

2. Massad, S.G., Shaheen, M., Karam, R. et al. (2016) Substance use among Palestinian youth in the West Bank, Palestine: a qualitative investigation. BMC Public Health. 16, 800. <https://doi.org/10.1186/s12889-016-3472-4>.
3. Itani Taha, Kathryn H. Jacobsen, A. Kraemer (2017) Suicidal ideation and planning among Palestinian middle school students living in Gaza Strip, West Bank, and United Nations Relief and Works Agency (UNRWA) camps. International Journal of Pediatrics and Adolescent Medicine. Vol. 4, Is. 2. P. 54 - 60. <https://doi.org/10.1016/j.ijpam.2017.03.003>
4. Zoya Wazir Contributor (2021) In Gaza, Childhoods Lost to the Trauma of War Israel's May siege leaves the majority of children in Gaza with deep emotional scars, a new study shows. U.S.News. By Aug. 5. Вилучено з: <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2021-08-05/palestinianchildrenface-constant-and-unique-trauma-in-gaza-experts-say>

СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ ТА МАТЕРІВ ДО ДИТИНИ З ПІДОЗРОЮ НА РАС ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ У КОНЦЕПЦІЇ ВИХОВНОЇ ПОЗИЦІЇ

Зінчик Катерина

здобувачка вищої освіти магістерського рівня
Спеціальність 016 «Спеціальна освіта»

Бутузова Лариса

кандидатка психологічних наук, доцентка
Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Анотація. У статті розглядаються особливості ставлення батьків і матерів до дітей з підозрою на розлад аутистичного спектра (РАС) та специфіка їх виховної позиції. Виявлено гендерні відмінності у підходах батьків та матерів до виховання та реабілітації дітей з підозрою на РАС. В результаті дослідження було встановлено, що матері зазвичай виявляють більш емоційну прив'язаність і демонструють вищий рівень залученості у процес реабілітації, тоді як батьки частіше дотримуються раціонального підходу і підтримують структурованість в житті дитини. Результати дослідження можуть бути корисними при розробці психологічних і підтримуючих програм для сімей, що виховують дітей з підозрою на РАС, з урахуванням гендерних аспектів.

Ключові слова: батьківське ставлення, гендерні відмінності, діти з РАС, емоційна підтримка, виховна позиція.

Введення. Розлади аутистичного спектра у дітей – це глобальна проблема, яка потребує спеціального підходу до виховання та реабілітації. З огляду на важливу роль батьків у розвитку дітей з підозрою на РАС, актуальним є дослідження гендерних аспектів батьківського ставлення та його впливу на процес виховання.

Проблематика виховання дітей з розладом аутистичного спектру (РАС) вимагає комплексного підходу, що включає як освітні, так і реабілітаційні аспекти. Гендерні особливості участі батьків у процесі виховання дитини з підозрою на РАС є важливою темою для дослідження, оскільки вони можуть впливати на якість підтримки дитини та її адаптацію до соціуму.

Виховна позиція батьків у випадках підозри на РАС визначається через когнітивно-емоційний компонент ставлення до дитини та сприйняття особливостей її розвитку [4]. Соціальна обумовленість ролей батька та матері, їх гендерні стереотипи, упередження та очікування, готовність до усвідомленого батьківства, на нашу думку, значною мірою визначатимуть характер формування та прояву такого ставлення до дитини з підозрою на РАС. Саме тому нам вбачається важливим дослідити не лише характер такого ставлення до дитини, але й виявити гендерні відмінності у їх вияві серед матерів та батьків, зважаючи на детермінацію соціальних ролей та гендерних очікувань.

Проаналізовані нами доступні літературні джерела дозволили виявити, що матері зазвичай більш схильні до визнання проблем розвитку дитини та швидше звертаються за допомогою до фахівців [5]. Батьки, навпаки, часто демонструють більший скептицизм і заперечення діагнозу, що може бути пов'язане з соціальними очікуваннями до їхньої ролі «захисника» та «опікуна» [5]. Ми припускаємо, що таке ставлення батьків може бути пов'язане з особистіним важкопереносимим чоловічим сприйняттям своєї здатності мати здорове та конкурентне потомство, що викликає дію захисного механізму заперечення. Це може породжувати певну психоемоційну дистанційність батьків, що виражається через стримане або раціоналізоване ставлення до діагнозу. Це своєрідний захисний механізм, який дозволяє батькам уникати переживання щодо можливих труднощів майбутнього розвитку дитини. Деякі дослідники стверджують, що подібна реакція є способом зменшення психоемоційного навантаження, що дозволяє батькам створити «психологічну дистанцію» від проблеми на етапі її прийняття.

Матері часто відчувають більший рівень тривоги та стресу у зв'язку з підозрою на РАС у дитини, що може бути пов'язано з їх традиційною роллю основного вихователя. Батьки, хоча також можуть переживати емоційне напруження, частіше намагаються вирішити проблему через активний пошук рішень і менше відкрито демонструють свої емоції [1].

Мета і завдання дослідження. Метою нашого дослідження є вивчення гендерних відмінностей у ставленні батьків до дітей з підозрою на РАС та визначення специфіки їх виховної позиції. Основні завдання: 1) проаналізувати емоційне ставлення батьків до діагнозу РАС; 2) оцінити активність участі батьків у реабілітаційних заходах; 3) дослідити бачення батьками своєї ролі в процесі виховання дітей з підозрою на РАС.

Результати дослідження і їх обговорення.

Матері, як правило, відчувають більшу емоційну прив'язаність до своїх дітей та більшу відповідальність за їхнє благополуччя. Це може спонукати їх шукати та використовувати ефективні підходи для подолання власного стресу і

організації результативного процесу виховання та навчання дітей з підозрою на РАС. У багатьох культурах материнство часто асоціюється з вмінням ефективно управляти сімейними станами та розв'язувати повсякденні проблеми. Такі очікування можуть призвести до того, що матері дітей з підозрою на РАС виявляють більшу схильність до використання стратегій, спрямованих на вирішення конкретних завдань. Проте, як показують результати нашого дослідження, саме батьки частіше обирають стратегії уникнення, що може залишати матерям менше можливостей для вибору.

Щоб порівняти ставлення батьків і матерів до дитини з підозрою на РАС, ми провели опитування за допомогою спеціально створеної анкети, в якому взяли участь 30 батьків дітей з підозрою на РАС, з них 16 жінок і 14 чоловіків. Питання анкети включали кілька блоків питань, які розкривали різні аспекти ставлення батьків обох статей до власних дітей з підозрою на РАС. Проаналізуємо їх поблоково.

Перший блок питань стосувався **емоційного ставлення батьків до діагнозу РАС**. Він містив питання щодо реакцій тата і матері на перші ознаки РАС, переважання емоцій у батьків та матерів, різниці в рівні прийнятті діагнозу між чоловіками та жінками.

Результати опитування засвідчили, що 75% матерів після отримання підозри на РАС у своїх дітей відчували тривогу і страх, що свідчить про сильну емоційну реакцію. Це може бути пов'язано з їхнім бажанням захистити дитину та невпевненістю в майбутньому. Водночас 25% матерів сприйняли діагноз спокійно та швидко адаптувалися до нових умов, продемонструвавши здатність конструктивно оцінювати ситуацію.

50% опитаних батьків також переживали значну емоційну напругу та тривогу, що свідчить про важливість діагнозу для них, хоча їхня емоційна реакція була менш вираженою, ніж у матерів. Інші 50% сприйняли діагноз більш спокійно, можливо, демонструючи раціональніший або дистанційований підхід до проблеми.

Ці дані свідчать про те, що емоційна включеність та інтенсивність переживань батьків дітей з підозрою на РАС хоч і є нижчою, втім значною мірою наближається до материнської емоційної включеності. Це опосередковано може бути свідченням того, що роль батька у вихованні дитини з РАС змінюється. Ці дані є співзвучними із даними інших досліджень Woodgate, R. L., Ateah, C., Secco, L., які підтверджують, що все більше чоловіків починають виконувати функції, пов'язані з емоційною підтримкою та вихованням дітей з РАС [8].

Другий блок питань виявляв **ставлення та активність батьків у процесі реабілітації дитини з підозрою на РАС**. Батькам пропонувалося оцінити реабілітаційні програми, активність батьківської участі в реабілітаційному процесі (частота відвідувань, активність у виконанні рекомендацій).

Переважає більшість опитаних матерів, тобто 87,5% активно брали участь у реабілітаційному процесі, відвідували заняття та виконували всі рекомендації спеціалістів. Такі показники відображають високий рівень залученості матерів

до процесу лікування та підтримки дитини. Лише 12,5% відвідували заняття менш регулярно через певні обставини (робота, сімейні обов'язки), що може свідчити про обмежені можливості для залучення.

Лише 35,7% чоловіків (батьків) брали активну участь у реабілітаційних заходах, що свідчить про меншу, але все ж таки значну участь батьків у цьому процесі. 64,3% продемонстрували мінімальну активність або доручили матерям обов'язки по догляду за дітьми, що може вказувати на соціальні чи робочі обмеження чи традиційні гендерні ролі. Серед додаткових факторів варто відзначити, що в 1% випадків у реабілітаційному процесі взяли участь няні, що вказує на делегування обов'язків з догляду, зокрема через високе робоче навантаження батьків.

Більшість батьків висловили високі очікування від реабілітаційних програм, зокрема щодо надання адаптованої підтримки для їхньої дитини. Для них програмний аспект має чітку структуру та поетапність, що дозволяє легше включитися в процес і зрозуміти, яким чином їх участь може бути найбільш ефективною. Однак 40% респондентів висловили бажання побачити в програмах більше інструментів для розвитку конкретних навичок дитини, наприклад, соціальної адаптації або комунікації, що демонструє їхнє прагнення до практичних і конкретних результатів від реабілітаційного процесу. Отже щодо самих реабілітаційних заходів та програм, то батьки, довіряючи свою дитину спеціалістам, часто очікують, що останні будуть ефективно працювати з конкретними проявами розладу аутистичного спектру у дитини, зокрема розвивати комунікативні навички, навички соціальної взаємодії та самообслуговування. Батьки цінують програми, в яких чітко визначені етапи розвитку та досяжні, вимірні цілі. Такий підхід дає змогу батькам оцінювати прогрес і бачити реальні результати роботи з дитиною, що зміцнює їх мотивацію до подальшої участі в реабілітаційному процесі. Також батьки очікують, що реабілітаційні програми забезпечать доступ до психологічної підтримки, яка допоможе впоратися зі стресом, тривогою, пов'язаними з вихованням дитини з підозрою на РАС, а також зміцнити батьківські навички, щоб вони могли ефективніше підтримувати дитину вдома. Особливо часто батьки сподіваються, що реабілітаційна програма допоможе дитині підготуватися до навчання в дитячому садку, школі або інтеграції в інші соціальні структури. Батьки прагнуть підготувати дитину до реальних соціальних ситуацій.

Окрему частину опитування становили **питання на виявлення ставлення батьків щодо підтримки розвитку дитини з підозрою на РАС, їх освітньо-виховної позиції**. Ці питання спрямовувалися на виявлення уявлень батьків про необхідність особливої підтримки дітей, відмінностей у методах виховання та підходах до навчання та розвитку їх дитини. Нас цікавило суб'єктивне бачення батьками своєї ролі у вихованні дітей з РАС, їх сприйняття освіти як обов'язку чи підтримуючої можливості, чи знаходить їх виховна позиція відображення у формуванні освітніх стратегій?

Аналіз відповідей батьків на цей блок питань показав, що більшість матерів, а саме 81,25% активно впроваджували вдома додаткові методи розвитку дитини, наприклад, соціальні ігри чи комунікативні вправи, що свідчить про високий рівень відповідальності за виховання та розвиток дитини, бажання допомогти в процесі адаптації. 18,75% обмежилися лише основними рекомендаціями спеціалістів, що може бути пов'язано з недостатньою кількістю часу чи ресурсів для проведення додаткових занять.

Що стосується батьків, то показник виявився досить високим, враховуючи більшу зайнятість на роботі, 57,1% також брали участь у виконанні домашніх завдань для розвитку дитини, що свідчить про активну роль батьків у вихованні та підтримці. Проте 42,9% обмежилися виконанням лише елементарних вказівок спеціалістів, можливо, через брак часу, необхідних навичок або через довіру до дружини в цьому аспекті.

68,75% матерів бачать свою головну роль у наданні емоційної підтримки та створенні комфортного та безпечного середовища для дитини, що підтверджує традиційні уявлення про материнство як роль, спрямовану на турботу та підтримку. 31,25% сприймають виховання як складний обов'язок, який потребує суворого підходу до дитини, що може бути пов'язано з бажанням забезпечити дитині краще майбутнє через структурованість та дисципліну.

Щодо батьків дослідження показало, що думки розділилися: 50% розглядають свою роль крізь призму емоційної підтримки та створення захищеного середовища, що свідчить про відхід від традиційних стереотипів про роль батька як лише дисциплінарну. Інші 50% вбачають свою роль як першочергово спрямовану на встановлення дисципліни та структури в житті дитини, що підкреслює більш раціональний та функціональний підхід до виховання.

Дане дослідження демонструє явні відмінності в ставленні матерів і батьків до дітей з підозрою на РАС, підкреслюючи більш емоційну залученість матерів у процес виховання і реабілітації, що може свідчити про необхідність розробки цілеспрямованих стратегій підтримки батьків, які б враховували гендерні особливості та сприяли б активній участі батьків у догляді за дітьми з підозрою на РАС. Важливо забезпечити батьків ресурсами і інформацією, що допоможе зменшити їх тривогу та покращити їх участь у реабілітаційних процесах [3].

Отже, провівши порівняльне дослідження ставлення батьків до дітей з підозрою на РАС можемо зробити **висновок**, що в цілому матері виявляють більшу залученість та емоційну підтримку у процесі виховання дітей з підозрою на РАС, що відображає традиційні уявлення про материнство. Батьки, хоч і менш залучені, також відіграють важливу роль у дисципліні та структурі, а деякі з них активно беруть участь у процесі розвитку дитини, підтверджуючи сучасні зміни гендерних ролей у навчанні. Обидві батьківські фігури потребують спеціалізованої підтримки з урахуванням їх гендерних особливостей та індивідуальних емоційних реакцій. Програми підтримки, які

включають консультації, можуть допомогти знизити рівень стресу та покращити взаємодію в сім'ї.

Для покращення якості підтримки дітей з РАС необхідно сприяти активнішій участі батьків у реабілітаційному процесі, розвиваючи їхні навички емоційної підтримки. Гендерні стереотипи, що існують в суспільстві, повинні поступово змінюватися через просвітницьку роботу серед батьків.

Отримані результати можуть використовуватись для розробки програм психологічної допомоги та консультативних заходів для сімей, що стикаються з діагнозом РАС у дітей.

Зважаючи на зазначені особливості, необхідно забезпечити батькам додаткову психологічну та інформаційну підтримку для зниження їх бар'єрів участі у вихованні та реабілітації дітей з підозрою на РАС. Програми, які включають спеціалізовані консультації для батьків, дозволяють їм більш усвідомлено сприймати діагноз дитини, знижуючи рівень стресу та створюючи умови для активної участі в процесі виховання. Важливо адаптувати також ці програми до гендерних особливостей, зокрема, акцентуючи увагу на позитивному сприйнятті чоловічої ролі у вихованні, що сприятиме подоланню стереотипів і залученню батьків до емоційної підтримки та більш активної участі у вихованні та реабілітації власних дітей.

Список використаних джерел

1. Герасимчук І. Емоційні реакції батьків на підозру аутизму у дитини: порівняльний аналіз. Психологічна наука і практика, 2021. 8(1), с. 38-49.
2. Коваленко, В. Вплив виховної позиції на соціальну адаптацію дітей з РАС. Психологічна допомога сім'ям, 2019. 4(12), с.15-26.
3. Мартинюк, С. (2022). Програми підтримки для батьків дітей з аутизмом: гендерний підхід. Сімейна психологія в Україні, 9(3), 112-125.
4. Мігович, І. (2018). Виховна позиція батьків дітей з аутизмом: когнітивно-емоційний аспект. Психологія і суспільство, 3(45), 22-30.
5. Федорович, О. (2020). Гендерні відмінності у ставленні до діагнозу аутизму у дитини. Наукові дослідження в соціальних науках, 6(2), 55-67.
6. Gray D. E. Gender and coping: The parents of children with high functioning autism. *Social Science & Medicine*, 2003. 56(3), p.631–642.
7. Solomons M., Chung B. Y. Parents involvement in early intervention for children with autism. *International Journal of Child and Adolescent Health*, 2012. 5(2), p.173–182.
8. Woodgate R. L., Ateah C., Secco L. Living in a world of our own: The experience of parents who have a child with autism. *Qualitative Health Research*, 2008. 18(8), p.1075–1083.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ РЕГУЛЯЦІЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Комар Таїсія

д. психол. н., професор

Бондаренко Валерія

аспірантка

Янкова Інна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра психології і педагогіки

Хмельницький національний університет, Україна

Проблема відповідальності набуває у кризових ситуаціях розвитку суспільства особливої гостроти. Вагомість феномену відповідальності є наслідком складного і суперечливого характеру взаємин індивідів, націй, поколінь.. XXI століття стало епохою трансформації цінностей та необхідності якісно нового осмислення цілей людського буття через політичні кризи, нищівні війни з геноцидом націй і народів, інтенсивну динаміку соціальних процесів, тектонічні зрушення традицій. Збереження сучасного світу потребує прийняття регламентів та регуляції на основі відповідальності. Акцент на усвідомленні відповідальності визначений бурхливим розвитком науки і техніки, що уможливило абсолютне панування людини над природними стихіями, що представлялося раніше ілюзорним. Однак, зворотним боком цієї потужності є смертельна загроза, що нависла над людиною через високо ймовірну глобальну катастрофу через ядерну загрозу, яку декларує путінський режим. Справедливо зауважив Г. Йонас [1], що усі глобальні проблеми, що існують нині, самі по собі можуть розглядатися як апокаліптичні.

Наш час засвідчує, що навіть локальні безвідповідальні дії можуть зумовити початок катаклізмів глобального характеру, тому максимально актуалізована проблема балансу людини і світу.

В філософських вченнях відповідальність традиційно розглядалася у зв'язку із наслідками людської діяльності у найближчому майбутньому. Слід зазначити, що одним із перших виділив відповідальність як необхідну властивість моральності І. Кант. Філософ розглядає совість як «суб'єктивний» (у зазначеному слововжитку) принцип відповідальності, відрізняючи просто відповідь від відповіді по совісті (gewisshafte Antwort). Природним чином, як об'єктивний принцип виступає категоричний імператив, заснований на обов'язкові. «Совість має мислитися як суб'єктивний принцип відповідальності перед Богом за свої вчинки, поняття ж відповідальності (хоча і туманно) завжди міститься в моральній самосвідомості» [2]. Особистість відповідальна за ті вчинки, які завдають шкоди інтересам інших, і тоді суспільство має право регулювати дії і життя таких осіб.

Одним з перспективних напрямків у сучасній науці стає етика відповідальності, оригінальними представниками якої є Г. Йонас, Х. Ленк та К. Байертц. Етика відповідальності, приділяючи особливу увагу засобам реалізації мети, орієнтована на результати діяльності та передбачає повну готовність відповідати за наслідки, які потрібно було передбачати (політична відповідальність). Відповідальність бере на себе людина, яка діє на свій страх та ризик. Етика відповідальності та етика переконання взаємодоповнюють одна одну. Протиріччя колективної та індивідуальної відповідальності Г. Йонас[1] намагається зняти у визначенні її єдиним феноменом, в якому, по суті, зливаються «відповідальність за...» та «відповідальність перед...», персональна та колективна. Сама собою відповідальність, згідно Йонасу, завжди об'єктивна, оскільки диктується самим буттям та зобов'язанням у ньому. Суб'єктивно вона виявляється у почутті відповідальності як готовності відповісти на заклик буття.

У сучасних етичних побудовах стверджується екзистенційний характер відповідальності (відповідальний, тому що має бути), що визначає новий підхід до її розгляду - онтологічно-аксіологічний, прикладом якого якраз і служить етика Ганса Йонаса. Він стверджує, що людина відповідальна за наслідки своїх вчинків тією мірою, в якій вони мають «онтологічно-аксіологічну спрямованість».

Визначним внеском у розроблення проблеми відповідальності стала етика Альберта Швейцера, яка органічно вписується в сучасну теорію моральної відповідальності. Цінними є міркування автора над критерієм допустимості та необхідності, «жертви» і ризику, яким визнається пріоритет індивіда, що завжди повинен проектувати ситуацію на себе і вирішувати її, ніби відчуваючи благоговіння перед власним життям. Людина - це «життя серед життя, яке хоче жити» і вона має визначати, «наскільки це необхідно», тобто, міру заподіяння шкоди будь-якому життю, вирішуючи чим вона має пожертвувати у своєму власному житті: правом, щастям, спокоєм тощо, заради дотримання якогось загального балансу, того, що в античності називалося «справедливістю». Це має бути «абсолютно вільне рішення індивіда». Кожен сам приймає «міру почуття відповідальності», але етика благоговіння перед життям не дозволяє заспокоювати себе. Тому людина ледве несе «свій вантаж втоми і відповідальності, що з роками згинає ... плечі» [4, с.46].

Почуття благоговіння перед життям привносить у людину занепокоєння постійною відповідальністю. І ніхто не може сам собі полегшити цей тягар. «Для людини будь-яке життя священне, навіть те, яке з нашого, людського, погляду здається нижче вартісним» [4]. Цей принцип породжує безмежну, «найвищу», за Швейцером, відповідальність за долю іншого життя, що стає «природною нормою». Зрештою, основою етики стає відповідальність. Остання, висловлюючи і утверджуючи принцип благоговіння перед життям, є мірилом моральності. Етика благоговіння перед життям примушує нас відчути безмежно велику відповідальність і в наших взаєминах з людьми [4].

Відповідальність як основу існування людини обґрунтовує В. Франкл. Головна ідея Франкла полягає в утвердженні свободи волі людини, у її здатності формувати власний характер та необхідності нести відповідальність за те, що

вона створила із самої себе. Співвідношення свободи та відповідальності Франкл бачить так: свобода людини полягає в тому, щоб прийняти відповідальність. Людина не є повністю детермінованою, а в кожен момент життя вона може вирішувати, ким їй стати. Підкреслимо концептуальний, на наш погляд, момент у понятті відповідальності у Франкла: людина сама приймає рішення, які з її потенційних можливостей будуть реалізовані. На жодній стадії життя люди не можуть уникати вибору можливостей [2].

Повсякденне життя в його невпинному русі постійно актуалізує нові умови, труднощі, вимоги до особистості, які іноді носять характер виклику. Не кожна нова обставина як вимога зовнішнього середовища може бути несуперечливо і легко прийнято особистістю. Винятково важливою для людини в умовах «плинної сучасності» є здатність співвідносити вимоги соціуму, об'єктивні актуальні умови життя з власними потребами, здібностями, можливостями, і на цій основі, виробляти власний цілісний і оптимальний спосіб конкретної життєдіяльності. Саме така здатність і складає специфіку відповідальності як форми регуляції необхідного і бажаного унікальним і оптимальним, з точки зору індивідуальних особливостей здібностей і можливостей, способом.

Список використаних джерел

1. Йонас Ганс. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. – Київ : Лібра, 2001. – 400 с.
2. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. – Київ : Клуб Сімейного Дозвілля, 2022. – 160 с.
3. Kant I. Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre. – Berlin : 1968. – 230 p.
4. Schweitzer A. Die Ehrfurcht vor dem Leben. – München : 2007. – 356 p.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН У ВІЙСЬКОВИХ КОЛЕКТИВАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Дячкова Ольга Михайлівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Кафедра психології діяльності в особливих умовах

Клещенко Марина Сергіївна

здобувач вищої освіти

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

м. Черкаси, Україна

Дослідження психологічних особливостей прояву гендерних відносин у військових колективах в Збройних Силах України (ЗСУ) на сьогодні є надзвичайно актуальним. Збройні Сили України є інститутом, на який покладаються відповідальні завдання з оборони та недоторканості України. В

умовах повномасштабного вторгнення задля збереження територіальної цілісності та захисту держави у військових колективах ЗСУ зросла кількість військових-жінок. На жаль, гендерні упередження та стереотипи ускладнюють зрощення жіночого колективу у бойових підрозділах.

Гендерні упередження та стереотипи – це стійкі уявлення про соціальні ролі чоловіків та жінок в усіх сферах життєдіяльності: у самосвідомості, в міжособистісному спілкуванні, у міжгруповій взаємодії [1].

Гендерні стереотипи як усталені переконання про психологічні особливості характеру та поведінки чоловіків й жінок, негативно впливають на гендерні відносини у суспільстві. Вони містять також приписи й заборони стосовно того, що чоловікам і жінкам належить відчувати, проявляти та робити. Гендерні стереотипи проявляються насамперед як гендерно-рольові стереотипи, що стосуються прийнятності й різноманітності ролей і видів діяльності чоловіків і жінок, а також як стереотипи гендерних рис, тобто психологічних і поведінкових характеристик. Ці два компоненти пов'язані між собою. Прийняття якої-небудь ролі для людини певної статі залежить від міри наявності в неї певних рис і характеристик [2; 3].

В контексті професійної діяльності у військових колективах Збройних Сил України всі військові мають рівні права та обов'язки, незалежно від статі, включаючи доступ до посад, військових звань й рівня відповідальності.

Жінки можуть виконувати військовий обов'язок на рівні із чоловіками, за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі [3].

Для України надто важлива якість виконання бойових завдань, тому професійний відбір до лав ЗСУ передусім відбувається з урахуванням професійних вмінь, знань та навичок, а не з гендерного компоненту. Останнім часом спостерігаються позитивні зміни щодо гендерної рівності, однак гендерна дискримінація все ще залишається серйозною проблемою, яку треба вирішувати через подальше вдосконалення нормативно-правового забезпечення рівних прав жінок і чоловіків, через боротьбу з гендерними стереотипами, упередженнями та культурними бар'єрами у військовому середовищі.

У військових колективах ЗСУ відбувається гендерна динаміка, але досі існують значні виклики, зокрема в контексті рівних можливостей для кар'єрного росту, фізичних обмежень для жінок та недостатнього правового забезпечення протидії харасменту.

Отже, здорові гендерні відносини у військовому середовищі – це не лише дієвий і беззаперечний прояв цивілізованого суспільства, а й можливість відстоювати незалежність українських кордонів. Оптимізація гендерних відносин у військових колективах ЗСУ сприятиме посиленню оборонної спроможності держави в умовах зовнішньої загрози з боку російської федерації.

Список використаних джерел

1. Кисильова К.В. Проблематика гендерних стереотипів сучасного суспільства: питання теорії і практики. Наукові записки //

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2023. – Вип. 14: Право. – С. 238-243.

2. Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони України: стан, проблеми, перспективи : тези III Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 29 квітня 2021 року). Хмельницький : Видавництво НаДпсУ, 2021. 466 с.

3. Черноус В.С., Вишньовський В.В. Гендерні стереотипи у професійній діяльності в Україні / В.С. Черноус, В.В. Вишньовський // Актуальні задачі сучасних технологій: Матеріали VI Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів: Тернопіль, 16-17 листопада 2017. – С. 230-231.

СЕЛЕКТИВНИЙ МУТИЗМ ЯК СИМПТОМ ГОСТРОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Тесленко Марина

к.пед.н., доцент

Кафедра психології та педагогіки

НУ «Полтавська Політехніка імені Юрія Кондратюка», Україна

Бужинська Світлана

к.психол.н., доцент

Кафедра педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія», Україна

Аксюк Наталія

викладач

Циклова комісія спеціальностей галузевого та енергетичного машинобудування

ВСП «Полтавський фаховий коледж Національного університету харчових технологій», Україна

Анотація. У статті звертається увага, що в умовах небезпечних військових дії, що наразі відбуваються в Україні особливу увагу заслуговують діти з різноманітними розладами психічного розвитку. За останні роки поширеність психічних розладів неухильно зростає, в основному за рахунок збільшення захворюваності на невротичні, тривожні розлади, серед яких особливе місце посідає селективний мутизм. З'ясовано, що селективний мутизм вважається відносно рідкісним дитячим розладом, але підвищений рівень стресу в умовах війни, в значній мірі відбиваються на психічному стані достатньо значної кількості як дітей, що сприяє підвищенню ймовірності прояву у них цього феномену. До того ж селективний мутизм може мати пролонгований характер перебігу і все частіше стосуватися молоді підліткового віку.

Ключові слова: тривожні розлади у підлітків, селективний мутизм, порушення комунікації, психологічна корекція.

Введення. Останнім часом у практиці практичного психолога, все частіше зустрічаються особливі підлітки – підлітки, які при сформованому та збереженому мовленні, свідомо відмовляються від спілкування з однолітками [3] та дорослими.

Небезпечні військові дії, що наразі відбуваються в Україні, віддзеркалюються на розвитку та психічному стані значної кількості дітей, що, безумовно, впливає на підвищення ймовірності прояву селективного мутизму. Основними чинниками, які ускладнюють нормальний розвиток дитини в наш час, стали стресові стани і дітей, і батьків. До того ж, у результаті вимушеного масового виїзду родин за кордон, діти потрапляють в іншомовне середовище, що дуже небезпечно для періоду становлення та розвитку їхнього мовлення.

Тому подальше дослідження феномену селективного мутизму та розробка ефективних підходів до корекційної роботи щодо його подолання у дітей та підлітків стало в наш час, безумовно, особливо актуальним.

Мета та задачі дослідження. Аналіз особливості причин і умов виникнення селективного мутизму у дітей та прояв їх у підлітковому віці для оптимізації надання їм комплексної лікувальної психологічної і корекційно-педагогічної допомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх наукових розвідках досліджували елективний мутизм та розробляли підходи щодо корекційного впливу з метою подолання цього явища такі вчені й практикуючі психіатри і психологи: М. Буянов, І. Добридень, Н. Кирилина, О. Кириченко, Л. Каганская, В. Ковальов, О. Мандрусова, І. Медведєва, В. Ніколич, Т. Симсон, Г. Сухорева, Ю. Шевченко, М. S. Adams, A. Amari, K. Anstending, R. Bednar, B. Black, N. Blum, F. Boon, S. Bradley, S. Dow, I. Kolvin, A. Weber, R. Wilkinson та інші.

На думку [3] В. Ковальова, елективний мутизм слід розглядати як реакцію пасивного протесту, який частіше виникає у дітей боязких, невпевнених у собі, інфантильних, а також соматично ослаблених. У психогенезі такого істеричного елективного мутизму провідна роль належить так званому механізму умовної бажаності мовчання, який захищає дитину від специфічної психотравмуючої ситуації, пов'язаної з мовленнєвим спілкуванням.

Безпосередньо вивчення елективного мутизму в дітей почалося лише з двадцятих років ХХ століття, але до цього самостійно цей вид порушення мовлення практично не розглядався. Зокрема, у 1934 році вищезгаданий швейцарський дитячий психіатр Моріс Трамер описав випадок цього виду мутизму у семирічного хлопчика, який не говорив у школі, хоча цілком нормально розмовляв удома. Надалі дітей, які страждають на такий розлад і розмовляють тільки в колі близьких людей, він охарактеризував як «непсихотичних». Цей вид мутизму (який він назвав «елективним») Трамер трактував як затриманий, архаїчний оборонний рефлекс. При цьому сприятливими чинниками до його виникнення він вважав спадкову обтяженість дітей психічними захворюваннями та своєрідністю характерологічних рис батьків, таких як полохливість, вразливість, несамотійність [3].

У науковій літературі крім терміну «селективний мутизм» зустрічаються і такі терміни: «вибірковий мутизм», «вибірний мутизм», «добровільний мутизм», «катотонічний мутизм», «мовленнєва фобія», «парціальний мутизм», «психогенний мутизм», «ситуаційнообумовлений мутизм», «характерологічний мутизм» та «елективний мутизм». У контексті цієї статті для опису цього феномену автором використано саме термін «селективний мутизм» внаслідок все ще найбільшої поширеності його в наш час серед фахівців, при цьому зазначаючи, що він є синонімом терміну «елективний мутизм» [3].

Селективний мутизм (також: елективний мутизм (застарілий термін) або вибірковий мутизм, вибіркова німота) – тривожний, емоційно обумовлений психічний розлад, який характеризується постійною неспроможністю вербального чи невербального спілкування в окремих обставинах чи з окремими особами. Слід зазначити, що ці обставини та особи не є навмисно чи свідомо обраними, а зумовлені саме розладом. Розлад бере початок у дитячому віці. Вибірковий мутизм зазвичай співіснує з сором'язливістю або соціофобією [4].

Суть елективного мутизму полягає у вибірковості ситуації, яку обирає підліток: все залежить від того, наскільки сприятлива, комфортна і головне соціально-психологічно безпечна ця мовленнєва ситуація [5]

Важливо розуміти, що така поведінка не пов'язана з капризом чи надмірної сором'язливістю. Відстороняючись від ситуації, дитина намагається заблокувати, уникнути відчуття емоційного і фізичного напруження та ірраціонального страху, при цьому здатність розмовляти і розуміти чужу мову зберігається.

Перші прояви селективного мутизму можна помітити у дитини у віці від одного до трьох років, коли вона починає вербальне і невербальне спілкування з оточуючим світом і коли саме формуються перші навички соціальної адаптації. Порушення адаптаційних механізмів, емоційностресові фактори та підвищена чутливість дитини приводять до дезадаптації, страждань дитини, формуванню невротичної особистості та психічного розладу в цілому і потребують належного трактування та допомоги [1].

Дитина з селективним мутизмом може роками повністю мовчати в школі, але вдома розмовляти досить вільно або навіть надмірно. Серед людей з цим розладом існує ієрархічна різниця: одні люди повноцінно беруть участь у заходах і виглядають соціальними, але не розмовляють, інші розмовлятимуть лише з однолітками, але не з дорослими, інші розмовлятимуть із дорослими, коли їм задаються питання, що вимагають коротких відповідей, але ніколи з однолітками, ще інші ні з ким не розмовляють і не беруть або майже не беруть участі у запропонованих їм соціальних заходах, а ще інші, при спробі з ними спілкуватись, завмирають, наче скам'янілі, з порожнім виразом обличчя та ніяк не реагують [4].

Незважаючи на те, що симптоми селективного мутизму згодом слабшають, деякі з них можуть зберігатися тривалий час. Стаючи дорослими, такі особи як правило страждають проблемами комунікації та соціальною тривогою, вони схильні до більш високого ризику виникнення інших психічних розладів [3].

В цілому, селективний мутизм характеризується складним симптомокомплексом і невисокою ефективністю корекції. До того ж, все ще доволі обмежені знання цієї аномалії розвитку дитини нерідко ведуть до помилкових діагностичних висновків, таких як наявність у дитини розумової відсталості, аутизму, психічного захворювання, симуляції чи впертості, що в свою чергу приводить до використання помилкової тактики лікування й виховання.

Останні роки селективному мутизму присвячено багато публікацій провідних західноєвропейських та американських шкіл психології і психіатрії. Особливе занепокоєння викликає зростання селективного мутизму і складність діагностики цього розладу. Так, останні результати об'єднаних епідеміологічних досліджень в Америці, Західній Європі та Ізраїлі показують зростання випадків селективного мутизму в діапазоні від 0,47 до 1,9 %, в порівнянні з попередніми даними від 0,03 до 0,2 % [1].

Наслідки

- діти та підлітки з селективним мутизмом швидко опиняються відстороненими від соціального життя та можуть стати аутсайдерами рамках [4] школи так як дитина себе мало або зовсім не проявляє, не відповідає на усні запитання та не висловлює свої думки, часто поширені помилкові судження про шкільну успішність.

Визначається селективний мутизм згідно діагностичних критеріїв МКХ-10 та Керівництва з діагностики та статистики психічних розладів американської асоціації психіатрів, 5-е видання, 2013 р. – DSM-5 TR, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, text revision, 5th ed) [1].

Основні симптоми згідно МКХ-10:

- Вибірковість спілкування: в одних соціальних ситуаціях уражений говорить вільно, але в інших соціальних ситуаціях залишається мовчазним або майже мовчазним

- Послідовність у соціальних ситуаціях, в яких спілкування можливе чи неможливе

- Часте використання ураженою дитиною невербального спілкування (міміка, жести, письмові записи)

- Тривалість розладу не менше одного місяця

- Компетентність у мовному вираженні відповідає віковим вимогам

Основні симптоми згідно DSM-V:

- Постійна нездатність говорити в певних ситуаціях, при нормальному спілкуванні в інших ситуаціях

- Розлад перешкоджає навчальним чи професійним досягненням або соціальному спілкуванню

- Розлад триває принаймні один місяць (але не враховується перший місяць після початку відвідування школи чи дитячого садка)

- Нездатність говорити не викликана незнанням розмовної мови або тим, що стажаючи на розлад особа не вважає себе добре володіючою цією мовою

• Розлад не пояснюється краще розладом спілкування (наприклад, порушенням безперервного розвитку дитини) і не виникає виключно у людей з розладами аутистичного спектру або психотичними розладами, такими як шизофренія.

Крім цих симптомів, DSM-V далі описує особливості та розлади, які часто є доповненням до селективного мутизму. До них належать такі симптоми, як тривожність, нав'язлива поведінка, керуюча та опозиційна поведінка, а також розумова відсталість та екстремальні психосоціальні стресори.

Щодо [4] селективного мутизму як самостійної нозології, то, не зважаючи на підвищену увагу з боку дослідників різних професій до цього психічного розладу за останню декаду, залишається багато питань відносно його феномену. Серед дослідників широко поширена думка щодо схожості селективного мутизму до соціальних фобій.

Насправді більшість дітей з діагнозом селективний мутизм також мають соціофобію (100 % учасників двох досліджень та 97 % в іншому. [6, 9, 10]. Тому деякі дослідники припускають, що вибірковий мутизм може бути стратегією уникнення, яку використовує частина дітей із соціофобією для зменшення їхніх страждань у соціальних ситуаціях. [12].

Етіологія селективного мутизму була з'ясована та закріплена після її розуміння як тривожного розладу. Ніякої загальної причини селективного мутизму не виявлено, останні дослідження показують багатофакторне походження [4].

Проведені клінічні та академічні дослідження свідчать про те, що селективний мутизм, як правило, є спадковим [6]. Є чіткі докази того, що існує генетичний зв'язок між дітьми з виборчим мутизмом та тривожними батьками чи родичами.

Доречно [4] зауважити, що останнім часом комунікативна взаємодія та соціальна адаптація все більшою мірою стають особливо важливими складовими психічного здоров'я людини. Тому відсутність своєчасного корекційного впливу може призвести у подальшому до невротичного формування особистості дитини, яка страждає на елективний мутизм.

Дійсну поширеність селективного мутизму в Україні визначити неможливо, що пов'язано не тільки зі складністю діагностики цього розладу, а також з відсутністю діагностичного інструментарію. Верифікація селективного мутизму складна, в рамках даної патології визначають стани від постійної і підвищеної сором'язливості до виражених форм уникаючої поведінки і різних фобій [1].

Результати дослідження і їх обговорення.

Поради педагогам, що можуть допомогти створити для дитини з селективним мутизмом комфортне середовище та покращити її інтеграцію в колективі [4]:

- Не вважайте мовчання невихованістю, грубістю чи особистою неприязню чи неповагою.

- Уникайте оцінок та критики щодо мовчання («ця дитина не розмовляє», «чи ти проковтнув язик?»). Це лише погіршить ситуацію.
- Не ставте дитину у центр уваги.
- Відносьтесь до неї так само, як і до інших дітей.
- Не тисніть та не просіть розмовляти. Зосередьтесь на позитивних та сильних якостях особистості.
- Використовуйте альтернативні методи комунікації, такі як письмо чи малюнки. Деякі діти можуть спілкуватися через «посередника», яким може бути друг чи родич. Підтримуйте такі ініціативи та заохочуйте до такого спілкування.
- Висловлюйте свою віру та впевненість, що дитина з селективним мутизмом колись таки зможе вербально спілкуватись.
- Завжди давайте дитині можливість щось сказати без очікування, що вона це має обов'язково зробити, не використовуючи прямих запитань (наприклад: «Як мені цікаво, де ж ти був на вихідних!» замість «Скажи нам, де ти був на вихідних!»), давайте достатньо часу на можливу відповідь, не створюючи при цьому тиску. У разі, якщо дитина все ж не зможе нічого сказати, сприймати це спокійно, не надаючи великого значення, а не як провал. Підбадьорити припущенням, що можливо наступного разу дитині таки вдасться щось сказати. Для менших дітей доречно використовувати гру та гумор, щоб зменшити напругу.

Висновки. Військові дії, що тривають в Україні, в значній мірі віддзеркалюються на розвитку та психічному стані значної частини дітей. Тому, не зважаючи на значну увагу, яку науковці приділяють плануванню вивченню питання тривожних розладів у дітей та підлітків ця тема залишається актуальною. Відкритим лишається питання щодо діагностичного інструментацію селективного мутизму у дітей та підлітків. Важливість проведення таких досліджень з урахуванням сучасних поглядів на природу селективного мутизму, спонукають до більш досконалого вивчення цього питання і додаткових досліджень з метою оптимізації психологічного супроводу дітей та підлітків з такими розладами. На нашу думку лише інтегрований, багатопрофільний підхід, що обумовлює тісну співпрацю багатьох спеціалістів, так званої мультидисциплінарної команди – педагога, психолога, соціального працівника та інших, зможуть забезпечити високу ефективність психолого-педагогічного супроводу дітей та підлітків з селективним мутизмом з метою їх адаптації до освітнього процесу та профілактики у таких дітей рецидиву й ускладнень.

Список використаних джерел

1. Мілюс С.В., Якубова І.І. Особливості дітей із селективним мутизмом: коли мовчання – не золото. Сучасна стоматологія. 2016. №3. С. 59-62
2. Пасічник Н. Особливості допомоги дитині з мутичними проявами. Особлива дитина: навчання й виховання. №4, 2015. С. 76-86.

3. Поліщук Ю. Алгоритм психологічного впливу щодо подолання елективного мутизму дитини та формування у неї необхідних комунікативних навичок. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету серія: педагогіка 1(30)' 2023. С. 32-40. – Режим доступу: <http://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/3177>
4. Селективний мутизм [електронний ресурс]. Вікіпедія Вільна енциклопедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BC дата звернення 01.11.2024
5. Товкес Ю.В. Патопсихологічні особливості невербального та вербального мовлення аутичних дітей. Науковий часопис. Спеціальна психологія. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17177/Tovkes.pdf;jsessionid=12253D39B8A1D1B635EF2C216788BBF5?sequence=1>
6. Black, B.; Uhde, T. W. (1995). Psychiatric Characteristics of Children with Selective Mutism: A Pilot Study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 34 (7): 847–856.
7. Muris Peter. Children Who are Anxious in Silence: A Review on Selective Mutism, the New Anxiety Disorder in DSM-5. *Clinical child and family psychology review*. 2015. 18 (2): 151-169.
8. Cohan, Sharon L.; Price, Goseph M.; Stein, Murray B. Suffering in Silence: Why a Developmental Psychopathology Perspective on Selective Mutism Is Needed. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*. 2006. 27 (4): 341-355.
9. Dummit, E. S.; Klein, R. G.; Tancer, N. K.; Asche, B.; Martin, J.; Fairbanks, J. A. Systematic Assessment of 50 Children with Selective Mutism. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 1997. 36 (5): 653–660.
10. Vecchio, J. L.; Kearney, C. A. Selective Mutism in Children: Comparison to Youths with and Without Anxiety Disorders. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*. 2005. 27: 31–37.
11. Viana, A. G.; Beidel, D. C.; Rabian, B. Selective mutism: A review and integration of the last 15 years. *Clinical Psychology Review*. 2009. 29 (1): 57–67.
12. Yeganeh, R.; Beidel, D. C.; Turner, S. M. Selective mutism: More than social anxiety? *Depression and Anxiety*. 2006. 23 (3): 117–123.

Section: Technical Sciences

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ КОВКОГО ЧАВУНУ КОРЕЛЯЦІЙНИМ І РЕГРЕСІЙНИМ АНАЛІЗОМ

Босий Микола Вікторович

старший викладач

Косінов Артур Леонідович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Каширін Артем Дмитрович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Миронов Денис Сергійович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Лисенко Андрій Якович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра матеріалознавства та ливарного виробництва
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

Наведено дослідження механічних властивостей ковкого чавуну методами кореляції та регресії. Одержані теоретичні рівняння регресії залежності міцності і твердості від структури ковкого чавуну.

Ковкий чавун має підвищені властивості по-перше пластичність, міцність по-друге стійкість до впливу довкілля і стійкість проти зношування а також володіє добрими ливарними властивостями [1-4].

Натепер інтерес до ковкого чавуну дуже виріс це стосується не тільки формування його структури а також і механічних властивостей.

Виливки з ковкого чавуну використовуються в різних галузях виробництва це деталі для сільськогосподарських машин, для автомобільного транспорту деталі поршні дизельних двигунів, колінчастих розподільних валів коромисла клапанів та зчеплення і багато інших [1-4].

Тому досліджувати залежності властивостей від структури ковкого чавуну необхідно для покращення якості виливок.

Необхідно вивчення процесів лиття ковкого чавуну, вони в свою чергу пов'язані з теорією утворення та кристалізацією [1-4].

Для дослідження ковкого чавуну визначаються оптимальні технологічні параметри, за допомогою їх регулюється структура ковкого чавуну та покращується якість зі зниженням вартості.

Отже, наразі актуальним питанням є дослідження впливу структури на механічні властивості ковкого чавуну.

Проведемо дослідження ковкого чавуну тобто вплив структури відповідно ковкого чавуну на його механічні властивості.

Метою дослідження буде вивчення як впливає структура на міцність а також твердість ковкого чавуну.

Ковкий чавун відповідно з різною структурною складовою має різні механічні властивості як наведено в табл. 1 [1-5].

Таблиця 1 Ковкий чавун його структурні складові а також властивості

Структурна складова	Механічні властивості	
	σ_B , КГ/ММ ²	НВ
Ферит	37,3	114-165
Перліт	50,2	156-214

При підборі співвідношень відповідно між кількістю фериту та перліту будимо мати ковкий чавун з доброю міцністю та твердістю.

Зі зменшенням розміру графітних включень маємо збільшення одночасно як твердості так і пластичності, це суттєва особливість ковкого чавуну.

На міцнісні характеристики ковкого чавуну має також вплив і зернистість механічної матриці це наведено в табл. 2 [1-5].

Таблиця 2 Величина зерна та його вплив на міцність і твердість чистого заліза

Середній діаметр зерна фериту, мм	σ_B , КГ/ММ ²	НВ
10,3	17,8	111
7,6	32,4	129
2,8	38,9	137

Рівняння регресії між міцністю, твердістю а також пластичністю в залежності від виду чавуну наведені в табл. 3 [6-8].

Таблиця 3 Залежності між механічними властивостями

Вид чавуну	Залежність
Феритний ковкий чавун	$\sigma_B=15+0,25НВ$ $\delta \%=0,37+0,23НВ$
Чавун з кулястим графітом	$\sigma_B=69,6-0,068НВ$ $\delta \%=5,87-0,018НВ$

Рівняння регресії між структурою та механічними властивостями наведені в табл. 4 [6-8].

Виконані дослідження впливу структури на твердість та міцність ковкого чавуну вказують на те, що структура ковкого чавуну буде мати суттєвий вплив на твердість та міцність.

З'ясовано, що збільшення розміру графітних включень ($D_{гр}$) наприклад до 86,5 мкм впливає на збільшення твердості (НВ) ковкого чавуну, а якщо перевищується це значення то твердість знижується. Твердість ковкого чавуну також буде знижуватися при збільшенні числа графітних включень ($N_{гр}$) а от підвищуватися із збільшенням вмісту перліту (П%).

Таблиця 4 Залежності між структурою та механічними властивостями ковкого чавуну

Вид кореляційних залежностей міцності та твердості від структури	Теоретичні лінії регресії
$\sigma_B = f(D_{гр}),$ $\sigma_B = f(N_{гр}),$ $\sigma_B = f(\Pi\%),$ $\sigma_B = f(\Phi)$	$\sigma_B = 37,41 - 0,00016 D_{гр}$ $\sigma_B = 37,35 + 0,024 N_{гр}$ $\sigma_B = 35,38 + 0,21 \Pi\%$ $\sigma_B = 37,53 - 0,032 \Phi$
$HB = f(D_{гр}),$ $HB = f(N_{гр}),$ $HB = f(\Pi\%),$ $HB = f(\Phi)$	$HB = 130,17 + 0,078 D_{гр}$ $HB = 140,34 + 0,157 N_{гр}$ $HB = 129,76 + 0,98 \Pi\%$ $HB = 137,85 + 0,104 \Phi$
$\sigma_B = f(HB)$	$\sigma_B = 15,72 + 0,175 HB$

Показано, що міцність (σ_B) ковкого чавуну буде знижуватися з збільшенням розміру феритного зерна (Φ). Вплив міцності (σ_B) на твердість (HB) чавуну має високу тісноту зв'язку (σ_B) тому, що коефіцієнт кореляції статистично значущий. При збільшенні числа графітних включень ($N_{гр}$) знижується міцність (σ_B) ковкого чавуну за рахунок збільшення мікропористості металевої матриці. Міцність (σ_B) ковкого чавуну також буде підвищуватися за рахунок збільшення вмісту перліту ($\Pi\%$).

Список використаних джерел

1. Хільчевський В. В. Матеріалознавство і технологія конструкційних матеріалів. Навчальний посібник. К: Либідь. 2002. 328 с.
2. Клименко В.М., Шиліна О.П., Осадчук А.Ю. Технологія конструкційних матеріалів. Частина перша. Конструкційні матеріали: властивості, класифікація, виробництво. Навчальний посібник. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця. 2005. 97 с.
3. Єременко А.П. Конспект лекцій з дисципліни "Виробництво виливків з чорних металів" розділ «Виробництво виливків з чавуну» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 136 «Металургія». Кам'янське, ДДТУ. 2017. 74 с.
4. Методичні вказівки з дисципліни "Технологія конструкційних матеріалів і матеріалознавство" до виконання лабораторного практикуму з розділу "Вплив хімічного складу і температури на фазовий стан залізобуглецевих сплавів". Укл: Трофименко В.В., Клименко О.П., Овчаренко В.І. Д: ДВНЗ УДХТУ. 2014. 46 с.
5. Національний стандарт України. ДСТУ EN 1562: 2019. Виливки із ковкого чавуну. Загальнотехнічні умови. 2019.
6. Пріщенко О.Л., Черемська Н.В., Черногор Т.Т. Побудова математичних моделей за допомогою методів кореляційного і регресійного аналізу. Вісник національного технічного університету «ХП». Серія: Інноваційні дослідження у наукових роботах. №2 (1362). 2011. С. 29-36.
7. Руденко В.М. Математична статистика. Навчальний посібник. К. ЦУЛ. 2012. 304 с.
8. Дзись В.Г., Левчук О.В., Дячинська О.М. Прикладна математика на основі MathCAD. Навчальний посібник. Вінниця: ВНАУ. 2020. 378 с.

ANALYSIS OF ELASTIC PROPERTIES OF A GRAPHITE REINFORCED POLYMER COMPOSITE

Svitlychnyi Serhii

Ph.D.

Department of theoretical mechanics, machinery design
and robotic mechanical systems

National aerospace university named after M.E. Zhukovskiy
«Kharkiv Aviation Institute», Ukraine

Abstract. Advanced graphite reinforced polymer composite materials are widely used in various industries due to their high specific strength and stiffness, as well as low weight. In order to fully recognize the benefits and effectiveness of application of composite materials in structures, an understanding of their micro and macromechanics is required, as well as the ability to determine their mechanical properties. Using the Classical Lamination Theory (CLT), a technique has been implemented that enables to determine laminate elastic properties along the principal material directions based on a given lamina properties. The technique can be utilized for composite structure design to estimate its load-carrying capacity and select optimum stacking sequence based on applied loads. The impact of the stacking sequence on variation of the laminate engineering constants was considered in the paper. The main results of the work are the following: for laminate that is symmetric about the middle plane compliance matrix coefficients $a_{16}=a_{61}$, $a_{26}=a_{62}$ are zero, which indicates that laminate does not exhibit coupling between shear and extension. A cross-ply laminate demonstrates increasing of the stiffness in the principal material directions, whereas shear stiffness is the lowest compared with other schemes. For an angle-ply laminate shear stiffness is increased, however stiffness in the principal material direction is the lowest compared with other schemes. Cross-ply and angle-ply laminates demonstrate a high level of anisotropy. Stacking sequence almost does not effect on transverse shear modulus.

Keywords: classical lamination theory, graphite reinforced polymer composite (GRPC), stacking sequence, compliance matrix, elastic properties.

Introduction. Composite material (CM) is a structure that comprises at least two different materials bonded together to obtain enhanced properties. Indeed, the most of the composite materials contain matrix and reinforced fibers. Composite materials are ideal for structural application where high strength-to-weight and stiffness-to-weight ratios are required. In order to fully recognize the benefits and effectiveness of the application of composite materials in structures, an understanding of their micro and macromechanics is required, as well as the ability to determine their mechanical properties.

Purpose and problems of the work. The objective of the work is to determine elastic properties of a graphite reinforced polymer composite (GRPC) based on given

lamina properties and to analyze the impact of stacking sequence on variation of the laminate engineering constants.

Let us consider a laminate consisting of a set of unidirectional plies with a thickness h_i that aligned at an angle θ_i with respect to X-axis of the Global Coordinate System (ref. to Fig. 1). The origin of the Global Coordinate System refers to the laminate middle plane. For individual ply there is a local coordinate system 123 where elastic properties of lamina (Young modulus E_i , shear modulus G_i and Poisson's ratio ν) are defined (ref. to Fig. 2).

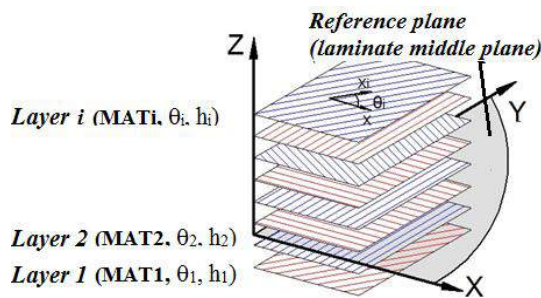

Figure 1. Unbonded view of laminate construction in the Global Coordinate System XYZ

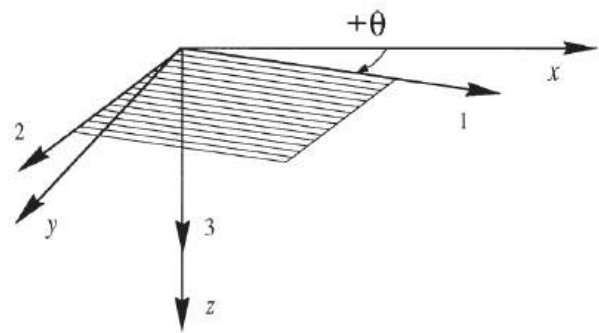

Figure 2. Relation between local and global coordinate system axis

We use the Classical Lamination Theory to determine laminate elastic properties based on given lamina properties. [1, 2].

The strains at an arbitrary point of laminate construction in the Global Coordinate System can be defined as follows:

$$\{\varepsilon\}_{xy} = \{\varepsilon^0\}_{xy} + z\{k\}_{xy}, \quad (1)$$

where $\{\varepsilon^0\}_{xy}$ – membrane strains (in-plane strains); $\{k\}_{xy}$ – laminate curvatures.

Assuming small displacements, the relation between the membrane strains and displacements vector (u^0, v^0) of a point located on the middle plane can be written as:

$$\{\varepsilon^0\}_{xy} = \begin{Bmatrix} \partial u^0 / \partial x \\ \partial v^0 / \partial y \\ \partial u^0 / \partial x + \partial v^0 / \partial y \end{Bmatrix}. \quad (2)$$

Laminate curvatures are second order derivatives of the middle plane displacement in the z-direction:

$$\{k\}_{xy} = - \begin{Bmatrix} \partial^2 w^0 / \partial x^2 \\ \partial^2 w^0 / \partial y^2 \\ 2\partial^2 w^0 / \partial x \partial y \end{Bmatrix}. \quad (3)$$

The stress-strain relations of an orthotropic material in the local coordinate system 123 can be expressed in the matrix form:

$$\{\sigma\}_{123} = [C]\{\varepsilon\}_{123} \text{ or } \{\varepsilon\}_{123} = [S]\{\sigma\}_{123}, \quad (4)$$

where $[C] = [S]^{-1}$ – stiffness matrix, $[S]$ – compliance matrix.

For an orthotropic material there are three planes of symmetry, which define the principal 123-coordinate system of the material, and nine independent elastic constants: C_{11} , C_{12} , C_{13} , C_{22} , C_{23} , C_{33} , C_{44} , C_{55} and C_{66} .

The elements of the compliance matrix written in terms of engineering constants are [3]:

$$\begin{aligned} S_{11} &= \frac{1}{E_1}; S_{12} = -\frac{\nu_{21}}{E_2}; S_{13} = -\frac{\nu_{13}}{E_3}; S_{21} = -\frac{\nu_{12}}{E_1}; S_{22} = \frac{1}{E_2}; S_{23} = -\frac{\nu_{32}}{E_3}; \\ S_{31} &= -\frac{\nu_{13}}{E_1}; S_{32} = -\frac{\nu_{23}}{E_2}; S_{33} = \frac{1}{E_3}; S_{44} = \frac{1}{G_{23}}; S_{55} = \frac{1}{G_{31}}; S_{66} = \frac{1}{G_{12}}. \end{aligned} \quad (5)$$

Due to symmetry of the compliance matrix, the major and minor Poisson's ratios have the relation:

$$\frac{\nu_{ij}}{E_i} = \frac{\nu_{ji}}{E_j}, \quad i, j = 1, 2, 3 \quad (6)$$

The constitutive equations of three-axial stress state in an arbitrary XYZ coordinate system can be written in the following form:

$$\{\sigma\}_{xyz} = [\bar{C}]\{\varepsilon\}_{xyz}, \quad (7)$$

where $[\bar{C}]$ – stiffness matrix in the XYZ coordinate system.

The coordinate transformations of the constitutive relations from the local 123 coordinate system to global XYZ coordinate system can be expressed in the following way:

$$[\bar{C}] = [T]^{-1}[C][T]^T. \quad (8)$$

Here the inverse transformation matrix can be written as follows [3]:

$$[T]^{-1} = \begin{bmatrix} \cos^2 \theta & \sin^2 \theta & 0 & 0 & 0 & -2 \sin \theta \cos \theta \\ \sin^2 \theta & \cos^2 \theta & 0 & 0 & 0 & 2 \sin \theta \cos \theta \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & \cos \theta & \sin \theta & 0 \\ 0 & 0 & 0 & -\sin \theta & \cos \theta & 0 \\ \sin \theta \cos \theta & -\sin \theta \cos \theta & 0 & 0 & 0 & \cos^2 \theta - \sin^2 \theta \end{bmatrix}, \quad (9)$$

where θ – angle between X-axis of the global coordinate system and 1-axis of the local coordinate system (ref. to Fig. 2).

Similarly,

$$\{\varepsilon\}_{xyz} = [\bar{S}]\{\sigma\}_{xyz}, \quad (10)$$

where $[\bar{S}]$ – compliance matrix in the global XYZ coordinate system, which is determined by inversion of the stiffness matrix.

Using integral equilibrium equations and taking into account equation (1), we get force-strain-curvature and moment-strain-curvature relations written in the matrix form:

$$\begin{bmatrix} \{N\} \\ \{M\} \\ \{Q\} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} [A] & [B] & [0] \\ [B] & [D] & [0] \\ [0] & [0] & [C] \end{bmatrix} \begin{Bmatrix} \{\varepsilon\} \\ \{k\} \\ \{\gamma\} \end{Bmatrix}, \quad (11)$$

$$\text{where } [A] = \int_{-h/2}^{h/2} [\bar{Q}]_i dz; [B] = \int_{-h/2}^{h/2} [\bar{Q}]_i z dz; [D] = \int_{-h/2}^{h/2} [\bar{Q}]_i z^2 dz,$$

$[C]$ – shear matrix, which elements $C_{44} = G_{23}$, $C_{55} = G_{31}$ and $C_{45} = C_{54} = 0$.

The laminate engineering constants are derived from the normalized compliance matrix coefficients:

$$\text{Laminate stiffness: } E_1 = 1/a_{11}^* \quad (12)$$

$$\text{Laminate stiffness in transverse direction: } E_2 = 1/a_{22}^* \quad (13)$$

$$\text{Laminate shear stiffness: } G_{12} = 1/a_{66}^* \quad (14)$$

$$\text{Out-of-plane shear stiffness: } G_{31} = \frac{1}{q_{55}^*} \cdot k_{55} \quad (15)$$

$$\text{Out-of-plane shear stiffness: } G_{23} = \frac{1}{q_{44}^*} \cdot k_{44} \quad (16)$$

$$\text{Flexural laminate stiffness: } E_1^f = 1/d_{11}^* \quad (17)$$

$$\text{Flexural laminate stiffness in transverse direction: } E_2^f = 1/d_{22}^* \quad (18)$$

$$\text{Flexural laminate shear stiffness: } G_{12}^f = 1/d_{66}^* \quad (19)$$

The normalized compliance matrix coefficients: $a^* = [a] \cdot h$; $b^* = \frac{h^2 \cdot [b]}{2}$ and $d^* = \frac{h^3 \cdot [d]}{12}$, k_{44} and k_{55} – shear correction factors.

Results and discussion. Based on the technique considered in the paper, we evaluated the laminate engineering constants of unidirectional carbon fiber composite. The laminate thickness is 6 mm and it is fabricated from graphite reinforced polymer composite material which has the following elastic properties: $E_x = 1,21 \cdot 10^5$ MPa, $E_y = E_z = 8,6 \cdot 10^3$ MPa, $\nu_{xy} = \nu_{xz} = 0,27$, $\nu_{yz} = 0,4$, $G_{xy} = G_{xz} = 4,7 \cdot 10^3$ MPa, $G_{yz} = 3,1 \cdot 10^3$ MPa [4]. The impact of stacking sequence on variation of the laminate engineering constant was analyzed, for this purpose the following stacking sequences was considered: 1) scheme 1 – $[0/45/90/-45]_{3S}$ quasi-isotropic balanced symmetric laminate; 2) scheme 2 – $[0/90]_{6S}$ cross-ply symmetric laminate; 3) scheme 3 – $[45/-45]_{6S}$ angle-ply symmetric laminate; 4) scheme 4 – $[0/30/-30]_{4AS}$ unbalanced non-symmetric laminate and 5) scheme 5 – $[45/0/-45_2/0/45/0/-45_2/0/45/0]_S$ unbalanced symmetric laminate. For all variants the ply thickness is 0,25 mm.

The compliance matrix coefficients $[a]$, $[b]$, $[d]$ and $[c]$ and shear correction factors k_{44} and k_{55} are calculated and the results are given in the tables 1–3.

Table 1 – Compliance matrix coefficients $[a]$

№	a_{11}	a_{12}	a_{16}	a_{21}	a_{22}	a_{26}	a_{61}	a_{62}	a_{66}
1	$3,54 \cdot 10^{-6}$	$-1,07 \cdot 10^{-6}$	0	$-1,07 \cdot 10^{-6}$	$3,54 \cdot 10^{-6}$	0	0	0	$9,23 \cdot 10^{-6}$
2	$2,56 \cdot 10^{-6}$	$-9,18 \cdot 10^{-8}$	0	$-9,18 \cdot 10^{-8}$	$2,56 \cdot 10^{-6}$	0	0	0	$3,55 \cdot 10^{-5}$
3	$1,01 \cdot 10^{-5}$	$-7,63 \cdot 10^{-6}$	0	$-7,63 \cdot 10^{-6}$	$1,01 \cdot 10^{-5}$	0	0	0	$5,31 \cdot 10^{-6}$
4	$2,32 \cdot 10^{-6}$	$-2,58 \cdot 10^{-6}$	$-2,77 \cdot 10^{-9}$	$-2,58 \cdot 10^{-6}$	$1,47 \cdot 10^{-5}$	$-3,5 \cdot 10^{-8}$	$-2,77 \cdot 10^{-9}$	$-3,5 \cdot 10^{-8}$	$9,28 \cdot 10^{-6}$
5	$2,74 \cdot 10^{-6}$	$-1,88 \cdot 10^{-6}$	$1,0 \cdot 10^{-7}$	$-1,88 \cdot 10^{-6}$	$7,76 \cdot 10^{-6}$	$6,83 \cdot 10^{-7}$	$1,0 \cdot 10^{-7}$	$6,83 \cdot 10^{-7}$	$8,31 \cdot 10^{-6}$

For schemes 1–3 and 5 the compliance matrix coefficients [b] are zero, whereas for scheme 4: $b_{11} = -7,39 \cdot 10^{-8}$, $b_{12} = 1,31 \cdot 10^{-7}$, $b_{16} = -7,7 \cdot 10^{-8}$, $b_{21} = 1,31 \cdot 10^{-7}$, $b_{22} = -9,67 \cdot 10^{-9}$, $b_{26} = -1,49 \cdot 10^{-7}$, $b_{61} = -7,83 \cdot 10^{-8}$, $b_{62} = -1,48 \cdot 10^{-7}$ and $b_{66} = 2,86 \cdot 10^{-7}$. The compliance matrix coefficients unit is mm/N.

Table 2 – Compliance matrix coefficients [d]

№	d_{11}	d_{12}	d_{16}	d_{21}	d_{22}	d_{26}	d_{61}	d_{62}	d_{66}
1	$9,83 \cdot 10^{-7}$	$-2,91 \cdot 10^{-7}$	$-1,37 \cdot 10^{-7}$	$-2,91 \cdot 10^{-7}$	$1,32 \cdot 10^{-6}$	$-2,03 \cdot 10^{-7}$	$-1,37 \cdot 10^{-7}$	$-2,03 \cdot 10^{-7}$	$3,46 \cdot 10^{-6}$
2	$7,07 \cdot 10^{-7}$	$-3,1 \cdot 10^{-8}$	0	$-3,1 \cdot 10^{-8}$	$9,58 \cdot 10^{-7}$	0	0	0	$1,18 \cdot 10^{-5}$
3	$3,37 \cdot 10^{-6}$	$-2,54 \cdot 10^{-6}$	$-9,37 \cdot 10^{-8}$	$-2,54 \cdot 10^{-6}$	$3,37 \cdot 10^{-6}$	$-9,37 \cdot 10^{-8}$	$-9,37 \cdot 10^{-8}$	$-9,37 \cdot 10^{-8}$	$1,79 \cdot 10^{-6}$
4	$7,72 \cdot 10^{-7}$	$-8,55 \cdot 10^{-7}$	$5,59 \cdot 10^{-9}$	$-8,55 \cdot 10^{-7}$	$4,9 \cdot 10^{-6}$	$7,5 \cdot 10^{-10}$	$-5,59 \cdot 10^{-9}$	$7,5 \cdot 10^{-10}$	$3,1 \cdot 10^{-6}$
5	$1,03 \cdot 10^{-6}$	$-7,21 \cdot 10^{-7}$	$1,25 \cdot 10^{-8}$	$-7,21 \cdot 10^{-7}$	$2,5 \cdot 10^{-6}$	$7,28 \cdot 10^{-8}$	$1,25 \cdot 10^{-8}$	$7,28 \cdot 10^{-8}$	$2,53 \cdot 10^{-6}$

Table 3 – Compliance matrix coefficients [c] and shear correction factors k_{44} and k_{55}

№	c_{44}	c_{45}	c_{54}	c_{55}	k_{44}	k_{55}
1	$4,27 \cdot 10^{-5}$	0	0	$4,27 \cdot 10^{-5}$	0,7385	0,8052
2	$4,27 \cdot 10^{-5}$	0	0	$4,27 \cdot 10^{-5}$	0,7775	0,8097
3	$4,27 \cdot 10^{-5}$	0	0	$4,27 \cdot 10^{-5}$	0,7739	0,7739
4	$4,95 \cdot 10^{-5}$	0	0	$3,76 \cdot 10^{-5}$	0,8082	0,8121
5	$4,67 \cdot 10^{-5}$	$7,36 \cdot 10^{-7}$	$7,36 \cdot 10^{-7}$	$3,94 \cdot 10^{-5}$	0,7941	0,7955

Based on the calculated coefficients of the compliance matrix the laminate engineering constants were determined and the impact of the stacking sequence on variation of the laminate engineering constants was analyzed (ref. to Fig. 3–6).

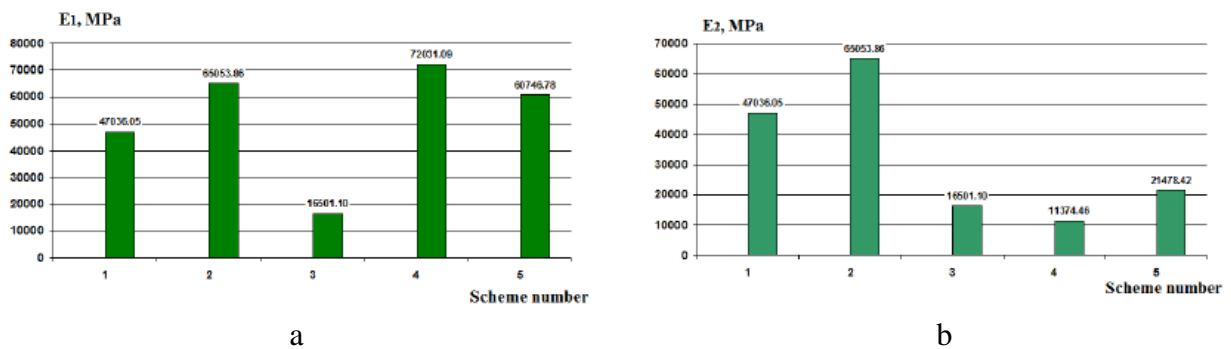

Figure 3. The impact of the stacking sequence on variation of the extensional stiffness of GRPC laminate: a – longitudinal direction, b – transverse direction

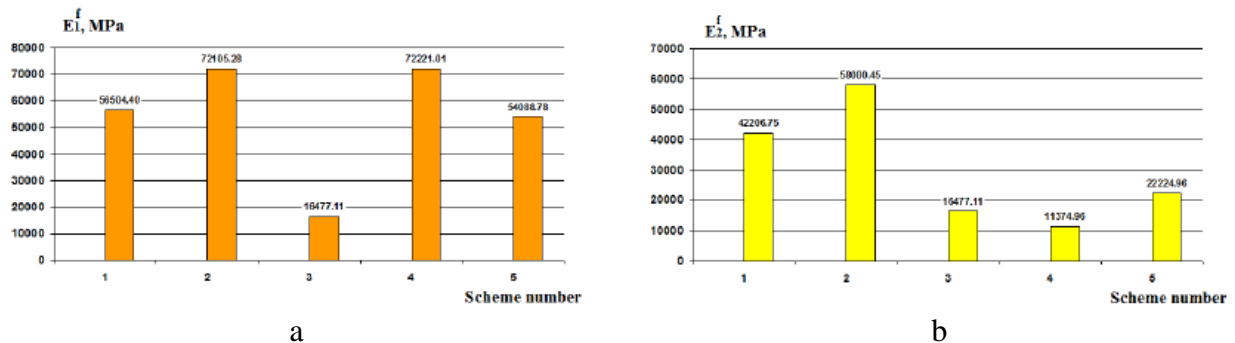

Figure 4. The impact of the stacking sequence on variation of the flexural stiffness of GRPC laminate: a – longitudinal direction, b – transverse direction

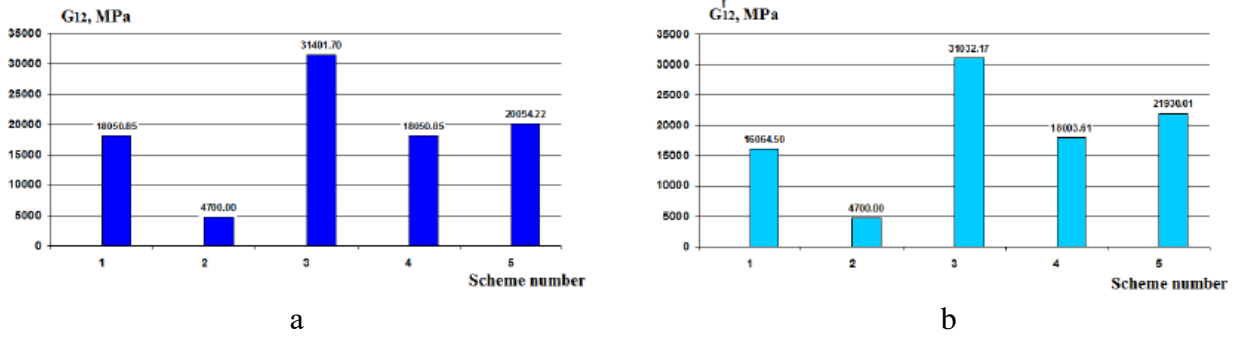

Figure 5. The impact of the stacking sequence on variation of the shear stiffness of GRPC laminate: a – extensional stiffness, b – flexural stiffness

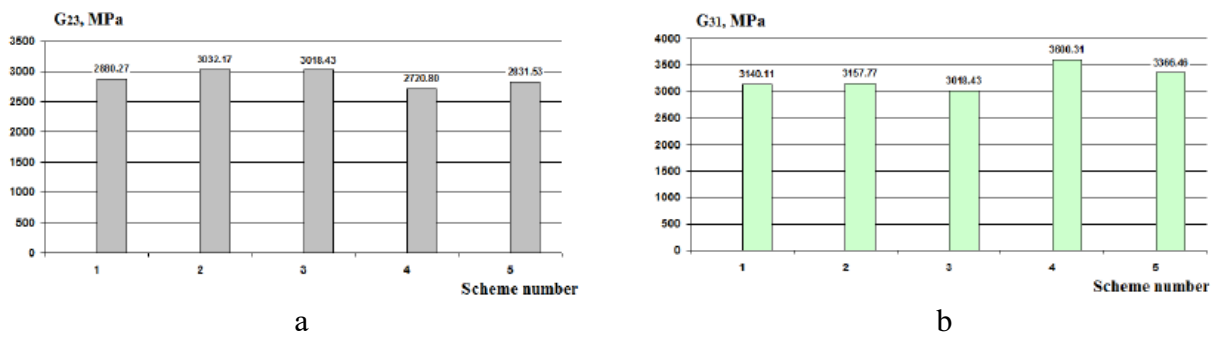

Figure 6. The impact of the stacking sequence on variation of the out-of-plane shear stiffness of GRPC laminate: a – in the 23-plane, b – in the 31-plane

To gain a visual appreciation for how in-plane engineering constants vary with a ply angle, we plotted polar properties graphs (ref. to Fig. 7).

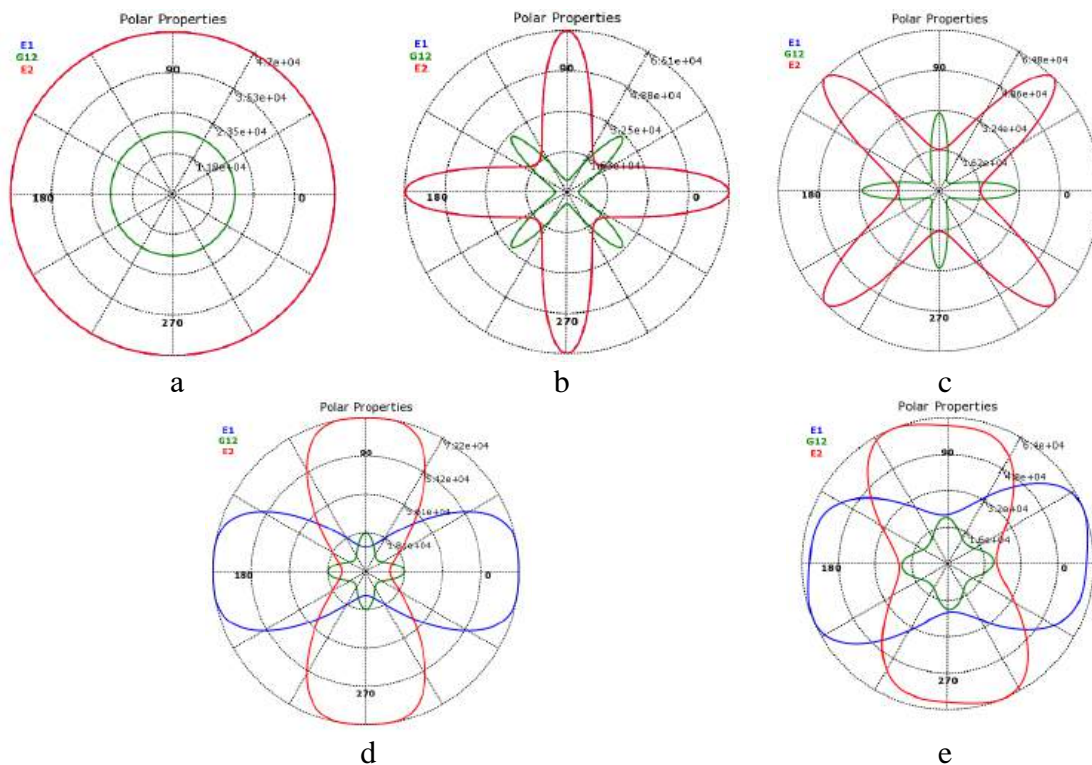

Figure 7. Variation of in-plane engineering constant with a ply angle: a – scheme 1, b – scheme 2, c – scheme 3, d – cхема 4, e – scheme 5

Thus, using the Classical Lamination Theory (CLT), a technique has been implemented that enables to determine laminate engineering constants along principal material directions based on a given lamina properties. The technique can be utilized for composite structure design to estimate its load-carrying capacity and select optimum stacking sequence based on applied loads.

Conclusions:

1. The impact of the stacking sequence on variation of the laminate engineering constants was analyzed.

2. For a symmetric laminate (schemes 1–3) the values of compliance matrix coefficients $a_{16}=a_{61}$, $a_{26}=a_{62}$ are zero, which indicates that laminate does not exhibit coupling between shear and extension. If the laminate structure is unbalanced (schemes 4 and 5), the coefficients of compliance matrix are not zero.

3. Application of non-symmetric layup (scheme 4) results in occurrence of coupling between bending and extension. In this case the compliance matrix coefficients [b] are not zero.

4. For a cross-ply laminate (scheme 2) the values of compliance matrix coefficients $d_{16}=d_{61}$, $d_{26}=d_{62}$ are zero, which indicates that laminate does not exhibit coupling between bending and twist. Cross-ply laminate demonstrates increasing of the stiffness in the principal material directions (ref. to Fig. 3, 4), whereas shear stiffness is the lowest compared with other schemes (ref. to Fig. 5).

5. Application of angle-ply laminate (scheme 3) leads to enhancement of shear stiffness. However, stiffness in the principal material direction is the lowest compared with other schemes (ref. to Fig. 3, 4). Cross-ply and angle-ply laminates demonstrate a high level of anisotropy. When deviating from the principal material directions, the laminate elastic properties decrease monotonically (ref. to Fig. 7b and 7c).

6. Stacking sequence almost does not effect on out-of-plane shear stiffness (ref. to Fig. 6).

References

1. Theoretical Background of ESAComp Analysis Part III – Laminates. 2. Classical Lamination Theory [Electronic resource] – Available at: <https://www.scribd.com/document/678304110/3-Laminates> – 12.11.2024.
2. Jones, Robert. M. Mechanics of Composite Materials / Robert. M. Jones. 2nd ed. – Philadelphia: Taylor&Francis, 1999. – 270 p.
3. Theoretical Background of ESAComp Analysis Part I – Plies [Electronic resource] – Available at: <https://www.scribd.com/doc/223115629/0-Contents> – 12.11.2024.
4. Epoxy Carbon UD (230 Gpa) Prepreg [Electronic resource] – Available at: https://www.researchgate.net/figure/Epoxy-Carbon-UD-230-GPa-Prepreg-Orthotropic-Elasticity_tbl3_350682159 – 12.11.2024.

ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРУЖЕНО-ДЕФОРМОВАНОГО СТАНУ ПРИЗМАТИЧНИХ ТІЛ СКЛАДНОЇ СТРУКТУРИ

Максим'юк Юрій Всеволодович

д.т.н., професор

Андрієвський Віктор Петрович

к.т.н., доцент

Кафедра будівельної механіки

Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна

Визначення просторового напружено-деформованого стану тіл складної форми являє собою суттєву проблему, що обумовлено необхідністю використання дискретних скінчено елементних моделей великої розмірності і покрокового розв'язання задачі [1, 2].

Наявність поздовжніх ребер призводить до інтенсивного змінення напружено-деформованого стану об'єкта. При цьому можуть виникати деформації пластичності, що створює умови для додаткового перерозподілення напружень. Визначення характеру розподілення і змінення в часі параметрів напружено-деформованого стану в об'ємі досліджуваних об'єктів і визначення на цій основі зон небезпечних напружень дозволить запобігати аварійних руйнувань, корегувати вихідні параметри навантажень, що є актуальним для визначення можливості подальшої експлуатації конструкцій [3-5].

Демпфуючий елемент представляє собою коробчасту конструкцію, підсилену двома поздовжніми ребрами, і відрізняється досить складною структурою. Він складається із тонкостінних та стержневих елементів, об'єднаних галтельними переходами, в області яких реалізується просторовий напружено-деформований стан [6]. Граничні умови на торцях відповідають спиранню на абсолютно жорстку в своїй площині та гнучку із неї діафрагму. Зовнішня дія складається із розподіленого в центральній частині ребер та протилежно напрямленого навантаження.

На прикладі розгляданого об'єкта наочно проявляється зручність використання розроблених універсальних елементів для розрахунку призматичних тіл складної структури. Їхнє застосування дозволило при формуванні сіткової області максимально деталізувати розбивку на елементи в зонах концентраторів, суттєво розряджаючи її в центральній частині стінок та днища.

Результати дослідження впливу кількості утримуваних членів ряду Фур'є та числа вузлів на ділянках розрахункової сітки, що безпосередньо примикають до місць закруглень, показують, що для отримання достовірних результатів досить утримати 5 членів розкладу та обмежитись 42 вузлами на ділянках сіткової області, що апроксимують галтельні переходи.

Результати розрахунку, виконаного в пружній постановці при інтенсивності зовнішнього навантаження $q^I = 50 \text{ МПа}$, продемонстрували, що спостерігається практично повна ідентичність як в характері розподілення, так і

в кількісних значеннях розглядуваних параметрів напруженого стану. Наприклад, різниця максимальних величин $\tilde{\sigma}^{22}$ і $\tilde{\sigma}^{33}$, вирахованих у різних перерізах, не перевищує 2-3%, а максимальні інтенсивності дотичних напружень повністю співпадають. Оскільки за рівня навантаження $q^I = 65 \text{ МПа}$ їхня величина, вирахована в рамках пружного розрахунку, перетнула межу текучості, для оцінки напружено-деформованого стану демпфуючого елемента в екстремальних режимах навантаження потрібно було отримати рішення даної задачі з урахуванням пластичних властивостей матеріалу. Результати цього рішення, демонструють, що отриманий перерозподіл $\tilde{\sigma}^{22}$ по Z^3 , пов'язаний з розвитком зон пластичних деформацій в центральній частині об'єкту. Як і в пружній постановці, максимальні значення напружень, зафіксовані в різних перерізах, досить близькі.

Також встановлено, що рівень пластичних деформацій в області галтельних переходів суттєво залежить від радіуса закруглення.

Розглянутий приклад розрахунку демпфуючого елемента впевнено ілюструє, що нерідко для всесторонньої оцінки роботи конструкції тільки даних про її напружений стан виявляється недостатньо. Так, аналізуючи епюри напружень, вирахованих в пружній та пружно-пластичній постановках, можна прийти до неправильного висновку, що вихідні значення радіусів закруглення галтелей забезпечують рівномірність вузлів. Правильна оцінка умов роботи галтельних переходів отримана тільки після порівняння графіків розвитку пластичних деформацій.

Список використаних джерел

1. Баженов, В.А., Гуляр, О.І., Пискунов, С.О., & Сахаров, О.С. (2014). Напіваналітичний метод скінченних елементів в задачах континуального руйнування просторових тіл. Каравела.
2. Баженов В.А., Пискунов С.О., & Максим'юк Ю.В. (2018) Метод скінченних елементів у задачах деформування та руйнування тіл обертання при термосиловому навантаженні. Каравела.
3. Баженов, В.А., Пискунов, С.О., Солодей, І.І., Андрієвський, В.П., & Сизевич, Б.І. (2005). Матриця жорсткості і вектор вузлових реакцій скінченного елемента для розв'язання просторових задач термов'язкопружнопластичності НМСЕ. Опір матеріалів і теорія споруд, (76), 3–26.
4. Іванченко, Г., Максим'юк, Ю., Козак, А., & Мартинюк, І. (2021). Побудова розв'язувальних рівнянь напіваналітичного методу скінченних елементів для призматичних тіл складної форми. Управління розвитком складних систем, (46), 55–62. <https://doi.org/10.32347/2412-9933.2021.46.55-62>
5. Баженов В.А., Максим'юк Ю.В., Солодей І.І., & Стригун Р.Л. (2019). Чисельне моделювання процесів нелінійного деформування тіл з урахуванням великих пластичних деформацій. Каравела.
6. Максим'юк, Ю., Андрієвський, В., Мартинюк, І., Максим'юк, О. (2024). Дослідження напружено-деформованого стану демпфуючого елемента. Збірник наукових праць НГУ, (76), 198-205. <https://doi.org/10.33271/crpnmu/76.198>

Section: Tourism and Hotel and Restaurant Business

POST-WAR TOURISM RECOVERY: AN ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCES

Tonkoshkur Maksym

Associate Professor, PhD in Economic Sciences

Department of Tourism and Hospitality

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Tourism safety is crucial for the sustainable development of the sector, as ensuring tourist safety shapes a country's image as a destination. Tourism thrives in stable, safe conditions, where risks are minimized. A secure environment attracts tourists, drives infrastructure development, and boosts local economies. In contrast, threats like crime, terrorism, epidemics, natural disasters, and conflicts hinder tourism and negatively affect the sector. International research shows that the negative effects of these risks can be temporary if effectively addressed. For instance, the COVID-19 pandemic initially reduced tourist flows but its impact decreased after vaccines were introduced and tourism services adapted to new health standards. This allowed the industry to recover, demonstrating its adaptability. However, the destruction of tourism infrastructure, environmental pollution, or ecosystem damage leads to more prolonged challenges. Recovery requires rebuilding infrastructure, restoring natural resources, and ensuring tourist safety. Large-scale disasters and military conflicts can devastate infrastructure and redirect tourist flows. Researchers are increasingly examining tourism recovery in regions affected by prolonged conflicts. Recovery strategies depend on the extent of destruction, conflict duration, available resources, and the local population's willingness to re-enter the tourism market.

Russia's invasion of Ukraine in February 2022 has created significant challenges for the tourism sector. The war has led to widespread infrastructure damage, displacement, and loss of tourism resources, particularly in the eastern and southern regions. Despite ongoing conflict, Ukraine is discussing post-war tourism recovery and prospects for the sector's future. Experts are examining the experiences of countries that successfully restored tourism after conflict, focusing on rebuilding infrastructure, improving security, and attracting tourists to stimulate economic growth.

Since World War II, numerous armed conflicts have occurred, but most were localized and did not significantly impact the global tourism market. Some affected countries have since become popular tourist destinations. It is important to note that mass tourism only emerged in the late 20th century, after the development of tourism infrastructure, which made earlier conflicts less impactful on tourism. Following the end of military conflicts, some countries have turned to tourism as a strategic tool for economic recovery and sustainable development. Due to its multiplier effect, tourism

supports various industries, from services to infrastructure, while creating jobs and attracting foreign investment. Examples from Vietnam, Cyprus, and Egypt offer valuable insights for Ukraine, which is already planning post-war recovery strategies.

Vietnam, Cyprus, and Egypt have successfully used tourism as a key driver of recovery. After military hostilities ceased, each country developed infrastructure to support tourism, helping stabilize their economies and foster growth.

After the Vietnam War (1960–1975), Vietnam faced significant challenges in recovery, and tourism was initially not prioritized. Economic recovery focused on rebuilding infrastructure and industrial production, with tourism emerging only in the late 1980s as a focus for attracting foreign investment. The "Đổi Mới" policy, introduced in 1986, aimed to transition Vietnam to a market economy and included measures for tourism development, attracting foreign investments and improving infrastructure. By 1990, Vietnam welcomed around 250,000 foreign tourists. Tourism grew rapidly throughout the 1990s. By 1995, international tourist arrivals reached one million, marking a key milestone. Infrastructure development continued with new hotels, resorts, and cultural landmarks, including investments in coastal resorts, which not only attracted foreign visitors but also built a domestic tourism market. In the early 2000s, Vietnam focused on improving infrastructure, enhancing services, and promoting cultural heritage. A major step was the establishment of the National Tourism Agency and the introduction of the "National Tourism Development Strategy" for 2025, with a vision for 2030. The strategy aimed to attract foreign tourists and investments, improve infrastructure, and preserve cultural heritage. Vietnam also invested in transportation infrastructure, including the modernization of international airports like Noi Bai in Hanoi and Tan Son Nhat in Ho Chi Minh City. New roads and port expansions improved accessibility, particularly to coastal resorts and cultural sites. The development of the aviation sector allowed for increased international flights, further boosting tourism. In 2017, Vietnam introduced an electronic visa system for 40 countries, simplifying entry and increasing tourist numbers, particularly from Europe and the US. By 2019, the number of countries eligible for e-visas expanded to 80, and Vietnam received over 18 million foreign tourists. Vietnam also attracted significant foreign investment for hotel and resort developments. Coastal regions such as Da Nang and Phu Quoc saw the creation of modern resorts and entertainment centers, meeting international standards and drawing a high-profile clientele. This contributed to a consistent influx of tourists [4].

Tourism is a primary economic sector in Cyprus, driving foreign exchange earnings, job creation, and economic growth. After gaining independence in 1960, Cyprus prioritized tourism development. Despite political conflict and the island's division in 1974, tourism remained a vital economic engine. Since the 1980s, Cyprus focused on modernizing its tourism infrastructure to boost tourist arrivals. In 1984, the Cyprus Tourism Organization (CTO) was established to develop strategic growth plans. By the late 1990s, Cyprus attracted over 2 million tourists annually. Resort areas in Limassol, Ayia Napa, Paphos, and Protaras became popular destinations for European tourists. Cyprus's EU accession in 2004 marked a turning point for tourism.

EU membership provided access to infrastructure improvement funds and simplified travel for EU citizens, leading to a surge in tourist numbers. By 2006, Cyprus welcomed about 2.4 million tourists, generating €1.5 billion in revenue. By 2010, over 2.6 million tourists visited Cyprus annually. After 2013, Cyprus faced an economic crisis, but the government promoted year-round tourism. Significant investments in airport infrastructure, including the modernization of Larnaca and Paphos Airports, improved capacity. By 2019, Cyprus reached a record 4 million visitors, generating €2.7 billion in revenue, driven by government policies and a diversified tourism offering, from luxury resorts to eco-tourism in mountainous regions [1].

Egypt's tourism sector has a long history linked to post-war recovery, notably after the 1967–1970 conflict with Israel. Following the 1979 peace treaty with Israel, stability was established, paving the way for tourism growth. In the 1970s, Egypt prioritized tourism for economic recovery. In 1975, Egypt relaxed visa restrictions for most European and North American countries, increasing international arrivals. The government also established embassies in several countries to attract tourists. In 1976, Egypt incorporated tourism into its five-year national development plan, allocating 12% of its budget to infrastructure and hotel modernization. Investments in transport, including road, rail, and aviation, improved access to major tourist destinations. From 1979 to 1981, Egypt worked with Turkish experts to develop tourism infrastructure and establish hospitality management colleges, creating a skilled workforce. These efforts led to a surge in foreign visitors, reaching 1.8 million by 1981, turning tourism into a key economic driver. During the 1990s, Egypt invested heavily in new Red Sea resorts and archaeological tourism, particularly in Luxor and Giza. The country attracted foreign investment, modernizing its tourism infrastructure, and became one of the world's leading tourist destinations. By the early 2000s, Egypt welcomed up to 5 million tourists annually, with numbers reaching 10 million by the mid-2000s. However, following the 2011 revolution, tourist arrivals sharply declined. By the mid-2010s, Egypt regained its status as a top destination, with 13 million visitors by 2019.

The experiences of the mentioned countries highlight the lengthy and complex process of rebuilding tourism infrastructure, including creating an attractive tourism image and ensuring security for visitors. A key factor in tourism development is the presence of natural recreational resources, particularly beach and climate tourism zones, which have become central to these nations.

The Yugoslav Wars and the 2008 Russian invasion of Georgia stand out among recent conflicts. In Croatia, the 1991–1995 war, fueled by territorial disputes, caused extensive damage to tourism infrastructure. Over 50% of hotels, campgrounds, and restaurants were destroyed, with key sites like Dubrovnik heavily damaged. After the war, the Croatian government implemented measures to restore tourism, including financial support for infrastructure reconstruction, large-scale advertising campaigns, and developing new tourist routes. Legislation was also improved to create favorable conditions for sector growth.

In the 2000s, Croatia invested €6.5 billion in tourism infrastructure, including hotel renovations, beach developments, and airport and highway modernizations. By 2010, tourist arrivals reached 10.6 million, generating €6.5 billion in tourism revenue, accounting for 18% of GDP. After joining the EU in 2013, Croatia attracted more foreign investment, securing €1.2 billion for further development. By 2019, tourist arrivals reached 21 million, generating €12 billion in revenue, with sustainable projects enhancing its appeal [2].

In Georgia, the 2008 conflict, rooted in separatist movements in South Ossetia and Abkhazia, led to Russian military intervention. Following the war, Georgia took decisive steps to restore and develop its tourism sector. Capital investments modernized hotels, developed transport infrastructure, and built new tourist facilities. Popular tourist regions such as Kakheti, Svaneti, and Adjara were developed, and Batumi, a Black Sea resort, experienced significant growth.

Georgia also focused on developing ski tourism in Gudauri and Mestia, attracting foreign tourists, particularly from Europe and the Middle East. In 2010, the national strategy "Regional Development of Georgia until 2017" prioritized infrastructure development and private sector investment. The law supporting Free Tourism Zones in Kobuleti and Anaklia incentivized hotel and tourism infrastructure development [5].

As a result, Georgia's tourist flow increased fivefold from 1.1 million in 2010 to 5.5 million in 2019. Tourism revenue reached over \$3 billion, contributing significantly to the country's economy. Through strategic reforms, infrastructure reconstruction, and effective promotion, Georgia not only restored its tourism sector but also made it a key part of its sustainable development [3].

The experiences of countries that have rebuilt or developed their tourism sectors after war can be valuable for Ukraine. However, in planning post-war tourism development, it is important to consider the pre-war characteristics of Ukraine's domestic tourism industry. In 2014, the annexation of Crimea and the onset of the conflict in Donbas led to a significant decline in tourism, as Crimea was a major tourist destination. Despite this, between 2017 and 2019, Ukraine saw a notable increase in tourism, highlighting the industry's potential.

Before the war and the pandemic, Ukraine's tourism was characterized by a dominance of outbound tourism. Domestic tourists accounted for only about 10% of the organized tourism sector, with most tourists traveling abroad. In 2019, over 5 million tourists were served by tour operators, the vast majority of whom traveled internationally. This imbalance between domestic and outbound tourism reflected the lack of a comprehensive state policy on domestic and inbound tourism, leading to the underdevelopment of the domestic market and limiting the sector's economic benefits.

The recovery of tourism for many Ukrainians is now linked to the reopening of borders and the resumption of air travel, which will revive tourism activities. However, post-war recovery must focus on developing domestic tourism and creating conditions to attract foreign visitors. Key components of recovery include restoring

tourism infrastructure, rebuilding destroyed facilities, ensuring security, and promoting Ukraine as a tourist destination [6].

Even while the war continues, Ukraine should begin preparing for tourism sector restoration. This requires a systematic approach, including legislative reform and management restructuring. Key areas for immediate attention include:

1. Reforming tourism legislation: Establishing clear requirements for tourism entities, defining responsibilities, and introducing standardized contracts. Expanding mandatory insurance services for tourists, including medical and accident insurance, is also crucial.

2. Establishing or reforming a tourism management authority: Creating or reorganizing an entity responsible for managing the tourism sector, with adequate authority and funding to promote Ukraine's tourism on international markets.

3. Developing investment projects for infrastructure restoration: Fostering investment in tourism infrastructure in safe regions and creating programs to attract investors for development projects.

4. Creating diverse tourist routes: Developing varied routes aimed at both Ukrainian and foreign tourists, while adapting popular European trends to Ukrainian contexts.

5. Creating cross-border tourist routes: Establishing new routes that connect Ukrainian destinations with those in neighboring European countries and promoting these routes in European markets.

References

1. Барвінок, Н. В. (2022). Перспективи розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*, 18(2), 206–217. <https://doi.org/10.15330/apred.2.18.206-217>
2. Безверхнюк, Т. М., Бабов, К. Д., & Цуркан, О. І. (2022). Ресурсне забезпечення післявоєнного відновлення та розвитку України: потенціал курортно-рекреаційної сфери. *Наукові інновації та передові технології*, 6(8), 459–470. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)-459-470](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8)-459-470)
3. Божко, Л. Д., & Холодок, В. Д. (n.d.). Туризм: проблеми та перспективи розвитку під час війни. Retrieved from <http://ku-khsac.in.ua/article/view/26542>
4. Іванов, С. В. (2019). Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*, 1, 75–89 http://nbuv.gov.ua/UJRN/ЕкUk_2019_1
5. Малярчук, Н. М., & Чирва, О. Г. (2022). Проблеми та перспективи розвитку незвичайних видів туризму на території України після закінчення російсько-української війни на прикладі військового туризму. *Економічні горизонти*, 4(22), 34–42. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(22\).2022.26701](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(22).2022.26701)
6. Романова, А. А. (2018). Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/9-2018/romanova.pdf>

Proceedings of the 2nd International Scientific
and Practical Conference
"Evolving Science: Theories, Discoveries and Practical Outcomes"
November 18-20, 2024
Zurich, Switzerland

Organizing committee may not agree with the authors' point of view.
Authors are responsible for the correctness of the papers' text.

Contact details of the organizing committee:

European Open Science Space
E-mail: info@eoss-conf.com
URL: <https://www.eoss-conf.com/>

